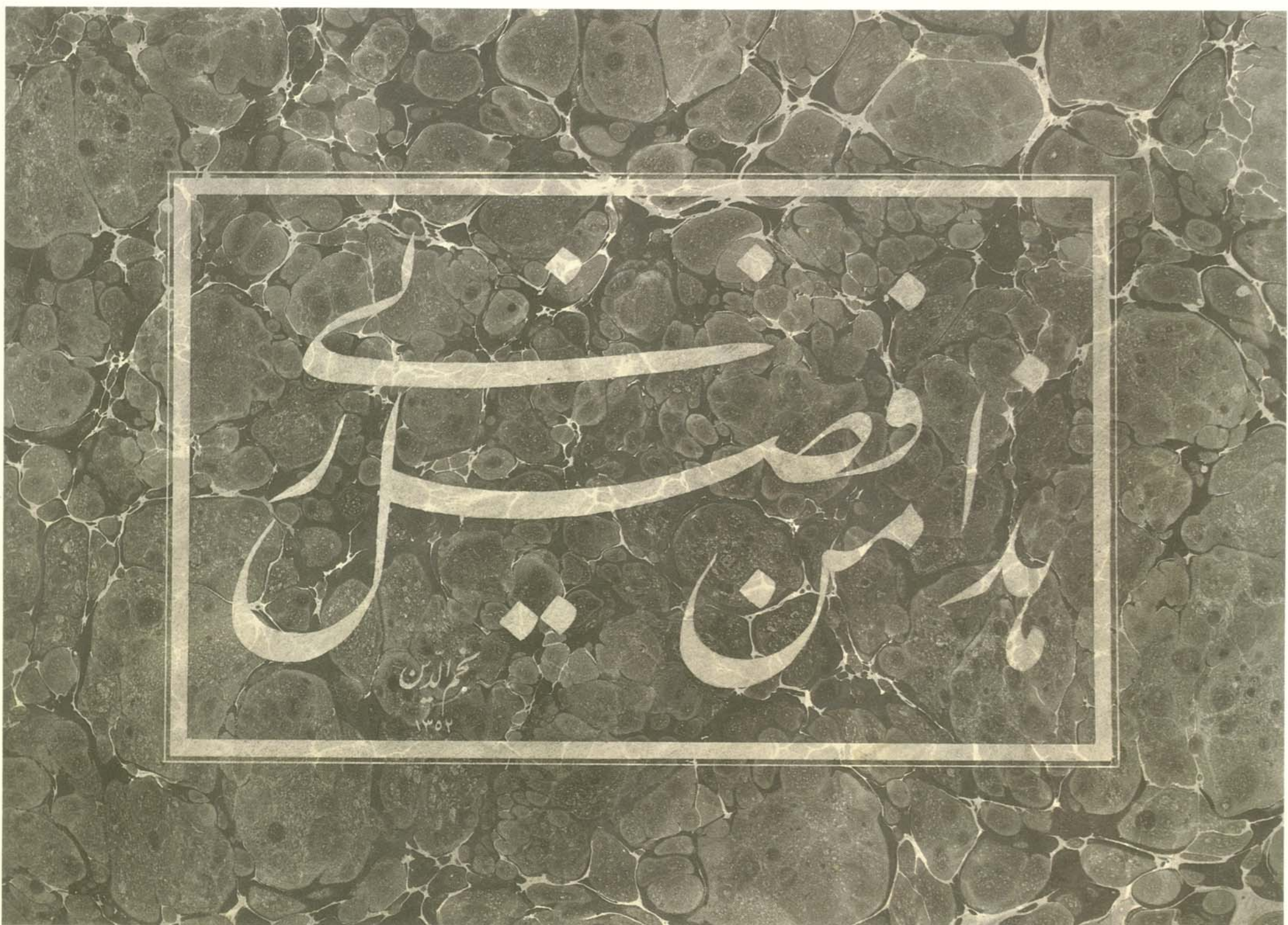

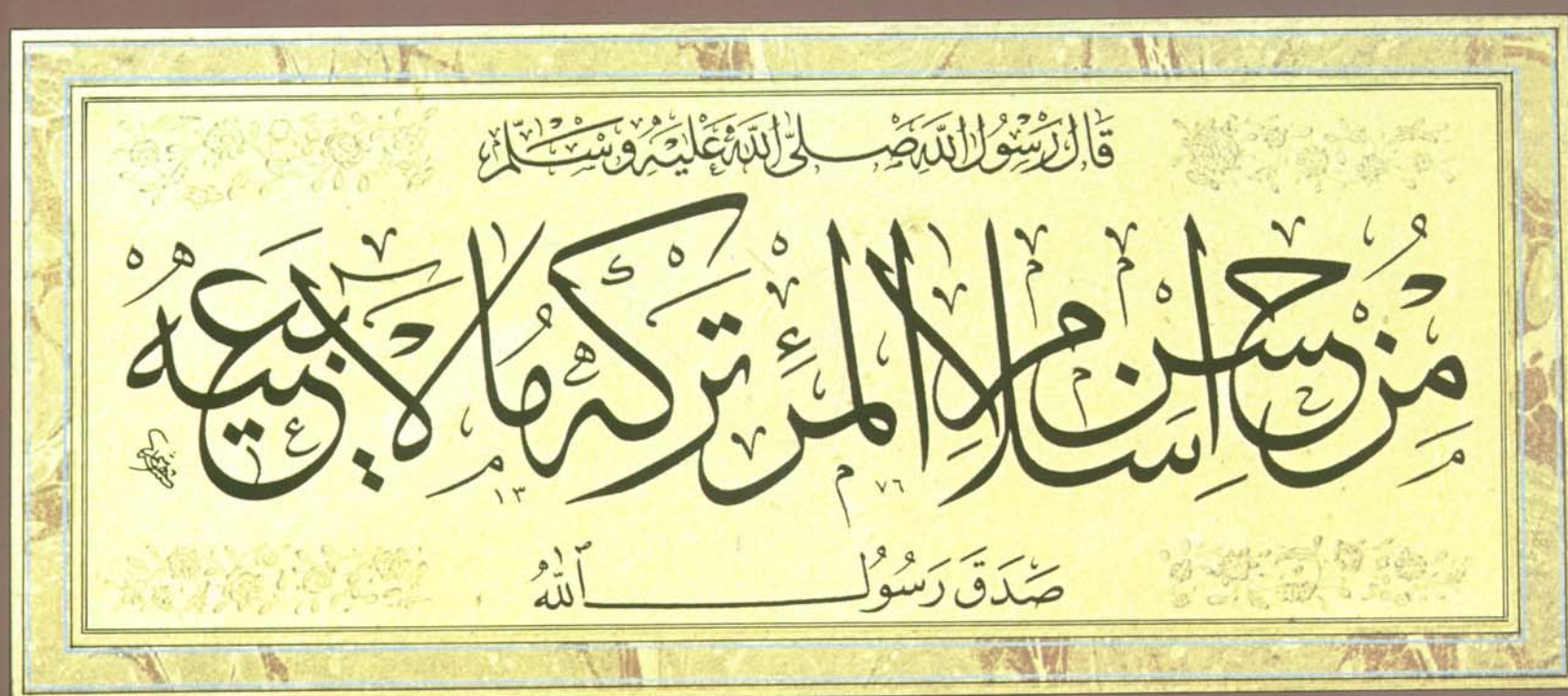
191 ١٩١

192 ١٩٢

185 ١٨٥

186 ١٨٦

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّهُ مَنْ سَيَلَّمَ أَنْتَهُ

الحمد لله

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

كَانَ إِذَا وَصَفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • قَالَ
لَوْ كُنْتُ بِالْطَّوِيلِ الْمَقْطُ • وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُرْدَدِ • كَانَ رَمْبَةً
مِنَ الْقَوْمِ • وَلَمْ يَكُنْ بِالْمَجْدِ الْقَطِطِ • وَلَا بِالسَّبِطِ • كَانَ
جَعْدًا زَجَلًا • وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّمِ • وَلَا بِالْمُكْتَلَمِ • وَكَانَ فِي
الْوَجْهِ تَدْوِيرٌ • أَبْيَضُ مُشْرِبٌ • أَدْعَى الْعَيْنَيْنِ • أَهْدَبُ الْأَشْفَارِ
جَلِيلُ الْمَشَاشِ وَالْكَيْدِ • أَجْرَدُ دُوسِرَةٍ • شَتَّى الْكَلْتَيْنِ
وَالْقَدَمَيْنِ • إِذَا مَشَى يَتَقَلَعُ كَأَنَّمَا يَمْشِي فِي سَبَبٍ
• وَإِذَا التَفَتَ الْتَفَتَ مَعَا •

الحمد لله

الحمد لله

الحمد لله

وَمَا أَسْأَلُكَ إِلَّا خَيْرَ الْعَالَمِينَ

بِرَّكَ تَمْنِيهِ خَاتَمِ النَّبُوَّةِ • وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ • أَجْوَدُ النَّاسِ صِدْرًا • وَأَصْدَقُهُمْ
لَهْفَةً • وَالْيَنَّهُمْ عَرِيكَةً • وَأَكْرَمُهُمْ عَشِيرَةً • مَنْ رَأَاهُ بِدِيهَةٍ هَنَابَةٍ •
وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ • يَقُولُ نَاعَتُهُ لَمْ أَرَقَبْلُهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ •
اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِيعِ الْأُمَمِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ الظَّاهِرِينَ
كَتَبَهُ أَصْعَفُ الْكُتَّابِ الْمَعْرُوفُ عَزَمِي حَسَامِدًا لَا مَدِي غَيْرَ اللَّهُ ذُنُوبُهُ •

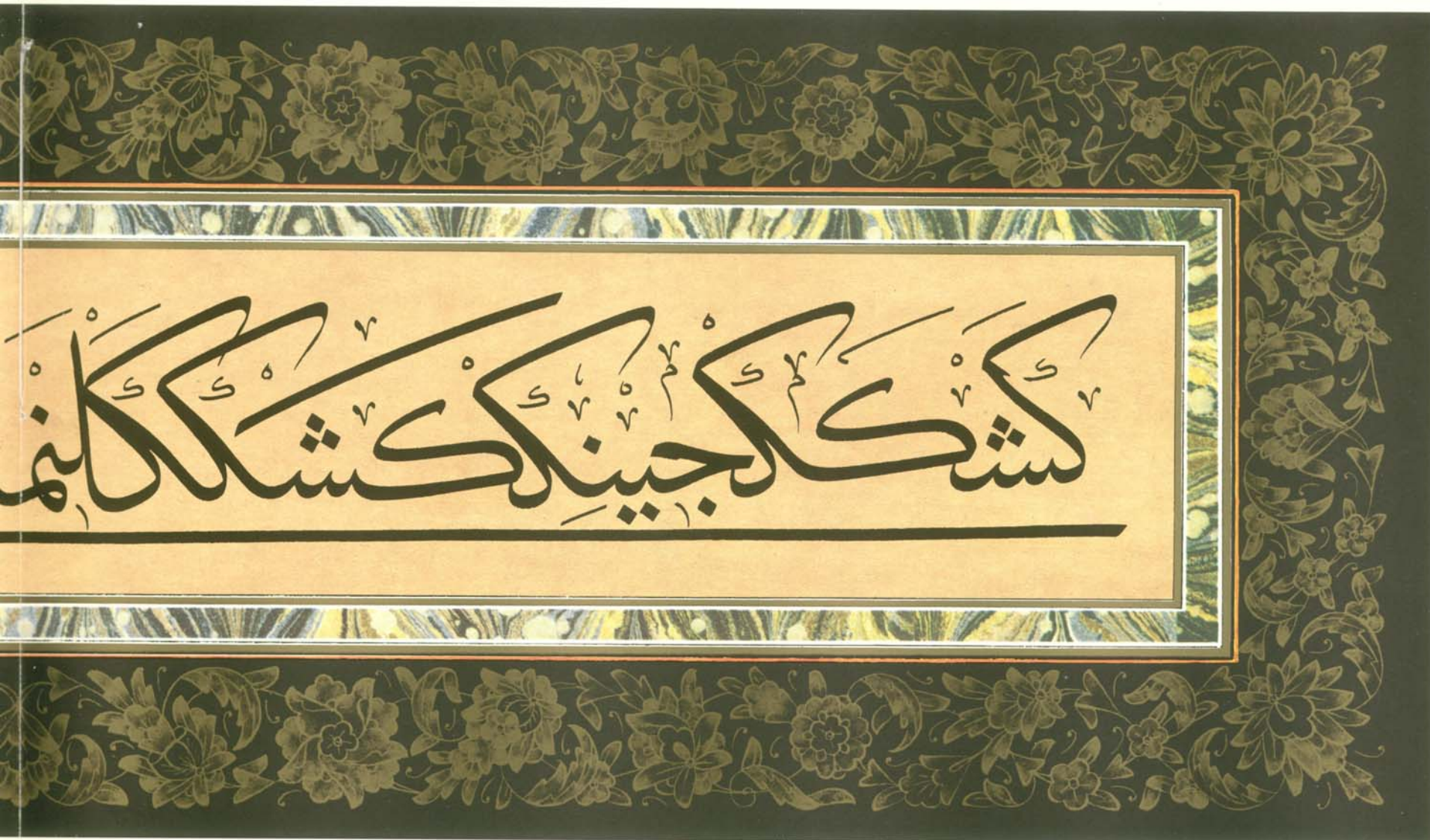

187 ١٨٧

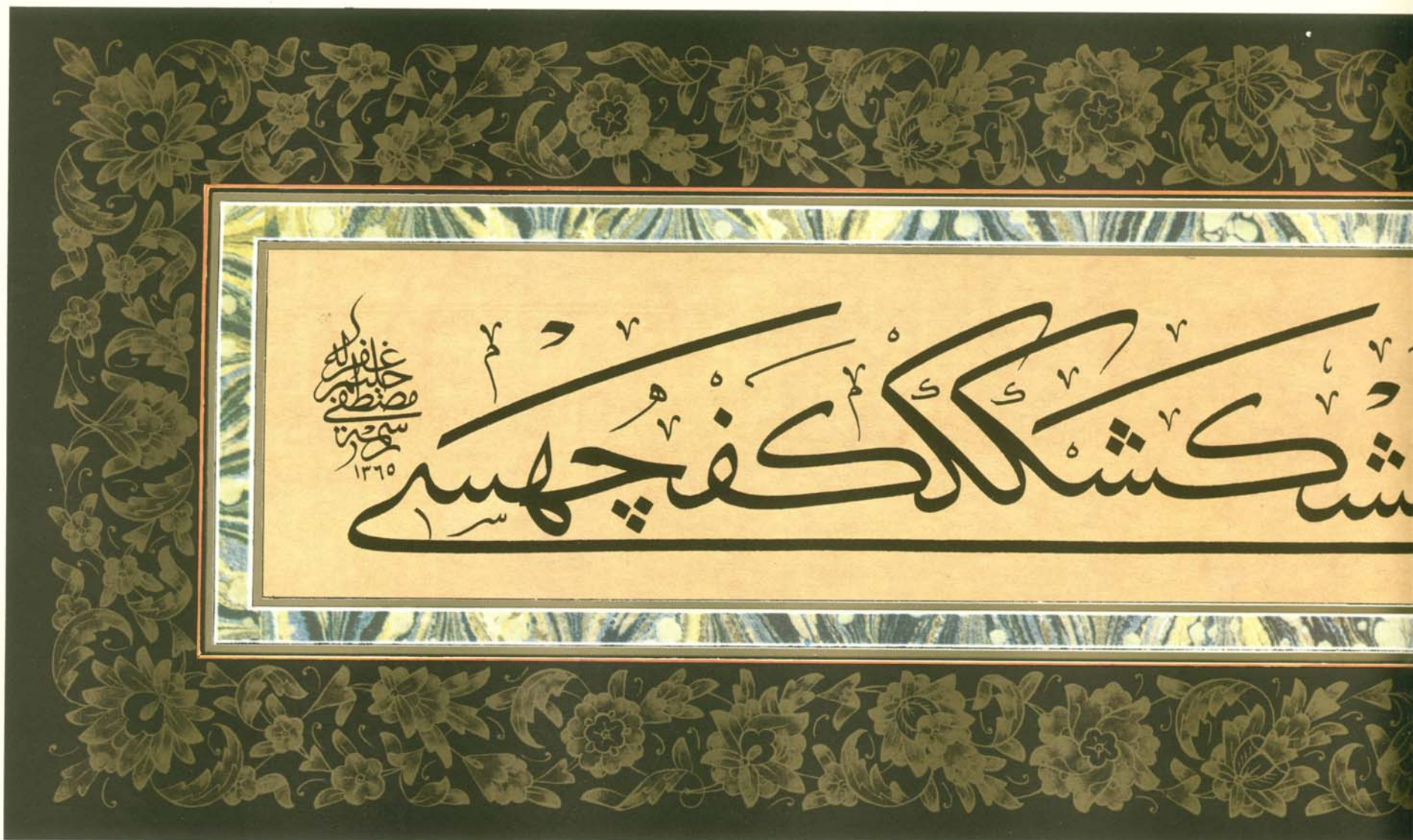
188 ١٨٨

182 ۱۸۲

183 ۱۸۳

اَلَا حَسْبُكَ وَنَجْوَاكَ

لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ

لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ
 لَا يَنْفَعُكَ اِنْ تَكُنْ مِنْ اُولٰٓئِكَ

اَلَا حَسْبُكَ وَنَجْوَاكَ

والعشور التي تكون معه على فرجة في المثانة خاصة
على ما يدل بول القبح انما كان فيه ثقل واسيل
املس على ورم المثانة قد نضج وذلك لان الورم
الحار الحادث في هذا الموضع اذا نضج حبلت منه الحصى
التي نضجت حتى صير الى جوف المثانة وخرجت مع البول
وتبينت لها في الثقل الراسب في البول علامة يدل على
نضج محموداي الموضع يدل البول فيه العلة يدك
على ان العلة في جميع البدن بمساركة العروق و
انما في مجاري البول خاصة اما دلالة على ان العلة
في جميع البدن فثقل ما يدل في الحصى ذلك يكون على
ضربين لانه يدل في الحصى على احدى امرين اما على ان الحصى
ما وفه كان يدل في الحصى الحادثة عن العفونة واما على
انها سلية كان يدل في حصى يوم واما دلالة على ان العلة
في مجاري البول فثقل ما يدل على فرجة تكون في الكليتين
او في المثانة او في برغي البول او في القضيب من الرجل

او في

او في الفرج من المرأة ثم كما يحسن من اسحق في المسألة
وجواباتها
كتبه لا قد له ولا قد له ولا خلك
ولاسدرة اضيق العجايب جرحا وقوا
جرحا جرحا الله للمعروف بل يستخرج عنها

على اشرف الخلق محمد وال الطاهرين

ادخل ومن ادخل في المسير وصل وانما يعرفون عواقب اعمالكم
وقد طويت صحايف اجالكم انما الناس لنينة المؤمن خير
من عمله ونينة الفاسق شر من عمله اللهم صل وسلم على محمد
اشرف الموجودات والاهل اجمعين كتبه محمد الله العزيز
باب الشيخ في وان شبيهه مع اشيقا لشعره وان يقاس راسه
جامدا لله تعالى ومصليا على نبيه وسلاما

192

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 28x39 cm.

* MEHMED NECMEDDİN OKYAY
(İstanbul, 1300/1883-İstanbul,
1396/1976)

* 1352/1933, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* KK (sûre: XXVII, âyet: 40'dan bölüm)

* Okuyucularımıza on iki asırlık bir zaman dilimi içindeki İslâm kültür ve san'at mirasından seçilmiş ikiyüze yakın eseri tanıtmanın huzûrunu duyarak, هذا من فضل ربي (= Bu, Rabb'im'in fazlındandır) hakikatini tekrarladıktan sonra, şu yazının husûsiyetini anlatıp kitabımızı tamamlıyoruz.

Diğer eserlerden farklı bir usulle yazılan bu *ta'lik* hattı nümûnesi, *ebrû* kağıdı tekniğiyle hazırlanmıştır. Suda erimeyen ve yağ ihtiva etmeyen toprak boyalar, iyice ezildikten sonra, suda yayılmayı sağlayan sığır ödüyle karıştırılıp 6 cm. derinliğinde ve kullanılan kağıd eb'âdında bir teknedeki kitreli suyun üstüne serpilirse, renkler birbirine karışmadan, hârelî ve damarlı nakışlar şekillenir; bunun üstüne kağıd kapatılınca, aynen kağıda da geçer. Hat, is mürekkebi yerine Arap zamkı mahlûlüyle ve kâmiş kalemle evvelâ kağıda yazılıp, kurutulduktan sonra ebrû teknesine yatırılırsa, zamklı kısımlar boyayı almaz ve kağıd, kitreli sudan yazılı hâlde çıkar. Buna, Necmeddin Okyay'ın buluşu olarak yazılı ebrû denilmektedir.

Burada görülen ebrû kağıdına yazı geçirilmeden önce, evvelden hafif ebrû yapılmış; yazıldıktan sonra tekrar koyu ebrû yapılmış, çifte kademeli olan bir yazılı ebrû şekillenmiştir. İslâm kitap san'atlarında iki aynı renge boyanmış kağıdlara *akkâseli kağıd* denildiği için, yine ilk defa Necmeddin Okyay tarafından yazıya tatbik edilen bu usûle de yazılı-akkâseli ebrû adı verilmiştir.

Kaynak:

M. Uğur Derman, *Türk San'atında Ebrû*, İstanbul, 1977, s. 21-24.

187

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 27.5x57 cm.

* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1358/1939, İstanbul

* Türkp petrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Hâmid Bey'in san'at hayatının en parlak devrine âit olan bu levha 1407/1987 yılında halkârî tarzında F. Çiçek Derman tarafından tezhiplenmiştir.

188

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 55x70 cm.

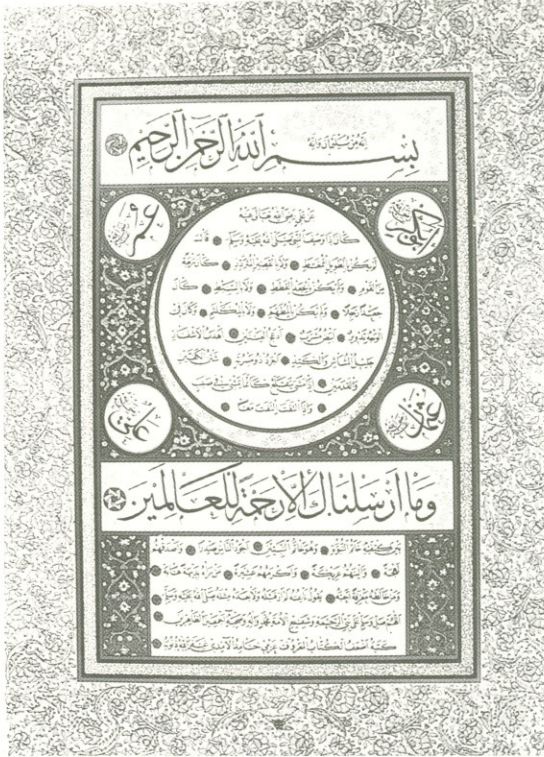
* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1368/1949, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: XII, âyet: 64 sonu)

* İlk defa Ali Efendi [2, 143] tarafından tertiplendiğini tesbit ettiğimiz, keşîdeli ve çengelli celî sülûs harflerinin yerli yerinde bir âhenk sağladığı bu değişik istifi, Hâmid Bey de kendi üslûbuna göre tâdil ederek başarılı bir şekilde yazmıştır. Eserin ebrûsu Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'ndir.

189

* SÜLÜS-NESİH HİLYE LEVHASI

* 54x41 cm.

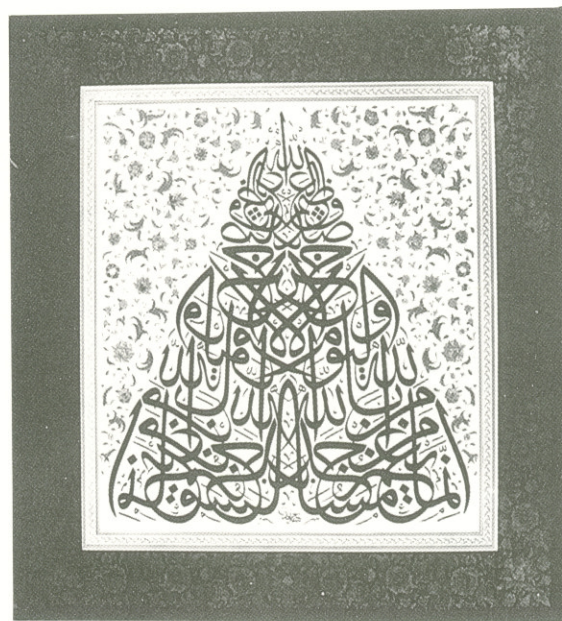
* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1368/1949, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Ahmed Topbaş)/İstanbul

* Hilye metni.

* Sülûs-nesih yazılarıyla ilk defa Hâfız Osman [78] tarafından levha şeklinde tertiplenen hilye metni Hâmid Aytaç tarafından da birçok kereler yazılmıştır. Muhsin Demironat (1325/1907 - 1403/1983) tarafından tezhiplen bu hilye'de gerek Besmele'nin, gerekse «... وَاَرْسَلْنَاكَ» âyetinin sonunda yer alan ve asırlar boyunca İslâm âleminde de bir yümn ve bereket rumuzu olarak kullanılan işâret, "mühr-i Süleyman", yani Peygamber Hz. Süleyman'ın mühründeki şekil olarak bilinir. Herhangi bir karıştırmaya sebep olmaması için, yeri gelmişken bilhassa belirtiyoruz.

190

* CELÎ SÜLÜS MÜSENNÂ LEVHA

* 78x72 cm.

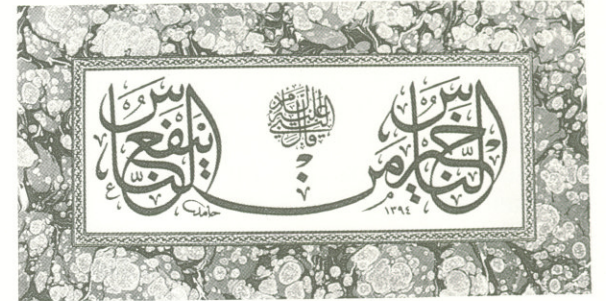
* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1371/1952, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Fevzi Kulaksızoglu)/İstanbul

* KK (sûre: IX, âyet: 18 başlangıcı)

* Hâmid Aytaç merhum bu âyeti ilk defa Şişli Câmii'nin giriş kapısı için yazmıştır (1365/1947). Hattâ bu istifi hazırlarken lâm elif'leri terkipte oturtamadığını, o hâl ile üzerine bir rehâvet çöktüğünü, oturduğu yerde uykuya yakaza arasındayken kendisine müşkül yerin ilhâm edildiğini, istifin bütünüyle gözünün önünden geçirildiğini ve uyandığında yazısını sevinçle hemen tamamladığını hikâye ederdi. Bu âyet taş mahkûk olarak ve buradakinden çok daha büyük boyda hâlâ yerindedir. Sonradan, sipariş üzerine hattatı tarafından daha küçük birkaç değişik eb'adda levha olarak da hazırlanmış ve müzehhiplerce tezyîn edilmiştir. Burada görülen, Rikkat Kunt merhûme (1321/1903 - 1406/1986)'nin en güzel tezhip örneklerinden olup, yazıldığı yıla âittir.

191

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 43x80 cm.

* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1394/1974, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadis metni.

* Hâmid Bey merhumun tenâzur ve tevazün cihetinden dikkate değer bir istifiyle karşı karşıyasınız. Hadisin mânâsı yazıda âdetâ müşahhas hâle getirilmiş, insanların hayırlısının, insanlara faydalı olanla müsâvî bulunduğu, bu istifte bir terazi hassâsiyetiyle telkîn edilmiştir.

Levhanın iç pervaz tezyînatı F. Çiçek Derman'a, etrafındaki ebrûlar Mustafa Düzgünman (1338/1920-1411/1990)'a âittir.

kalemle devam ettirmek, doğrusu her hattatın kârı değildir. Bu, âdeta bir mücerred resim gibi görüldüğü için, Halim Efendi muhtemeldir ki, imzâsını **كتبه** yerine **رسمه** fiiliyle yazmıştır.

Bu levha halkârî tarzında Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) eliyle tezhiplenmiştir.

183

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 84x99 cm.

* TUĞRAKEŞ İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul, 1365/1946)

* 1339/1921, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: XII, âyet: 64 sonu)

* *Celî sülûs* terkiplerinde dehâ derecesindeki kabiliyetini daha önceki eserleri dolayısıyla de belirttiğimiz Hakkı Bey, bu âyeti kendisinden evvel yazmış olan üstadlarınkinden (meselâ: Sâmî Efendi'nin dört küplü şâheseri için bkz. *THSŞ*, 36) farklı bir istifle kaleme almıştır. Beyzî sâhaya üç küplü olarak ve harf gurupları sanki birbirinin devamıymış hissi verilerek yazılan bu levha, *zer-endûd* usûlüyle bizzat hattatı tarafından hazırlanmış; köşe tezyînatı da, yakın zamanlarda Gülnur Duran tarafından tamamlanmıştır.

184

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 63x76.5 cm.

* MUSTAFA ABDÜLHALİM ÖZYAZICI (İstanbul, 1315/1898-İstanbul, 1384/1964)

* 1347/1927, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: LI, âyet: 55)

* Genç yaşındayken, san'atında kemâle eren üstadlardan biri de Halim Özyazıcıdır. Onun bu hâlini gösteren şu *celî sülûs* levha *zer-endûd* olarak işlenmiş, tezyinatı da son zamanlarda F.Çiçek Derman tarafından yapılmıştır.

185

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 48.5x84 cm.

* İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER

* 1364/1945, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: IV, âyet: 59'dan bölüm)

* Dik harflerin sık ve bol bulunduğu bu *zer-endûd* yazının alt tarafında yer alan mürsel vav harflerine paralel veya dik gelen harf unsurları, istifin muvâzenesini pek güzel sağlamıştır. Diğer yazı nevi'lerinde ve satır nizâmında câiz görülmeyen bâzı harf bağlantılarının, gerektiğinde istife yerleştirilip, ayrıca ona câzibe verdiğine, bu yazıdaki **اطيعوا** ve **منكم** kelimeleri yerinde bir misâl teşkil eder.

İsmâil Hakkı Bey'in bu albümde yer alan eserlerinden üçünün aynı tarihli olduğu görülmektedir; bu, o yıl çok velûd oluşundan ileri gelmiştir. Zira, C.ülâ 1364/Mart 1945'de midesinden menhus bir illete yakalandığı anlaşıp da Akademi'deki hocalığından ayrılınca, hem o zamana kadar tamamlamamış; hem de zihninde tasarladığı birçok istifi kağıd üstüne dökmeyi başarmıştır.

186

* SÜLÜS-CELÎ SÜLÜS-NESİH LEVHA

* 42x75 cm. (takriben)

* HÂŞİM MUHAMMED el-BAĞDÂDÎ (Bağdad, 1335/1917-Bağdad, 1393/1973)

* 1376/1956, Bağdad

* Husûsi Koleksiyon/Bağdad

* Hadîs-i şerîf

* Son devirde, İslâmî hattı Arap âleminde en zevkli ve çeşitli şekliyle yazmak Hâşimü'l-Bağdâdî'ye nasib olmuştur. Bu yazısından sonra 17 yıl kadar yaşayan Hâşim merhûmun, burada görülenden çok daha mükemmel eserleri vardır; ancak temin edebildiğimiz diapositifler içinde baskıya en uygun olanı buydu.

HÂŞİM MUHAMMED el-BAĞDÂDÎ

Ebû Râkım Hâşim b. Muhammed b. elhâc Dirbas el Kaysî el Bağdâdî, 1335/1917 yılında Bağdad'da Hân Levend semtinde doğdu. Küçük yaşta hat san'atına ilgi duyarak, Molla Ârif Şeyhli'den, sonra Ali Sâbir'den kısa süreli dersler aldı. Nihâyet Şeyh Molla Ali Fazlî'den meşk etmeye başladı ve 1363/1943'de icâzete hak kazandı. Ertesi yıl Kâhire'ye giderek Ma'hedi Tahsînü'l-Hutût (Güzel Yazı Enstitüsü)'a talebe oldu. Yazıları buradaki hocaların takdîrini kazanarak doğrudan mezuniyet imtihanına kabul edildi; Seyyid İbrâhim ve Muhammed Hüsni'den de şeref derecesiyle 1364/1944'de icâzet aldı. 1365/1946'da Bağdad'da hat mektebi açtı. İstanbul'a gelerek Türk hattatlarıyla ve bu arada Hâmid Aytâç [179, 187-191]'la tanışıp ondan da iki kere icâzet aldı (1370/1950 ve 1372/1952).

Uzun yıllar Bağdad'da Kadastro Dâiresi'nin hattatlığını yürüten Hâşim, 1380/1960'da Ma'hedi'l-Fünûn'l-Cemile (Güzel San'atlar Enstitüsü)'de hat ve tezyînat bölümü reisi oldu.

Hâşim, Türk hattatlarının son derecede tesirinde kalmıştır. Hâfız Osman [73-80], Şevki [125-129, 131, 132, 139], Kâmil [153, 156, 158, 162, 166] ve Hâmid gibi üstadların yazılarına büyük hayranlık duyardı. Hele Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'a olan bağlılığından dolayı oğluna Râkım adını koymuş ve kendisi de "Ebû Râkım" (= Râkım'ın babası) künyesini kullanmaya başlamıştır. İstanbul'a geldiği vakit, seçme bir hat koleksiyonuna sahip olan Üstad Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'ı ziyaret ederek müzâkerelerde bulunurdu; bu satırların yazarı da, Hâşim'in o toplantılarda nasıl bir haz ve alâka duyduğuna bizzat şâhid olmuştur.

Hâşim merhum, hat san'atının Irak'da yayılması için *rik'a* hattı üzerine ve diğer hat nev'ilerinde iki meşk albümü neşretti. Ayrıca XII.(XIX.) asırda yaşayan Osmanlı hattatı Mehmed Emin er-Rüşdî'nin 1236/1821'de yazdığı ve Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Vâlide Sultan'ın İmâm-ı Âzam Câmîi'ne vakf ettiği çok güzel bir mushafın da Evkaf Dîvanı'nca, üç defa basılmasına nezâret etti. Âyet rakamlarını, sûre başlarını, cüz ve secde işâretlerini yazdı. Mushafın serlevhasını da Arap zevkine göre yeniden tezhip ederek bastırdı.

Kendisi kıta, hilve ve levhalardan başka, Bağdad'da ve diğer şehirlerdeki mîmârî eserlerde çini veya mermer üzerine nâdiren *kûfî*, ekseriyâ *celî sülûs*'le (meselâ Abdülkadir Geylânî ve Hacı Mahmud câmileri) kuşaklar yazdı. 27 R. evvel 1393/30 Nisan 1973'de Bağdad'da vefat ederek Hayzaran kabristanına defnedildi.

Kaynak:

Velidu'l-Â'zamî, *Terâcimu battâtî Bağdâd el-mu'âsirîn*, Beyrut, 1977, s. 254-275.

İam ve hemen üstündeki zi, en baş ve en sondaki vav harfleri, bu muvâzeneyi levha boyunca temin eden unsurlardır.

Bu eser 1409/1989'da F. Çiçek Derman

tezhiplenmiştir.

179

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 23x30 cm.

* HÂMİD AYTÂÇ (Diyarbakır, 1309/1891 - İstanbul, 1402/1982)

* 1347/1928, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Ahmed Topbaş)/İstanbul

* KK (süre: LXVIII, âyet: 51)

* Hat san'atı tarihinde, muntazam ve teâmile uygun bir hat eğitimi görmediği hâlde, kabiliyetiyle büyük hattat olanlar arasında, Hâmid Aytâç merhum sonuncu örnektir. Kendisine rehber edindiği Hacı Nazif Bey [144, 157, 163, 178], Mustafa Rakım [90, 92, 93, 94, 97] ve Sâmî Efendi [137, 141, 145, 149, 155]'nin yazılarından aldığı ilhamla ve onların halitâsı olan bir *celî sülûs* üslûbıyla -burada görüldüğü gibi- pek güzel eserler vermiştir. Bu levhanın tezhihi 1369/1950'de D. Tahsin Aykutalp ve Fevzi Erce (?-?) tarafından müstereken yapılmıştır.

HÂMİD AYTÂÇ

Diyâr-ı Bekr (eski adıyla Âmid, bugünkü adıyla Diyarbakır) şehinde 1309/1891'de doğan Hâmid Bey, bu sebeple imzalarını bâzan Hâmidü'l-Âmidî şeklinde yazar. Asıl ismi de o civarda pek yaygın olan "Şeyh Mûsa Azmi"dir ve bilhassa gençlik eserlerinde Azmi adını kullanmıştır.

Küçükliğünden itibaren hat san'atına ilgi duyan ve âile seçerisinde de hattat bulunan Mûsa Azmi, Âmid'deki ilk-orta tahsîlî sırasında yazı ve resim dersleri aldı; 1324/1908'de İstanbul'a gelerek önce Hukuk, sonra Sanâyi-i Nefîse mekteplerine devam etti. Ancak babası Zülfi'kar Âgâ'nın ölümü üzerine, geçimini temin için bir mektepte yazı ve resim hocası, bâzı matbaalarda da hattatlık yaptı. Hacı Nazif Bey'den sadece bir defa *sülûs-nesib* meşki aldıysa da, hocasının vefatıyla ders kesilmiş oldu.

Hattat olarak Bayezid'deki Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Matbaası'na alınan Azmi Bey, burada Emin Efendi [174, 175, 177]'yle birlikte çalıştı. Almanya'da bir yıl haritacılık ihtisası yaptı. Dönüşte Hâmid müstear adıyla piyasaya yazılar yazmaya başladı. Buna müsaade edilmeyince resmî

vazifesini terketti ve 1338/1920'den itibaren Çağaloglu'da "yazı yurdu" açıp eserlerinde artık Hâmid imzasını kullandı.

Kendisi bu hususta "Azmi ismiyle,

azmedip hatı öğrendim; neticesine

hamederek, Hâmid adını aldım" derdi.

İşte bu sırada Kâmil Efendi [153, 156, 158, 162, 166], Hakkı Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185] ve Hüsi Efendi [152, 161, 168] gibi mârif hattatlarla

görüştükçe, onlardan meşk tarzında değil, müzakere yoluyla zevkimi geliştirdi; hat

san'atında imtihan meydana olan

İstanbul'da kabiliyetiyle kendisini o

devrin üstadlarına kabul ettirmeyi başardı.

Hâmid Aytâç, uzun ömrünü san'atıyla

dopdolu geçirdi. Vefat ettiği 24 Recep

1402/18 Mayıs 1982 tarihinden takriben

bir yıl öncesine kadar kâmi kalemli

elinde bırakmadı. Hayatının son

senelerinde verdiği eserler, yaşlılığı

dolayısıyla onun mertebesini

göstermekten uzaktır. Lâkin, san'at

hayatının parlak devrindeki yazıları

(bilhassa 1341/1923-1385/1965 arası)

bütün İslâm âlemine yayılmıştır. Her yazı

nev'inden behresi olmakla beraber, en

çok *celî sülûs* te iştihar etmiştir. *Nesib*

hatı ile iki müşahîf mevcuttur.

Başa İstanbul'daki Şişli Câmii olmak

üzere, bâzı câmilerde kubbe (Eyüp

Sultan...) ve kuşak (Sultanhamamı'nda

Hacı Köçek...) yazıları veya câmi levhaları

mevcuttur. Husûsî koleksiyonlarda da

tezhipli levhaları çoktur.

İslâm Tarih, San'at ve Kültür Araştırma

Merkezi, merhumun vefatından altı ay

önce -kendisinin de iştirakiyle- bir "Hattat

Hâmid" dokümanter filmi hazırlayıp san'at

âleminin hizmetine sunmuş, ayrıca her üç

yılda bir tertiplemeye başlamıştır.

(1407/1986) onun adını vermiştir.

Hâmid Bey, vefat edince, vasiyetine

uyularak Karacaahmed'deki Şeyh

Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in kabri

yakınına defnedilmiştir.

Kaynaklar:

İbrahim Hakki Konyalı, *Hâmid Aytâç, Tarîb Hazinesi*/14, İstanbul, 1953, s. 714-9; SH, s. 119-123; Ali Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayat Tarîb Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THŞ, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*/61, Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası*/16, Haziran 1982, s. 18-9; İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç, Türkiye'de Dergisi*/39, s. 1-4; İst., 1983; THT, s. 267-9; merhumla sohbetlerimiz.

180

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 27x61 cm.

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul, 1315/1898-İstanbul, 1384/1964)

* 1379/1959, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Emin Barın)/İstanbul

* KK (süre: LXXVI, âyet: 8)

* Üstad Halim'in latif bir *celî sülûs* terkihini görüyorsunuz. Levha Mustafa Düzgünman (1338/1920-1411/1990)'in ebrûsıyla gerçekleştirilmiştir.

181

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 27x38 cm.

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul, 1315/1898-İstanbul, 1384/1964)

* 1375/1955, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Ali Kazgan)/İstanbul

* KK (süre: VIII, âyet: 17'den bölüm)

* Bu âyet, okuluğu meslek edinenler tarafından kendilerine şîar olarak kabul edilmiştir. Üstad Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] okuluğa da uğraştığı için, Mustafa Halim Özyazıcı mezkûr âyeti bu maksadla *celî sülûs* bir istîf olarak yazıp kendisine hediye etmiştir ve âyetin altındaki *rikkat (icâzet)* hatı ile iki satırlık ferâğ kaydında bunu belirtmektedir. Eserin ince tezyînatı da, yazılışından hemen sonra müzehhip D. Tahsin Aykutalp ve S. Fevzi Erce (?-?) tarafından müstereken hazırlanıp Necmeddin Okyay'a armağan edilmiştir.

* MÜSELSSEL CELİ SÜLÜS LEVHA

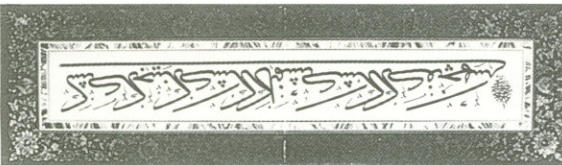
* 21x67 cm.

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul, 1315/1898-İstanbul, 1384/1964)

* 1365/1946, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Emin Barın)/İstanbul

* Türkçe tekerleme: "Keşkekçinin keşkekçilenmiş keşkek keşgesi".

174

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 49x111 cm.

* MEHMED EMİN YAZICI (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1364/1945)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs-i şerîf

* *Sülûs-nesih* yazılarındaki mükemmeliyetinin yanı sıra, *celî sülûs* hattında da, ağabeyi Ömer Vasfi Efendi [170, 176]'nin yazılarını tashih ederek kemâle eren Emin Efendi'nin bir *zer-endûd* levhası nazarlarınıza sunulmuştur.

MEHMED EMİN YAZICI

Ömer Vasfi Efendi [170, 176]'nin kardeşi olan Emin Efendi 5 C.ûlâ 1300/14 Mart 1883 günü İstanbul'un Tophane semtinde doğdu. Rüşdiye tahsilinde yazı öğrenmeye başladı. Bu san'ata ilgisini gören ağabeyi Ömer Vasfi, Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 155]'ye derse gittikçe, onu da berâberinde götürüyordu. O sırada Neyzen Aziz Dede'den de ney üflemesini öğrenen genç Emin Efendi, Sâmi Efendi'nin huzûrunda ney üfler, arada bâzı hat târifleriyle de ondan istifâde ederdi. Usûlüne göre, ağabeyi gibi yazı meşketmiş değildir; fakat Yaradan'ın lûtfu olan istidâdıyla kısa zamanda, mûsikîdeki gibi, hat san'atında da ilerlemiştir. O derecede ki, hiç meşk etmediği halde, göz ve elinin kudretiyle yazdığı *ta'lik* nev'inde eserleri bile imrenilecek letâfettedir (bkz. *SH*, s. 80 sonrası). Yazı taklidinde de ayrı bir melekesi vardır.

Câmi derslerine ve Hukuk Mektebi'ne devamı sırasında Posta-Telgraf İdâresi Mektûbî Kalemi'ne giren Emin Efendi, 1332/1914'de Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye (= Genelkurmay) Dâiresi hattatlığına tâyin olundu; böylece ileride soyadı olarak seçeceği "yazıcı"lığı kendisine meslek edindi. Bu arada, fırsat buldukça ağabeyinin *celî* yazılarını tashih ederek *celî sülûs*'deki mehâretini artırdı. Devrin büyük üstadlarından istifâdeyle dinî ve lâdinî mûsikîde mevkî sâhibi oldu, Galata Mevlevihânesi'nin neyzenbaşılığına getirildi. Bundan sonra "Emin Dede" ismiyle anılan san'atkârimızın "dede"liği itibârîdir, yoksa Mevlevî çilesi çıkarmış değildir. Bestekârlık vâdisine tercihan saz eserleriyle giren Emin Dede, Dârüelhan'ın ney muallimliğinde de bulundu.

Resmî vazifesi dolayısıyla, daha ziyâde evrak ve haritalar üzerine yazan Emin Efendi, emekli olduktan sonra da gerek hat, gerekse mûsikî sâhasında meşgûliyetini sürdürdü. Lâkin Şa'ban 1362/Ağustos 1943'de gelen felç rahatsızlığı, onu her iki san'atından da kopardı. 19 Safer 1364/3 Şubat 1945'de vefat edince, ağabeyinin Eyüp'teki kabrine

sırlandı. Emin Dede'nin, san'attaki mevkii itibâriyle, kendisi gibi neyzen olan Kadîsker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'den geri kalır tarafı yoktur. Ne var ki, gündelik resmî meşgalesi ve kısa ömrü, Mustafa İzzet Efendi gibi verimli olmasına mâni teşkil etmiştir; eserleri sayılıdır.

Kaynaklar:

SH, s. 80-84; M. Uğur Derman, *Kardeş İki Hattatımız*, 50 San'atsever Serisi-22, İstanbul, 1966; *BTMA*, II, 492; *THSŞ*, 51; *THT*, s. 255-7.

175

* MUHAKKAK-NESİH KİT'Â

* 22x29.7 cm.

* MEHMED EMİN YAZICI (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1364/1945)

* 1350/1932, İstanbul

* Türkpetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Besmele ve hadîsler.

* II. Kısımda belirtildiği vechile, hat sanatında *taklid* pek makbul bir tarzdır. Yazı taklidinde müstesnâ yeri olan Emin Efendi, bu kîr'ayı Şevki Efendi [125, 126-9, 131, 132, 139]'nin bir kîr'asından (bkz. *KG*, I, 134) fotoğraf kudretiyle aynen yazmıştır. Eserin ebrûları, bu kîr'anın taklidine vesîle olan Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'a, ince tezhibi ise onun oğlu Sâmi Bey (1328/1910-1352/1933)'e âittir.

176

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 57x84 cm.

* ÖMER VASFİ EFENDİ (İstanbul, 1297/1880-İstanbul, 1347/1928)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: XXXVIII, âyet: 50)

* İlk defa Mustafa Râkım [90, 92-94, 97] tarafından bu istifle tertiplenen 1230/1815 tarihli, tahtaya hâkkolunmuş ve varak altınla kaplanmış büyük bir levha, hâlen Topkapı Sarayı Bâbüsselâm (orta kapı)'ının iç tarafında asılıdır. Aynı istifi, Ömer Vasfi Efendi, yolundan yürüdüğü hocası Sâmi Efendi [137, 141, 145, 147, 150, 155] şîvesinde yazmış, kalıptan burada görüldüğü vechile *zer-endûd* olarak işlenmiştir.

177

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 21.5x30 cm.

* MEHMED EMİN YAZICI (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1364/1945)

* 1348/1929, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hz. Peygamber'in hayatından bir safha.

* Emin Efendi'nin, son devirde yazı *taklid* edenlerin en başarılısı olduğundan, hayatı anlatılırken bahsedilmişti. Bu kîr'a da, onun Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'a *taklid* olarak yazdığı bir şâheserdir ve Şeyh'in bu tarz kîr'alarında ekseriya görüldüğü gibi, koltuk yerleri de aynı şekilde geniş bırakılmıştır. Bu eser 1410/1990'da Ayten Tiryâki tarafından tezhiplenmiştir.

178

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 25.5x50 cm.

* NAZİF BEY (Ruşuk, 1262/1846-İstanbul, 1331/1913)

* 1326/1908, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* KK (sûre: XIV, âyet: 42 başlangıcı)

* *Celî sülûs*'ün önde gelen isimlerinden Nazif Bey'in kendi tertîbi olan bir istif görülmektedir. Blok hâlindeki bu mustatil (dikdörtgen) istifin muvâzenesini sağlayan, tam ortadaki lâmelîf'tir. Hemen iki tarafındaki küplü ayın ve gayın harfleri, daha açıktaki küplü ha ve mukabilindeki

Efendi, Eyüp'deki Gümüşsuyu Kabristanı'na defnolundu.

Yeri sabit eserleri arasında, Eyüp'de Sultan Reşad türbesindeki hâricî yazılar ve içinde gimi üzerine kuşak yazısı, kısıklı câmîi ve geçmesi yazıları, Mekteb-i Nuvâb (sonradan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi olan bina)'ın kitabesi, bazı geçme ve kabir kitabeleri, Hırka-i Şerif Câmîi'nde bir levhası akla ilk gelenlerdendir.

Kaynaklar:

SH, s. 262-267; M. Uğur Derman, 1966; THSŞ, 50; THT, 50 San'atsever Serisi-22, İstanbul, 1966; THSŞ, 50; THT, s. 250-1.

171

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 45x55 cm.

* İSMÂİL HAKKİ ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul, 1365/1946)

* 1364/1945, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon/İstanbul

* KK (süre: II, âyet: 20 sonu)

* Bütün terkiplerinde, san'at kâidelerine uyduğu kadar teşrifât kâidelerine de titizlikle uyan İsmâîl Hakkî Altunbezer'in bu zarif istifi zer-endüd olarak hazırlanmıştır.

172

* SÜLÜS LEVHA

* 18x36 cm.

* MÂCİD AYRAL (İstanbul, 1308/1891-İstanbul, 1380/1961)

* 1374/1954, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hadis metni

* *Sülü's-nesib* yazılarında Şefik Bey [115, 122, 123, 130] tavrına bağlı olan Mâcid Bey'in bu *sülü's* levhası, Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] tarafından kendi ebrûları ile bezemiştir (1376/1956).

MÂCİD AYRAL

2 Ramazan 1308/11 Nisan 1891'de Boğaz'ın Beylerbeyi semtinde doğan Hüseyin Mâcid Ayral, Seyyid Zühdi Bey'in oğludur. Doğduğu semtteki Hamidiye mektebinde okuyan, *sülü's-nesib* yazılarını öğrenmeğe başladı. Eline geçirdiği Şefik Bey yazılarına bakarak, istidadı sayesinde o şivede yazmaya başladı ve ileriyeye götürdü. Talebe olarak başladığı Medresetülharrât'ın de Tuğrakeş Hakkî Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185]'den *celî sülü's*, Hulûsî Efendi [152, 161, 168]'den *ta'lik* ve *celî ta'lik* öğrendi. Babıâli'de dükkân açarak isteyenlere yazı yazdı. Ankara'da uzun yıllar resmi vazifeyle bulunduktan sonra emekli oldu. 1375/1955'de Bağdad'a resmen davet edilerek dört yıl müddetle Mah'dî'l-Fünûn'u'l-Cemîle (Güzel Sanatlar Akademisi)'de hat dersleri verdi ve çok talebe yetiştirdi. Avdetinden iki yıl sonra, 29 Ramazan 1380/17 Mart 1961'de vefat etti ve Karacaahmed kabristanına defnedildi.

Mâcid Bey'in, hattatlığının yanı sıra en büyük meharret, imzasız yazıları Necmeddin Okyay'a yakın bir isâbelle tanımasıydı, zaten bu hususta iki üstad pek anlaşırlardı.

Kıra, levha olarak *sülü's*, *nesib*, *celî sülü's* pek çok eseri bulunan Mâcid Bey'in bir hayli *celî sülü's* kitabesi de vardır (İstanbul'da Seydi Ahmed ve Levend câmileri, Bağdad'da 14 Temmuz Câmii kubbeye kasnagındaki kuşak...). İmzalarında bazan babasının ismi olan Zühdi'yi de kullanmıştır.

İnsan olarak da pek mükemmel bir yaradılışa sahip olan merhum, maddiyâta kıymet vermez; yazılarını cömertçe dağıtırdı.

Kaynaklar:

Hattat Mâcid, *Hat ve Hattatın, Resmî Gazete*/85, s. 5, 1926; SH, s. 174-182; M. Uğur Derman, *Hattat Mâcid Bey, Yeni İstiklal*/14, İstanbul, 1961, s. 5; M. Uğur Derman, *Vefatının Yirminci Yıldönümünde Hattat Mâcid Ayral, Sandoz Bülteni*-2/1981, s. 7-12; THSŞ, 63; THT, s. 263; Hüseyin Halid, *Mecmûatı Mâcid ez Zuhdi*, Bağdad, 1405/1985; merhumla şahsi musahabelerimiz.

173

* CELİ SÜLÜS-NEŞİH LEVHA

* 43x54 cm.

* MUSTAFA ABDÜLHALİM ÖZYAZICI

(İstanbul, 1315/1898-İstanbul, 1384/1964)

* 1376/1956, İstanbul

* TSMK-(İsmâil Akgün Armağanı)

* KK (süre: XCI, âyet: 1-15)

* Halim Özyazıcı, Şems süresinde geçen vav harflerini *celî sülü's* ile yazıp *nesib* hattının arasından ayırarak, kendine has bir terkip vücuda getirmiş; ilk iki âyete Besmele'nin iki tarafında rozet şeklinde yer vermiştir. Levhanın tezyinâtı, tahririî halkârî üslûbuyla D. Tahsin Aykutalp'a aittir.

MUSTAFA ABDÜLHALİM ÖZYAZICI

Osmanlı Devleti gibi geniş topraklara sahip ülkelerin tebaası arasında, tasavvut edilemeyecek evlenmeler neticesi, ortaya öyle değişik istidadlar çıkmıştır ki, hayran olmamak elde değildir. İşte, bugün Rusya'da kalan Kırim'dan İstanbul'a gelen bir babayla, Afrika'nın ortasındaki Sudan'dan kalkıp İstanbul'a yerleşen yarı siyâhî bir ananın evladı olarak İstanbul'da 20 Şaban 1315/14 Ocak 1898 tarihinde doğan Halim Efendi de bunlardan biridir ve "ufak tefek, kara kuru" vücut yapısıyla Türk Hat San'atı'nın XIV.(XX.) yüzyıldaki "yüz akı" olmuştur.

Küçük yaşta hat san'atına ilgi duyan ve orta tahsili sırasındaki hat hocası Hâmid Bey [179, 187-191]'den *rik'a* hattını öğrenen genç Halim, 1332/1914'de İstanbul'da yeni açılan Medresetülharrât'ın ilk talebelerinden oldu ve dört yıl burada Hasan Rıza Efendi [134, 139, 148], Hacı Kâmil Efendi [153, 156, 158, 162, 166], Hulûsî Efendi [152, 161, 168], Tuğrakeş İsmâil Hakkî Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185] ve Ferid Bey (1274/1858-1344/1925 ?)'den muhtelif yazı cinslerini mükemmelen öğrendi, tezhiple ilgilendi. Medresetülharrât'ın'den önce de Sanâyi-i Neffise Mektebi'nin hakk ve resim şubesine devam etti.

Mezuniyetini müteakip Divân-ı Hümayun Kalemi'ne intisâb eden genç san'atkar, daha sonra askeri ve resmi matbaalarda çalıştı. 1343/1924'den itibaren serbest hatratlıkta uğraştı. Harf inkilâbıyla san'atından uzaklaşan Halim Efendi, bu yıllarını bağcılıkla geçirdi. Zamanla istek ve alakasının artışı onu yine mesleğine döndürdü. 1366/1946'da Devlet Güzel San'atlar Akademisi'ne hat muallimi olarak tayin edildi. 1382/1963 başlarında yaş haddinden emekliye ayrıldı. 27 C. üla 1384/30 Eylül 1964'de, on gün önce geçirdiği bir trafik kazası neticesi vefat ederek Kozlu mezarlığına defnolundu.

Yazının her nev'ini letâfete olduğu kadar, gök sür'atlı yazmak hassasına da sahip olan Halim Efendi'nin husûsî koleksiyonlardaki eserlerinden başka İstanbul ve Anadolu (Ankara, İzmir, Rize ve Denizli)'daki muhtelif câmilelerde kubbeye ve kuşak yazıları görülmeye değer.

Kaynaklar

SH, s. 104-106, 816-818; Cemaladdin Server Revnakoglu, *Nalinci zade Hacı Mustafa Halim, Tarib Dünyası*, 2, s. 226-8 ve 4, s. 401-5, İst., 1965; M. Uğur Derman, *Hattat Halim Efendi, İslam Düşüncesi*, II/6, İstanbul, 1968, s. 399-406; THSŞ, 57, 58, 61, 62; THT, s. 260-1; merhumla sohbetlerimiz.

166

* SÜLÜS-NESİH KİT'ASI

* 21x27 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861-İstanbul, 1360/1941)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Rikkat Kunt)/İstanbul

* Hadîs ve duâ.

* Kâmil Efendi'nin bu kit'ası 1388/1968'de Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından klâsik üslûba bağlı kalınarak tezhiplenmiştir, iç pervazın kumlu ebrûsu da Mustafa Düzgünman (1338/1920-1411/1990)'ındır.

167

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 38x38 cm.

* İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul 1365/1946)

* 1362/1943, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs-i şerîf

* İsmâil Hakkı Bey'e has bir istif muvâzenesi içinde yazılmış olan bu hat nümûnesi, Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından takrîben 1370/1951'de müstesnâ güzellikte bir dairevî tezhip çerçevesine alınmış ve tahrirli halkârîyle köşeleri tamamlanarak, kare şeklinde levha hâline getirilmiştir.

Yeri gelmişken şu husûsu da açıklamakta fayda vardır: Sülüs veya celî sülüs harflerinin noktaları köşeli konulduğu

hâlde, bu levhada yuvarlak noktaların çokluğu dikkatinizi çekmiş olabilir. İstifli yazılarda, harflerin arasına köşeli nokta geldiğinde, yer darlığı yüzünden araya sıkışıklık veya çirkinlik getiriyorsa, küçük ve yuvarlak nokta konulması cihetine gidilmiştir; bu bir estetik zarûrettir ve diğer bâzı yazılarda da [145, 169] görülecektir. Bunun dışında, kendisinden önce gelen bir harfle bitişik olan dal harfinin altındaki girintiye [14, 95, 124, 127, 129, 146, 153] bir yuvarlak nokta yerleştirilmesi de, aklâm-ı sitte'nin bâzı nevilerinde eski bir teâmüldür. Aynı şekilde lâm altındaki boşluğa [146, 170] veya iki dik harf arasının dibine [78] de yuvarlak nokta konulduğu vâkîdir.

168

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 27x65 cm.

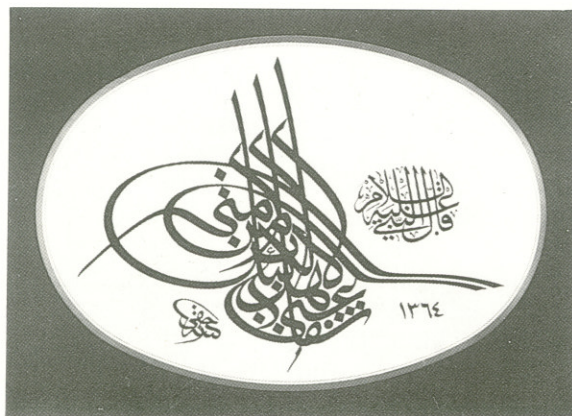
* MEHMED HULÛSÎ YAZGAN (İstanbul, 1286/1869-İstanbul, 1358/1940)

* 1352/1934, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman) / İstanbul

* KK (sûre: XVIII, âyet: 58 başlangıcı)

* Hulûsî Efendi'nin ta'lik hattındaki mümtaz mevkiini gösteren bu levhanın ebrûları Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'a âit olup iç pervazı da F. Çiçek Derman tarafından tezyîn edilmiştir.

169

* TUĞRA LEVHASI

* 26x35 cm.

* TUĞRAKEŞ İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul, 1365/1946)

* 1364/1945, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs metni.

* Osmanlıların pâdişah amblemi olan tuğra'nın âyet, hadîs ve tarikat pîrlerinin ismini yazmakta da kullanıldığı görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin son

tuğrakeşi olan İsmâil Hakkı Bey de, ömrünün son yılında bu hadîs-i şerîfi tuğra halinde çekmiştir. Görülen tuğra, Râkım [90, 92-94, 97] üslûbuna mükemmel bir örnek teşkil eder.

170

* CELÎ SÜLÜS YAZI KALIBI

* 24x74 cm.

* ÖMER VASFİ EFENDİ (İstanbul, 1297/1880-İstanbul, 1347/1928)

* 1333/1915, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Cenap Yazansoy) / İstanbul

* KK (sûre: XII, âyet: 30'dan bölüm)

* Osmanlı su medeniyetinde vazgeçilmez bir tebliğ olarak dâima görülen bu âyet parçası çeşme, sebîl gibi suyla ilgili bütün yapıların üstünde karşımıza çıkar. Âyetin ilk defa Mustafa Râkım [90, 92-94, 97] tarafından tertiplenen bu istifi, hâlen Üsküdar'ın İhsaniye mahallesindeki bir çeşme üstünde yer almaktadır. "Sâmi Mektebi"ne sınırsız bağlı olan Ömer Vasfi Efendi de, aynı terkîbi kendi şivesine göre yeniden yazmıştır. Taşa hakkolunmuş şekliyle Üsküdar'ın Kısıklı meydanındaki yol çeşmesi üzerinde bulunan bu kitâbenin siyah kağıda sarı zırnık mürekkebiyle yazılmış ve harflerinin kıyıları iğnelenmiş asıl kalıbı burada nazarlarınıza sunulmaktadır.

ÖMER VASFİ EFENDİ

Hırka-i Şerîf Câmîi Hatîbi Eyüp Sabri Efendi'nin oğlu ve Emin Efendi [174, 175, 177]'nin ağabeyi olan Ömer Vasfi, 20 C.ûlâ 1297/30 Nisan 1880 günü İstanbul'un Tophane semtinde doğdu. İptidâî Mektebi'nden sonra, Tophane'deki Feyziye Rüşdiyesi'nde okurken, oranın yazı hocası Çukurcuma'lı Kadri Efendi (?-?)'den hat meşkine başladı; câmî derslerine devamı sırasında Aziz Efendi [146, 154]'den sülüs ve ta'lik, sonra Kâmil Efendi [153, 156, 158, 162, 166]'den sülüs, divânî ve celî divânî öğrendi. Nihâyet Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'den ta'lik, celî ta'lik ve celî sülüs meşkeden genç Ömer Vasfi'ye, babasının 1317/1899'da vefatı üzerine, Hırka-i Şerîf Câmîi hatipliği de tevcih olundu; o da bu vazîfesini ölünceye kadar sürdürdü, ayrıca bâzı mekteplerde yazı muallimliğinde bulundu.

Celî tarzıyla uğraşmayı tercih eden Ömer Efendi, hocası Sâmi Efendi'den sonra, o yolun en usta tâkipçisi oldu. Latîfe ve mizaha düşkün, sözünü esirgemez, müzip tabiatlı bir zât olduğu için, çevresinde "Deli Ömer" diye anılan -kendisi de bundan hoşlanan- san'atkârimiz câmideki vazîfesinden dolayı "Hatip Ömer" ismiyle de tanınırdı.

Daha çok eserler verebileceği bir sırada, 48 yaşında iken, 12 C.âhır 1347/25 Kasım 1928 günü vefat eden Hacı Ömer Vasfi

162

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 29x37 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861-İstanbul, 1360/1941)

* 1347/1928, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hadîs'ler

* *Sülüs-nesih* hattının XIII.(XX.) asırdaki muntahâ noktalarından olan Hacı Kâmil Efendi'nin bu kîtasının koltuk tezhibi 1396/1976'da F. Çiçek Derman tarafından yapılmıştır. Dış pervaz ebrûları Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'a aittir.

163

* CELÎ SÜLÜS-CELÎ NESİH LEVHA

* 40x58 cm.

* HACI MEHMET NAZİF BEY (Ruşçuk, 1262/1846-İstanbul, 1331/1913)

* 1325/1907, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Ekmeleddin İhsanoğlu)/İstanbul

* Besmele ve hadîs metni.

* *Nesih* hattı ağzı 1 mm. civarında açılmış olan bir kalemle yazılmıştır. Fakat bilhassa XIII.(XIX.) asırda yetişen bâzı Osmanlı-Türk hattatları, levha (meselâ büyük eb'adlı hilye) yazmakta bâzan *nesih* hattının *celî* şeklini kullanmışlardır. Bu tarz, yazının uzaktan kolay okunmasını temin için geliştirilmiştir. Görülen levhada üstte *celî sülüs* Besmele, onun içinde de *sülüs*'le انه من سليمان وانه âyet parçası yer alıyor. Altta mâil olarak *celî nesih*'le 6 satır var. İki tarafta da iri *rıkâ'* hattı ile hattatın imzâsı görülüyor. Bu levha, *sülüs-nesih* bir kîtasının Nazif Bey'in elinde, güzelliği eksilmeden âdetâ her şeyiyle *celîleşmiş*, büyümüş hâlidir. Nazif Bey'den

meşke başladığı sırada, hocasının vefatı ile dersleri kesilen Hâmid Bey [179, 187-191], yıllar sonra (1338/1920) aynen taklid ederek yazdığı bu levhayı kendisi için "mânevî icâzetnâme" sayardı (resmi için bkz. Ali Alparslan, *Hattat Hâmid Aytaç, Hayat Tarih Mecmuası* 1972/11, s. 19).

Görülen levha, Muhsin Demironat (1325/1907-1403/1983) tarafından içi klâsik, etrafı halkârî olarak latif bir şekilde 1362/1944 yılında tezhiplenmiştir.

164

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 41x41 cm.

* İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul, 1365/1946)

* 1344/1925, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs-i şerif

* Son derecede âhenkli *celî sülüs* istifleriyle tanınan Hakkı Bey'in bu yazısı, dikkatle incelenmeye değer bir tenâzur şâheseridir. Bir yuvarlak sâhada belirli aralıklarla yayılan ا ve ل harfleri, her iki yarım dâirede mevcut birer ع küpü, birbirinin benzeri م ve ر harfleri dikine muvâzeneyi temin ederken, dâireyi ortasından ikiye bölen mâkûs ي harfine muvâzî şekilde yer alan تبه ve تب harflerinin keşîdeleri de ufki muvâzeneyi tamamlamış oluyor. Kelimeler o kadar yerli yerine oturtulmuş ki, farazâ hareke ve sâir işâretler kullanılmamış bulunsaydı, göze batan aşırı bir boşluk kalmayacaktı. Sonraki hattatların da aynen yazmaktan kendilerini alamadıkları bu câzip istif, Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından halkârî tarzında tezhiplenmiştir.

İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER

Boğaz'ın Kuruçeşme semtinde 10 Zilhicce 1289/9 Şubat 1873 günü bayram namazı vaktinde doğan İsmâil Hakkı, baba tarafından beş batna kadar hattattır. Kadiasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'nin talebesinden olan babası Mehmed İlmi Efendi ([1255/1839-1342/1924]'den *sülüs-nesih* yazılarını meşk ederken Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne girdi; Sâmî Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'den *dîvânî, celî*

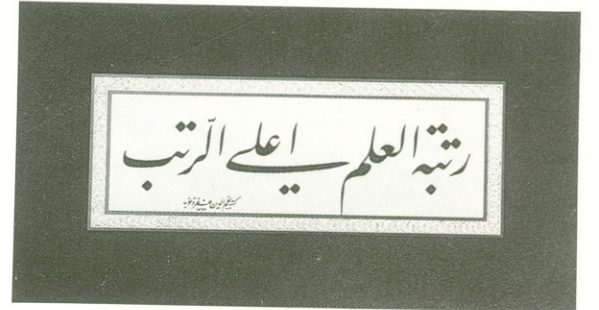
dîvânî, celî sülüs yazılarını ve *tuğra* çekmesini burada öğrendi. Önce "ikinci tuğrakeş", sonra "birinci tuğrakeş" oldu. Muhtelif mekteplerde *rık'a*, Medresetülhattâtin'de *tuğra* ve *celî sülüs* muallimliğinde bulundu. Harf inkılâbından (1347/1928) sonra Şark Tezyîni San'atlar Mektebi'nde, 1355/1936'dan sonra Devlet Güzel San'atlar Akademisi'nde -klâsik tarzın dışında kalarak- tezhip dersleri verdi, Altunbezer soyadını da bu sebeple aldı. 1364/1945 yılında hastalanarak vazifesinden ayrıldı ve 20 Şa'ban 1365/19 Temmuz 1946'da vefat etti. Kabri, babasıyla beraber, Üsküdar'ın Karacaahmed mezarlığındadır, vasiyeti üzerine kitâbesi Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] tarafından yazılmıştır.

Sür'atle ibdâ' ettiği *celî sülüs* istifleri başta olmak üzere, zamanında Dîvân-ı Hümâyûn'dan çıkan ferman, berat ve menşûr'lardaki *tuğra, dîvânî* ve *celî dîvânî* yazıları, İstanbul (Selimiye, Lâleli, Edirnekapi, Zeynep Sultan, Şemsipaşa.....) ve Anadolu'nun bâzı şehirlerinde (Afyon, Eskişehir...) bulunan câmilerin kubbe vesâir yerlerindeki eserleri onun san'at hayatının velûd geçtiğini gösterir. Sanâyi-i Nefise Mektebi (resim ve hâkk bölümü)'nden 1315/1897'de mezun olan Hakkı Bey'in akademik titizlikle yaptığı yağlı boya tabloları da pek güzeldir.

Hakkı Bey, aynı zamanda devrinin meşhur gül yetiştiricilerindendir.

Kaynaklar:

Kandemir, *Tuğrakeş İsmâil Hakkı, Yedigün Mecmuası* /221, İstanbul, 1937, s. 14-15; Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, *İsmâil Hakkı Altunbezer, Arkitekt*, XVI, 7-8, İstanbul, 1946, s. 174-180; Burhan Toprak-Refik Dinç, *İsmâil Hakkı Altunbezer, Güzel San'atlar Mecmuası*/4, İstanbul, 1942, s. 87-91; A. S. Ünver, *İsmâil Hakkı Altunbezer, 50 San'atsever Serisi*-13, İstanbul, 1955; SH, s. 97-101; M. Uğur Derman, *Tuğrakeş İsmâil Hakkı Altunbezer, Hayat Tarih Mecmuası*, 1971/6, s. 43-51; M. Uğur Derman, *Tuğrakeş İsmâil Hakkı Bey'den Çizgiler, Hayat Mecmuası*, 1971/33, s. 24-6; THŞ, 41, 52, 60; THT, s. 258-9.

165

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 32x58 cm.

* MEHMET NECMEDDİN OKYAY (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1396/1976)

* 1372/1953, İstanbul

* İÜK-İbnülemin K 787

* Hadîs-i şerif

* Tarih ve biyografi müellifi İbnülemin Mahmud Kemâl İnâl (1287/1870-1377/1957)'in, kütüphanesini İstanbul Üniversitesi'ne bağışlaması münasebetiyle Üniversite Rektörlüğü'nce kendisine armağan edilen bu levha, Necmeddin Okyay tarafından yazılmış ve aynı yıl Muhsin Demironat (1325/1907-1403/1983) eliyle halkârî üslûbunda tezhiplenmiştir.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بِهِ نَحْيَا وَبِهِ نَمُوتُ

١٣٢٦

178 ١٧٨

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بِهِ نَحْيَا وَبِهِ نَمُوتُ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بِهِ نَحْيَا وَبِهِ نَمُوتُ

٣٤٧

179 ١٧٩

Nazarlarınıza sunulan bu örnekte, kalın kalemle ve siyah mürekkeple müstakil olarak levha şeklinde yazıldığı görülen ibârenin, Dîvân-ı Hümâyûn'dan sâdir olan menşur'ların en üstünde ince kalemle ve altın mürekkebiyle yer alması teâmül hâline gelmiştir.

Kâmil Akdik'in, Kahire'de Prens Mehmed Ali Paşa'ya âit Kasru'l-Menyel'in mescidindeki müezzin mahfili etrafına kuşak hâlinde yazdığı (1353/1935), ağaç üstüne kabartma olarak oyulan *celî divânî* hattı da, bu tarzın unutulamayacak son örneklerindendir.

Kaynaklar:

THSŞ, 41; M. Uğur Derman, *Celî Divânî'nin Tekâmülüne Dâir*, Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri, İstanbul, 1988, s. 15-18, 231-238.

159

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 22.5x35 cm.

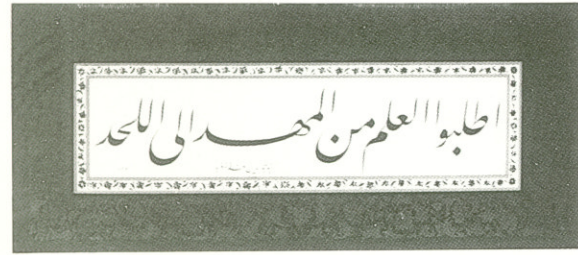
* HACI ÂRİF EFENDİ (Filibe, 1246/1830-İstanbul, 1327/1909)

* 1310/1893, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs metni.

* “Beşikten mezara kadar ilim taleb ediniz” meâlindeki bu hadîste yer alan dik harflerin bolluğu, Ârif Efendi'nin böylesine dikkate değer bir istif tertiplemesine imkân vermiştir; sıralanan ا , ل ve ط harfleri, sanki hadîsin emrine uyup toplanmış ilim tâliplerini andırıyor...

160

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 21x57 cm.

* NECMEDDİN OKYAY (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1396/1976)

* 1369/1950, İstanbul

* Mimar Sinan Üniversitesi Koleksiyonu/İstanbul

* Hadîs metni.

* Osmanlılar'da kemâle eren *celî ta'lik* hattı ile asrımızdan güzel bir nümüne veriyoruz. Bir önce, aynı ibârenin *celî sülûs* le tertiplenmiş şekli verilmişti [159]. Böylece, hat nevilerine göre ortaya çıkan değişiklikler de nazarlara sunulmuş olmaktadır.

Üstad Necmeddin Okyay, “Sâmi Efendi [150, 155] Mektebi”nin titiz tâkipçisi olarak, bu eseriyle hocasının ruhunu şâd etmiştir, denilse sezâdır. Levhanın *halkârî* tezyinatı merhum S.Fevzi Erce (?-?)'ye âittir ve hattın yazıldığı yıl, mezûniyet eseri olarak hazırlanmıştır.

MEHMED NECMEDDİN OKYAY

19 Rebîulevvel 1300/29 Ocak 1883'de Üsküdar'da doğan Mehmed Necmeddin, Üsküdar Mahkeme-i Şer'îye başkâtibi ve Yenicâmi imamlarından Mehmed Abdünnebi Efendi'nin oğludur. İlk tahsili sırasında başladığı Kur'an-ı Kerîm hıfzını, Ravza-i Terakkî Rüşdiyesi'ne devamı sırasında tamamladı, “aşere” ve “takrib”den de izin aldı. Mektebin hat hocası Hasan Tal'at Bey (?-?), kendisine *rık'a*, *dîvânî* ve *celî dîvânî* yazılarını öğretip icâzet verdi ve bu kabiliyetli genci yetiştirmesi için, Hacı Ârif Efendi [151, 159]'ye götürdü. Üsküdar İdâdisi'ne devamı sırasında, haftada bir gün hat derslerine gitmesine müsaade edilmeyince, genç Necmeddin bir yıl sonra tahsilini bıraktı. Ebrû kağıdı yapmaya da merak sardığından, Özbekler Şeyhi Edhem Efendi (1245/1829-1321/1904)'ye devamla, *ebrûculuk* san'atını [87, 144, 162, 168, 172, 175, 188, 191], bunun yanısıra âhâr denilen kağıd cılâlama tekniğini öğrendi. Aynı yıllarda Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'den *ta'lik* ve *celî ta'lik* meşk ederek 1323/1905'de *ta'lik*, Hacı Ârif Efendi'den de 1324/1906'da *sülûs* ve *nesib* yazılarından icâzet aldı. Eski mürekkepçiliği Vehbi Efendi (?-?)'den, kemankeşliği Sultan Abdülaziz'in okçubaşısı Seyfeddin Bey (?-?)'den öğrenen Necmeddin Efendi, câmi derslerine devamla “ilmiye icâzetnâmesi” aldı. 1325/1907'de babasının vefatı üzerine, aynı câmie imam ve sonra hatip olarak tâyin edildi, bu hizmetini kırk yıl aksatmadan sürdürdü.

1332/1914'de açılan Medresetülhattâtîn'e devam ederek Tuğrakeş Hakkı Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185]'den *celî sülûs* ve *tuğra* öğrenen Necmeddin Efendi, iki yıl sonra aynı mektebin *ebrû* ve âhâr muallimliğine getirildi. Çiçekli *ebrû* ve yazılı *ebrû* [192] denilen yenilikleri bu yıllarda geliştirip ortaya çıkardı. Üsküdar'daki evinin geniş bahçesinde gülcülüğe de başlayan Necmeddin Efendi, her birini lâtinçe botanik isimleriyle tanıdığı güllerden 400 çeşit yetiştirip, katıldığı sergilerden madalya kazandı.

1344/1925 yılında eline geçen kadim cild kalıplarıyla mücellidliğe alâka duyan Necmeddin Efendi, kendi gayreti ve mücellid Bahaddin Efendi (1283/1866-1358/1939)'nin de yardımıyla *şemse* denilen klâsik cildin en güzel örneklerini yaptı, TSMK'deki eski kıymetli cildlerin tâmiriyle de yıllarca uğraştı. Medresetülhattâtîn'de başlayan hocalığını, 1355/1936'dan itibaren yaş haddiyle emekliye ayrıldığı 1367/1948 yılına kadar Devlet Güzel San'atlar Akademisi (bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi)'nde devam ettirdi; fakat, öğretim faaliyetini

görme kabiliyetinin zayıfladığı son yıllarına kadar evinde sürdürdü.

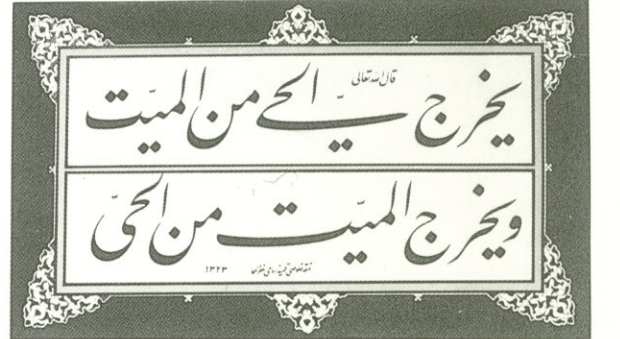
Sâmi Efendi'nin telkîniyle, daha ziyâde *ta'lik* ve *celî ta'lik* nevilerinde yazan Necmeddin Efendi'nin Devlet Güzel San'atlar Akademisi'nde kıt'a veya levha şeklinde 140 kadar yazısı mevcuttur; müze ve husûsi koleksiyonlarda da eserlerine sıkça rastlanır. Hat san'atından başka, ebrû ve klâsik cild dallarında yetiştirdikleri sâyesinde her iki san'at da bugün unutulmaktan kurtulmuştur.

Okçuluk sporuna karşı alâkası, Türkiye'de soyadı kanunu çıktığında (1934), kendisinin Okyay soyadını almasına vesile oldu. 3 Muharrem 1396/5 Ocak 1976'da vefat eden ve Karacaahmed kabristanına defnolunan Necmeddin Okyay, tarih düşürmekte mâhir, lehçe taklidinde usta, sohbetine doyulmaz bir nüktedan idi. Fakat bu müdekkık üstadın belki en önde gelen husûsiyeti, bilhassa Osmanlı devrine âit imzasız yazıların hangi hattatın elinden çıktığını, hattâ yazıldığı tarihi kesin bir isâbetle tâyin edebilmesindeydi. Üstadın - gençliğinden itibaren- titizlikle topladığı seçkin hat koleksiyonunun büyük bir kısmı 1961'de TSMK'ne, kalanları da ölümünden sonra TİEM ve Türkpetrol Vakfı'na intikâl etmiştir.

Bu kitabın yazarı, yirmi yılı aşkın süreyle ondan aldığı feyzi şimdi satıra dökerken, yeri geldikçe kendisini şifâhî kaynak olarak belirtmekten bahtiyarlık duymaktadır.

Kaynaklar:

SH, s. 597-601; M. Uğur Derman, *Hezarfen Üstad Necmeddin Okyay ile Bir Konuşma, Hayat Mecmuası*, 1968/51, s. 8-10; THSŞ, 54, 56, 59; THT, s. 265; merhumla şahsî sohbetlerimiz ve neşredilmemiş hâtıratı.

161

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 38.5x66 cm.

* MEHMED HULÛSİ YAZGAN (İstanbul, 1286/1869-İstanbul, 1358/1940)

* 1323/1905, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Cenap Yazansoy)/İstanbul

* KK (sûre: XXX, âyet: 19'dan bölüm)

* Hulûsi Efendi'nin, hocası Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'yi de zikrederek imzaladığı bu mükemmel *celî ta'lik* levha, Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından tezyin edilmiştir. Birden fazla satırlı *ta'lik* levhalarda, keşîdeli harflerin ortaya ve alt alta getirilmesi, yazıya muvâzene kazandırır. Görülen levha, buna yerinde bir misâldir.

154

* HUTÛT-I MÛTENEVVÎA İLE LEVHA

* 55x37 cm.

* MEHMED ABDÛLAZİZ EFENDİ
(Trabzon-Maçka, 1288/1871-İstanbul, 1353/1934)

* 1321/1903, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Necip Sarıcı)/İstanbul

* Besmele, Arapça bir tekerleme, hadîs metni, duâ ve Arapça şiir.

* Her yazı cinsinden behresi ve kaleminin sūr'atı ile tanınan Aziz Efendi'nin bu levhasında *tuğra* şeklindeki Besmele'den sonra, *küplü* harflerin çok san'atlı bir şekilde yan yana sıralanmasıyla ortaya çıkan istifli bir *sülûs* satır görülüyor. Üçüncü olarak gelen mâil *nesih* satırların altında, *celî dîvânî*'yle bir satır yer almaktadır. *Celî dîvânî*'nin Dîvân-ı Hümâyûn'da yazılan şeklinden [158] hem üslûbu, hem de harflerin gevşekliği bakımından farklılık gösteren bu satırı *burde ta'lik*'le bir satır ve mâil satırlı *ta'lik* kıt'a tâkib etmektedir. İmzâ da *dîvânî* hattı ile konulmuştur. Bu levhanın tezhibi ve ebrûsu da muhtemelen Aziz Efendi'ye aittir.

Kaynak:

Muhiddin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul, 1988, s. 50.

155

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 33.5x80 cm.

* SÂMÎ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Ekmeleddin İhsanoğlu)/İstanbul

* KK (sûre: XXIII, âyet: 28)

* Osmanlı *celî ta'lik* üslubunun dikkate değer örneklerinden sayılan bu levhada tarih bulunmamakla beraber, 1325/1907 yılında *zırnık* mürekkebiyle kalıp olarak Sâmi Efendi tarafından yazıldığı bilinmektedir. Onun talebesi Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] tarafından lâciverd zemine *zer-endûd* olarak (tahminen 1338/1920'de) işlenmiş; en az elli yıl, hattat Hâmid Aytaç [179, 187-191]'in yazıhanesindeki -asılı bulunduğu- duvarda hat hayranı gözleri nurlandırmıştır. Çok mütevâzı bir san'atkâr olan Sâmi Efendi'nin bile bu eserinin *zırnıkla* yazılmış esas kalıbını zevkle seyrettiği ve yanında bulunan talebesi Hulûsi Efendi [152, 161, 168]'ye "İşte *ta'lik* böyle olur" demekten kendini alamadığı Necmeddin Okyay'ın ifâdesidir. Nitekim, Hulûsi Efendi de sonradan belki bu levhanın câzibesine kapılarak, onu aynı letâfette yazmıştır (bkz. *Lâle Dergisi*/7, 1990, s. 18-19).

156

* SÛLÛS-NEŞİH KİT'Â

* 23x31 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861-İstanbul, 1360/1941)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 325/38

* Hz. Ali'nin bir sözü, hadîs metni ve duâ.

* Son devrin en çok kıt'a yazan hattatı sayılabilecek olan Kâmil Efendi'nin bu kıt'ası 1338/1920'de Dr. Süheyl (Ünver) Bey (1315/1898-1406/1986) tarafından tezhiplenmiştir; ebrûsu XIII. (XIX.) asra aittir.

157

* CELÎ SÛLÛS LEVHA

* 37.5x84 cm.

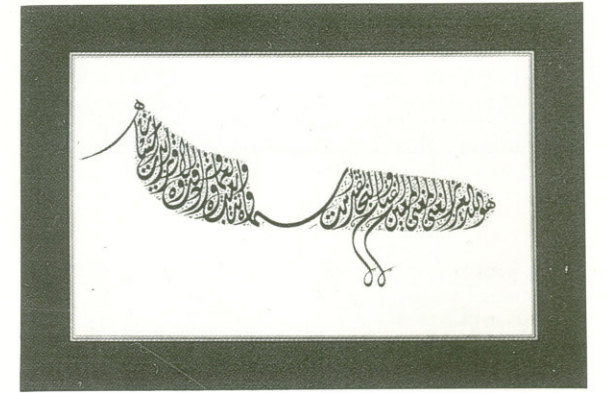
* HACI NAZİF BEY (Rusçuk, 1262/1846-İstanbul, 1331/1913)

* 1328/1910, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: IV, âyet: 58'den bölüm)

* Hacı Nazif Bey'in *celî sülûs* hattına hâkimiyetini gösteren bu levha *zer-endûd* olarak hazırlanmıştır.

158

* CELÎ DÎVÂNÎ LEVHA

* 19.7x28 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861-İstanbul, 1360/1941)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Allah'a tazarrû cümlesi.

* En gelişmiş tavrına son asır içinde erişen *dîvânî* ve *celî dîvânî*, Osmanlı Devleti'nin resmî yazışmalarına mahsus hat nevi'lerinden olup, okunması ve yazılmasındaki güçlüklerle, "devlete has" imtiyazlı birer yazı cinsi hâline getirilmişlerdir. Bu sebeple kitap, kıt'a, levha gibi hat san'atı mahsullerinde, bu yazılar hemen hemen hiç görülmez. Dîvân-ı Hümâyûn'da da, her iki yazının kullanılış yeri ve şekli kâidelere bağlanmıştır.

Celî dîvânî'nin, resmî muâmeleler dışında nâdiren kullanıldığı yerlerde de (meselâ bu kitaptaki 154. örnek ve Bursa Ulu Câmi'de Şefik Bey'in büyük levhası) Dîvân-ı Hümâyûn'dakinden farklı üslupla yazıldığı görülmektedir. Bundan maksadın, devlet yazısını günlük yazışmaya sokmamak olduğu âşikârdır. Esâsen, Dîvân-ı Hümâyûn hattatlarına *dîvânî* ve *celî dîvânî*'yi dışarıda kullanamayacakları hususunda yemin ettirildiği rivâyeti de mevcuttur.

* Husûsi Koleksiyon (Sevgi Gönül)/İstanbul

* Hz. Ali'nin rivâyeti olan hilye metni.

* *Ta'lik* hattı ile hilye yazmak ilk defâ Yesârî Mehmed Es'ad Efendi [100, 102, 103, 108]'de başlar. Oğlu Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi'den de bir *ta'lik* hilye bu kitapta mevcuttur [106]. Ancak, Türk üslûbunda *ta'lik* hattı ile son ve en güzel hilyeleri yazmak Hulûsi Efendi'ye nasîb olmuştur. Mihriban Sözer eliyle 1361/1943 yılında tezhiplenen bu hilyede mütad olan âyet (KK, sûre: XXI, âyet 107) yerine مصطفى ما جاء الآ رحمة للعالمين mısraının konulduğu görülmektedir. Âyetle aynı meâlde olan bu mısra, Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin torunu Ulu Ârif Çelebi (670/1272-719/1320)'ye âittir. Hulûsi Efendi bu hilyeyi bilhassa sulu mürekkeple yazdığından, kaleminin akışı pek güzel hiss olunmaktadır. Levhada tarih bulunmamakla birlikte, mükemmel tavrından 1333/1915 civârında yazılmış olabileceğini tahmin ediyoruz.

MEHMED HULÛSÎ YAZGAN

Fatih ders-i âmlarından ve Dârüşşafaka hocalarından Hâfız Mustafa Efendi'nin oğlu olarak 15 Muharrem 1286/27 Nisan 1869'da İstanbul'un Çarşamba semtinde doğan Mehmed Hulûsi, babasının mesleği dolayısıyla bâzı imzâlarında "Hoca zâde" lakabını da kullanmıştır.

İlk tahsili sırasında hıfzını tamamlayıp câmi derslerine de devam etmiş, Sultan Selim Câmiî'nde başladığı müezzinlik vazifesini de ömrü boyunca sürdürmüştür.

Hulûsi Efendi *sülûs-nesib* yazılarını Muhsin zâde Abdullah Bey [133, 140]'den öğrendi, *ta'lik* hattına Hasan Hüsnü Efendi (?-1333/1914)'den başlayıp Çarşanbalı Hacı Ârif Bey [147]'den tamamladı. Fakat asıl feyz aldığı üstad, Sâmî Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'dir.

Darüşşafaka'da hüsn-i hat ve 6 Receb 1332/31 Mayıs 1914'deki tesisinden itibaren Medresetülhattâtîn'de *ta'lik* ve *celî ta'lik* muallimi olarak vazife aldı. Harf inkılâbında (1347/1928), mektebin kapatılması üzerine türbeler başbekçiliğine getirildi ve bu defâ Darüşşafaka'da yeni harflerle yazı derslerine devam etti. Son zamanlarını felçli geçiren Hulûsi Efendi 27 Zilkade 1358/8 Ocak 1940'da ömrünü tükettiğinde Edirnekapı mezarlığına defnedildi; kabir kitâbesi yoktur.

Hulûsi Efendi *sülûs-nesib* ve *celî sülûs*'te de üstad olmakla beraber, *ta'lik* ve *celî ta'lik* yazan gelmiş geçmiş hattatlar içinde hemen ilk hatırlanacaklardandır. Gerek İran *nesta'lik* üslûbunda taklid olarak yazdığı kîta'lar, gerekse Türk tarzında kîta', hilye ve *celî* levhalarının seyrine doyulmaz. 1320/1902-1345/1927 yılları arası, san'at hayatının en parlak devresidir. Ömrünün son yıllarında hastalık ve geçim sıkıntılarıyla yazdığı yazılarının bâzıları, onun san'at mertebesini göstermekten uzaktır. Müze ve koleksiyonlardaki şaheserlerinden başka, İstanbul'daki Sultan Selim ve Sultan Ahmed câmilerinde, Sultan Selim Türbesi'nde, Vakıf Gurabâ Hastâhânesi'nde, Ankara Birinci Meclis binâsında levhaları, Kahire'de Menyel Kasrı'ndaki Prens Mehmed Ali Câmiî'nde "ezân-ı Muhammedî" kuşağı görülebilir.

Ahlâkî cihetinden de örnek insan vasfına lâyık, velî tabiatlı bir kimse olan Hulûsi Efendi'nin *ta'lik* hattında yetiştirdikleri arasında Halim Özyazıcı [173, 180-184], Mâcid Ayrıl [172], Hâmid Aytaç [179, 187-191] ve Kemâl Batanay (1309/1891-1401/1981) ilk akla gelenlerdir.

Kaynaklar:

SH, s. 551-552; M. Uğur Derman, *Hattat Hulûsi Efendi, Kubbealtı Akademi Mecmuası*, IX, Ocak 1980/1, s. 32-54; THŞ, 26, 55, 64; THT, s. 252 (s. 215'deki *sülûs-nesib* kîta' da ona âittir); M. Uğur Derman, *Hattat Hulûsi Efendi, Lâle Dergisi*, VII, Aralık 1990, s. 15-20.

153

* SÛLÛS HATTI İLE LEVHA

* 53x38 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861 - İstanbul, 1360/1941)

* 1347/1928, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Safvet Tanman)/İstanbul

* KK (sûre: XCVII)

* Kâmil Efendi, bu sûreyi Türkçe'de *tokça sülûs* diye adlandırılan *sülüseyn* kalemiyle yazmış, levhanın tezhibi de Mihriban Sözer tarafından 1359/1940'da yapılmıştır.

HACI AHMED KÂMİL AKDİK

Ahmed Kâmil Efendi 26 C.ûlâ 1278 / 29 Kasım 1861'de İstanbul'un Fındıklı semtinde doğdu. İlk tahsilini yaparken mektebin yazı hocası Süleyman Efendi'den hat meşketmeye başladı. Rüşdiyeyi bitirdikten sonra Dahiliye Muhâsebesi'ne memur oldu. Bu arada Sâmî Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'ye dört yıl devam edip, *sülûs-nesib* yazılarından 1301/1884'de *hilye* yazarak icâzetnâme aldı (TSMK-GY 325). Memuriyeti Divân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi'ne nakledilen Kâmil Efendi, hocasının arzusuyla Kâmil mahlasını Hâşim'e çevirdi. Bu sebeple,

1304/1887'den itibaren birkaç yıl müddetle Ahmed Hâşim imzâlı yazılarına rastlanır. Sonra tekrar Kâmil mahlasına dönen san'atkârimız, *Dîvân-ı Hümâyûn*'da *tuğra* çekmesini, *dîvânî* ve *celî dîvânî* yazmasını yine Sâmî Efendi'den öğrenip, ertesi yıl nâmenüvisliğe getirildi. Bu vazifenin yanısıra, emekliye ayrılan hocasının yerine, Nişân-ı Hümâyûn Kalemi Mümeyyizi ve hutût-ı mütenevvia (= çeşitli yazılar) muallimi oldu. Hocalığına, 1322/1914'de açılan Medresetülhattâtîn'in *sülûs-nesib*, 1337/1918'de Galatasaray Sultanîsi'nin *rık'a* dersleri de eklendi. 1341/1922'de Bâbîâlî'nin lağvı dolayısıyla, *Dîvân-ı Hümâyûn*'daki vazifesinden emekliye sevk edildi. Harf inkılâbına kadar Hattat Mektebi'nde faaliyetini sürdüren Kâmil Efendi, 1355/1936'da Güzel San'atlar Akademisi'nde hüsn-i hat öğretilmesine müsaade verilince, tekrar hat hocalığına başladı; vefatına kadar, san'at hayatını verimli bir şekilde burada devam ettirdi. Biri 1351/1933, diğeri 1358/1940'de olmak üzere iki kere Kâhire'ye dâvet edilen Kâmil Efendi'nin Menyel Kasrı'ndaki Prens Mehmed Ali Paşa'nın yaptırdığı mescidde pek çok yazısı mevcuttur.

29 C.âhire 1360/23 Temmuz 1941 gecesi Fâtih (Gelenbevi)'deki evinde vefat eden Kâmil Akdik, Eyüp Gümüşsuyu Kabristanı'na defnolundu.

Osmanlı tarihinde zaman zaman, kıdemi ve dirâyetiyle önde gelen hattatlara verilmesi mütad olan "reisülhattâtîn" unvanı, sonuncu defa, 10 Şevval 1333/21 Ağustos 1915'de Kâmil Efendi'ye tevcih edildi.

Hacı Kâmil Akdik, ömrünün nihâyetinde bile, perhîzkâr geçen bir hayatın mükâfatı olarak, el titremesi ve görme bozukluğu gibi sıkıntılar çekmeden, güzîde eserler bırakmıştır. Resmî vazifesinde, *Dîvân-ı Hümâyûn* protokoluna göre *dîvânî*, *celî dîvânî* veya *rık'a* hatları ile yazdığı menşûr, berat, muâhedenâme, tasdiknâme gibi evraktan başka, hüsn-i hat muallimi olarak hazırladığı meşkler de pek çoktur.

Sülûs-nesib'le yazdığı kîta' ve *murakkaalar*, *hilyeler*, Kur'ân-ı Kerim'den bâzı sûre veya cüzler beğenilerek aranır; bir tek mushafı vardır. Bâzı *celî* levha ve kitâbeleri de mevcuttur, fakat *celî sülûs*'ü Sâmî Efendi mertebesinde değildir.

Sâmî Efendi'den sonra "ikinci hoca ve mektep" olarak vasıflandırıldığı, eski hattatların eserlerinden mürekkep kıymetli koleksiyonu da, kendisinin vefatından sonra, Topkapı Sarayı Müzesi'nce satın alınmıştır.

Kaynaklar:

Melek Celâl, *Reisülhattâtîn Kâmil Akdik*, İstanbul, 1938; A.S. Ünver, *Reisülhattâtîn Hacı Kâmil Akdik*, 50 *San'atsever Serisi*-12, 1954; SH, s. 168-174; M. Uğur Derman, *Reisülhattâtîn Kâmil Akdik, Hayat Tarih Mecmuası*, 1971/7, s. 35-41; THŞ, 49; THT, s. 253-4.

adıyla da bilinen *el-Câmi'u s-Sabîh* isimli hadis külliyyatı (8 cild).

* Birinci cildinin unvan ve hâtıme sahifeleri bir araya getirilmiş olarak görülen bu hacimli eseri (tamamı 1067 varak) Hasan Rıza Efendi'nin ne kadar zamanda yazdığı bilinmiyor. Ancak, bu hattat sür'atlı yazışıyla da tanınmıştır. Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saâdet dâiresinde okunmak üzere Sultan V. Mehmed Reşad tarafından 7 R. âhır 1331/16 Mart 1913'de vakf edilen bu külliyyâtın bezemeleri -sekiz kitabın bâzılarında yer alan imzâdan anlaşıldığına göre- Ali Nazmi (?-?) isimli bir müzehhibe âittir. Bu esere, bütünüyle "Sahîh-i Buhârî'nin en san'atlı nüshası" denilebilir.

Kaynak:

TSMKAYK, II, 41 (2314)

149

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 85x170 cm.

* SÂMÎ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

* Tarihsiz, İstanbul

* Türkpetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* KK (sûre: II, âyet: 144)

* Tarihi olmamakla beraber, Sâmî Efendi'nin bu zer-endûd levhası, üslûbunun zirvesine çıktığı 1320'li yıllara âittir ve mihraplara konulması mütad olan bu âyetin en güzel istifidir, denilse sezâdır. Hareke ve sâir işâretler de henüz daha güzeli yazılamayan seviyededir.

150

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 70x83 cm.

* SÂMÎ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

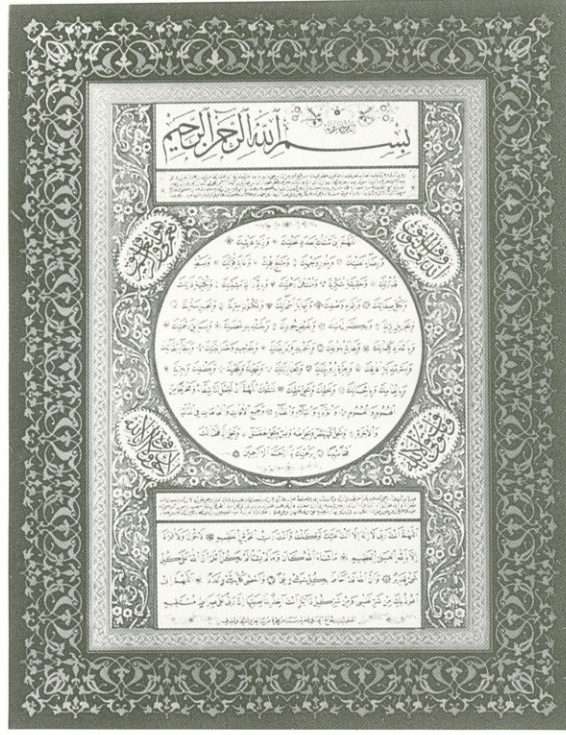
* 1328/1910, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Safvet Tanman)/İstanbul

* Hadîs metni

* Ta'lik hattı, harflerinin bünyesi îtibâriyle istife uygun gelmediği gibi, hareke vesâir işâretler de bu yazıda kullanılmadığından, fazla boşluk kalır. Ancak bâzı ibâreler, hele hattatın üstün kabiliyeti de karışır, bâzan insanı böyle hayran eden istiflerin doğmasına müsâade eder. Birbirine muvâzi olan keşîdeli iki harfin üstüne binen harflerin iki tarafındaki ل ve ك sereni istifin muvâzenesini pek güzel sağlamış, "hikmeti" kelimesinin sonundaki مة , "sin" kâsesini kapatarak bu muvâzeneyi tamamlamıştır.

Kalıbından hazırlanmış bu zer-endud levhanın etrafı, Batı tesirinde bozuk desenlerle bezenmiştir.

151

* SÜLÜS-NESİH-RİKÂ' HATLARI İLE LEVHA

* 68x51 cm.

* HACI ÂRİF EFENDİ (Filibe, 1246/1830-İstanbul, 1327/1909)

* 1317/1899, İstanbul

* Türkpetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Vebâ duâsı

* Hilve şekline uyularak yazılan bir levha şekli de "vebâ duâsı"dır. "Filibe'li" veya "bakkal" lakabıyla olduğu kadar, kaleminin sür'atıyla de tanınan Hacı Ârif Efendi'nin, nesih ve rîkâ' gibi hat nevi'lerini -âdetâ mektup yazarmışçasına elinden çıkartması- onun için tabii sayılmıştır. Sülûs'u de sür'atlı yazmakla beraber, burada görülen eserindeki sülûs yazılarına çok özen gösterdiği anlaşıyor. Bu levhanın tezyînatı, yazıldığı devirde, Batı'nın kötü taklidi olarak yapılmıştır.

HACI ÂRİF EFENDİ

Ahmed Ârif Efendi 1246/1830 yılında, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Filibe (Plovdiv)'de doğmuş, medrese tahsilinin yanı sıra sülûs-nesih yazılarını İsmâil Sâbir isimli mahallî bir hattattan

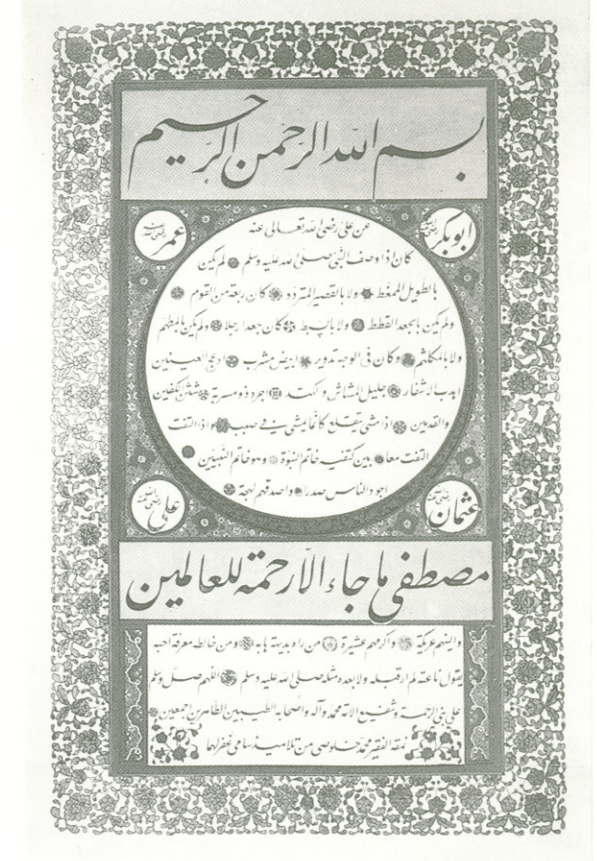
öğrenip icâzet almıştır. 1293/1876'da Osmanlı Devleti'nin Rumeli'den çekilmesiyle, Ârif Efendi de, hac farızasını yerine getirdikten sonra İstanbul'a gelip yerleşmiş; geçimini temin için Saraçhane'de bakkal dükkânı açmıştır. Bu arada, eskiden yazdıklarını gören Şevki Efendi [125-129, 131, 132, 139] kendisini teşvik edince, Ârif Efendi, bu müstesnâ tavır sâhibi üstâda yeniden öğrenircesine hevesle devâma başlayarak, yazdığı bir hilve levhası ile 1301/1883'de icâzete hak kazanmıştır (TSMK-GY 335). Daha sonra bakkallığı bırakıp, Nuruosmaniye Medresesi'nde ve evinde hat derslerine ağırlık vermiştir. Yüzlerce talebesi arasında en önde geleni Aziz Efendi [146, 154]'dir.

Son beşbuçuk yılını felçli olarak geçiren hastalığı başlayana kadar san'at faaliyetini sürdüren Hacı Ârif Efendi, 2 Ramazan 1327/17 Eylül 1909 günü vefat ederek, Edirnekapı mezarlığında İsmâil Zühdi [89, 91] civârına defnolundu.

Sülûs ve nesih yazılarıyla meşk, kıt'a, murakkaa, hilve, evrâd, delâilü'l-hayrât gibi sayısız eserler veren Ârif Efendi'nin celî sülûs levhaları da az değildir [159]. Şehzâde Câmiî'nin sol kapısı dışında yer alan celî sülûs Besmele'si pek takdir edilmiştir. Ayrıca, alışılmışın aksine, kalıp hazırlamadan, doğrudan taş üzerine mürekkeple yazdığı ve sonra taşçıların hâkkettiği celî sülûs mezar kitâbeleri de vardır.

Kaynaklar:

HH, s. 181; CMOM, s. 207; İslâm-Türk Ansiklopedisi, I, 491-5, İstanbul, 1940; SH, s. 54-57; M. Uğur Derman, Hattat "Hacı Ârif"ler, 50 San'atsever Serisi-21, 1965, İstanbul; THŞ, 44; THT, s. 238-9.

152

* TA'LİK (HURDE VE CELÎ) HİLYE LEVHASI

* 45x28.5 cm.

* MEHMED HULÛSÎ YAZGAN (İstanbul, 1286/1869-İstanbul, 1358/1940)

* Tarihsiz, İstanbul

Kaynaklar:

Ahmed Süreyya, *Üstâd-ı Ekrem Hattat Nazîf Bey, Sebîlürreşad*-244, İstanbul, 1331, s. 159-161; *SH*, s. 232-235; M. Uğur Derman, *Hattat Nazîf Bey, 50 San'atsever Serisi*-19, İstanbul, 1963; *THSŞ*, 29; *THT*, s. 242-4.

145

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 57x125 cm.

* SÂMÎ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

* 1318/1900, İstanbul

* İslâm Tarih, San'at ve Kültür Araştırma Merkezi-İstanbul

* Arapça bir duâ

* Bu *celî sülûs* levha, kalıbından müzehhip eliyle ve *zer-mürekkep*'le hazırlanmış, etrafı da tezyîn edilmiştir. Bu ibârenin, asırlardır imlâ kâidesine muhâlif olarak لى den التوفيق 'e hânesi konulmadan uzatılması, ى harfinin, alt tarafa veya üst tarafa [24] iki nokta getirilerek belirtilmesi âdet olmuştur. Lâkin ortadaki boşluğa yerleştirilen نعم المولى ونعم الرقيق istifi, Sâmi Efendi'ye has, pek başarılı bir terkiptir.

146

* CELÎ SÜLÜS İSTİFLİ LEVHA

* 54X219 cm.

* MEHMED AZİZ EFENDİ (Trabzon-Maçka, 1288/1871-İstanbul, 1353/1934)

* 1323/1905, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı/İstanbul

* KK (sûre: XXIII, âyet: 1-4)

* Bu *celî sülûs* levha da önce kalıp hâlinde hazırlanmıştır. *Celî sülûs*'te Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'nin talebesi olan Aziz Efendi, hocasının târifleriyle bu müstesnâ istifi tertiplemiştir. Bu terkipte ا ve ل gibi yukarıya uzanan 19 harf vardır; tam ortadaki ل harflerinden itibaren sağa 9, sola 9 dik hat çıkmaktadır. Yine, sağda ي 'in elif'i ve solda زكوة 'nin kef harfi aynı muvâzeneyi meyilli olarak sağlamakta; ayrıca sağda ve solda yer alan ن، هم، ين، ve başta, ortada, sonda bulunan üç küplü harf de hattın dâhilî âhengini tamamlamaktadır.

Bu emsâlsiz istifin mürekkeple yazılmış bir diğer örneği de hâlen Bursa Ulu Câmiî'nde asılı durmaktadır.

MEHMED AZİZ EFENDİ

1288/1871 yılında Trabzon şehrinin Maçın (Maçka) kasabasında doğan ve beş yaşında iken babası Abdülhamid Efendi'yle İstanbul'a gelen küçük Mehmed Abdülaziz, daha sıbyan mektebine devamı sırasında yazı san'atına karşı alâka duydu. Bakkal Ârif Efendi [151, 159]'den ders alarak 1314/1896'da yazdığı hilye ile icâzete hak kazandı ve *sülûs-nesih* yazılarında onun yetiştirdiği en önde gelen hattat oldu. *Ta'lik* hattını önce Karinâbad'lı Hasan Hüsnü Efendi (?-1333/1914)'den, sonra Sâmi Efendi'den öğrendi. *Celî sülûs* ve *celî ta'lik*'te de Sâmi Efendi'den istifâde etti. Resmî hizmetinin büyük bir kısmı Meşihat Dâiresi'nde geçti. Bâzı mektep ve medreselerde de yazı hocalığında bulundu. Mısır Kralı Fuad'ın Kur'an-ı Kerîm yazdırmak arzûsunu gerçekleştirmek üzere 1341/1922'de Kahire'ye çağrıldı. Mushafın yazılmasını ve tezhibini bitirip döneceği sırada -Meşihat teşkilatıyla birlikte- İstanbul'daki vazîfesinin lağvolunduğunu öğrendi. Teklif üzerine Kahire'de kalarak Halil Ağa ve Şeyh Salih medreselerinde onbir yıl hat hocalığında bulundu. Mısır'da pek çok yazısı ve meşk mecmuaları basılmıştır; bunlar hâlâ kullanılmaktadır. Ayrıca, yetiştirdiği hattatlar sayesinde son 70 yıldır Mısır'da yazı san'atı kalabilmişse, bunun şerefi evvelâ Aziz Efendi'ye âit olmak gerekir.

Tanıyanlarca "edep ve hayânın cisimleşmiş hâli" olarak vasıflandırılan Aziz Efendi, İstanbul'a dönüşünden sonra çok yaşamadı ve 5 C.ûlâ 1353/16 Ağustos 1934'te vefat etti, kabri Edirnekapi mezarlığındadır.

Başta *sülûs-nesih* ve *celî sülûs* olmak üzere, bütün İslâmî yazıları sevimli ve sür'atli bir üslupla yazan merhum, Rifâî tarikatına intisâbı dolayısıyla, eserlerini "Şeyh Muhammed Abdülazîzü'r-Rifâî" şeklinde de imzalamıştır. 12 mushaf, sayısız kıt'a ve levha yazmış; ebrûculuk ve tezhipte de amatörce meşgul olmuştur.

Kaynaklar:

SH, s. 68-72; *THSŞ*, 53; Muhiddin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul, 1988 (bu eserde merhuma dâir Türkçe ve Arapça bütün kaynaklar gösterilmiştir).

147

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 38x81 cm.

* HACI ÂRİF BEY (İstanbul, ?-İstanbul, 1310/1892)

* 1296/1879, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: LXXXII, âyet: 11-12)

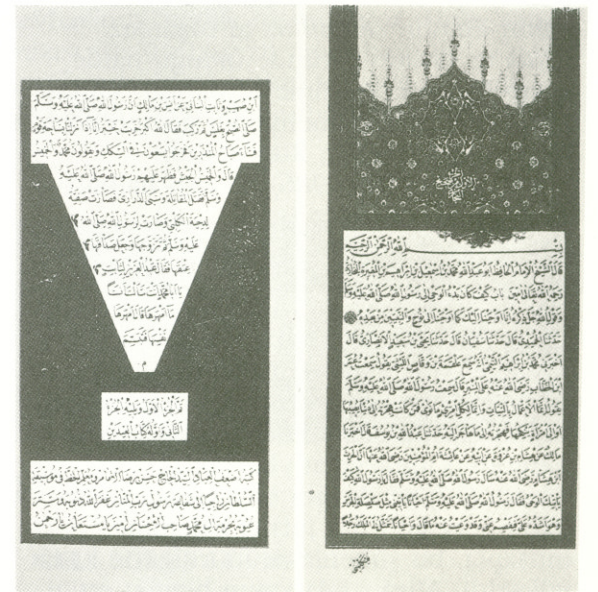
* Gerek *celî sülûs* ve *tuğra*'da, gerekse *celî ta'lik*'te, yaşadığı devir boyunca Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155] ile aynı derecede başarı gösteren Ârif Bey, erken vefat ettiği için, kendisinden sonra hat san'atı yönünden çok velûd bir 20 yıl daha yaşayan Sâmi Efendi'ye göre gerilerde kalmıştır. Bu levhanın hemen yanındaki Sâmi Efendi'nin levhasına [149] bakılıp harf ve sâir işaretlerin karşılaştırılması, kanaatimizi doğrulayacaktır. Ancak Sâmi Efendi'nin yazıları da o yıllarda Ârif Bey'inkilerden farklı değildir [137]. Bu levha, kalıbından *zer-endûd* olarak hazırlanmıştır.

HACI ÂRİF BEY

İstanbul'da doğan ve bu şehrin Çarşamba semtinde oturduğu için "Çarşamba'lı" lakabıyla tanınan Hacı Mehmed Ârif Bey, Mustafa Râkım [90, 92-94, 97] çırağı Hâşim Efendi (?-1261/1845)'den *sülûs-nesih*, Kıbrısî zâde İsmâil Hakkı Ef. (1200/1785-1279/1862) ve Ali Haydar Bey [112]'den *ta'lik* yazılarını öğrendi. Resmî vazîfesi Mâliye Nezâreti Mektubî Kalemi'ndeydi. *Celî sülûs*'te Râkım, *celî ta'lik*'te Yesârî zâde [105, 106, 109, 110] tavrında yazan Hacı Ârif Bey'in pek güzel istifleri, ayrıca *müsenneâ* terkipleri vardır. 1310/1892'de vefat eden ve Defterdar'da Yâvedud Kabristanı'na defnolunan Ârif Bey, imzâsız yazıların kime âit olduğunu tanınmasıyla da meşhurdur.

Kaynaklar:

HH, s. 180; *CMOM*, s. 206; *İslâm-Türk Ansiklopedisi*, I, 476-498, İstanbul, 1940; *SH*, s. 49-53; M. Uğur Derman, *Hattat "Hacı Ârif" ler, 50 San'atsever Serisi*-21, 1965, İstanbul; *THT*, s. 226-8.

148

* NESİH HATTI İLE İKİ SAHİFE (tamamı 119 varak)

* 28.5x21.5 cm.

* HASAN RIZA (İstanbul, 1265/1849-İstanbul, 1338/1920)

* 1331/1913, İstanbul

* TSMK-HS 39/I, 1b, 118b

* Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el Cû'fî el Buhârî (?-256/870) tarafından tertib olunan ve "Sabîh-i Buhârî"

Sami Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155] tarafından "Allah, Nazîfî yazı yazmak için yaratmıştır" sözleriyle ögülen Hacı Nazîf Bey, 1262/1846'da bugün Ruse adıyla Bulgaristan topraklarında kalan Ruscuk'da doğdu, aslen Kırım'lıdır. Babası Mustafa Efendi'yle İstanbul'a geldi, Enderûn'a intisab etti. Önce, biraz Şefik Bey [115, 122, 123, 130]'den, sonra Abdülahad Vahdetî Efendi (1248/1832-1313/1895)'den *sülûs-nesib*; Samî Efendi'den *ta'lik*, *celî divânî*, *tuğra*, hattatlığında bulundu, litografya tekniğiyle basılan haritalarda yer doldurmak için haritalıgında bulundu, Erkân-ı Harbiye Dairesi *celî sülûs* öğrendi, 29 R. evvel 1331/8 Mart 1913'de vefat etti ve Beşiktaş'taki Yahya Efendi kabristanına defnedildi.

HACI MEHMED NAZİF BEY

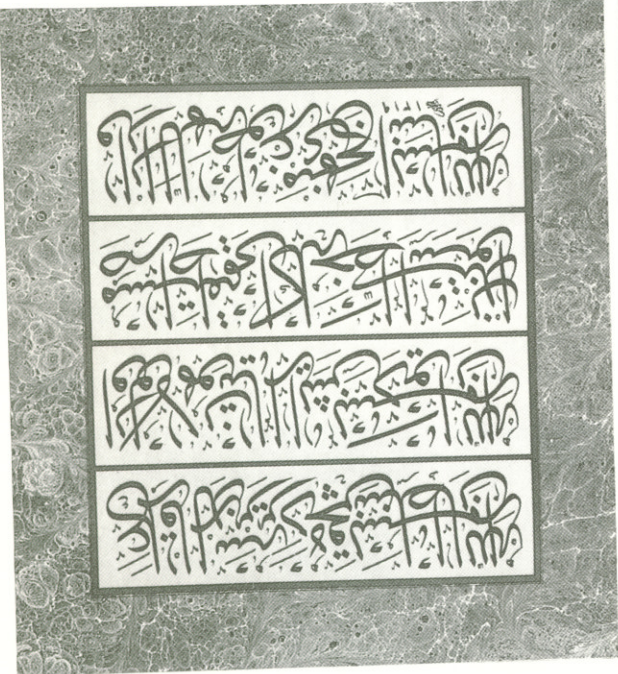
Samî Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155] tarafından "Allah, Nazîfî yazı yazmak için yaratmıştır" sözleriyle ögülen Hacı Nazîf Bey, 1262/1846'da bugün Ruse adıyla Bulgaristan topraklarında kalan Ruscuk'da doğdu, aslen Kırım'lıdır. Babası Mustafa Efendi'yle İstanbul'a geldi, Enderûn'a intisab etti. Önce, biraz Şefik Bey [115, 122, 123, 130]'den, sonra Abdülahad Vahdetî Efendi (1248/1832-1313/1895)'den *sülûs-nesib*; Samî Efendi'den *ta'lik*, *celî divânî*, *tuğra*, hattatlığında bulundu, litografya tekniğiyle basılan haritalarda yer doldurmak için haritalıgında bulundu, Erkân-ı Harbiye Dairesi *celî sülûs* öğrendi, 29 R. evvel 1331/8 Mart 1913'de vefat etti ve Beşiktaş'taki Yahya Efendi kabristanına defnedildi.

"Alem kaldırsa bir yerde, kağan, sultan-ı Bismillab, Olur labırtıyan arayıp-ı divân-ı Bismillab, Sırat-ı müstakim anla batı-ı istivâsından Varr Allah'a doğru menbec-i asân-ı Bismillab."

- * Türkçe bir kıta:
- * Husûsî Koleksiyon (İrvin Cemil Schick)/Boston
- * 1319/1901, İstanbul
- * Hacı Nazîf Bey (Ruscuk, 1262/1846-İstanbul, 1331/1913)
- * 40.5x36 cm.

* SÜLÜS LEVHA

144

Kaynaklar: SH, s. 45-48; THŞ, 34; THT, s. 232-3.

tarihi 30 Rebiülevvel 1320/7 Temmuz 1902 olarak yazılmıştır.

Ali Efendi'nin derişane geçen hayatı sona erdiğinde Üsküdar'daki Karacaahmed kabristanına defnedilmiştir. SH da, vefatı için 1903 (Şevval 1324) olarak, karışığı tutmayan bir tarih verilmişse de, elimizde mahfuz ve taşla hâkkedilmeden kalmış mezar kitabesinde Ali Efendi'nin ölüm

Şefik Bey'i de sevindirmiş. Şefik Bey, zevk-yâb olı" diyerek, getirmiş; seyretece, zevk-yâb olı" diyerek, bitimizin hatırına gelmeyen şu istifi yapıp giragin yok mu? Ne senin, ne benim, hiç sonra Şefik Bey gelince: "Bak Şefik! Bu istife hayran kalan Kadasker Efendi, biraz yazısını üstâdının usûdına göstermiş. Şefik Bey gelmediği için, Ali Efendi de Efendi'nin konasına gittiği vakit, henüz istifi bitirdikten sonra, Mustafa İzzet Efendi'nin yanında buluşurlarmış. İşte bu beraberinde götürür, bâzan da İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'ye de kendi hocası Kadasker Mustafa İzzet Ali Efendi'yi çok takdir ettiği cihetle, burada anılması yerinde olur: Şefik Bey, Nitekim, daha önce sunulan [2] mükemmel istifiyle pek beğenilmişti. Bey [115, 122, 123, 130]'den *sülûs-nesib* ve *celî sülûs* meşk etmiş, değışik ve Mâliye Nezâretî kâtiplerinden. Şefik lakabıyla anılan Mehmed Ali Efendi, Haydar ismiyle tanınan mahallede İstanbul'un Fatih semtinde, Çirçir veya

ALİ EFENDİ

- (1338/1920-1411/1990)'a aittir.
- ebriusu Mustafa Düzgünman
- hissini uyardırmaktadır. Bu levhanın *sülûs* levha, görenlerde âdetâ istifi yazı * Ali Efendi'nin oya gibi işlediği bu *celî Hatt olup zât-ı Mubammed, Mustafa imzâsıdır.*
- "Fabr-i âlem enbiyânın zât-ı müstesnâsıdır, Sırr-ı âyât-ı mübâvvel lafzının mânâsıdır, Oldular bir buccet-i pâkize cümle enbiyâ, Olular bir buccet-i pâkize cümle enbiyâ,
- * Türkçe bir kıta:

- * Husûsî Koleksiyon (M. Hilmi Şenalp)/İstanbul
- * 1313/1895, İstanbul
- * 50x42.5 cm.
- * ALİ EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1320/1902)

* CELİ SÜLÜS LEVHA

143

HH, s. 180; CMOM, s. 206; Hattat Rifat Yazgan (Canlı Tarihler-IV) sıra: 6, İstanbul, 1946, s. 3-8; SH, s. 459-464; THT, s. 233-4.

Kaynaklar:

ma'rifur. levha yazmıştır, kaleminin sür'atıyla gerife, delâilü'l-hayrât, evrâd, hilye ve gelebilmiştir), sayısız en'am ve eczâ-yı (sonuncusunun 21. cüzüne kadar defnedildi. Hayatı boyunca 25 mushaf Vefatında Süleymaniye Camii hazinesine felç rahatsızlığı başlayınca ayrıldı. Kasım 1907 günü ölümüne sebep olacak Bâb-ı Serasker'den, 17 Şevval 1325/23 yükseldi. Altmış yıla yakın hizmet ettiği intisapla, bu şübenin müdürlüğüne kadar Bâb-ı Serasker'in jurnal kalemine Efendi (?-?)'ye devam etti. Gençliğinde öğrendi. Onun vefatıyla Halil Zühdi Efendi (?-1261/1845)'den *sülûs-nesib* 92-94, 97]'in talebesi Mehmed Hâşim Hilmi Efendi, önce Mustafa Râkım [90, 1249/1833'de İstanbul'da doğan Yahya

YAHYA HİLMİ EFENDİ

uslubunda tezhiplenmiştir. (1321/1903-1406/1986) tahriiri halkârî levhasını, sonradan Rikkat Kunî *nesib* teki mükemmeliyetini gösteren bu *nesib* hatında erişilmezlerdendir. Onun *sülûs* te vasatın üstünde olduğu halde, Hilmi Efendi, *celî sülûs* te başarisiz, unutulmayacaklar arasına giren Yahya üstadların yanında, verdiği eserlerle [39] gibi "mektepe sâhibi" olmuş ve Mehmed Şevki Efendi [125-129, 131, Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135] XIII.(XIX.) asırdadır. Bu asırda Kadasker * Osmanlı *nesib* hatının tam kemâl devri * Hadisler.

- * Husûsî Koleksiyon (Ziya Aydın)/İstanbul
- * 1312/1894, İstanbul
- * 24.5x31.5 cm.
- * YAHYA HİLMİ EFENDİ (İstanbul, 1249/1833-İstanbul, 1325/1907)
- * NESİH HATTI İLE LEVHA

142

hurûf-ı mühemle vesâir tezyîni işâretler artık en mükemmel şekilleriyle yazılmaya başlanmıştır. Samî Efendi'nin daha önce sunulan levhası [137], hattı ve işâretleri cihetinden bu saydıklarımızın ayarında değildir; çünkü Samî Efendi'de hat estetiği 1310/1892'den sonra tedricen artarak 1317/1899'da son noktaya varmış; kalan

Kaynaklar:

Kamış kalem yerine tek kurşun kalemle çizebilecek kadar *celî*'ye hâkimiyeti vardır.

Talebeleri arasından, bu sahifelerde yer alanları sıralayınca, onun öğretmedeki kudreti de daha iyi anlaşılacaktır: Nazif Bey [144, 157, 163, 178], Hasan Rıza Efendi [134, 148], Kâmil Efendi [153, 156, 158, 162, 166], Tuğrakeş Hakkı Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185], Hulûsi Efendi [152, 161, 168], Aziz Efendi [146, 154], Ömer Vasfi Efendi [170, 176], Necmeddin Efendi [1, 160, 165, 192], Emin Efendi [174, 175, 177].

Divân-ı Hümâyûn'da ve Enderun Mektebi'nde hat muallimliğinde bulunan Sâmi Efendi, salı günleri de evindeki derslerini sürdürmüştür. Bulunduğu toplantılara neş'e saçı, nükteleriyle herkesi hayran eden merhum, son zamanlarını mefluc bir halde geçirmiş; 16 Recep 1330/1 Temmuz 1912'de vefat ederek Fatih Câmii hazîresine defnolunmuştur. Kabir kitâbesi Kâmil Efendi'nindir.

Kaynaklar:

HH, s. 180; CMOM, s. 205; SH, s. 355-365; M. Uğur Derman, *Hattat Sâmi Efendi'nin Dış Kırası, Hayat Tarîh Mecmuası*, 1969/12, s. 20-22; M. Uğur Derman, *Sâmi Efendi, Hayat Tarîh Mecmuası*, 1969/5, s. 4-10; Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, *Zât-ı Sâmilere Ziyâret, Kök Dergisi*, XII/14-15, XIII/16-18, XIV/41-43, XV/42-43, İstanbul, 1982; THŞ, 32, 33, 36, 37; THT, s. 239-241; M. Uğur Derman, *Yeni Câmî Sebîlî'nin Kitâbesi, Lâle Dergisi*/IV, Aralık 1986, s. 14-17.

138

* CELÎ SÜLÜS MÜSENNÂ LEVHA

* 36x34 cm.

* FEHMI EFENDİ (İstanbul, 1276/1860-İstanbul, 1333/1915)

* 1328/1910, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* "Yâ Fettâh, yâ Selâm"

* Fehmi Efendi, esmâ-yı hüsnâdan ikisini fevkalâde bir istifle *müsenâ* şekle getirerek, yazdığı bu levhasıyla terkipteki kudretini göstermiştir. Figüratif resim san'atıyla ilgisi bulunan hattatların bâzı istiflerinde bir başka husûsiyet olduğu söylenebilir [164, 183, 184, 191]. Fehmi Efendi de ressamlıkta mâhir bir zat olduğundan, aynı husûsiyet göze çarpmaktadır. Yazıda bilhassa sulu mürekkep kullanıldığı için, kalemin akışı

istife ayrı bir hareketlilik kazandırmıştır.

FEHMI EFENDİ

1276/1860'da İstanbul'da doğan Mehmed Fehmi Efendi, hıfz ve kıraat ilimlerini tahsilinin yanı sıra, Şevki Efendi [125, 126-129, 131, 132]'den *sülûs-nesib* yazılarını öğrendi. Kaynak eserimiz SH'da yanlışlıkla Şefik Bey tarafından yetiştirildiği kaydedilmişse de, Fehmi Efendi, Şevki Efendi'nin talebesi olduğunu bâzı eserlerinde belirtmektedir (meselâ, İÜK-42811).

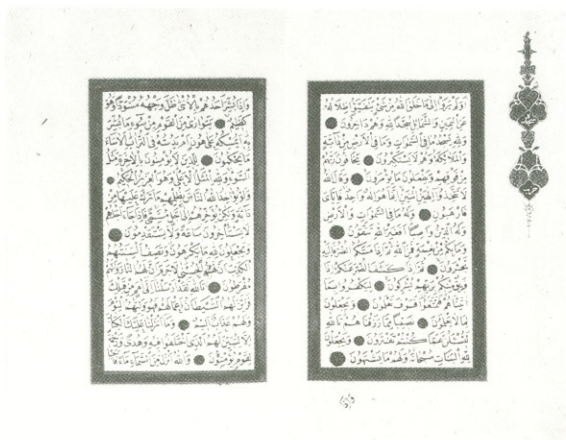
Mükemmel Kur'an tilâvetinin yanı sıra, o devirde basılan mushaflarda olabilecek yanlışlıkları düzeltmek üzere Bâb-ı Meşihat'de faaliyet gösteren "mushafları tedkik ve tashih hey'eti"nde çalıştı.

Yazdığı büyük hilyeleri, *gubârî* hatla ve zarif şekilli âyetlerle bilhassa tezyîn ederdi. Böyle bir hilyesi TSMK-GY 1312'de mevcuttur. *Celî sülûs* yazılarında Nazif Bey [144, 157, 163, 178]'in tavrını benimsemiştir.

Örnek ahlâk sâhibi olan ve hayatı sıkıntılara sabretmekle geçen Fehmi Efendi, hayli zamandır hasta olduğu hâlde, 20 R. evvel 1333/5 Şubat 1915'de vefat ederek İstanbul'daki Maçka Kabristanı'na defnedildi.

Kaynak:

SH, s. 92-93.

139

* NESİH HATTI İLE MUSHAF (tamamı 438 varak)

* 16.5x11.2 cm.

* MEHMET ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1829 - İstanbul, 1304/1887) ve HASAN RIZA EFENDİ (İstanbul, 1265/1849-İstanbul, 1338/1920)

* 1304/1887 ve 1311/1893, İstanbul

* TSMK-Arda 32, 162b-163a

* KK (Sûre: XVI, âyet: 48-64)

* Bu sahifelerde nazarlarınıza sunulan eserler arasında, ilk defa böylesiyle karşılaşılıyorsunuz: Mehmed Şevki Efendi yazmaya başladığı Kur'an-ı Kerim'i bitiremeden vefat edince, bunu Hasan Rızâ Efendi tamamlamış ve ferağ kaydında Şevki Efendi'nin nerede bırakıp kendisinin nereden başladığını da belirtmiştir. Bu mushafı örnek olarak alırken, sağ sahifenin Şevki Efendi'ye, sol sahifenin Hasan Rızâ Efendi'ye âit olduğu bölümü seçtik. Böylece, *nesib* hattında birbirine

zıd şîveye sâhip bu iki üstadı da bir araya getirmiş olduk. Mushafın müzehhibi ismini belirtmemiştir.

140

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 33.5x37 cm.

* MUHSİN ZÂDE ABDULLAH HAMDÎ BEY (İstanbul, 1248/1832-İstanbul, 1317/1899)

* 1291 / 1874, İstanbul

* TSMK-GY 322/8

* Türkçe bir kıt'a:
"Allah birdir, iki cihan vahdet üzredir,
İbret gözüyle bak hele bir kerre, yek ten ol.
Terk eyle mâsivâyı, gözet sırr-ı vahdeti,
Benlik hayâlin eyleme zinhâr, sen sen ol!"

* *Sülûs*'le bilhassa Türkçe ibâreleri satıra oturtmakta mâhir bir hattat olan Muhsin zâde Abdullah Bey'in ne kadar kıvrak bir ele sâhip bulunduğu, sulu mürekkeple yazılmış ve kalem hareketleri görülen bu levhasında zevkle hissediliyor. Hele, satır yazısı vasfını taşıyan *rikâ'* hattı ile imzâsında âdetâ terkip vücûde getirmiş olduğunu belirtmeye, bilmeyiz lüzum var mı?

141

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 39x95 cm.

* SÂMİ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

* 1318/1900, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs metni.

* Burada, *celî sülûs*'ün geçilemeyen üstadı Sâmi Efendi'nin kalıptan *zer-endûd* olarak müzehhip Bahaeddin Tokathioğlu (1283/1866-1358/1939) eliyle yapılmış bir levhası yer almaktadır. Bu ve bundan sonraki [141, 145, 149] levhalarda da görüleceği gibi, *celî sülûs*'teki hareke,

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 43,5x59,5 cm.

* ABDÜLFETTAH EFENDİ (Sakız, 1230/1815 ?-İstanbul, 1314/1896)

* 1263/1847, İstanbul

* TSMK-H 2280/2

* KK (süre: XI, âyet: 41'den son bölüm)

* Abdülfettah Efendi, hattın daha ziyâde *celî* şekliyle eserler vermiştir. *celî sülûs* ve *tugra*'da benimsediği tavir, Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'in açtığı çizgide olmakla beraber, Mahmud Celâleddin [95, 98] [120]'in saltanatı sırasında, bu yolda da *celî sülûs* levhalar yazmıştır. İşte bu levha onlardan biridir. Yazının etrafındaki - kısmen harab olmuş bulunan- devrinin çok bozuk tezyînatı baskıda kullanılmamıştır.

ABDÜLFETTAH EFENDİ

Tahminen 1230/1815'de Sakız adasında doğan Abdülfettah Efendi aslen Rum'dur. Serasker Hüsrav Paşa tarafından satın alınarak İstanbul'a getirildi; onun diğer köleleri gibi iyi bir tahsil ve İslâmî terbiye gördü. Paşa'nın seraskerliği zamanında Dâire-i Askeriye'de okudu ve bu sırada hüsn-i hat öğrendi. *Sülûs-nesib*'te hocası Hafız Mustafa Şakir Efendi (?-1284/1867)'dir. Kendisinden 1247/1832'de icâzet aldı. *Tavîk* hattını Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi [105, 106, 109, 110]'den yazıp 1263/1847'de mezun oldu.

1247/1831'de Hüsrav Paşa'nın husûsî kâtipliğine getirildi. Bu sırada sibyan alayı ve tabur kâtiplerine yazı öğretti. Hüsrav Paşa sadrazam olunca, Abdülfettah Efendi de Sadaret Kalemî'ne giridi; İstanbul'da vakıf kaymakamlığı yaptı. Daha sonra Sivas, Amasya ve Aydın'da evkat müdürlüğü; Saruhan, Kastamonu ve Selânik'te mal müdürlüğü; ayrıca Kastamonu ve Selânik'teyken vali vekilliği vazifelerinde bulundu.

1274/1858'den itibaren İstanbul'da "ser-sikkedenlik" (para ve madalya kalıplarının hâkmedenlerin reisi) makamına getirildi. O yıllarda çıkarılan kâğıd paraların kalıplarının hazırlanmasında da çalıştı. 1277/1860'de filigran imâlini öğrenmek için Viyana ve Paris'e gönderildi. Osmanlı Devleti'nde üstü derecede vazifeler gördü, nişanlar aldı. 8 Cevvel 1314/16 Ekim 1896'da Vani köyü'ndeki yalısında vefat etti. Kabri, Sultan II. Mahmud türbesi haziresindedir.

Sultan II. Mahmud'dan Sultan II. Abdülhamid'e kadar beş padişah devrinde eserleri görülen ve takdir edilen Abdülfettah Efendi'nin İstanbul (Süleymaniye, Bayezid, Yıldız Hamidiye, Ertugrul, Aksaray Valide, Altunizade câmilieri, Fâtihtürbesi, Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümayun'u, Beylerbeyi Sarayı ve birkaç çeşme), Bursa (Ulu Câmi'de, kendi icâdi olan ve yazarken Sultan Abdülmecid'in de takdirle seyrettiği, ağaçtan yapılmış *celî* kalemî de, bunu yanında hâlâ asılıdır), Edirne, Kastamonu (Şabân-ı Veli türbesi), Şam, Girit gibi Osmanlı şehirlerinde levha ve taşa mahkûk kitâbeler, püşide ve perde üstüne işlenmiş *celî* yazıları ve *tugra*'ları mevcutsa da, Türkiye dışında kâlların bugünkü durumunu bilmemekteyiz. Ayrıca, ser-sikkeden olarak Osmanlı altın, gümüş para, nişan ve madalyonlarının, kâğıt paraların kalıplarının hakk ve imâlinde, muâvini Râsım Efendi (1258/1842-1302/1885)'yle birlikte büyük emeği geçmiştir.

Abdülfettah Efendi, san'atta iki zid yolu başarıyla yürütmüştür. Mesela, İstanbul'daki Bayezid Câmi'i'nin orta kapısı üstünde Râkım tavrındaki fevkalâde levhasına mukabil, yine bu câminin iki yan kapısı üstünde de Mahmud Celâleddin tavrında yazıları görülmektedir. Aynı cümleden olarak, *celî tavîk* hattında Yesârîzâde yolunu tâkib etmekle beraber, bâzan İran tavrındaki *celî tavîk* hattını benimsediği olmuştur (mesela: Bursa Ulu Câmi'i'nin iki yan kapı üstlerindeki levhaları). Oysa, Yesârî'den sonra bu yol Osmanlı hattatlarınınca tamamen terk edilmiştir.

Süleymaniye'nin *celî sülûs* yazılarını yeniden yazarken, geniş yer bulamadığını söylemesi üzerine, Sultan Abdülmecid'in, kendisine Vezneçiler'de istediği gibi büyük sofası bulunan bir konak ihsan ettiği meşhurdur.

Kaynaklar: HH, s. 180; SO, IV, 862; CMOM, s. 205; SH, s. 24-28, 295; THT, s. 230; DİA, I, 203 (U. Derman)

* CELİ SÜLÜS MÜSENNA LEVHA

* 78,5x70 cm.

* SÂMİ EFENDİ (İstanbul, 1330/1912)

* 1303/1886, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon/İstanbul

* Arapça duâ

* *Müsenna* tarz, istilenmiş *celî sülûs*'ün mukabil istikametten yürütülerek ortada birbiri keşecek şekilde kavuşturulmasından doğar. Her ibâre bu usûle yazılabilir. Ancak uzun olanları karışık görüneceği cihetle, kısa âyet, hadis, duâ ve sözler seçilmiştir. Eger içinde Allah lafzı geçen bir ibâre seçilirdyse -bir zaruret olmadıkça- bunda "tesniye" yapılmaz, tek birakılımasına, "tevhid" üzere yazılmasına dikkat edilir. İmzâlarda da -bu levhada olduğu gibi- *müsenna* şekli uygulanır. *Celî tavîk* hattında *müsenna* tatbikatı enderdir. Kalbindan hazırlanmış bu zer-*endüd* levhanın tezyînatı F. Çiçek Derman tarafından yenilenmiştir (1409/1989).

SÂMİ EFENDİ

Mehmed Sâmî Efendi 16 Zilhıcc 1253/13 Mart 1838'de İstanbul'da doğdu. Yorgancılar kehiudâsı Hacı Mahmud Efendi'nin oğludur. Sibyan mektebinde okuyup Mâliye Kalemî'ne intisâb etti. Divân-ı Hümayun nâmenüvîliği ve Nişan Kalemî hulefâlığı vazifelerinde bulunduktan sonra, aynı kalemîni mümevîyizliğinden Meşrûtiyet'i müteakıf emekliye ayrıldı.

Sülûs-nesib yazılarını Boşnak Osman Efendi nâminde bir mahalle mektebi hocasından, *celî sülûs*'ü Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'in talebesi Recâi Efendi (1218/1804-1291/1874)'den; *divânî, celî divânî* ve *tugra*'yı Nâsîh Efendi (1229/1813-1303/1885)'den, *tavîk*'i Kibrîsî zâde İsmâil Hakkı Efendi (1200/1785-1279/1862)'den, *celî tavîk*'i Ali Haydar Bey [112]'den, *rik'a*'yı Mümînaz Efendi (1225/1810-1287/1871)'den meşk etti. Fakat bütün yazı geçitlerinde fırtı istidadıyla kemâle erdi.

Mürekkep ve yazılmış yazısı yok denecek kadar azdır. Siyah kâğıda zırnık mürekkekle yazıp tashih eder; bu kalıplar, zamanının en iyi müzehhiblerinin zer-*endüd* olarak işlenirdi. Zâten onun eserlerinin saltanatı, en ziyâde altınla yazılmış olanlarında hissolunur, İstanbul'da başta Cihangir ve Altunizâde câmilieri olmak üzere câmi ve müzelelerde *celî* levhalarına rastlanır. Taşa mahkûk kitâbelerinden, birinci olarak İstanbul Yeni Câmi geçme ve sebîlinin kitâbesi hatırlanır. Kendisinden sonra gelen bütün *celî sülûs* hattatları, bu 12 satırlık kitâbeyi mesleklerinde rehber edinmişlerdir. Ayrıca Bâb-ı Ali Nallı Mescid, Şehzâde Câmi, Kapalıçarşı kapıları, Erenköy'de Zihni Paşa ve Galip Paşa (son uç *celî tavîk*) câmilierinin kitâbeleri görülmeye değer; bir hayli mezar kitâbesi de yazmıştır.

133

* SÜLÜS LEVHA

* 53x40.5

* MUHSİN ZÂDE ABDULLAH BEY
(İstanbul, 1248/1832-İstanbul,
1317/1899)

* 1294/1877, İstanbul

* TSMK-GY 1328

* Arapça şiir.

* 6 satırda 40 aded kef harfinin yer aldığı bu levhada, hattat, satıra oturtulması böylesine zor ibârelerin üstesinden gelmiş; Kadıasker [111, 113, 114, 135] Mektebi'nin en kuvvetli temsilcilerinden olan Abdullah Bey, kalemi eline alıp çok değişik şekillere giren kef harfiyle dolu bu yazıda kendi kendisini âdetâ imtihan etmiş, denilebilir. Aynı şiiri *nesib* hattı ile yazmış olan hocası Mustafa İzzet Efendi (bkz. *THSŞ*, 46), eğer 1294/1877'de hayatta olsaydı, herhalde Muhsin zâde'yi alnından öperdi.

MUHSİN ZÂDE ABDULLAH BEY

Seyyid Abdullah Hamdi Bey, önceki asırlarda Osmanlı Devleti'ne iki sadrâzam vermiş bulunan "Muhsin zâde" âilesinden olup 1248/1832'de İstanbul'un Kuruçeşme semtinde doğdu. Mektep çağında hat san'atına başlayan alâkasını, daha sonra Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'ye devam ederek meslek hâline getirdi. Hocasının vefatına kadar (1293/1876) onun meclislerinde bulundu ve en kudretli talebelerinden biri oldu. Sadâret Mektubî Kalemi'nde vazife aldı, bir müddet sonra ayrıldı.

İstanbul'un Bayezid semtindeki Menşe-i Küttâb-ı Askerî'ye, Şevki Efendi [125-129, 131, 132, 139]'nin vefatı üzerine (1304/1887), hüsn-i hat muallimi olarak tâyin edildi. Bu esnâda Sultan II. Abdülhamid tarafından kendisine "reisülhattâtîn" ünvanı verildi, ayrıca Kâdi İyaz (476/1083-544/1149)'ın mâruf hadîs mecmuası olan Şifâ-yı Şerîf'i yazmaya memur edildiğinden, hergün bir bölüm yazıp pazartesi günleri de Menşe-i Küttâb-ı Askerî'ye ders vermeye gider, sâir zamanlarını yalısının bahçesinde çiçek ve

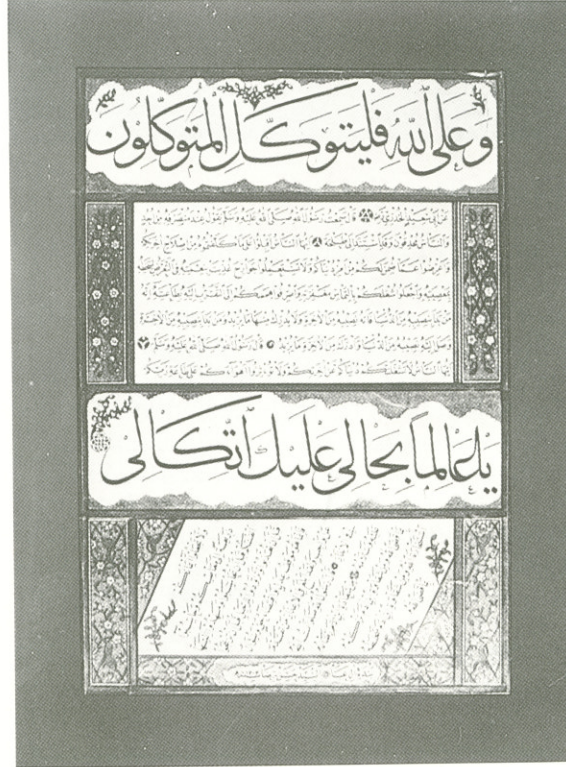
ağaç yetiştirmekle geçirirdi. Birkaç mushaf, sayısız kıt'a ve levhası vardır.

12 R.âhır 1317/20 Ağustos 1899'da vefat etti, Eyüp Sultan'daki kabristana defnolundu. Sultanhamamı'nda Hacı Köçek Câmii girişinde ve çeşmesindeki taşa mahkûk latîf kitâbesi zamanımıza gelmiştir.

Muhsin zâde'nin her cihetten müstesnâ bir yaradılışa sâhip, asîl ve necîb bir zât olduğu nakledilmektedir.

Kaynaklar:

HH, s. 180; İbnülemin M. Kemâl, *Tercemân-ı Hakikat*, 20 R.âhır 1317; *CMOM*, s. 205; *SH*, s. 20-23; *THT*, s. 230-1; *DH*, II, 769.

134

* SÜLÜS-NESİH BÜYÜK KİT'A

* 38x29.5 cm.

* HASAN RIZA EFENDİ (İstanbul,
1265/1849-İstanbul, 1338/1920)

* 1304/1887, İstanbul

* TSMK-GY 132

* KK (sûre: XIV, âyet: 12'den bölüm) ve hadisler.

* *Sülüs-nesih* kıt'aların bilinen [113, 115 veya 125] şekli dışında, bâzan buradaki gibi, iki ayrı kıt'a alt alta getirilmiş görüntüsü verenleri de yazılmıştır. Hele geçen asırda, bu görülen büyük kıt'ayı, isim sahibi *sülüs-nesih* hattatları aynen ve tekraren yazmaktan mânevî bir haz duymuşlardır. Şimdiye kadar görebildiğimiz en eski örnek Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'ninkidir, aransa belki daha eskileri de bulunur. Bu kıt'anın tezyînatı devrine âittir.

HASAN RIZA EFENDİ

Nesib hattının, son bir asır içinde ilk hatırlanacak isimlerinden olan Hasan Rıza Efendi, bilhassa yazdığı mushaflarla tanınır. Bunların baskıları da çok tekrarlandığı cihetle, san'atkârın şöhreti bütün İslâm âlemine yayılmıştır.

1265/1849'da Üsküdar'da doğan Hasan

Rıza Efendi, önce Yahya Hilmi Efendi [142]'den hat öğrenirken, babası Nazif Efendi'nin aslen memleketi olan Tırnova (bugün Turnovo adıyla Bulgaristan sınırları içindedir) Posta Müdürlüğü'ne tâyini üzerine âilece oraya göçtüler. 1282/1865'de döndüklerinde Mûsika-i Hümâyûn'a kaydolundu. Oranın hat muallimi Şefik Bey [115, 122, 123, 130]'den *sülüs-nesib* yazılarını öğrenmeye başladı, icâzet aldı. Ayrıca Şefik Bey'in hocası Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'den de faydalandı. Sâmi Efendi [150, 155]'den *ta'lik* hattını meşk etti.

1288/1871'de Mûsika-i Hümâyûn imâmetine, 1296/1879'da da hocası Şefik Bey'in emekliye ayrılmasıyla, aynı yerin hat muallimliğine getirildi. 6 Recep 1332/31 Mayıs 1914'de İstanbul'da açılan Medresetülhattâtîn'de *sülüs-nesib* hocalığına tâyin olunan Hasan Rıza Efendi, görme kabiliyetinin azalması üzerine buradaki vazifesinden ayrıldı. 10 C.âhire 1338/2 Mart 1920'de vefat edip Rumelihisarı kabristanına defnolundu.

En ziyâde *nesib* (19 mushafı vardır) ve *sülüs*'te muvaffak olan Hasan Rıza Efendi, bu yazıların *celî* şekliyle büyük eb'adlı ve pek ihtişamlı hilyeler de yazmıştır. *Ta'lik* ve *celî sülüs*'teki başarısı *nesib* derecesinde değildir.

Kaynaklar:

HH, s. 180; *CMOM*, s. 206; *SH*, s. 332-336; *THSŞ*, 47; *THT*, s. 249-51.

135

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 31.5x60 cm.

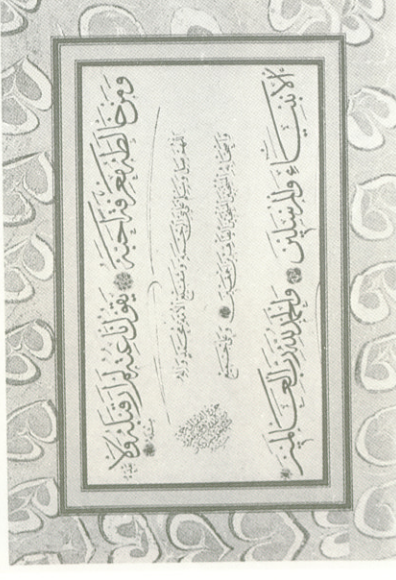
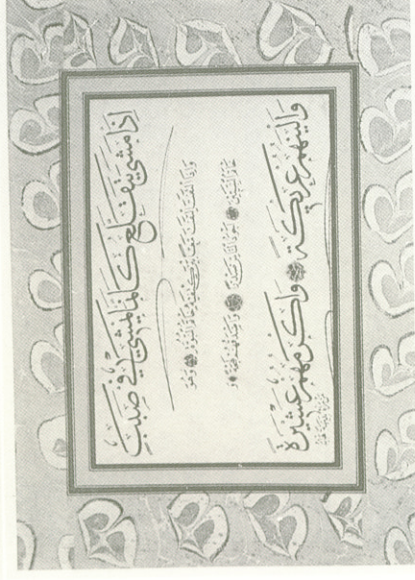
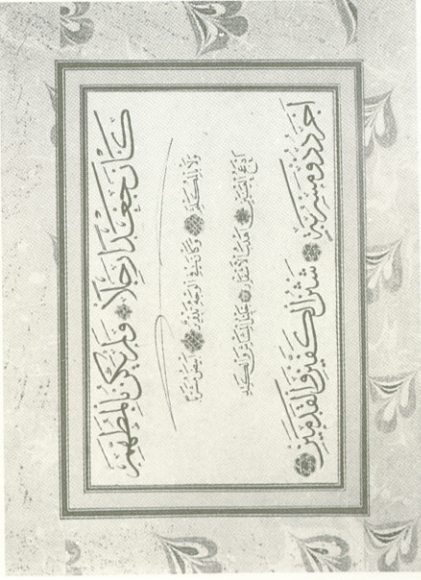
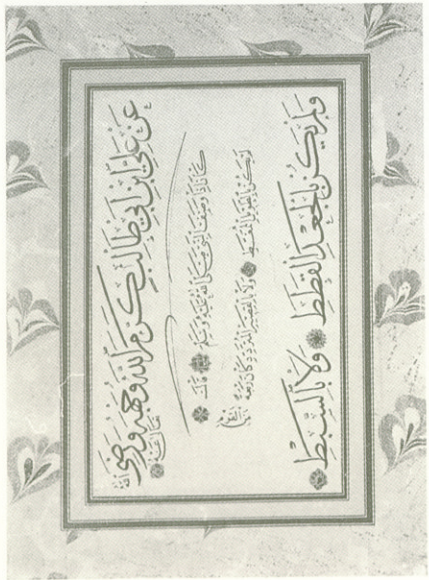
* MUSTAFA İZZET EFENDİ (Tosya,
1216/1801-İstanbul, 1293/1876)

* 1270/1854, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Arapça bir duâ.

* Dikine yükselen elif, lââm, çapraz yükselen kef harfleri, sağdan sola doğru gittikçe uzayıp büyüyen kef serenleri; kesişme yerleri iki taraflı çizgiyle açıldığı için birbirinin üstüne katmerli olarak bindirilmiş hissini veren lââm, mim, nun ve yâ harfi çanaklarıyla, bu levha, Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'nin dikkate değer bir istif denemesidir.

126-127-128-129

* SÜLÜS-NESİH MEŞK KİT'ALARI

- * 24x32 cm.
- * MEHMED ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1829-İstanbul, 1304/1887)
- * 1300/1883, İstanbul
- * TSMK-GY 188
- * Hilfe metni.

* Levha örneklerini sunduğumuz [78, 106, 107, 189] hilyenin *sülüs-nesib* mürekkebat meşki şekline de, satır araları (sa'y) işaretli şu dört kıt'ayı misâl olarak veriyoruz. *Sülüs-nesib* yazılarında son "mektep sâhibi" üstad olan ve bugün bile onun eriştiği üslûba uyularak yazılmaya çalışılan Şevki Efendi'nin şivesi, 1290/1873'den sonra tam kemâle ermiş ve san'at hayatı, ölümüne kadar, günü gününden âlâ şekilde sürmüştür. Bilhassa sulu mürekkeple yazılan ve bir *murakkaa* içinde toplanmış bulunan bu dört kıt'anın etrafını bezeyen *hatip* ebrûları da devrinin işidir.

130

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

- * 53x97 cm.
- * MEHMED ŞEFİK BEY (İstanbul, 1235-1820 ?-İstanbul, 1297-1880)
- * 1294/1877, İstanbul
- * Husûsi Koleksiyon (Fikret Balkan)/İstanbul
- * Tevhidle ilgili Arapça söz.

* Bu *celî sülüs* levha, kalıbdan müzehhip eliyle *zer-endüd* olarak hazırlanmış, etrafı da o devrin Batı üslûbuyla bozuk tezyîn edilmiştir. Şefik Bey, "Kadiasker hocası Mustafa İzzet Efendi Mektebi" ne mensup hattatlar içinde *celî sülüs* ü sür'atlı ve tekellüfüz yazmasıyla mârufur; kalıp hazırlamadan ve tashihe girişmeden doğrudan doğruya yazdığı fevkalâde *celî sülüs* yazıları da vardır. Hatta, böyle pek takdir ettiği bir levhası karşısında Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'nin hislerini "Şefik! Allah, beni sensiz Cennet'e koymasın!" cümlesiyle belirttiği meşhurdur.

131

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

- * 40x108 cm.
- * MEHMED ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1829-İstanbul, 1304/1887)
- * 1291/1874, İstanbul
- * Husûsi Koleksiyon (torunu merhum Dr. Süheyl Ünver) / İstanbul

- * KK (sûre: XVIII, âyet: 39'dan bir bölüm)
- * Kalıp halinde yazıldıktan sonra hattan çok iyi anlayan bir müzehhip (muhtemelen: Hüsni Efendi) tarafından *zer-endüd* olarak işlenen bu yazı Şevki Efendi'nin en güzel *celî* levhalarındandır ve yazıldığı devrin Batı modasına göre de tezhiplenmiştir.

132

* SÜLÜS-NESİH MEŞK KİT'ASI

- * 24.5x33 cm.
- * MEHMED ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1849-İstanbul, 1304/1887)
- * 1289/1872, İstanbul
- * TSMK-GY 190/1
- * "Rabbi yessir" ve harflerin târifleri

* *Sülüs-nesib* meşklerine "Rabbi yessir..." [2] duâsıyla başlamak âdet hâline gelmiştir. Şevki Efendi'nin bu *sülüs-nesib* meşk kit'asında görüldüğü gibi, "Rabbi yessir"i müteakıp *elifbâ* 'nın her bir harfi, sırayla yazılır. Eğer aynı harf için değişik şekiller mevcutsa, onlar da aynı satır içinde gösterilir. Bundan sonra, sırasına göre iki harfin bitişik olarak yazılmasına geçilir. Meşkin müfredat adıyla bilinen bu bölümünden sonra gelen *mürekkebat* kısmı için, bir kaç örnek göreceksiniz: [95, 96, 126-129].

Meşkin *sülüs-nesib* nev'inde 1 satır *sülüs*, 2 satır *nesib*, 1 satır *sülüs* olmak üzere 4 satır yazılma âdetinin ne zaman başladığını kat'iyetle söylemek imkânsızdır. Fakat, Osmanlı örneklerine dâima bu şekilde rastlanır. Ayrıca talebeye "çalışma" yı teklif ve tebliğ eden çizgi hâlindeki "sa'y" işaretinin de meşklere ekseriyâ konulduğu görülür [126-129].

Usta-çırak üslûbıyla öğrenilen hat san'atında meşkin talebe tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için, hocanın, harf eb'adını yazıldığı kalemin noktasıyla hesaplanmış olarak belirttiği vâkidir. *Sülüs-nesib* meşklerinde, harekeli sâhada görüşü kapatacağı düşüncesiyle, burada olduğu gibi, ölçü vermek için bâzan siyah nokta yerine kırmızı renkli la'l mürekkebiyle küçük küçük yuvarlaklar konulması tercih edilmiştir.

حَسْبُكَ اللَّهُ وَكَفَى

الْكَلِمَ وَضَرْتُ بِالرُّعْبِ وَبَيْنَا أَنَا نَائِمٌ

مِنَ الْمَاءِ عَلَى اللَّبَنِ حَتَّى بَرَأَ سَفْهُهُ فَقُلْتُ اشْرَبْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَشَرِبَ
 حَتَّى رَضِيتُ قَالَ أَلَمْ يَأْنِ لِلرَّحِيْلِ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَارْتَحَلْنَا بَعْدَ مَا مَالَتِ
 الشَّمْسُ وَتَوَقَّعْنَا
 سُرَابًا مِنْ فَيْءِ الْكَلْبِ فَقُلْتُ إِنِّي بِالْأَرْضِ
 اللَّهُ فَفَعَلَ لَا أَحْجَرَ إِلَّا اللَّهُ مَعْنَا فَوَدَعْنَا
 عَلَيْهِ الْبَنَى فَمَلَأَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَرَأَيْتُمْ
 رُؤُسَهُمْ وَالْأُظْفَارَ كَيْفَ جَلَّ فِي الْأَرْضِ
 الْبُحْرَى الْقَصِيدَةُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ
 وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

124

* SÜLÜS LEVHA

* 35.5x26 cm.

* AHMED RÂKİM

* 1263/1847, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman) / İstanbul

* KK (sûre: I)

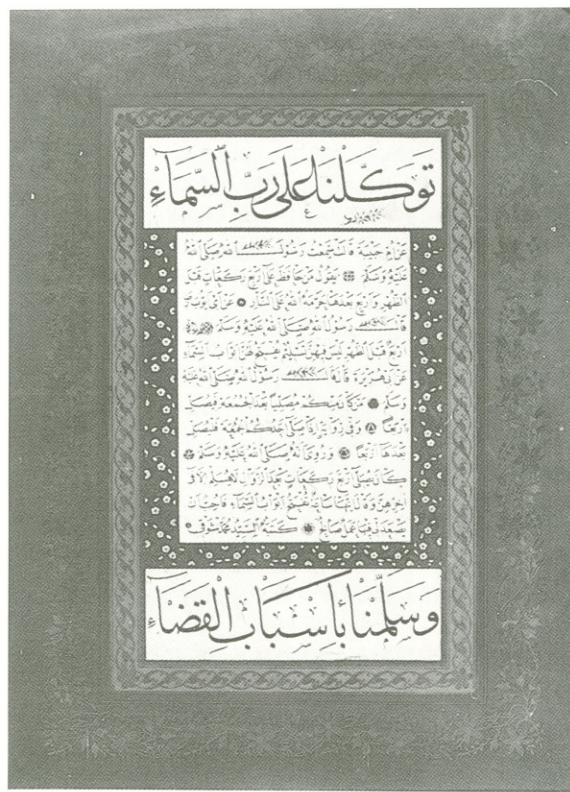
* Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'a büyük bir hayranlık duyan ve onun eserlerini taklid etmekten hoşlanan Ahmed Râkım, *sülüs* hattı ile bu Fâtiha'yı da Mustafa Râkım'ın 1223/1808 tarihli levhasına (bkz. *KG*, II, 280) bakarak pek başarılı bir şekilde taklid etmiştir. Süredeki غير kelimesinin tekrerrü, Mustafa Râkım'ın yazdığı Fâtiha'da da satırı doldurmak gâyesiyle mevcuttur. Herkesin bildiği bir sûre oluşundan cesâret alınarak -bâzı kıraatlerdeki tekrerrürler gibi- burada da غير 'in farklı yazılışla tekrarlanmasından kaçınılmamıştır. Levhanın tezyînatı, zamanına âit bozuk örneklerdendir.

AHMED RÂKİM

Mustafa Râkım'dan ayırd etmek için "İkinci Râkım" veya "Küçük Râkım" ismiyle anılan ve hâl tercümesi pek az bilinen Ahmed Râkım Efendi, *sülüs-nesih* yazılarını ve *tuğra* çekmesini Râkım'ın talebesi ve devrinin sikke ressamı olan Mehmed Hâşim Efendi (?-1261/1845)'den meşk edip 1256/1840'da icâzet aldı. Rüşdiye mekteplerinde hat hocalığı ve bâzı matbaalarda hattatlık vazifelerinde bulunan Ahmed Râkım'ın tahminen 1282-3 tarihlerinde (1866) öldüğü ve İstanbul'da Şeyh Vefâ türbesi hazîresine defnolunduğu rivâyet edilmektedir. Büyük hattatlardan olduğu halde fazla tanınmamıştır.

Kaynaklar:

HH, s. 179; *CMOM*, s. 204; *SH*, 286-7; *THSŞ*, 20; *THT*, s. 210-2.

125

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 32x22.5 cm.

* MEHMED ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1829-İstanbul, 1304/1887)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 309/96

* Duâ ve hadîs metni.

* Tahminen 1290/1873 civârında yazılmış ve devrinin zevkine göre tezhiplenmiş olan bu eser, baş ve sonunda birer *sülüs* satırı bulunan, meşk için yazılmamış *sülüs-nesih* kîta şekline seçkin bir örnektir. Bundan sonraki eserlerinde de görüleceği gibi [126-129, 131, 132, 139], Şevki Efendi son derecede nârin bir üslup sâhibidir.

MEHMED ŞEVKİ EFENDİ

1244/1828'de Kastamonu'nun Seyyidler köyünde dünyaya gelip çok küçükken İstanbul'a gönderilen Mehmed Şevki, tahsilinin yanı sıra dayısı Mehmed Hulûsi Efendi (?-1291/1874)'den *sülüs-nesih* ve *rıkâ'* yazılarını meşk etti ve 1257/1841'de icâzet aldı. Hulûsi Efendi, Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde birinci hâfız-ı kütüb olarak çalışmasının yanı sıra, bir hayli hattat yetiştiren feyizli ve ihlaslı bir hocadır; lâkin hat san'atındaki yeri orta derecededir. Bu sebeple, kabiliyetli bulduğu yeğeni Şevki'ye: "Yazıyı ben bu kadar öğretebilirim; seni artık Kadıasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'ye götürüyüm. Ona devam ederek hattını ilerlet" demek büyüklüğünü gösterdi. Lâkin Şevki "Sizden başka hocaya gitmem" diyerek Hulûsi Efendi'nin hayır duâsını aldı. İşte bu duâ, yazı san'atına, ilerde "Şevki Mektebi" denilecek olan emsâlsiz üslubu kazandırmıştır. Çünkü Şevki Efendi, dayısının arzûsuna uyup Mustafa İzzet Efendi'ye devâma başlasaydı, "Kadıasker Mektebi"ne mensup Şefik Bey [115, 122, 123, 130], Muhsin zâde Abdullah Bey [133, 140], Abdullah Zühdi Efendi [116, 117], Hasan Rıza Efendi [134, 139, 148] gibi üstadlar zincirine, Şevki Efendi ismiyle bir yenisi eklenecekti.

Mehmed Şevki, bu duânın feyziyle çalışmalarını sürdürüp başta Hâfız Osman [73-80] olmak üzere, İsmâil Zühdi [89-91] ve Mustafa Râkım [90, 92-94, 97] gibi devir açan hattatların eserlerinden ilham alarak şahsî üslûbunu buldu. Kendisi "Yazıyı bana rüyâ âleminde tâlim ettiler" dermiş. Mushaf, delâil, evrâd, kîta, murakkaa ve hilyeler yazdı. *Celî sülüs*'le levhaları da güzeldir, lâkin bunda Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149] derecesine varmış değildir.

Şevki Efendi, son derece îtinâli ve tekellüflü, fakat pürüzsüz ve şıveli yazılarıyla haklı bir şöhrete sâhiptir. Bu sebeple, yakın arkadaşı Sâmi Efendi, "Şevki'nin elinden, istese de, fena harf çıkmazdı" sözüyle bir gerçeği ifâde etmiştir.

Yazıyı kim için olursa olsun, aynı dikkat ve îtinayla yazan Şevki Efendi, talebesine hazırladığı meşklerde de aynı titizliği gösterirdi. İstanbul'un Bayezid semtindeki Menşe-i Küttâb-ı Askerî isimli askerî kâtiplerin yetiştiği mektepte ve diğer askerî mekteplerde *rık'a* muallimliğinde bulundu. Sultan II. Abdülhamid'in şehzâdelerine de ikibuçuk yıl yazı tâlim etti. Esas vâzifesi Harbiye Nezâreti Mektubî Kalemi'nde idi.

13 Şaban 1304/7 Mayıs 1887'de vefat edip Merkezefendi Kabristanı'na dayısı ve hocası Hulûsi Efendi'nin yanına defn olundu. Pek çok talebesi arasında en tanınmışları Ârif [151, 159], Fehmi [138], Pazarcıklı Mehmed Hulûsi (?-1326/1908 ?) ve Zıyâeddin (?-?) efendilerdir.

Halûk ve afif bir zât olan Şevki Efendi'nin, geçimini resmî vazîfesinden aldığı maaşla temin ettiği; eserlerine tâlip olanların -kendisi bir talepte bulunmadan- verdikleri parayı da doğum yeri olan Kastamonu'daki muhtaçları aylığa bağlayarak harcadığı, vefatından sonra ortaya çıkan masraf defterinden anlaşılmıştır.

Kaynaklar:

HH, s. 178; *CMOM*, s. 203-4; Hattat Rifat Yazgan (*Canlı Taribler*-IV) sıra: 6, İstanbul, 1946, s. 3-8; A. Süheyl Ünver, *Hattat Mehmed Şevki, 50 San'atsever Serisi*-6, İst., 1953; *SH*, s. 397-399; *THSŞ*, 23, 42; *THT*, s. 225; Dr. Süheyl Ünver Arşivi-SK

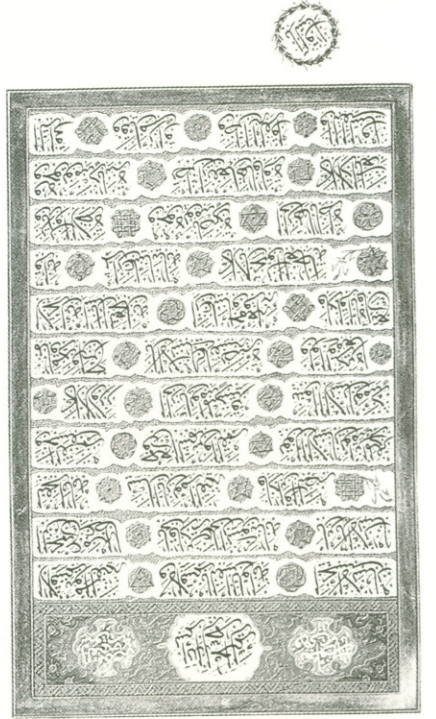
SULTAN ABDÜLMECİD

13 Şaban 1238 / 25 Nisan 1823'de doğan Şehzade Abdülmecid, 1 R.âhır 1251/ Temmuz 1839'da 31. Osmanlı padişahı olarak tahta oturdu ve 16 Zilhicce 1277/25 Haziran 1861 günü vefat etti. Türbesi, cedit Yavuz Sultan Selim'in türbesinin yanındadır. Sıyâsi ve idâri hayatı tarih kaynaklarında bulunabileceğinden, burada hattatlığı anlacaktır.

Şehzâdeliğinde, Mahmud Celâleddin'in en ileri gelen talebesi Mehmed Tahir Efendi (?-1262/1845)'den *sülûs-nesib* yazılarını meskeeden, tahta bulunduğu için resmi meâsim yapılmadan 1259/1843'de icâzete hak kazanan Sultan Abdülmecid'in *nesib* 'te cüz'leri, *sülûs-nesib* kiretleri, *celi sülûs* 'te bir hayli levhası zamanımızda kadar gelmiştir. *Celi* yazıları İstanbul'da Kılıç Ali Paşa, Dolmabahçe, Ortaköy, Teşvikiye, Yakacık, Kahire'de Hz. Hüseyin câmlerinde görülebilir. Ayrıca devrinin hat san'atkarlarına [111, 115, 116, 136] gösterdiği alâkayla da hatırlanır.

Kaynaklar:

İOTK, IV, 108-196; *SH*, s. 35-38; *THS*, 38; *THT*, 204; 210; *DH*, II, 254-273.

121

SÜLÜS HATTI İLE MUSHAF SAHİFESİ

(*tamamı 259 varak*)

* 30x21,5 cm.

* MEHMED ŞEVKET EFENDİ (?-?-İstanbul, ?)

* C. üla 1288/Temmuz 1871, İstanbul

* TSMK-HS 7, 244 b.

* KK (süre: LXXV, âyet: 1-29)

* İslamiyetin zuhûrundan bu yana, Kur'an-ı Kerim sayılamayacak kadar çok yazılmış, büyük bir bölümü de hat san'atı kâideleriyle ortaya çıkmıştır. *Küfi*'den başlayarak, değişik hat nevelerile görülen mushafat arasında, başından sonuna kadar istifi *sülûs* hatı ile yazılmış olan hattat Mehmed Şevket Efendi'ye âit iki

122

SÜLÜS LEVHA

* 24,5x23 cm.

* MEHMED ŞEFİK BEY (İstanbul, 1235/1820 ? - İstanbul, 1297/1880)

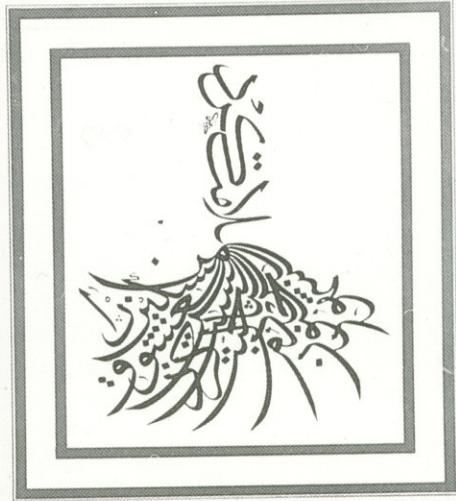
* Tarihîsiz, İstanbul

* TSMK-GY 321/63

* Farsça bir beyit:

من مسکن را معشوق من هست محبت کرد
مثال مردم بخون مشهور ملالت کرد

* Kelimelerinin çoğu mim harfiyle başlayan bu beyitte, Şefik Bey, mim gözüne bir çiçeğin orta noktası kabul ederek, bütün harfleri merkezden muhite doğru oradan çıkarmış ve böyle câzip bir istif bulmuştur. Üst tarafta harflerin karışık ve intizamsız duruşları, beyitte adı geçen

Kaynaklar:

HH, s. 172; *SH*, s. 405; *TSMKAYK*, I, 400 (1579).

TSMK-M 65'dedir.

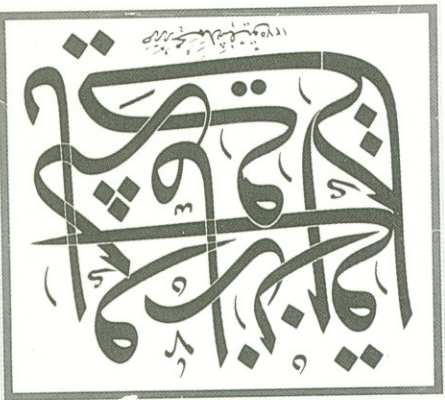
1292/1875 tarihli diğer bir mushaf da Efendi'nin *sülûs* hatı ile yazdığı giraklarındandır. Mehmed Şevket Efendi (?-1261/1845)'nin güzide Râkım [90, 92-94, 97]'in yetiştirdiği Hâşim anlaşılmaktadır. Ahmet Râkım da Mustafa Râkım [124]'in talebesi olduğu "İkinci Râkım" lakabıyla mârûf Ahmed. Ancak bu mushaftaki kecebdesinden, Hayatı hakkında fazla mâlumat yoktur.

MEHMED ŞEVKET EFENDİ

mushaf dışında başka örneklerle -şu satırları yazdığı güne kadar-rastlamadığını, bu kitabı hazırlayan samimiyetle itiraf eder. Mushaf, takriben yarım *sülûs* kalemîyle ve mesela *mubakkak* hatı ile eskiden yazılmış mushafatda [29-30, 35, 40, 65] görülen gevşek satır nizamına riayet edilmeyen, istifi olarak tertiplenmiş, bir levha yazılır gibi, *sülûs*'ün hurûf-ı mühmele işâretlerine ve sair tezyîni işâretlere yer verilmiştir. Harflerin, tabii bir *sülûs* hatı kadar rahat ve muvaffak olduğu söylenemez; ancak yedibine yakın satırın da bir levha veya kütadaki *sülûs* itinasıyla yazılabileceği mümkün değildir. Bu mushaf, zamanının Batı resitindeki tezhip anlayışına göre bezemiştir. Âyet aralarında *durak* işâretleri, *sülûs* satırlara uygun itiliktir.

Kaynak:

M. Uğur Derman, *Hat San'atında Resim Yazılar*, *Kubbealtı Akademî Mecmuası*, I/3, İstanbul, 1972, s. 65-72.

123

CELİ SÜLÜS LEVHA

* 30x33 cm.

* MEHMED ŞEFİK BEY (İstanbul, 1235/1820 ? - İstanbul, 1297/1880)

* 1275/1859, İstanbul

* TSMK-GY 325-25

* Arapça dua:

یا قوی خیر لای و زرقی

* *Sülûs* (veya *celi sülûs*) hattında harflerin bazı kısımlarının bir başka harfle aynen tetabuk ettiği evvelce belirtilmişti. İşte bunu, tatbiki hâliyle şu yazıda anlatmak mümkündür: Okuma sırasına göre, hangi harfin mükerrer olarak vazifesinin bulunduğu, yukarıda verilen açık okunuşuna bakılmakla anlaşılabilir. Aynı uygulama ender olarak *celi ta'lib* hattında da görülmektedir [110].

âyetleri ancak hâfızasında olanlar hatâsız okuyabilir.

Abdullah Zühdi, daha sonra Mısır'a yerleşti ve kendisine "Mısır Hattatı" ünvanı verildi. Resmî dâirelere banknot vesâire için yazılar ve câmi levhaları hazırlamakla, mekteplerdeki yazı derslerinin gözetimiyle ömrünü tamamladı. 1879/1296'da Kahire'de vefat edip İmam-ı Şâfiî civârına defnedilen Zühdi Efendi'nin, geçen asırda hat san'atının Mısır'da yayılıp sevilmesi husûsunda büyük gayreti olmuştur.

Kaynaklar:

HH, s. 177-178, 274; CMOM, s. 203; SH, s. 15-19; THT, s. 218-9; DİA, I, 147 (U. Derman)

117

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 51x68 cm.

* ABDULLAH ZÜHDİ (Şam, ?-Kâhire 1296/1879)

* 1273/1857, İstanbul

* Câmiu'l-Ezher Kütüphanesi-Kâhire

* KK (sûre: LVII, âyet: 22-23)

* Lâciverd zemin üzerine zer-endûd usûlüyle hazırlanmış olan bu levha, Abdullah Zühdi Efendi'nin girift tertipler yapmaktaki mehâretini göstermektedir. Ancak, harflerinin bünyesi Râkım [70, 72-74, 77]'dan ziyâde Mahmud Celâleddin [95, 98] tavrına yakındır.

118

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 45x85 cm.

* MEHMED İZZET EFENDİ (?,-İstanbul, 1306/1889)

* 1263/1847, İstanbul

* TSMK-GY 1304

* Bkz. [105]

* *Celî sülûs*, hat nevileri içinde en ziyâde şekil ve istif vermeye müsâid olanıdır. İşte bundan faydalanan Mehmed İzzet Efendi, kelimelerde geçen ج, ح, ع, غ gibi harfleri küplü şekliyle alta sıralayarak yapılması zor bir istifi gerçekleştirmiş; üst tarafta toplanan ا ve ل gibi dik harfleri de birbirine bağlayarak, hâsıl olan yarı müdevver unsurlarla alt-üst dengesini sağlamıştır. Bu levha, lâcivert zemine zer-endûd usûlüyle kalıbından hazırlanmış, etrafı da devrin modasına göre tezyin edilmiştir.

MEHMED İZZET EFENDİ

Sultan Abdülmecid [120]'in okçubaşısı olduğu için "Okçubaşı Mehmed İzzet" nâmı ile anılır. Râkım [90, 92, 93, 94, 97]'in talebesi Mehmed Hâşim (?-1261/1845)'den hat san'atını meşketti. Bilhassa istifli yazılarla uğraştı. O sıralarda yeni yayılmakta olan fotoğrafçılığa da merâkî dolayısıyla, yazılarının fotoğraflarını bizzat çekip dağıtırdı. Ok ve yay imâlinde, ayna ve dürbün yapmakta mâhirdi. Daha birçok san'atda hüner sâhibi ve kimyâ ilmine vâkıf hezârfen bir zât idi. İstanbul'un Eyüp Sultan semtinde oturduğu için "Eyüplü" diye de anılırdı. Tahminen seksen yaşındayken 1306/1889'da vefat etti.

Kaynak:

Dr. Süheyl Ünver Arşivi (SK)

119

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 55x100 cm.

* SULTAN II. MAHMUD (İstanbul, 1199/1785-İstanbul, 1255/1839)

* Tarihsiz, İstanbul

* TİEM-2859

* "Kelime-i tevhîd" ve "Allah Hû"

* Siyah zemine sürme altınla kalıbından hazırlanmış olan bu zer-endûd levha, Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'in talebesi olan Sultan II. Mahmud'un, hocası tavrında yazdığı bir eserdir. Sol alt köşedeki imzâ da, pâdişah için Mustafa Râkım tarafından tertip olunmuş şâhâne bir istif örneğidir.

SULTAN II. MAHMUD

27. Osmanlı pâdişahı Sultan I. Abdülhamid'in oğlu olarak 13 Ramazan 1199/20 Temmuz 1785 günü İstanbul'da doğdu.

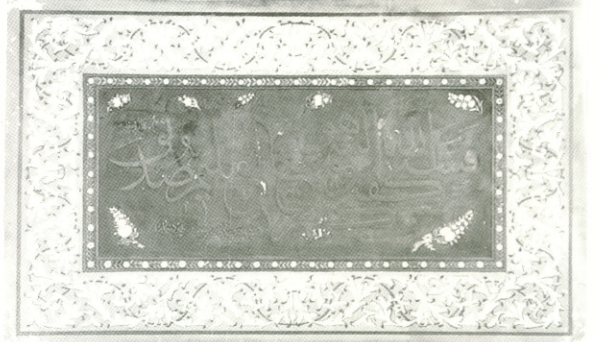
4 C.âhır 1223/28 Temmuz 1808'de 30. pâdişah sıfatıyla Osmanlı tahtına oturdu ve 18 R.âhır 1255/1 Temmuz 1839'da vefatına kadar saltanatı devâm etti. Siyâsi ve idârî şahsiyeti tarih kitaplarında

bulunabileceği cihetle, burada sadece hat san'atına karşı alâkası belirtilecektir. Şehzâdeliğinde Kebeci zâde Mehmed Vasfi (?-1247/1831)'den *sülûs-nesib* yazılarını meşk edip 1222/1807'de bir hilye yazarak icâzet aldı (TSMK-GY 1353). Bu sıralarda *nesib*'le iki mushaf yazdığı da bilinmektedir. Pâdişah olunca, Mustafa Râkım'dan hat öğrenmeye başladı ve devlet işlerinden vakit buldukça *celî sülûs*'le uğraştı. Kırka yakın levhası vardır; bunlar, kalıbından zer-endûd veya malakârî usûlüyle çoğaltılarak muhtelif câmilere asılmıştır.

Sultan II. Mahmud'un levhaları arasında, ancak hocası Râkım Efendi'ye yakışacak güzellikte olanları görülür. Bu sebeple, yazılışından sonra, hiç değilse Râkım'ın tashihiinden geçtiği kabul edilir. *Celî* yazılar için, talebe'nin hattını hocanın elden geçirmesi teâmülû zâten yaygındır. Ancak, Sultan II. Mahmud'un, mürekkeple yazdığı meşk mâhiyetindeki yazılarında da kâbiliyet ve ustalığı belli olmaktadır.

Kaynaklar:

İOTK, IV, 64-120; SH, 189-194; THŞ, 35; THT, s. 204-5, 280; M. Uğur Derman, *Sultan II. Mahmud'un Hattatlığı*, Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, İstanbul, 1990, s. 37-47; DH, II, 246-254.

120

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 42x67 cm.

* SULTAN ABDÜLMECİD (İstanbul, 1238/1823-İstanbul, 1277/1861)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 386

* KK (sûre: II, âyet: 137)

* Babası Sultan II. Mahmud [119]'un, Râkım [90, 92, 93, 94, 97] tarzından hoşlanıp bu yolda yazmasına mukabil, Sultan Abdülmecid de Mahmud Celâleddin [95, 98] tarzını benimseyerek, onun gibi yazmayı tercih etmiştir; hattâ o yıllarda, pâdişahın bu ilgisi yüzünden bâzı büyük hattatlarda da Celâleddin yoluna kayma görülür [135, 136].

Sultan Abdülmecid, daha önce Mahmud Celâleddin'in yaptığı bir istifin (bkz. KG, I, 133) ilhâmı ile boru kef'lere önceki harfi -kâide dışı olarak- üstten bağlamak ve küplü ayın'lar arasındaki elif-lâm harflerini bitişik yazıp, âyet sonuna kadar *müsel* bir görünüş sağlamakla, bu levhasında değişik bir terkibi kısmen tekrarlamıştır; zâten, Mahmud Celâleddin tarzında, harflerin birbirini kesmeden istiflendiği böyle terkiplere çok rastlanır.

Kalıptan zer-endûd olarak hazırlanan bu yazının etrafındaki motifler, Sultan Abdülmecid devrinde pek moda olan Batı taklididir.

113

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 25x39 cm.

* KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ
(Tosya, 1216/1801-İstanbul, 1293/1876)

* 1263/1847, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hadîsler

* Kırmızı (la'l) mürekkeple harekelenmiş *sülûs*'ü ve *nesib* satırları, sol koltuk bölümüne taşmış *rikâ'î* imzâsıyla bu kit'â İzzet Efendi'nin san'at hayatındaki coşkun devri aksettiriyor. Çünkü o, kurutulmuş kamışı hem kalem, hem de ney (mûsikî âleti) olarak en mükemmel şekilde kullananların önde gelenidir. Bu kit'anın tezhibi sonradan Bahaddin Tokatlıoğlu (1283/1866-1358/1939) tarafından yapılmıştır.

114

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 24x30 cm.

* KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ
(Tosya, 1216/1801-İstanbul, 1293/1876)

* 1291/1874, İstanbul

* TSMK-GY 324/59

* Hadîs ve duâ.

* Yetmiş yaşını geçmiş bir hat san'atkârı için, titremeyen el ve gören göz Allah'ın en büyük lutfudur. Mustafa İzzet Efendi'nin de bu lutfu erenlerden olduğuna şehâdet eden şu kit'asının etrafındaki ebrûlar, devrine âittir.

115

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 27x45 cm.

* MEHMET ŞEFİK BEY (İstanbul,
1235/1820 ?-İstanbul, 1297/1880)

* 1293/1876, İstanbul

* İslâm Tarih, San'at ve Kültür Araştırma
Merkezi-İstanbul

* Hadîs metinleri.

* Şefik Bey, hattı önceden tasarlamadan, provaya lüzum görmeden yazabilen büyük kabiliyetlerdendir. Satırlarını, tabii kaleminden biraz kalınca kalemle ve mektup yazar gibi rahatça elinden çıkarıverdiği bu kit'asındaki metânet hemen hissediliyor. Eserin tezhibi 1369/1950 yılında Muhsin Demironat (1324/1907-1402/1983) tarafından yapılmıştır.

MEHMET ŞEFİK BEY

İstanbul'da doğan Şefik Bey, önce Ali Vasfi Efendi (?-1253/1837)'den, sonra da teyzesinin zevci olan Kadiasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'den *sülûs-nesib* yazılarını öğrendi. Gençliğinde Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî'nde de çalıştı. Otuzdört yıl Mûsika-i Hümâyûn ve Hademe-i Hümâyûn yazı muallimliği vazifesinde bulundu. Bursa Ulu Câmi yazılarının tâtirinde Abdülfettah Efendi [136]'yle birlikte hizmet etti, ilâveten yeni *celî* levhalar hazırladı.

Sultan Abdülmecid [120]'in türbesine kuşak hâlinde âyetler yazdı. Kudüs'te Kubbetü's-sahrâ'nın tâtiri sırasında hazırladığı ve sonra çini üzerine nakş olunan Yâsîn sûresi kuşağı (1292/1875) da hâlâ yerindedir. En tanınmış *celî* yazısı, İstanbul Üniversitesi kapısı üzerindeki taş mahkûk "Dâire-i Umûr-ı Askeriye" ile önde ve arkada iki taraflı "fetih âyetleri"dir. Vefatında Beşiktaş'taki Yahya Efendi Kabristanı'na defnedildi. İki mushaf, sayısız kit'â, murakkaa ve levha bırakmıştır. Hasan Rıza [134, 139, 148] ve Ali [2, 143] efendiler onun yetiştirdiği iki seçkin hattattır.

Kaynaklar:

HH, s. 177; CMOM, s. 203; Osman Ergin, *Muallim M. Cevdet, Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul, 1937, s. 257-9; SH, s. 384-189; A.S. Ünver, *Hattat Şefik Bey, 50 San'atsever Serisi*-15, İst., 1956; THŞ, 27; THT, s. 220-1.

116

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 20x28.5 cm.

* ABDULLAH ZÜHDİ (Şam, ?-Kâhire,
1296/1879)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Ziya Aydın)/İstanbul

* Arapça sözler

* Hattı ve sonradan Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından yapılmış tezhibiyle klâsik ölçülere bağlı bu *sülûs-nesib* kit'ada Abdullah Zühdi Efendi'nin bilhassa ince *nesib* hattına hayran olmamak elde değildir.

ABDULLAH ZÜHDİ EFENDİ

Sahâbeden Temîmü'd-dârî'nin soyundan geldiği için, bunu bâzan imzâlarında da belirten Abdullah Zühdi Efendi, muhtemelen Şam'da doğdu, sonra âilesiyle İstanbul'a geldi.

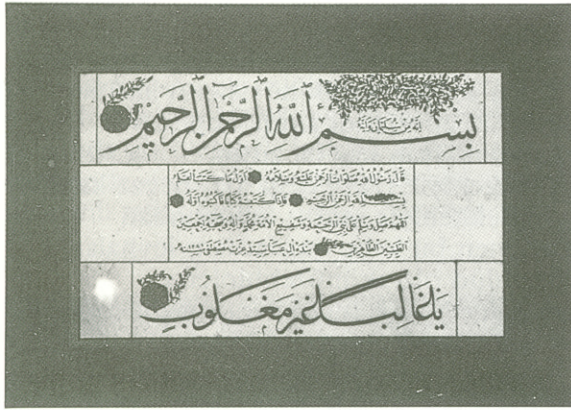
Önce Eyüp'lü Râşid Efendi (?-1292/1875)'den hat meşketti. Fakat onun asıl üstadı Kadiasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'dir ve *sülûs-nesib* yazılarını "Kadiasker vâdisi"nde en mükemmel yazarlardandır. Nûruosmaniye Câmi'indeki yazı meşkhânesinde ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da hat ve resim hocalığında bulundu. Yazı taklid etmekte de meleke sâhibi oldu.

Yazdığı *celî sülûs* nümûnesini diğer hattatların yazıları arasından Sultan Abdülmecid [120] beğenip seçmiş ve Abdullah Zühdi'yi 1273/1857'den itibaren Medîne'de Harem-i Şerif'in yazılarını yazmaya memur etmiştir. Zühdi Efendi yedi yıl kadar Medîne'de kalarak, Hz. Muhammed'in mescidinin gerek kubbe kasnaklarına, gerekse duvarlarına kuşak hâlinde *celî sülûs*'le âyetler, hadisler ve peygamberle ilgili kasîdeler yazdı. Hattat Çömez zâde Muhsin (?-1304/1887), müzehhip Hacı Hüseyin ve talebesi Hacı Ahmed efendiler de beraberinde bulunup kendisine yardımcı oldular. Çoğu hâlâ yerinde duran bu latîf yazılar, uzunluk ölçüsüne vurulursa, tek bir mekân içine Abdullah Zühdi kadar *celî sülûs* yazmış olan bir başka hattat herhâlde gösterilemez. Zirâ, tahmînî bir hesaplama, kible duvarında 3 satır halinde tamamı takriben 240 m., 140 kadar kubbe kasnağında da 2000 m.'den fazla *celî sülûs*'le kuşak yazısı mevcuttur. Kendisi aynı zamanda ressam olduğundan, *celî sülûs*'ün girift istiflerine çok ehemmiyet vermiş, san'atkârâne terkipler hazırlamıştır [117]. Lâkin istif endişesiyle harflerin teşrifatına (üstüste bindirilmesindeki sıraya) riâyet etmediği için, yazdığı

- * Tarihsiz, İstanbul
- * Husûsi Koleksiyon (Ali Kazgan)/İstanbul
- * Hadîs metni.

* *Sülûs* veya *celî sülûs*’te harflerin bâzı kısımlarının birbiriyle ayniyet gösterdiği evvelce belirtilmişti. Bundan yola çıkılarak yapılmış bir istif [123]’te yer almıştır. *Ta’lik* veya *celî ta’lik* yazılarında da, ender bile olsa, bu imkânın doğduğu görülür. Burada görülen tertipte ن harfinin iki defa okunacağı, hattâ ilâveten بی şeklini de karşıladığı yerler mevcuttur.

Bu levha, Yesârî zâde’nin san’atında henüz babasından izler taşıdığı Hicrî 1220’li yıllara âittir ve kalıptan *zer-endûd* olarak hazırlanmış, etrafı o devrin modasına göre bezenmiştir.

111

- * SÜLÛS-NESİH KİT’A
- * 20.3x28 cm.
- * KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ (Tosya, 1216/1801-İstanbul, 1293/1876)
- * 1281/1864, İstanbul
- * Türkp petrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul
- * Besmele ve hadîs metni.

* 1 satır *muhakkak-sülûs* karışımı Besmele, 4 satır *nesih*, 1 satır *sülûs* tertibiyle bu kıt’a Mustafa İzzet Efendi’nin en mütekâmil devridir. Üstad Necmeddin Okyay, “Kadıasker’in Hicrî 1280’li yıllardaki *nesih*’leri, kelebek uçar gibidir” sözleriyle hayranlığını tekrarladı. Bundan sonra gelen kıt’ası [113], orta yaş devrine (1263/1847) âit pek keskin bir hat örneği olmakla birlikte, kemâle erişti cihetinden Hicrî 1280’li yıllar derecesinde değildir. 1291/1874’de ise [114], yazının keskinliğine rağmen, bir durgunluk -hattâ yorgunluk- hâli de gözleniyor. Zâten, bu farkları belirtebilmek için, merhumun üç ayrı devresinden birer kıt’asını sunuyoruz.

KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ

Tosya’da, Destan (veya: Bostan) Ağa zâde Mustafa Ağa’nın oğlu olarak 1216/1801’de doğan Seyyid Mustafa, babasının ölümüyle, annesi tarafından küçük yaşta tahsil için İstanbul’a gönderildi. Fâtih Medresesi’nde ders gördü, ayrıca mûsiki meşk etti. Sesini ve okuyuşunu Bahçekapı’daki Hidâyet Câmii’nde dinleyen Sultan II. Mahmud [119]’un emriyle Enderûn-ı Hümayun’a alındı. Önce Enderûn’da, sonra Galatasaray’ında üçer yıl ilim ve san’at tahsil eden Mustafa Efendi, usta bir neyzen olduktan başka *sülûs-nesih* yazılarını Çömez Mustafa Vâsıf

(?-1269/1853), *ta’lik* ve *celî tâ’lik* hattını Yesârî zâde Mustafa İzzet [105, 106, 109, 110] efendilerden öğrendi, İzzet mahlasını aldı.

Pâdişah tarafından çok sevilmeyle beraber, saray teşrifatıyla bağdaşamadığı için izin alıp Hacc’a gitti, bir müddet Kâhire’de kaldıktan sonra İstanbul’a dönüşünde Saray’a görünmeden dervîşâne bir hayat sürmeye başladı.

1247/1832 yılının Ramazan günlerinden birinde, Bayezid Camii’nde kâmet alırken, onu sesinden tanıyan Sultan II. Mahmud, kendisini terkedip bir daha görünmeyişine muğber olduğu için cezalandırılmasını istediye de sonra affetti. Mustafa İzzet Efendi, Sultan Abdülmecid [120] devrinde bâzı dînî ve kazâî yüksek makamlarda vazîfe aldı.

San’atın bütün şubeleri gibi, hattın da devamlı çalışmakla ilerleyebileceğini göstermesi bakımından Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]’dan işittiğimiz şu hâdise zikre değer: 1255/1839’dan itibaren 6 yıl müddetle Eyüp Câmii hatipliğini sürdüren Mustafa İzzet Efendi, cuma günleri hutbe hazırlığı ve ibâdet hazzı ile hat çalışmasına ara verir ve bu münâsebetle talebesine dermiş ki: “Cumartesi günleri yazdığım yazıları, aradan kırk yıl geçse, ensesinden tanırım!” Onun gibi bir üstad böyle söylerse, bu san’ata yeni başlamış bulunanların hâlini artık siz tasavvur edin!

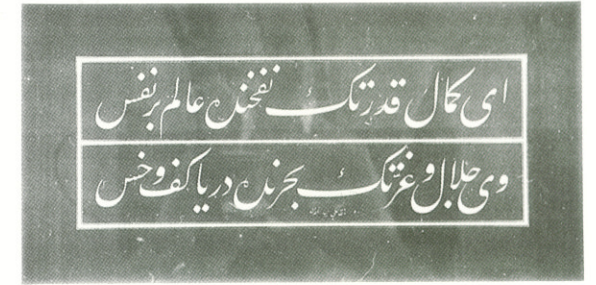
Şehzâdelerin yazı muallimliği, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye âzâlığı, fiilen Rumeli kadıaskerliği, reisülulemâlik vazîfelerinde bulunduktan sonra nakîbüleşrâf oldu. 27 Şevval 1293/15 Kasım 1876’da vefat ettiğinde, Tophane’deki Kâdirihâne’nin hazîresine defnolundu. Talebesi arasında ön sırayı tutanlardan Şefik Bey [115, 122, 123, 130], Muhsin zâde Abdullah Bey [133, 140], Abdullah Zühdi Efendi [116, 117] ve Hasan Rıza Efendi [134, 139, 148]’nin eserleri sonraki sahifelerde yer almaktadır.

11 mushaf, 200’den fazla -bir kısmı büyük eb’adlı- hilye, sayısız kıt’a, levha (Ayasofya Câmii’ndeki 1275/1859 tarihli, 7.5 m. çaplı dâirevî levhaları İslâm âleminin en büyük yazıları olmak vasfını hâlâ korumaktadır), ayrıca *celî sülûs* veya *celî ta’lik* ile binâ kitâbeleri (bunlardan İstanbul’da olan bazıları: Hırka-i Şerif Câmii, Âli Paşa Mescidi, Dolmabahçe Sarayı, İstanbul Üniversitesi merkez binası, Ayasofya hünkâr mahfeli, Bâbüâlî’de Nallı Mescid; Kahire’de Mehmed Ali Paşa türbesi, Vaşington’da Zafer Âbidesi.....) yazar Mustafa İzzet Efendi’nin muhtelif câmilerde (Ayasofya, Hırka-i Şerif, Büyük Kasımpaşa, Küçük Mecidiye, Sinanpaşa, Yahyaefendi.....) aynı âyet bölümünün (KK, sûre: XXIV, âyet: 35) *celî sülûs*’le yer aldığı kubbe yazıları vardır; bunlar, esas kalıbından, santranç usûlüyle yerin iktizâsına göre büyültülerek hazırlanmıştır. Kadıasker’in ney ve ses icrâkârlığındaki üstadlığı, sayısı az olmakla beraber (26 eser) dînî ve lâdînî bestelerindeki kudreti erbabınca pek takdîr edilmiştir.

Kaynaklar:

Tarih-i Atâ, III, 16-23; Hıdır İlyas, *Vekâyi-i Letâif-i Enderun*, s. 189-190; *HH*, s. 175-176; *SÖ*, II, 462-3; *CMOM*, s. 200-1; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâbabeleri*, İstanbul, 1920, s. 314-318; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 747-755; Rüşen Ferid Kam, *Türk Müsiki Dergisi*/28, Şubat 1950, s. 2-4; *SH*, s. 154-162; Fethi İsfendiyaçoğlu, *Galatasaray*

Taribi, I, 527-31 ve 544-549; Hüseyin Sıdkı Köker, *Kadıasker Mustafa İzzet Efendi*, Selâmet Mecmuası, VI/12-13, 18, VII/13, VIII/9, X/12, XII/14-17, İstanbul, 1962-3; Halil Can, *Kadıasker Mustafa İzzet Efendi, Mûsiki Mecmuası*, 228, s. 12-13 ve 229, s. 17-19, İst., 1967; *BTMA*, II, 79-81; M. Uğur Derman, *Kadıasker Mustafa İzzet Efendi ve Yazdığı Hilye-i Saadet, Hayat Mecmuası*/47, 1970, s. 23-26; M. Uğur Derman, *Ölümünün Yüzüncü Yıldönümünde Kadıasker Mustafa İzzet Efendi, Meydan*/540, s. 43-5, İst., 1976; *THŞ*, 28, 46; *THT*, s. 216-8, 222-4, 278; *DH*, II, 275.

112

* CELÎ TA’LİK LEVHA

* 30x63 cm.

* ALİ HAYDAR BEY (İstanbul, 1217/1802-İstanbul, 1287/1870)

* 1279/1862, İstanbul

* TSMK-H 131

* Türkçe bir beyit:
“Ey kemâl-i kudretin nefsinde âlem bir nefes,
Vey celâl ü izzetin babrinde deryâ kef ü has”

* Lâcivert zemine *zer-endûd* usûlüyle kalıbından hazırlanan bu *celî ta’lik* levha Yesârî zâde [105, 106, 109, 110] tavrını tâkib eden Ali Haydar Bey’e âittir.

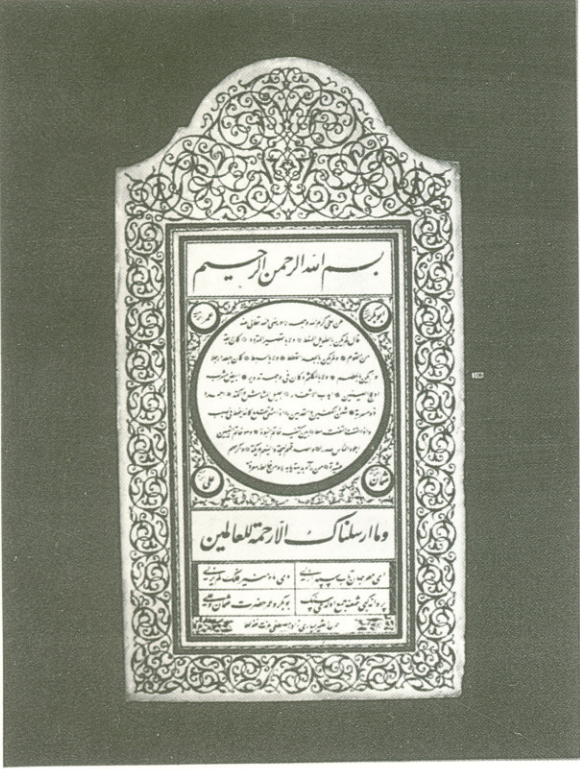
ALİ HAYDAR BEY

1217/1802’de İstanbul’da doğan Ali Haydar Bey’in, Sultan III. Selim devri sadrâzamlarından Melek Mehmed Paşa’nın torunu olmak dolayısıyla, eserlerini ekseriyâ “hafid-i Melek Paşa” şeklinde imzâladığı görülür. Müderrislik ve kadılık gibi ilmî ve kazâî vazîfelerde bulundu.

Ta’lik hattını Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi’den öğrenip 1238/1823’de icâzet aldı. Hocasıyla aynı seviyede ve sayıda olmamakla birlikte, kıt’a ve murakkaa’ları, *celî ta’lik* ile levha ve taş mahkûk kitâbeleri (Dolmabahçe ve Ortaköy câmileri, Selimiye Kışlası...) vardır. 28 Rebiulevvel 1287/28 Haziran 1870’de vefat edip Beşiktaş’taki Yahya Efendi Kabristanı’na gömüldü, kitâbesini talebesinden Sâmî Efendi [150, 155] latif bir şekilde yazmıştır.

Kaynaklar:

HH, s. 50; *SH*, s. 542-3; *KG*, I, 153; *THŞ*, 39; *THT*, s. 214-5 (bu kitapta örnek olarak verilen *ta’lik* kıt’a Ali Haydar Bey’in hattı değildir); Tanju Cantay, *XIX. yüzyılın usta bir hattatı: Ali Haydar Bey, Tarih ve Toplum*-52, Nisan 1988, s. 206-208.

106

* TA'LİK HİLYE LEVHASI

* 35.2x17.5 cm.

* YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDÎ (İstanbul, ?-İstanbul, 1265/1849)

* 1220/1805, İstanbul

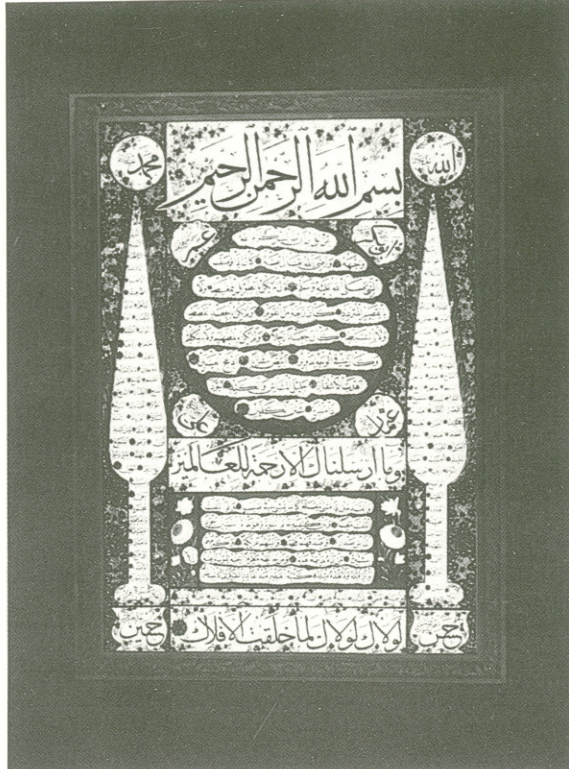
* Husûsi Koleksiyon (Sevgi Gönül)/İstanbul

* İslâm Peygamberi'nin vasıflarını anlatan Hz. Ali rivâyeti.

* Hilye, *ta'lik* hattı ile ilk defa Yesârî Mehmed Es'ad tarafından levha şeklinde yazılmıştır (bkz. *THSŞ*, 19). Onun oğlu Mustafa İzzet Efendi de, babasının üslûbunda *ta'lik* hilyeler yazmış, daha sonra gelen bâzı *ta'lik* hattatları da bu tarzda eserler vermişlerdir [152]. Görülen hilyede metin kısmı bütünüyle göbek içinde toplanmış, konulması mütad âyetin altına Hz. Muhammed ve ilk dört halifesinden bahseden şu Türkçe kıt'a eklenmiştir:

“Ey mibr-i cihan-tâb-ı sipibr-i ezeli
V'ey mâb-ı münîr-i felek-i lem-yezeli
Pervâne gibi şem'ine cem' oldu senin,
Bûbeker ü Ömer, Hazret-i Osman ü Ali”.

Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi'nin * *burde ta'lik* hattı ile yazdığı bu levha, devrinin tezhip husûsiyetlerini taşımaktadır.

107

* MUHAKKAK-SÜLÜS-NESİH HATLARI İLE HİLYE

* 49x36.5 cm.

* ABDÜLKÂDİR ŞÜKRÎ (?,-Çankırı, 1221/1806)

* Tarihsiz, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Hz. Ali rivâyeti olan hilye metni.

* Hilye levhaları için, klâsik tertip [78, 189] dışında pek değişik şekiller de denenmiştir. İşte bu hilyede, metin kısmının iki tarafına yerleştirilen servi ağaçları içine “esmâ-yı hüsnâ” yazılarak, alt satırda birbirlerine bağlanmışlardır. Servi ağacı, şekli itibâriyle elif harfine ve 1 rakamına benzediği için hem “lafza-i celâl”e, hem de vahdâniyete işaret sayılmıştır; “sıfat-ı ilâhiyye”nin servi içine yazılışı bu sebeptendir. Yine, alışılmışın dışında “لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك” (= Sen olmasaydın, sen olmasaydın, ben bu âlemleri yaratmazdım) kudsi hadisinin yer aldığı bu hilyedeki iç tezyînat XIII.(XIX.) asır başlarına aittir.

ABDÜLKÂDİR ŞÜKRÎ

Sultan III. Selim'in ve Saray'ın hat hocası olmak dolayısıyla imzâlarında ekseriyâ “kâtibü's-Saray-ı Sultânî” veya “hâce-i Sultânî” şeklinde nisbe kullanan Abdülkâdir Şükrî'nin hayatı hakkında bilinenler pek azdır; halbuki en önde gelen hattatlardandır. Abdurrahman Hilmi (?-1220/1805) ve Abdülkâdir Hamdi (?-1210/1795) efendilerden *sülûs-nesih* yazılarını öğrendiği ve memuriyetle bulunduğu Kangırı (Çankırı)'da 1221/1806'da vefat ettiği nakledilmektedir.

Kaynaklar:

HH, s. 167; CMOM, s. 193; SH, s. 29; THT, s. 185.

108

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 28x77 cm.

* YESÂRÎ MEHMED ES'AD EFENDÎ (İstanbul, ?-İstanbul, 1213/1798)

* 1191/1777, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Arapça bir söz.

* Daha sonraki *ta'lik-nüvis*lerin aksine, Yesârî Es'ad Efendi *kalıp* olan *celî* yazılarını siyah kağıda *zırnık* mürekkebiyle [109] değil de, beyaz kağıda is mürekkebiyle yazar; kıyılarından iğnelenen bu kalıp yazılardan, levhalar *zer-endûd* olarak müzehhiplerce hazırlanırdı. İşte bu levha da onlardan birisidir. Daha sonraki iki levhayla [109, 110] mukayese edilebilmesi ve baba ile oğulun (Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi) şive farklarının görülebilmesi için, bu yazılar aynı sahifeye konulmuştur.

109

* CELÎ TA'LİK KALIP

* 13.5x55.5 cm.

* YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDÎ (İstanbul, ?-İstanbul, 1265/1849)

* Tarihsiz, İstanbul

* Türkpetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* KK (sûre: III, âyet: 9 sonu).

* Tarihi olmamakla beraber, Yesârî zâde'nin en mütakâmil çağı sayılan Hicrî 1250'li yılların mahsûlü bu *celî ta'lik* satır, kalıp olarak zırnık mürekkebiyle siyah kağıda yazılmıştır [2, 170]. Zâten dikkatle bakıldığında, harflerin kıyılarından iğnelenmiş olduğu görülecektir.

110

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 25x82 cm.

* YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDÎ (İstanbul, ?-İstanbul, 1265/1849)

* YESÂRÎ MEHMED ES'AD (İstanbul, ?-İstanbul, 1213/1798)

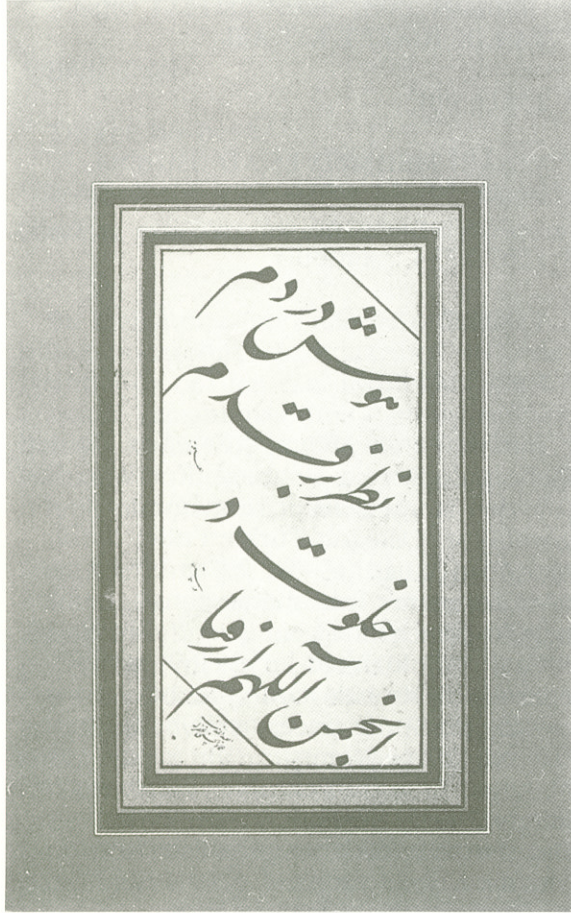
* 1203/1789, İstanbul

* TSMK-GY 324/102

* KK (sûre: II, âyet: 137 sonu).

* Yesârî Mehmed Es'ad Efendi'nin bu *celî ta'lik* hattı, her hangi bir tashih geçirilmeden, mürekkebin cereyanı bile hissedilecek şekilde, elden çıktığı gibi bırakılmıştır.

Yesârî'nin görülen bu yazısı, hem 'îmâd'ın, hem kendisinin tavrını aksettirmek cihetinden dikkate değer: Sondaki م harfi ve aradaki س dişleri tamamen, ا, ل ve ه harfleri kısmen Yesârî üslûbundadır; mukayese için 'îmâd'ın [104]'deki ه, ا, ل ve م harflerine bakılabilir. Buna mukabil مع harf gurubu her hâliyle 'îmâd'a benzemektedir (Aynı harflerin tamamen Osmanlı üslûbunda yazılışı Yesârî zâde'nin [105]'deki kîtasının 3. satırında görülebilir). İşte bu arayışlar içerisinde, babası ve oğluyla Yesârî ailesi Osmanlı ta'lik hattını ortaya çıkarmışlardır.

104

* CELÎ NESTA'LİK TEMRİN KİT'ASI

* 38x22 cm.

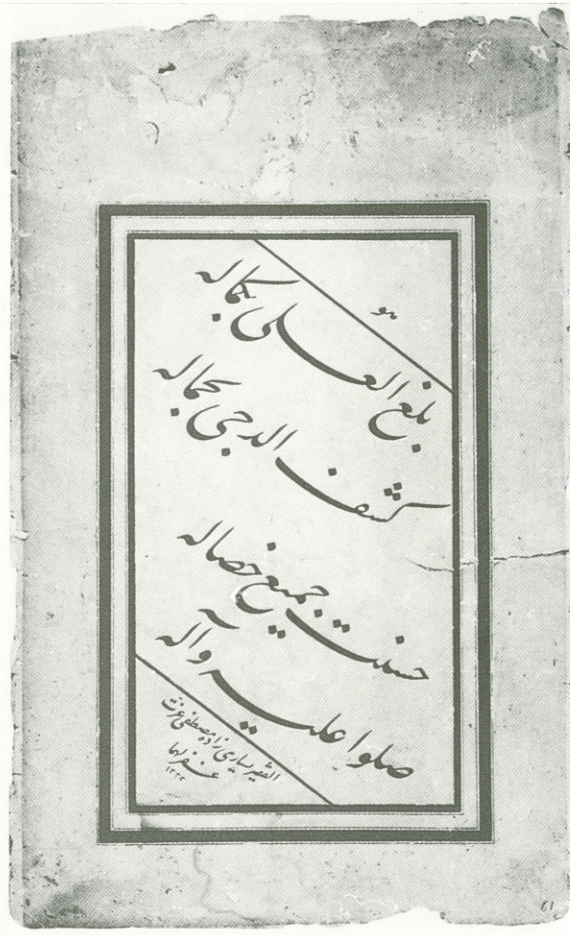
* 'İMÂDÜ'L-HASENÎ (Kazvin, 961/1554-İsfahan, 1024/1615)

* Tarihsiz, ?

* İÜKYK-F 1427, 3a

* Farsça bir söz.

* *Nesta'lik* hattını İran'da erişilmez seviyeye getiren 'îmâdü'l-Hasenî'nin *celî nesta'lik*'teki tavır farkını göstermek için buraya konulan şu örnekte, *celî* harflerin küçülünce ne kadar zarâfet kaybına uğradığı ve kütleştiği meydana çıkmaktadır; mukayese için Mîr 'îmâd'ın [99]'daki kîtasına bakılabilir.

105

* TA'LİK KİT'A

* 28x23.3 cm.

* YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1265/1849)

* 1222/1807, İstanbul

* TSMK-GY 324-15/61

* Şeyh Sa'di tarafından Gülistan (656/1258)'da Hz. Muhammed için yazılan bu Arapça kîtanın mânâsı: "*Kemâliyle yüceliklere erişti, cemâliyle karanlıkları açtı; bütün buyları güzeldir, ona ve âline salâvat getiriniz*".

* Yesârî zâde'nin kîtaları -meşk için yazdıkları dışında- pek azdır. O, san'atını *celî ta'lik* hattına tahsis etmiştir denilse, yanlış olmaz. Burada görülen, Osmanlı üslûbuyla yazılmış *ta'lik* mâil kîtası, tezhipsiz ve hasarlı bir hâldedir.

YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDİ

Yesârî Mehmed Es'ad Efendi [100, 102, 103, 108] gibi müstesnâ bir san'atkârın oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelen Mustafa İzzet'in doğum tarihi bilinmemektedir. Ancak babasından icâzete hak kazandığı 1202/1788 ve onunla beraber hac maksadıyla Hicaz'a gittiği 1206/1792 tarihleri göz önüne alınırsa, 1184/1770 civarında doğduğu tahmin edilebilir. İlmî tahsili olmadığı hâlde, Osmanlı Devleti'nin gerileme devrindeki teâmüle uyularak kendisine ilmî pâyeler (mollalık, müderrislik, kadılık, kadiaskerlik...) verildikten başka, 1255/1839'da fiilen Anadolu kadiaskeri oldu.

1258/1842'de Takvimhâne Nazırlığı'na tâyin edilip, ertesi yıl azlolundu. Bu vazîfesi sırasında Matbaa-i Âmire (Devlet Matbaası)'nın idâresini de üstlendi. Osmanlı devrinde *hurde ta'lik* hattı ile kitap basımına, Yesârî zâde'nin yazdıklarından dökülen harflerle ve onun gözetiminde aynı yıl başlandı.

1262/1846'da fiilen Rumeli kadiaskeri olan Yesârî zâde, 2 Şaban 1265/23 Haziran 1849'da vefat ederek, Fâtih civarında bir küçük hazîreye, babasının yanına gömüldü. Kabristanın takriben 65 yıl önce yola gitmesi üzerine, mezar kitâbeleri Fatih Câmii hazîresine nakledilmiştir; Yesârî zâde'nin kitâbesi talebesinden Ali Haydar Bey [112]'e âittir.

Önceleri aynen babasının tavrında *celî ta'lik* yazan Yesârî zâde, yavaş yavaş şîvesini değiştirmiş, kendi üslûbu tam olarak 1235/1820'den sonra şekillenmiştir.

Bilhassa 1250/1834'den itibaren san'atının zirvesine çıkan bu velûd hattat, 60 yıldan fazla süren meslek hayatında durup dinlenmeden yazmıştır; terekkesinden altmışbeşbin satır *celî* kalıbı çıktığı rivâyet olunur. Hicâz, Mısır, Rumeli gibi o devirde Osmanlı toprağı olan yerlerde taş mahkûk kitâbeleri hâlâ görülmektedir. Zamanla çoğunun yok olmasına rağmen, bugün İstanbul âbidelerinde de en fazla Yesârî zâde'nin kitâbelerine rastlanmaktadır ki, listesini vermek için ayrı bir fasıl açmak gerekir. Bu kitâbelerin bir kısmının 25-30 beyitten az olmadığı gözönüne alınırsa, 65.000 satırı mübalağalı saymamak lâzımdır.

Yesârî zâde menâzır (perspektif) ilmine de vâkıf bulunduğu için yükseklerle asılacak *celî ta'lik* yazılarda harflerin ölçülerini ayarlamakta pek başarılı olmuş; bunun neticesi, yakın mesâfeden geniş ve büyük görülen bir harf, konulduğu uzak mesâfede tabii görünüşüne kavuşmuştur. Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmud [119] ve Sultan Abdülmecid [120] devirlerinde yapılan veya onarılan âbidelerin çoğunda Yesârîzâde'nin imzâsı vardır.

Yetiştirdiği pekçok talebe arasında Kadiasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135], Ali Haydar Bey [112] ve Abdülfettah Efendi [136] ön sırayı alırlar. Mûsikîye ve okçuluğa olduğu kadar, aşırı mübalağaya da düşkünlüğüyle tanınan Yesârî zâde'nin bâzı hoş fıkraları hâlâ anlatılır.

Kaynaklar:

HH, s. 248; CMOM, s. 188, 191; SO, III, 459; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâbabeleri*, İstanbul, 1920, s. 314-318; SH, s. 562-569; M. Uğur Derman, *Yazı San'atının Eski Matbaacılığımıza Akisleri, Basım ve Yayıncılığımızın 250. Yılı*, Ankara, 1979, s. 99-100, 110, 113; THŞŞ, 31; THT, s. 209; BTMA, II, 103-5; DH, II, 232.

bunun neticesi *ta'lik* hakkında Osmanlı tavrı ortaya çıktı. Yeni üslubunun en parlak devresini 1196/1782-1200/1786 yılları arasında yaşayan Yesârî Efendi, Sultan III. Mustafa zamanında Saray-ı Hümayun'a hat muallimi olmuştur.

Odadan odaya sepet içinde götürülecek kadar ufak tefek vücutu ve hasta hâliyle, 1206/1792'de oğlu Mustafa İzzet Efendi [105, 106, 109, 110]'nın refakatinde Hac farızasını yerine getiren Yesârî Es'ad Efendi, son zamanlarında artan rahatsızlıklarıyla, 11 Receb 1213/19 Aralık 1798'de vefat edecek Fatih'in Gelenbevi semtindeki bir küçük kabristana defnolundu. Oğlunun kabri de aynı yerdeyken, bugün her ikisi de yolun altında kaybolmuştur; lakin kitâbeleri Fatih Câmîi haziresine nakledilmiştir.

Kit'a, murakkâa, levha ve kitâbe (Fatih Türbesi kapı içi, Uskûdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi kapısı, Topkapı Sarayı dâhilî, Aynalıkavak Kasrı...) olarak, Osmanlı *ta'lik* hatının devrindeki en mütenâ ve müteber örneklerini yazan Yesârî Es'ad Efendi'nin ders verdiği talebe adedi o kadar çoktur ki, kapısında oturup gelenlere âharî meşk kâğıdı satan bir kâğıtçıının geçimini bu yolla temin ettiği bilinir.

Kaynaklar:

TH, s. 717; HH, s. 243; *Tarih-i Cevdet*, VI, 314-5; İstanbul, 1309; *CMOM*, s. 291-2; *SH*, s. 531-536; A.S. Ünver, *Mehmed Es'ad Yesârî, 50 San'atsever Serisi-14*, İst., 1955; İsmâil Hakkı Uzunçarşılı, *Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Rûznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Âit Vekâif, Bellefen*, XXXVII/148, 1978, s. 622-3; *THSS*, 19, 25; *THT*, s. 182-4; *DH*, II, 887-8.

101

* TA'LIK KİT'A

* 28x18 cm.

* ARAP ZÂDE MEHMED SA'DULLAH EFENDİ (İstanbul, 1180/1767-İstanbul, 1259/1843)

* 1213/1798, İstanbul

* TİEM- 2497'den

* Farsça bir kit'a

* 'İmâd'îl-Hasenî'nin 99. sıradaki mâil *nesta'lik* kit'asına taklid olarak Mehmed Sa'dullah Efendi'nin yazdığı kit'a görülmüyor. Aslında bu ve bundan önceki [100] kit'aya da *nesta'lik* denilmek gerekirken, Osmanlı eseri olduğu için -İstanbul'da söylenildiği gibi- *ta'lik* adı tercih edilmiştir.

ARAP ZÂDE MEHMED SA'DULLAH EFENDİ

Osmanlı geyhulislâmlarından Arap zâde Âtullah Efendi'nin torunu ve Mehmed Ârif Efendi'nin oğlu olarak 12 Şaban 1180/13 Ocak 1767'de İstanbul'da doğan Mehmed Sa'dullah Efendi, babası ve dedesi gibi ilmiye sınıfına mensuptur. İstanbul kadılığı, Anadolu ve Rumeli kadiaskerliği vazifelerinde bulunduktan sonra reisüllemâliğe getirildi. 5 Ramazan 1259/29 Eylül 1843'de vefat edip Çarşıkapı'da Divanyolu üzerindeki âile makberesine defnolundu.

Örnek alınacak bir yaradılışa sâhip olduğu nakledilen Sa'dullah Efendi, Yesârî Es'ad Efendi [100, 102, 103, 108]'den *ta'lik* hatını öğrenip 1208/1794'de icâzet almıştır. Kit'aları ve *celî ta'lik* hatı ile levha ve taş mahkûk kitâbeleri (Sütlüce Sa'diye Dergâhı, İstanbul Devlet Matbaası, Kütahya Mevlevihânesi...) mevcuttur.

Kaynaklar:

SH, s. 609-613; *DH*, II, 550-2.

102

* TA'LIK İCÂZET KİT'ASI

* 23x14 cm.

* YESÂRÎ MEHMED ES'AD (İstanbul, ?-İstanbul 1213/1798)

* 1167/1754, İstanbul

* TSMK-GY 324/27-3

* Farsça bir kit'a.

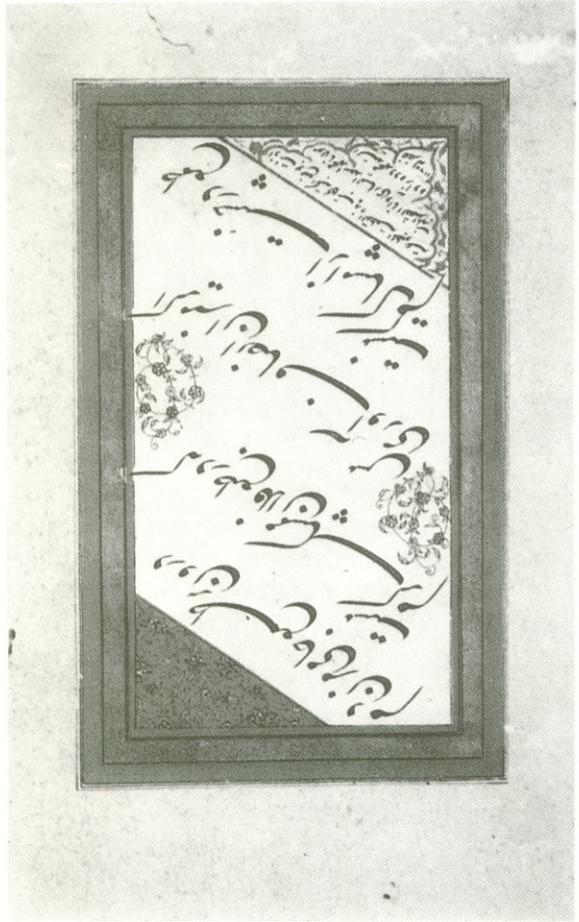
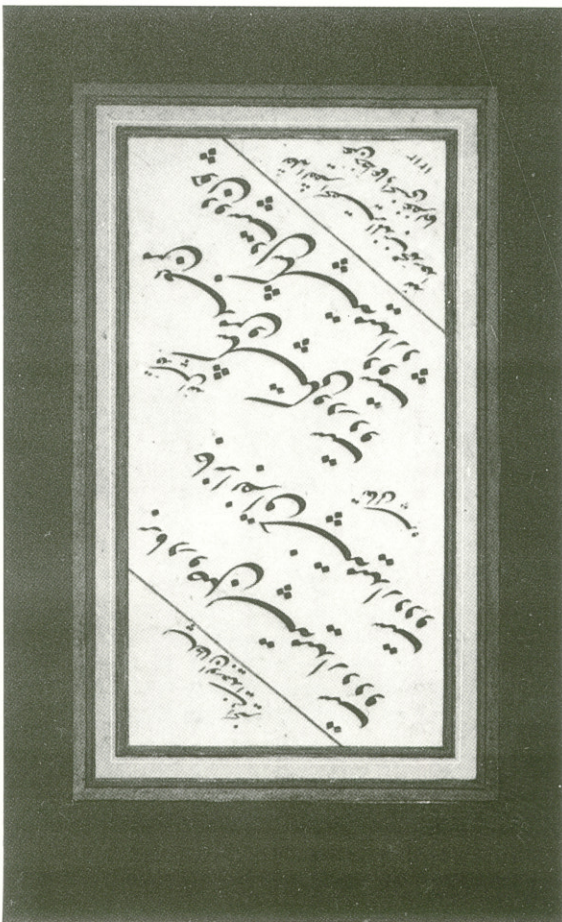
* Burada Yesârî Mehmed Es'ad'ın, hocası Dede zâde Seyyid Mehmed Efendi [85]'den aldığı *ta'lik* icâzetnâmesi görülmüyor. Osmanlı Türkleri'nde, *ta'lik* hatından 'İmâd [69-71, 99]'ın bir kit'ası taklid olunarak icâzetnâme almak, hemen hemen âdet hâline gelmiştir. Yesârî Es'ad Efendi de, bir 'İmâd kit'ası [69] taklid ederek icâzete hak kazanmış, hocası sol alt köşeye hurde (ince) *ta'lik* hatı ile şü izin cümlesini yazmıştır: "Bu kit'ayı yazan Mehmed Es'ad'îl-Yesârî'ye, yazılarına ke'tebe (imzâ) koymak iznini verdim. Bağışlanmak, fakir ve günahkâr Seyyid Mehmed Dede zâde'nin olsun, 1167".

Kit'anın tezyînatı devrine aittir.

103

* CELÎ TA'LIK LEVHA

* 20x24,5 cm.

hilye levhaları görülmüştür. Ölüm tarihi belli değildir, kocasının yanına defnolunduğu söylenir.

Kaynaklar

HH, s. 166; *CMOM*, s. 192; *SH*, s. 85-87; *TA*, *XX*, 14 (U. Derman); *THSS*, 45; *THT*, s. 200-1.

97

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* Aslı eb'adı belli değil

* MUSTAFA RÂKİM (Ünye, 1171/1758-İstanbul, 1241/1826)

* 3 Safer 1221/22 Nisan 1806, İstanbul

* Belli değil

* Türkçe bir beyit:

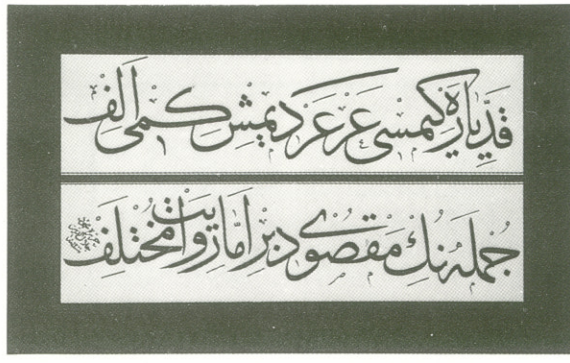
“*Hevâya düştün ey dil, meclis-i takvâya gelmezsin,
Gözün aç, gâfil olma; bir dahi dünyâya gelmezsin*”

* Bu levhanın aslının nerede olduğu bilinmemektedir, ancak takriben 1870’de İstanbul’da çekilen eski fotoğraflar arasında zamanımıza intikal etmiştir. *Rıkâ* hattıyla konulmuş imzâsından, asıl levhanın bu neşredilen örnekten çok daha büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Sâmi Efendi [141, 145, 149, 150, 155]’nin naklettiğine göre, eski *celî* anlayışına bağlı ağabeyi ve hocası İsmâil Zühdi [89, 91]’yi gücendirmemek için, Mustafa Râkım, daha önceden bulduğu bu yeni *celî* üslûbunu, ancak ağabeyinin vefatından (1221/1806) sonra ortaya çıkarmıştır. Yâni bu yazı, “Râkım üslûbu”nun erken örneklerindendir. Râkım’ın, kalan 20 yıllık ömründe harfler zamanla daha da güzelleşecek [93]; burada pek ince kalan *hareke* işaretleriyse, hakkı olan kalınlığa erişecektir. Fakat bu hâliyle de son derece hareketli ve yumuşak bir estetiğe sahip olan şu yazı, Mahmud Celâleddin’in sert ve durgun görünümlü *celî sülûs* [98] hattıyla mukayese edilince, Celâleddin yolunun niçin yürümediği anlaşılır, kanaatindeyiz.

Kaynak:

Dr. A. Süheyl Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri*, İstanbul, 1953, s. 33.

98

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 35x51 cm.

* MAHMUD CELÂLEDDİN (Dağıstan, ?-İstanbul, 1245/1829)

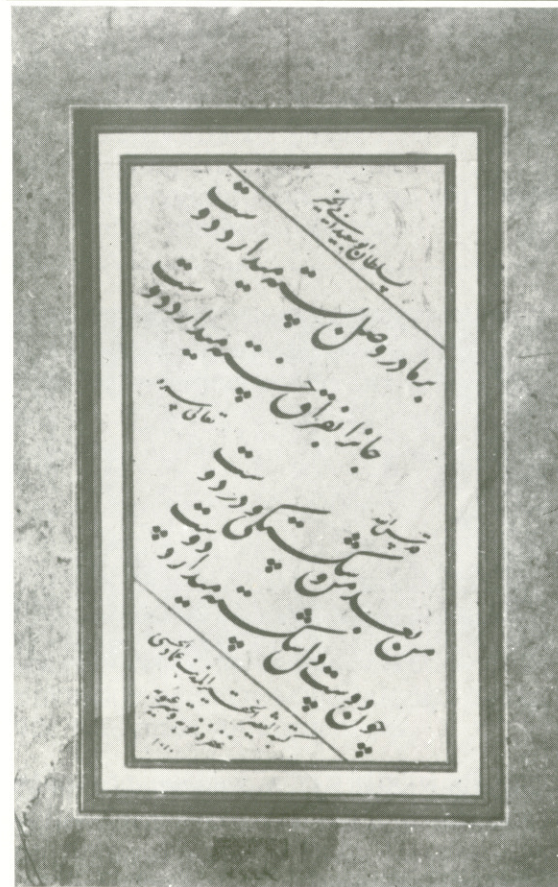
* 1200/1786, İstanbul

* TSMK-GY 324/93

* Türkçe bir beyit:

“*Kadd-i yâre kimisî ar’ar demiş, kîmi elif,
Cümlelerin maksûdu bir, ammâ rivâyet muhtelif!*”

* Yaradılışı itibâriyle dik başlı olduğu rivâyet edilen Mahmud Celâleddin Efendi’nin bu hâli, *celî sülûs* hattında da aynen görülür; sertlik ve durgunluk vasıfları bir araya gelmiş; Râkım’ın *celî sülûs* [97] üslûbuna karşı bu yüzden ömrü kısa olmuştur. Ancak Sultan Abdülmecid [120]’in, hat san’atında Celâleddin tavrını tercih edişi dolayısıyla, onun devrinde de geçerliliğini korumuştur.

99

* NESTA‘LİK KİT‘A

* 19.5x11.5 cm.

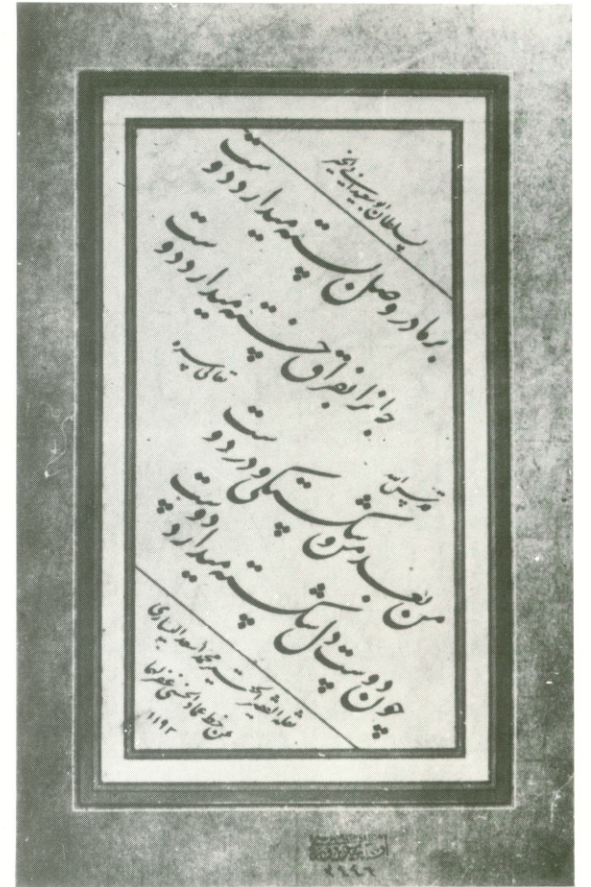
* MÎR ‘İMÂDÜ’L-HASENÎ (Kazvin, 961/1554 ?-İsfahan, 1024/1615)

* 1010/1601, ?

* TİEM-2497/5

* Farsça bir kıt’a.

* Osmanlı ta‘lik hattında pek beğenilip taklîd olunan [100, 101] ‘Îmâd kıt’alarından biri görülüyor.

100

* TA‘LİK KİT‘A

* 20x10.5 cm.

* YESÂRÎ MEHMED ES’AD EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1213/1798)

* 1193/1779, İstanbul

* TİEM-2497 / 6

* Farsça bir kıt’a.

* Bir önceki [99] ‘Îmâd kıt’asının taklid edildiği bu kıt’ada, sol eliyle yazdığı için Yesârî lakabıyla anılan Mehmed Es’ad Efendi’nin hüner ve mehâret derecesi görülmektedir.

YESÂRÎ MEHMED ES’AD EFENDİ

Kara Mahmud Ağa’nın oğlu -ve sağ tarafı felçli, sol tarafı da râ‘şeli- olarak İstanbul’da dünyâya gelen Mehmed Es’ad Efendi, eskilerin “kudretin ibreti” dedikleri bir yaradılışa sâhiptir. O illetli vücuduyla *ta‘lik* hattında yeni bir devir başlatmıştır.

Veliyüddin Efendi [84]’nin, onun hâline bakarak bir şey ummayıp da reddetmesi üzerine, Dede zâde Mehmed Efendi [85]’ye devâma başlayan ve çalışmalarıyla ilk haftadan itibaren hocasını şaşırtan Es’ad Efendi 1167/1754’de icâzet aldı [102]. İcâzet cemiyetine gelen Veliyüddin Efendi’nin “Bu şerefe biz nâil olacaktık; hayfâ ki elimizle kaçırdık”, bir başka defâ da “Cenâb-ı Hak, bu zâtı bizim enf-i istikbârımızı (kibirlenen burnumuzu) kırmak için göndermiştir” dediği nakl olunmaktadır.

Yesârî Es’ad Efendi, önceleri tamamen ‘Îmâd [69-71, 99, 104] yolunda yazıyorken, 1190/1776’dan itibaren üslûbunda değişiklik görülmeye başladı ve

- * MUSTAFA RÂKİM (Ünye, 1171/1757 - İstanbul 1241/1826)
* Tarihîsiz, İstanbul
- * Husûsî Koleksiyon/İstanbul
* حور لا قوة الا بالله العلي العظيم

* Dört farklı kalemle tertiplenen bu levha, sağ ve sola getirilen elif, lām gibi dik harfler, ortada toplanan üç lāmelif, iç içe yerleştirilen lām, vav, he gibi müdevver şekiller, 'ye âit dört noktanın birliktede doldurulduğu boşluk ve her şeyin üstünde عى ve طى olan Allah'ın adıyla bir istif gâheseridir. Hat san'atının tatbikâtında en ziyâde is mürekkebinin kullanıldığı görülmekle beraber, nâdiren, yazının kıyıları ince ve düzgün olarak tahriplenirken sonra, bunların içi uygun motiflerle tezyin edilmektedir [41]. Harflerinin içi bu şekilde çiçeklerle doldurulmuş yazılar *gulzâr* (= çiçek bahçesi) *battî* olarak isimlendirilmektedir (bkz. *CMOM*, s. 52). Râkım da, daha önce mürekkeple yazdığı bu istifi (bkz. *SH*, s. 273) bir de bu tarzda denemiştir. İlk yazılanın 1212/1797 tarihli olduğu göz önüne alınırsa, bunu da aynı yıllarda hazırladığı düşünülebilir. Ayrıca, tezyini muvâzeneyi temin için, ortada toplanan bâzî harf ve noktaları bu defa altın mürekkekle yazmayı tercih etmiştir. Levhanın hazırlanışından takriben 150 yıl sonra, müzehhip Muhsin Demironat (1325/1907-1403/1983), bu eseri halkâri tarzında yeniden tezhiplenmiştir (1370/1950).

93

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 45x56 cm.

* MUSTAFA RÂKİM (Ünye, 1171/1758-İstanbul, 1241/1826)

* ?, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Fikret Balkan) /

İstanbul

* لا اله الا الله محمد ربي وربى والصلوات على محمد بنى صلى الله عليه وسلم

* Kendi tertibi olan ve Mustafa Râkım'ın

hat san'atındaki mevkîni bütün

ihtişâmıyla gösteren bu istife, daha ince

kalemle yazılan *tokca sülûs* (= *sülüseyin*)

bölümleri, levhanın esasını teşkil eden *celî*

sülüus'le büyük bir uyum içertisindedir.

Mavi renkli mukavva üstüne zer-*endûd*

(= sürme altın) olarak hazırlanmış bulunan

bu levhadaki imza şeklinin de Râkım

Effendi tarafından ibda' edildiği II.

Kısım'da belirtilmiştir.

95

* SÜLÜS-NESİH KİT'A (tamamı 11 kitledik *muraakka'a*)

* 20x27,5 cm.

* MAHMUD CELÂLEDDİN (Dağıstan, ?-İstanbul, 1245/1829)

* 1214/1800, İstanbul

* TSMK-EH 2684, 11

* Duâlar

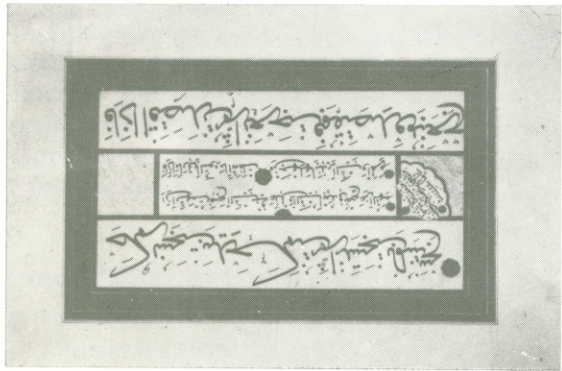
* Mahmud Celâleddin "mektef sahibi"

bir üstadıdır. Burada, 1 satır *sülüus*-2 satır

nesih-1 satır *sülüus* tertibine göre meşk

için yazılmış bir muraakka'a'nın sonuncu

96

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 22x30 cm.

* ESMA İBRET HANIM (İstanbul, 1194/1780 ?-İstanbul, ?)

* 1222/1807, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı /

İstanbul

* Arapça kasideden 2 beyit.

* Meşk kit'ası usûlüne uygun olarak 1

satır *sülüus*-2 satır *nesih*-1 satır *sülüus*

tertibiyile yazılan bu kit'ada görüleceği

üzere, Esma İbret, hanım hattatlar

arasında en yüksek seviyeye

erişenlerdendir. Kit'a tezyinatının bir

hususiyeti yoktur.

ESMA İBRET HANIM

Tahminen 1194/1780 yılında İstanbul'da

doğan Esma Hanım, Serhassekiyân-ı hassa

Ahmed Ağa'nın kızıdır. Hat san'atında

Mahmud Celâleddin [95, 98]'in talebesi

olup, daha 15 yaşındayken yazdığı hilye

ile takdir kazandı. İbret alimimaya vesile

olması için, icâzet verilirken ismine İbret

ilâve edildi ve hocasıyla evlendirildi.

Sülüus ve *nesih* yazıları ile kit'a, delâil ve

Kaynaklar:

HH, s. 166; *CMOM*, s. 191-2; A. S. Ünver, *Hattat Mahmud Celâleddin Effendi, 50 san'atsever Serist-4*, İst., 1953; *SH*, s. 183-188; *TA, XXIII*, 174-5 (Ü. Derman); *THT*, s. 199-201.

Kafkasya'nın Dağıstan bölgesinde doğan Mahmud Celâleddin, babası Şeyh Mehmed Effendi'yle İstanbul'a geldi. Muhtelif üstadlardan yazı meşkine başlamakta beraber, dikbaşlılığı yüzünden bu dersleri yürütemediği söylenir. Bunun üzerine Hâfiz Osman [73-80]'in eserlerine bakarak kendi gayretiyle san'atını geliştirmiş ve mâruf bir üstad olmuştur. Önceleri, bâzan Mahmûdül-Mevdûd imzasını kullandığı, görülen eserlerinden anlaşılacaktır (mesela TSMK-EH 273 ve GY 322-9), sonradan dâima Mahmud Celâleddin ismiyle eserler vermiştir. Mushaf, duâ kitapları, kit'a, muraakka'a, hilye ve levha şeklinde çok yazıları vardır. Mahmud Celâleddin'in *celî sülüus* hatı [98], sert ve haşın ifâdesinden dolayı pek tutunamamıştır. Vefatında İstanbul'un Eyüp Sultan semtindeki Şeyh Murad Dergâhı hazretisine gömüldü. Zevcesi Esma İbret [96] de, hat san'atında isim bırakan hanımlardandır.

MAHMUD CELÂLEDDİN EFFENDİ

kit'ası görülmektedir; tezhibi de Kadri zâde lakaplı bir müzehhip tarafından şükûfe tarzında yapılmıştır.

Kaynak:

THT, 30.

* Alişlagelmış *sülüus* meşklerinden tamamen farklı, *müsel sel sülüus* olarak isimlendirileceğimiz bu müfredat meşkı, Râkım Effendi tarafından tertiplenmiş; onun dehasını anlatan bir gâheserdir. Yay gibi gergin ve ondan fırlayacak bir ok kadar keskin olan harflerin intizamından başka, kelimeler birleştirilerek ortaya çıkarılan iki küplü bu *یسر* terkiibi, görme duygusuna manevî bir haz katmaktadır. Bu meşkin elde mevcut iki kit'asına bakılarak, bugün nerede olduğu bilinmeyen devamı için uzulmemek elde değildir. Bunlara, Ahmed Râkım [124] tarafından taklid olarak yazılan kit'alar da, Kahire'deki Mısır Millî Kütüphanesi'nin hat teşhir salonundadır.

* Harf meşkı

İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Emin Barın) /

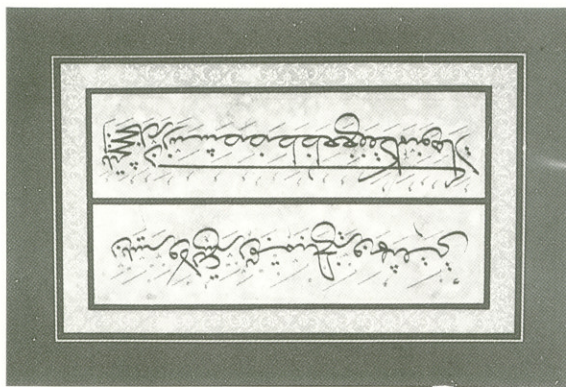
* ?, İstanbul

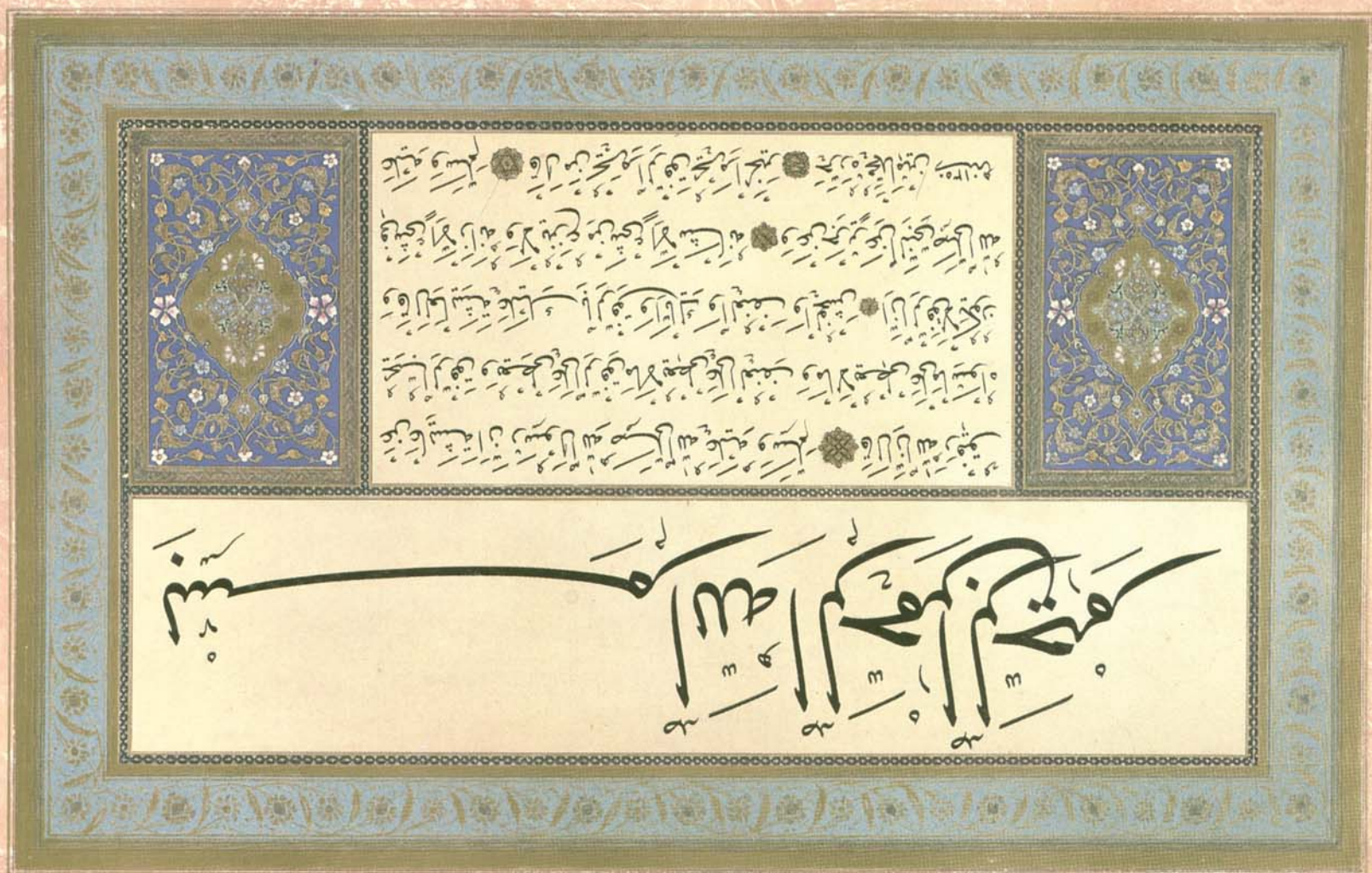
* MUSTAFA RÂKİM EFFENDİ (Ünye, 1171/1758-İstanbul, 1241/1826)

* 16,5x28 cm.

* SÜLÜS KİT'A

94

* TSMK-YY 119, 14b-15a

* KK (sûre: III, âyet: 92-103).

* Göz dolduran hattı ile yazdığı şu iki (3. ve 4.) cüzde, İsmâîl Zühdi Efendi, Hâfız Osman [73-80] sonrası *nesib* hattının mükemmel bir örneğini sergilemektedir. Öyle ki, incelik ve kalınlıklarında kalemin bütün hakkı verilmiştir; yazının akışı içinde bunu tâkîb etmek mümkündür. 4. cüz başının yer aldığı bu bölümün tezyînî bir hususiyeti yoktur.

İSMÂİL ZÜHDÎ

Karadeniz'in Ünye kasabasında doğan İsmâil Efendi, babası Mehmed Kaptan tarafından İstanbul'a getirildi. Kur'ân hıfzının yanı sıra Ahmed Hıfzı Efendi [87]'den **aklâm-ı sitte** öğrendi, Mehmed Emin isimli bir başka hattattan da istifâde etti; 1180/1766'da icâzetle beraber Zühdi mahlasını aldı. Sultan III. Mustafa devrinde Enderûn-ı Hümâyûn'un hat muallimliğine getirilip vefatına kadar bu vazifesini sürdürdü, Saray-ı Hümâyûn hattatı oldu. 40 **mushaf**, sayısız **kıt'a**, **murakka'a** ve **hilye** yazdı. Yetiştirdiklerinin en önde geleni, kardeşi Mustafa Râkım [90]'dır. *Celî sülûs*'te eski tarza bağlıdır; bu sebeple, kardeşi bu yazıdaki yeniliklerini ağabeyinin vefatından sonra ortaya koymuştur.

Zühdi Efendi, 1 Şevval 1221/12 Aralık 1806'da vefat edince Edirnekapı kabristanına defnolundu. Kitâbeşi Râkım tarafından yazılan kabri, hat meraklılarının hâlâ ziyâret edilir. Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'den naklen şöyle bir hâdiseyi Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] anlatmıştı: Bu kabir kitâbesini kâğıda kalıp olarak yazdığının akşamı, Mustafa Râkım, ağabeyini rüyasında görür. İsmâil Zühdi der ki: "Elif'leri cılız yapmışın, onlara birer kaftan giydin!". Râkım Efendi, sabah kalkıp kitâbeye baktığında, elif harflerinin yazı içinde gerçekten zayıf kaldığını görür ve onlara kalemin hakkını verir.

Kaynaklar:

HH, s. 163; *SO*, II, 430; *CMOM*, s. 188; A.S. Ünver, *Hattat İsmail Zühdi Efendi, 50 San'atsever Serisi-1*, İstanbul, 1953; *SH*, s. 472-6; *TSMAYK*, I, 377 (1486); M. Uğur Derman, *Hattat İsmail Zühdi*, *Hayat*/49, 1969, s. 23-26; *TA*, XX, 313-4; *THŞŞ*, 43; *THT*, s. 186, 188.

90

* SÜLÜS-NESİH İCÂZET KİT'ASI

* 13.5x18.5 cm.

* MUSTAFA RÂKİM (Ünye,
1171/1758-İstanbul, 1241/1826)

* 1183/1769, İstanbul

* TSMK-GY 324/2-5

* Hadîsler.

* Hat san'atında icâzet almak konusu II. Kısım'da açıklanmıştı. Burada, son devrin hat dehâsı Mustafa Râkım'ın, *Kur'ân-ı Kerim*'i hıfzedip, ağabeyi İsmâil Zühdi [89, 91]'den *sülûs* ve *nesih* yazılarını öğrendikten sonra, 11-12 yaşlarındayken aldığı *icâzetnâme* görülüyor. İlerde san'at mertebesinin nereye varacağı, seyreden hayran bırakan bu kıt'asından anlaşılmaktadır. İsmâil Zühdi Efendi, *icâzet* hattı ismiyle de anılan *rikâ'c* hattı ile mûtat izin cümlesini koltuk yerlerinde dikine tertiplemiş. Lâkin *sülûs-nesih* *icâzetnâmelerinin* çoğunda bu izin cümlesi, *nesih* satırların altındaki husûsî makama yazılmaktadır.

MUSTAFA RÂKIM

1171/1758 yılında Ünye’de doğan Mustafa, küçük yaşında babası Mehmed Kaptan tarafından İstanbul’a getirildi ve daha önce gelip yerleşmiş olan ağabeyi İsmâîl Zühdi tarafından yetiştirildi. Dînî ilimleri tahsîlinin yanı sıra, ağabeyinden ve Dervîş Ali (TH, s. 340) isimli bir başka üstadından hat san’atını öğrendi; icâzet aldığı anda kendisine Râkım mahlası verildi.

Ayrıca ressamlıkla da meşgul olan Mustafa Râkım'ın Sultan III. Selim'e arz edilen bir tablosu, pâdişâh tarafından beğenildi ve onu huzûruna kabul ederek kendi resminin de yaptırdı (bu resmin ne olduğu bilinmiyor). Müderrislik ruusu ile taltif edilen Mustafa Râkım'a sikke ressamlığı ve **tuğra** tanzîmî vazîfesi de verildi. Daha sonra, Sultan II. Mahmud [119]'a *sülûs* ve *celî sülûs* meşkeden Râkım Efendi, bir ara-son devrin Osmanlı ilmiye sınıfında âdet olduğu üzere îtibârî şekilde- İzmir kadılığına getirildi; zamanla çeşitli pâyeler aldı. Nihâyet 1238/1823'de fiilen Anadolu kadiaskeri olan Mustafa Râkım, bir felç geçirdikten sonra 15 Şaban 1241/25 Mart 1826'da vefat etti, vasiyeti üzerine İstanbul-Karagümrük'de nâmına yaptırılan medresenin yanındaki türbesine defnolundu.

Celî sülûs hattında ve **tuğra** çekmekte başlattığı inkılâba II. Kısım'da temas edilen Mustafa Râkım, bu tarzdaki yazılara **راقم کتبه** şeklinde istifli imzâ atmak [93] yeniliğini de başlatan hat üstâdıdır.

Tâ'lik hattıyla da kıt'alar ve *celî* kitâbeler yazan Râkım Efendi, bu yazıyı, diğer hat nevi'lerindeki kudretiyle başarmıştır. Ancak, Yesârî zâde [105, 106, 109, 110]'ye göre, değişik harf şekilleri ve *celî sülûs*'ün ilhâmı ile kelime istifleri denemekle beraber, açtığı bu çığır Yesârî zâde karşısında tutunamamıştır.

Râkım Efendi'nin kî't'a ve levha şeklindeki eserlerinden başka, *celî sülûs*'le yazdığı hat örnekleri arasında Fâtih-Nakşidil Sultan Türbesi'nin iç (kuşak) ve hazîre kapılarının haricî ve dahilî yazıları, Tophane'deki Nusratiye Câmîi içindeki kuşağı (bunları son hastalığı sırasında yazmıştır) ve bâzı mezar kitâbeleri meraklılarınca dâima hayranlıkla ziyâret edilir. Ayrıca bütün *celî* kalıpları da TîEM'in deposunda sandıklar içinde saklanmaktadır. *Nesîb* hattıyla yazdığı "*Hadîkatü'l-cevâmî*" isimli latîf eser de hâlen İÜKYK-T 8872'dedir.

Kaynaklar:

HH, s. 165-166; *CMOM*, s. 191; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, *Hattat Mustafa Râkım*, *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1955; A.S.

Ünver, *Hattat Mustafa Râkım Efendi, 50 San'atsever Serisi-3*, İstanbul, 1953; *SH*, s. 269-285; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı San'atı*, Ankara 1958, s. 50-58; *THŞ*, 22, 30; *THT*, s. 196-9 (bu eserde yer alan s. 190'daki levha, s. 198'deki kıt'a ve s. 199'daki leylek şekilli Besmele'nin Râkım'la ilgisi olmayıp, sonradan uydurulmuştur).

91

* SÜLÜS KARALAMA KIT'ASI

* 24x27 cm.

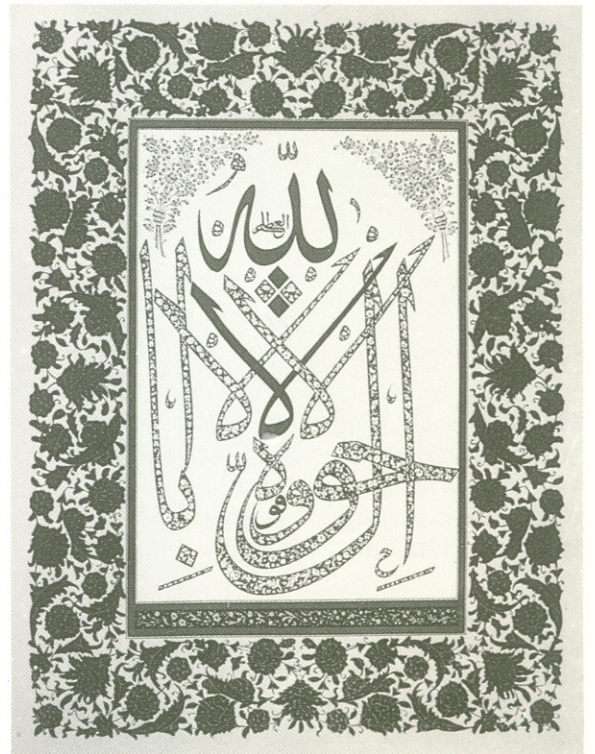
* İSMÂİL ZÜHDÎ (Ünye, ?-İstanbul, 1221/1806)

* ?, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon / İstanbul

* Arapça kelime ve cümleler.

* Karalama şeklinde Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'a taklid edilmiş olan bu kıt'a'da nokta, hareke ve bâzı işaretlerden başka, imzâsını da **zer-mürekkep**'le yazan İsmâil Zühdi, *sülûs*'e hâkimiyetini en câzip biçimiyle göstermektedir. Bu hususta, son devrin iki büyük hat müdekkiki olan Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] ve Mâcid Ayrıl [172]'in bu satırların yazarına 1378/1958 yılında birlikte söyledikleri şu tesbiti de nakletmenin yeridir: "Tashihsiz olarak elinden güzel harf çıkartmakta, İsmâil Zühdi Efendi'nin eslâf içinde benzeri gelmemiştir".

92

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* Ârif Hikmet Bey Kütüphanesi, 5/740-

Medine

* Farsça mistra ve beyitler.

* Koyu yeşil zemine sarı (zurnik) ve kırmızı (la'l) mürekkeplerle yazılan bu

karalama, ortada siyah renk olmadıgından, ismini yalancı çıkartıyor; fakat bu tarzın

renkli ve cazip bir örneği olarak dikkati

çekiyor. Hartar imzasının sağ üst köşede

yer aldığı bu kırayı çevreleyen ebru

kağıdının Hatip Mehmed Efendi

(?-1187/1773)'ye ait olması muhtemeldir.

DEDE ZÂDE SEYYİD MEHMED SAİD EFENDİ

Dede zâde Mehmed Said b. Mustafa Efendi İstanbul'da doğmuş ve tahsili sonunda müderris olmuştur. Katip zâde Mehmed Refî Efendi (?-1182/1768)'nin talebesinden İsmâîl Refik (?-?) tarafından *ta'lik* hatında yetiştirilen Dede zâde, Yesârî Es'ad Efendi gibi nâdir gelen bir kabiliyetin de hocasıdır [102]. Eskiden pek yaygın olan ve "ince hastalık" da denilen veremden 4 C.evvel 1173/24 Aralık 1759'da vefat edip Edirnekapı kabristanına defnolunmuştur.

Kaynaklar:

TH, s. 651, 718; HH, s. 244; CMOM, s. 294; THT, s. 164.

86

* TUĞRA LEVHASI

* 35x47 cm.

* SULTAN III. AHMED (Hacıoğlu Pazarcığı, 1084/1673-İstanbul, 1149/1736)

* 1140/1727, İstanbul

* TSMK-A 3653'den

* "Mücebince amel oluna"

* Osmanlı Devletinde padişahın resmi emri olan fermanlarda, **tuğra**'nın yanına bâzan padişah tarafından bizzat yazılan "mücebince amel oluna" irâdesinin tuğra haline getirilmiş şekli burada görülmektedir; sağ alt köşede "Ahmed b. Mehmed Hân" imzası vardır.

Sultan II. Bayezid'den önceki Osmanlı padişahlarının filen hat san'atıyla uğraştıklarına dair bir bilgimiz yoktur. Sonraki padişahlar içinde hüsn-ı hat dersi alanlar varsa da "hartar" denilmeğe layık olanları Sultan II. Mustafa ve bilhassa Sultan III. Ahmed'dir. III. Ahmed'in torunu Sultan II. Mahmud [119] ve onun oğlu Sultan Abdülmecid [120] de hat san'atında başarı göstermişlerdir.

87

* SÜLÜS-NEŞİH KİT'A

* 20,5x26,5 cm.

* AHMED HİFZİ (Mora, ?-İstanbul 1181/1767)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 321/99

* Hadis metni

* Hâfiz Osman [73-80] tavrının temsilcilerinden olan Ahmed Hifzî'ye ait bu kit'anın koltuk ve kenarları, takriben 65 yıl önce Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'in ebrûlarıyla yenilenmiştir.

AHMED HİFZİ

Osmanlı topraklarına dâhil Mora yarımadasından, babası Mehmed

Efendi'yle beraber İstanbul'a gelen Ahmed

Hifzî, önce Hasircilar imâmı Mustafa

Efendi (TH, 529-30)'den, sonra da

Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi [81]'nin

seçkin talebesi Eğrikapılı Mehmed Râsım

Efendi (1099/1688-1169/1756)'den hat

san'atının öğrendi ve hocasının tavrında

yazmayı sürdürdü. Râsım Efendi son

zamânlarında talebesine ders verirken,

kendisine yardımcı oldu. Ahmed Hifzî 20

Râhır 1181/15 Eylül 1767'de vefat

ettiğinde, hocasının Eğrikapı'daki kabri

yakınına gömüldü. Ahmed Hifzî'nin önde

gelen talebesi, İsmâîl Zühdi [89, 91]'dir.

Kaynaklar:

DK, s. 43; TH, s. 86-87; HH, s. 97; CMOM, s. 180.

88

* SÜLÜS-NEŞİH KİT'A

* 14x21 cm.

* MUSTAFA KÜTÂHİ (Kütahya, ?-İstanbul, 1197/1783)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Arapça bir tekerleme ve hadisler.

* *Nesib* satırların üstünde yer alan *sülü*s

satır için seçilen ibarede, cüm ve ha gibi,

şekil itibarıyla birbirinin aynı olan harfler

sık geçtiğinden, satır nizamına göre

yazıldığı halde, bu kısım üstadâne bir

istifli yazı haline dönmüştür. Zâten,

hattatın gayesi de, böyle zor bir cümleyi

satıra oturtmaktır. Kit'anın tezyinâtı, başka

renkler kullanılmadan, yazıldığı devirde,

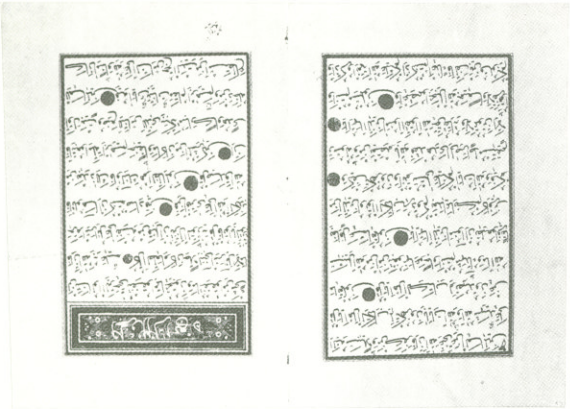
sâde altınla hazırlanmıştır.

MUSTAFA KÜTÂHİ

Kütahya'da doğan ve bir şeyhin yeğeni olduğu için Şeyh zâde lakabıyla da anılan Mustafa Efendi, İstanbul'da tahsil edip müderris oldu ve İbrâhim Rodosî (?-1201/1787)'den hat san'atını öğrendi. Şevval 1197/Eylül 1783'de vefat edip Üsküdar'a defnolunan Mustafa Kütâhî'nin *sülü*s, *nesib* ve *celî sülü*s'le yazılarına rastlanmaktadır. Kızı Şerife Emine Safvet Hanım da hat san'atı ile uğraşmış olup tarihî bir *sülü*s levhası TİEM-3274'de görüldü.

Kaynaklar:

TH, s. 554; Uzunçarşılıoğlu İsmâîl Hakkı, *Kütahya Şehrî, İstanbul, 1932*, s. 256; THT, s. 180.

89

* NESİH HATTI İLE MUŞAF SAHİFESİ

(*İamamı 26 varak*)

* 31,5x20,5

* İSMÂİL ZÜHDİ (Ünye, ?-İstanbul, 1221/1806)

* 1218/1803, İstanbul

Mahmud'a hediye edildiği anlaşılan ve hâlen SK - Yeni Câmi 3'de mahfuz bulunan bu latîf eser, aynı zamanda Osmanlı tarihinde ilk defa resmen bastırılan mushaftır (1291/1874).

Şeker zâde Mehmed Efendi Topkapı Sarayı'ndaki "has bahçe"nin mensuplarına hat hocalığında bulunduğu gibi, Ayasofya civarındaki evinde de talebesine ders verirdi. C. evvel 1166/Mart 1753'de vefat etti ve pek çok hattat gibi Şeyh Hamdullah'ın civârına defnedildi.

Kaynaklar:

DK, s. 68; *TH*, s. 419-420; *HH*, s. 139; *Şakâyetk-ı Numâniye ve Zeyilleri*, V, 218-220 (Fındıklı'lı İsmet Efendi), İstanbul, 1989; *KA*, IV, 2864; *CMOM*, s. 173; Osman Keskiöğlu, *Türkiye'de Matbaa Tesisi ve Mushaf Basımı*, A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, 1967, XV, 132-3; *THSŞ*, 17; *THT*, s. 151-2.

83

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 28x58.5 cm.

* SULTAN III. AHMED (Hacıoğlu Pazarcığı, 1084/1673-İstanbul, 1149/1736)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-H 2280/12

* Duâ.

* Sultan III. Ahmed'in bu levhası, kırmızı renkli la'l mürekkebiyle yazılmış ve kendi saltanat yıllarının tezyinat modasına uygun bir şekilde, yarı üsluplandırılmış çiçek motifleriyle beyne's-sutûr tarzında tezhiplenmiştir. *Dışpervaz*'daki *zer-efşanlı hatip* ebrûsu da, emsâlsiz ebrû san'atkârı ve Ayasofya Hatîbi Mehmed Efendi (?-1187/1773)'nin elinden çıkmıştır. Bu levhadaki *celî sülûs*, tavır itibâriyle Hâfız Osman [73-80]'ın hattına benzemektedir. Çünkü Sultan III. Ahmed'in hocası olan, *sülûs* ve *nesib* hattında tesiri bugün bile devam eden Hâfız Osman, *celî sülûs*ü ancak bu kadar yazabilmiştir. Bu hat nev'i, şahsiyetini hakkıyla bulmak için Mustafa Râkım [90, 92, 93, 94, 97]'i bekleyecektir.

SULTAN III. AHMED

Babası Sultan IV. Mehmed'in Lehistan seferi sırasında Hacıoğlu Pazarcığı kasabasında (bugünkü Bulgaristan'da, Varna'nın kuzeyindeki Dobriç şehri) 22 Ramazan 1084/31 Aralık 1673'de doğan Şehzâde Ahmed, 9 Rebiulâhır 1115/22 Ağustos 1703'te Sultan III. Ahmed unvânıyla padişah olmuş; son on yılı "Lâle Devri" olarak isimlendirilen, kültür ve san'at hayatının mükemmel bir devresi sayılan saltanatı, 19 Rebiulevvel 1143/2 Ekim 1730'da sona ermiş, 21 Safer 1149/1 Temmuz 1736'da vefat etmiştir. Burada, hayatının hat san'atıyla ilgili bölümü ele alınacaktır. Şehzâdeliğinde, Hâfız Osman'dan *aklâm-ı sitte* meşk eden

Sultan III. Ahmed, dört *mushaf*, bir hayli *murakka'a*, *celî sülûs* le levhalar ve bâzı âbideler üzerine taş mahkûk kitâbeler yazmıştır. Bunlardan, İstanbul'un Sultan Ahmed ve Üsküdar semtlerinde kendi adına yaptırdığı iki meydan çeşmesinin kitâbeleriyle Ayasofya ve Üsküdar Yeni Vâlîde camilerindeki levhaları zikrolunabilir.

Hat, tezhip, minyatür, ebrû, cild gibi kitap san'atları X.(XVI.) asırdan sonra, onun saltanatında tekrar parlak bir devre yaşamıştır, bu san'atlarla uğraşanları padişah bizzat teşvîk ve himâye etmiştir. Kendisinden mürekkep istediği Yedikule'li Abdullah Efendi [81]'nin hokkasını iade ederken, içini en kıymetli mücevheratla doldurduğu bilinir.

Kaynaklar:

TH, s. 76-79; *HH*, s. 94; *CMOM*, s. 154-5; *İOTK*, IV, 1-19; *THSŞ*, 14; *THT*, s. 134-5; M. Uğur Derman, *Sultan Üçüncü Ahmed'in Yazdırdığı Mushaf, Kültür ve San'at* (İş), I, 70-74, Aralık 1988, Ankara; *DH*, II, 216-227.

84

* TA'ĻİK KİT'A

* 38x21.5 cm.

* VELİYÜDDİN EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1182/1768)

* 1122/1710, İstanbul

* İÜKYK-F 1428, 8a

* Türkçe bir kıt'a:

"*Ey levh-i zamîrin rakam-ı lutfîle merkûm, Mazmûn-ı kerem bâtır-ı feyyâzına mâlûm. Dest-i emelim dâmen-i ihsânını tuttu, Hâşâ ki, kemâl-i kereminden ola mabrûm.*"

* "İmâd-ı Rûm" lakabını bileğinin hakkıyla alan Veliyüddin Efendi'nin bu kıt'ası, İran taklidi olmayıp, kendi anlayışına göre yazdığı bir eseridir. Bu sebeple, Yesârî [100, 102, 103, 108]

öncesi Türk *ta'lik* hattının habercilerinden sayılabilir. Aynı zamanda, bu kıt'anın tezhibi, XII.(XVIII.) asırdan itibaren batı tesirine giren Osmanlı tezyinatının "Lâle Devri"ndeki ilk örneklerindendir.

VELİYÜDDİN EFENDİ

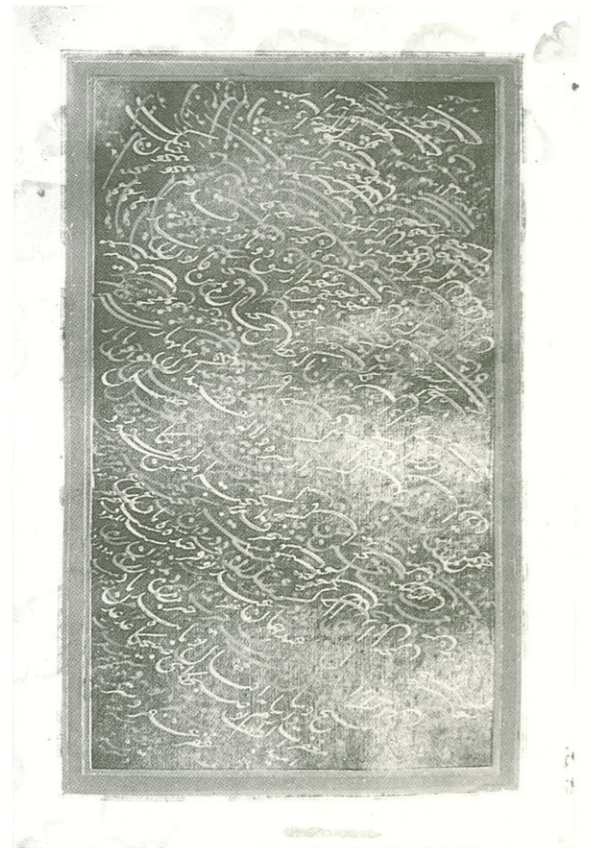
İstanbul'da doğan Ekşi zâde Veliyüddin Efendi, Solakbaşı Hacı Mustafa Ağa'nın oğludur. Müderrislik, Haremeyn müfettişliği, Galata, Halep, Mısır ve Mekke kadılığı, Anadolu ve Rumeli kadıaskerliği vazifelerinden sonra, 1173/1760'da şeyhulislâm oldu, birbuçuk yıl sonra azledildi. 1180/1767'de tekrar meşihat makamına getirildi, 13 C.âhire 1182/25 Ekim 1768'deki vefatına kadar bu vazifede kaldı. Eyüp semtindeki Şeyh Murad Dergâhı hazîresine defnedildi.

Ta'lik hattını Durmuş zâde Ahmed Efendi (?-1129/1717)'den öğrenen Hacı Veliyüddin Efendi'nin, kıt'a ve *murakka'a*'larından başka İstanbul'daki bâzı âbidelerde *celî ta'lik* kitabeleri vardır: Hekimoğlu Ali Paşa Câmii ve Sebîli, Ayazma Câmii, Damad İbrahim Paşa Sebîli...

Devrinin meşhur çiçek meraklılarından olan Veliyüddin Efendi, isimlerini de kendi verdiği bir hayli lâle cinsi yetiştirmiş; Bayezid Camii'nin sağ bitişiğinde kurduğu kütüphâneye de kitaplarını vakfetmiştir.

Kaynaklar:

DK, s. 138; *TH*, s. 750-751; Müstakim zâde S. Sadeddin, *Devbatü'l-meşâyib*, trhz, İstanbul, s. 102; *HH*, s. 377; *SO*, IV, 614; *KA*, VI, 4692; *CMOM*, s. 299; *İlmiye Salnâmesi*, s. 534-5; Cevad Rüşdi, *Çiçek ve Lâle Bahçelerinde Şeyhulislâm Veliyüddin Efendi*, İkdâm Gazetesi, 18 Şubat 1334, İstanbul; *İOTK*, IV, 539-540; *OT*, IV/2, 488-492; *THSŞ*, 15; *THT*, s. 170-1; *DH*, II, 882.

85

* TA'ĻİK KARALAMA KİT'ASI

* 35x20 cm.

* DEDE ZÂDE SEYYİD MEHMED SAİD EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul 1173/1759)

* Tarihsiz, İstanbul

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 16x22 cm.

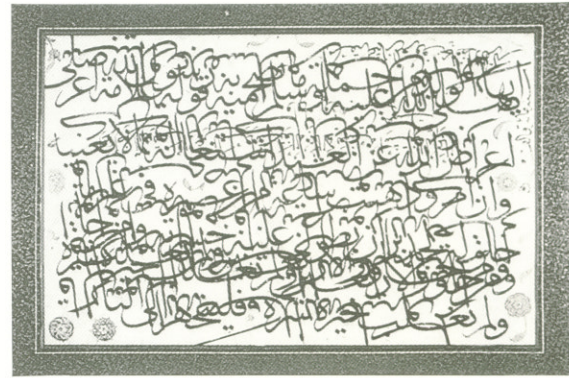
* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1093/1682, İstanbul

* İÜKYK-A 6477'den

* Hadisler.

* Hâfiz Osman'ın, 76 numaralı kit'adan bir yıl önce yazdığı ve aynı hususiyetleri taşıyan bir kit'ası görülmüyor. Lâkin, bu iki kit'ada mail *nesib* satırların tertibi, dolayısıyla *koltuk* mahalleri, birbirinden farklı görünüştedir. Bu kit'anın iç pervazı kumlu ebrû, dış pervazı sim-eşgan (= serpmeli gümüş) olarak, *koltuk* (tezynatıyla birlikte XII.(XVIII.) asrın ilk yarısında yapılmıştır.

* KARALAMA MEŞK KİT'ASI

* 17.7x25.8 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1100/1688, İstanbul

* İÜKYK-A 6461, 4b

* Muhtelif harf, kelime ve cümleler.

* Karalama hakkında gerekli bilgiler II. Kısım'da verilmiştir. Bu *sülüs-nesib* Karalama da Hâfiz Osman'ın üslubunun zirvesinde olduğu yillara aittir.

zirvesinde olduğu yillara aittir.

* NESİH HATTI İLE MÜŞAFTAN İKİ

SAHİFE (tamamı 417 varak)

* 29x19.5 cm.

* SEYYİD ABDULLAH EFENDİ (İstanbul, 1081/1670-İstanbul, 1144/1731)

* 1124/1712, İstanbul

* İÜKYK-A 6543, 146 b-147a

* KK (süre: XI, âyet: 61-74)

* Hâfiz Osman [73-80]'ın en önde gelen talebesi olan Seyyid Abdullah Efendi, bilhassa *nesib* hatında ustâdi seviyesine erişmiştir. Hatta, bu sebeple Hâfiz Osman'ın onu bir ahbabına takdim ederken "Benden güzel yazar" diye tanıttığı vakidir.

SEYYİD ABDULLAH EFENDİ

1081/1670'de İstanbul'un Vedikule

semtinde doğduğundan "Vedikule'li" lakabıyla tanınan Abdullah Efendi'nin

soyu baba ve ana cihetinden Hz.

Muhammed'e bağlandığı için, imzalarında "seyyid"liğini de zikreder. Bir diğer adı

da Emir'dir. Hem babası Seyyid Hasan

Hâsimî (? - 1098 / 1678), hem de oğlu

Seyyid Abdülhalim Hasib (1117 / 1705 - 1172/1759) ve torunu Seyyid Mehmed

Said (1152 / 1739 - 1172 / 1758) hatırat

olmak dolayısıyla, bu âile hat san'atını

dört nesil boyunca sürdürmüş demektir.

Vedikule'deki İmrâhor (Mir-ahûr) Câmi'i'nde imâm olan babasının yanında

hıfzını ve tahsilini bitiren ve hat öğrenen

Abdullah Efendi, 17 yaşındayken Hâfiz

Osman'dan âkâm-ı site meşketmeye

başlayarak 40 ay gibi kısa bir müddet

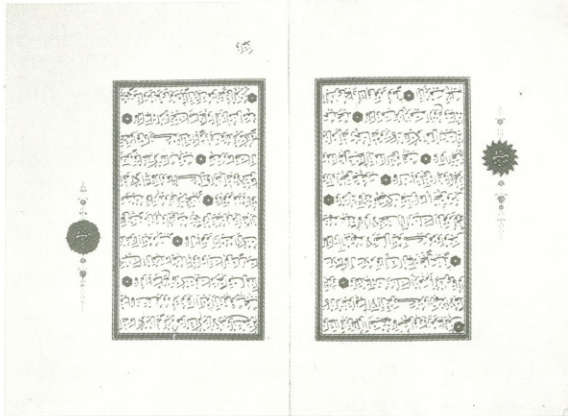
sonra icâzet almış ve hocasının

tevaccühünü kazanmıştır. Babasının

vefatıyla İmrâhor Câmi'i'ndeki imâmet

vazifesini üstlenerek ömrü boyunca

sürdüren Abdullah Efendi, 24 *muşaf*,

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 19x28 cm.

* MEHMED ŞEKER ZÂDE (Manisa, ?-İstanbul, 1166/1753)

* Tarihîsiz, İstanbul

* SK-Hamidiye 37'den.

* Hadisler

* Bir satır *sülüs*, sekiz mail satır *nesib* hatı ve tezyinatı ile XII.(XVIII.) asrın temsilcisi olan bir Osmanlı kit'ası nazaratınıza sunulmuştur.

ŞEKER ZÂDE MEHMED EFENDİ

Manisa'da doğan Mehmed Efendi'nin

lakabı, babası Abdurrahman Efendi

şekercilikle uğraştığından, şekerçi

zâde'dir. Fakat, kendisi bunu imzalarında

ekseriya şeker zâde şeklinde kullanmıştır.

Önce İbrâhim Kırımı (?-1150/1737 ?)'nin,

sonra Vedikuleli Seyyid Abdullah [81]'in

âkâm-ı site'de yetiştirildiği Mehmed Şeker

zâde kit'a, *murakkâ'a* ve *muşaf*larıyla

tanınır. Hele Sultan III. Ahmed [83, 86]'in

teşvikiyle, Hac fatrasını müteakip

Medine'de birkaç yıl kalarak, Şeyh

Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in Ravza-i

Mutahhare'ye vakfedilmiş bir mushafını

takliden üç aded yazmıştır. Hat tarihî

kaynakları bir aded yazdığını beyân

ediyorlarsa da, elde mevcut mushafın son

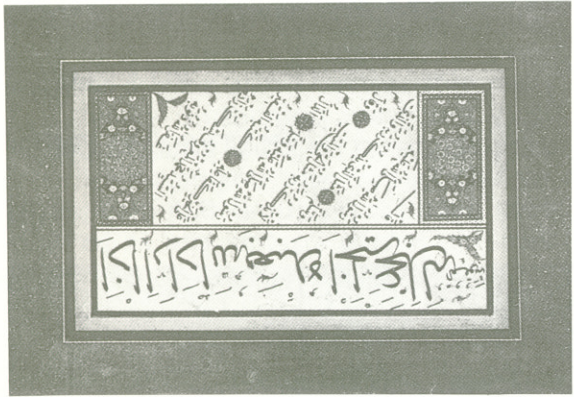
sahifesindeki ferâğ kaydında bizzat hattatı

üç aded yazdığını, hattâ dördüncüye

niyelelendigini belirtmektedir. Yazılanların

üçüncüsü olduğu ve Sultan III.

Ahmed'den sonra tahta çıkan Sultan I.

Kaynaklar:
DK, s. 59; TH, s. 269-271; HH, s. 118; CMOM, s. 159;
THT, s. 136-8; M. Uğur Derman, *Sultan Üçüncü*
Ahmed'in Yazdırıldığı Mushaf, Kültür ve San'at (İs), I,
Aralık 1988, Ankara, s. 70-74.

8 Rebiülevvel 1144/10 Eylül 1731'de vefat eden Seyyid Abdullah Efendi, Eyüp Sultan'daki Şah Sultan Dergâhı

karşısındaki kabristana (1987'de yol

genişletilirken kitabesi yok edildi)

defnolunmuştur.

Sultan III. Ahmed'in alâkasına dâima

mazhar olan Abdullah Efendi,

1120/1708'den itibaren Topkapı

Sarayı'nın meşk muallimliği vazifesine

geçirilmiştir.

Şeker zâde Mehmed Efendi [82]'dir.

Râsım Efendi (1099/1688-1169/1756) ve

en çok tanımanları Eğrikapılı Mehmed

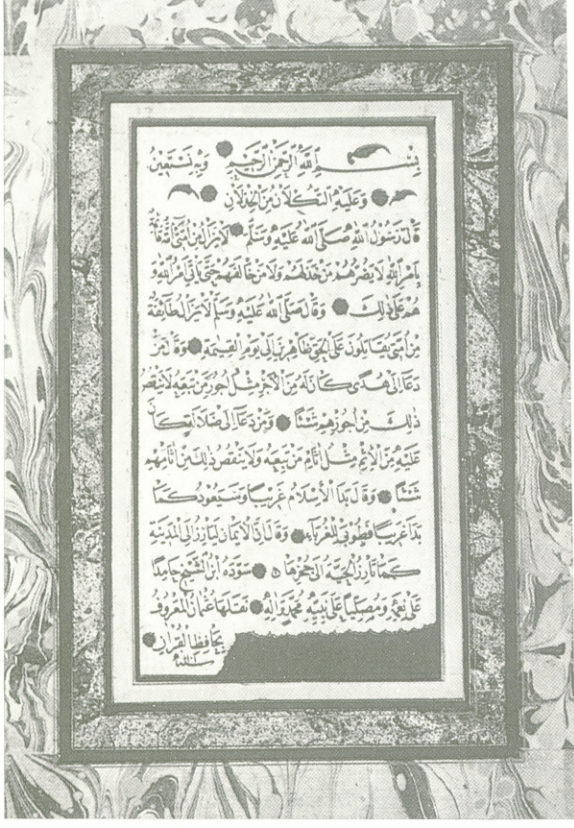
pek çok talebe yetiştirdi. Bunlar arasında

murakkâ'a ve hilye ile sair kitaplar yazdı,

sayısız kit'a,

1000 kadar en'âm ve evrâd,

701

74

* NESİH HATTI İLE KİT'A

* 27x18.5 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

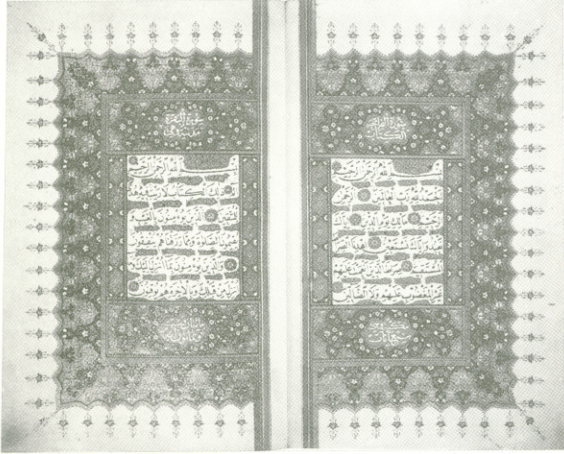
* 1101/1689, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hadîsler.

* Parçalanmış bir murakka'a'dan çıkma olan, *nesih* hattı ile şu kıt'a, Hâfız Osman'ın-kendi üslûbuyla zirvede bulunduğu yıllarda-Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52] hattına taklîden yazmış olması cihetinden mühimdir.

Yazı sāhasının dışındaki iki katlı iç pervaz, bu ufak kıt'ayı büyük murakka'a ölçülerine göre, gözü alıştırarak yerleştirmek zarûretinden doğmuştur.

75

* NESİH HATTI İLE MSHAFTAN İKİ SAHİFE (tamamı 458 varak)

* 28x18 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1094/1683, İstanbul

* İÜKYK-A 6549, 1b-2a

* KK (sûre: I; sûre: II, âyet: 1-4)

* Burada Hâfız Osman'ın kendi üslûbuna sahip olduğu yıllara âit bir mushafının serlevha sahifeleri görülüyor; diğer sahifeleri 11 satırlıdır. Gâyet rahat ve açık okunabilen; ayrıca, Ali el-Kârî [67] kıraatine göre yazılmış bulunan bu *nesih* hattı, daha sonra yetişen Kur'ân hattatlarına rehber olmuştur. Yazılması Zilhicce 1094 ortası (Aralık 1683 başı)'nda tamamlanan bu mushafın tezhibi yazıldığı devre âit olup, Kanbur Hasan Çelebi tarafından yapılmıştır.

76

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 15x21 cm.

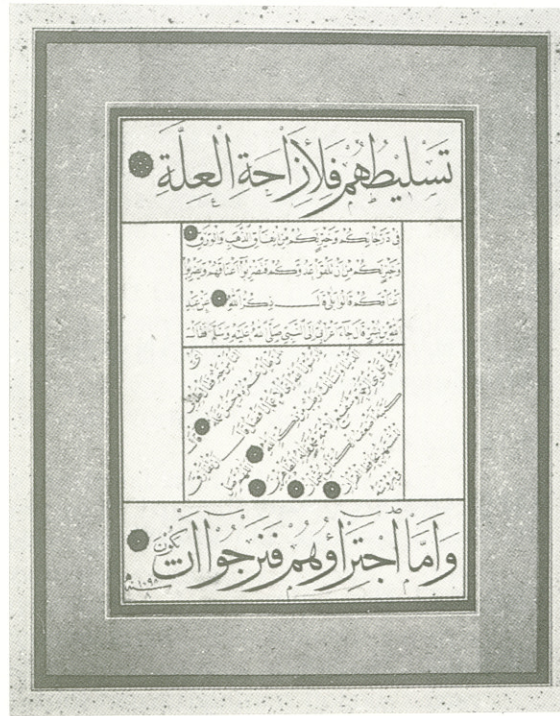
* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1094/1683, İstanbul

* İÜKYK-A 6498'den

* Hadîsler

* Hâfız Osman'ın kendi şîvesine has zarâfetiyle yazdığı bu *sülûs-nesih* kıt'a, mâil *nesih* satırlarıyla aynı bir güzellik kazanmış; *sülûs* satırın yerine sığmayan devamı, hemen alttaki boşlukta *rikâ'* hattıyla tamamlanmıştır. Koltuk tezyinatında altın üzerine yarı üsluplaştırılmış gül ve yaprakları, kıt'anın etrafında da neftli ebrû yer almaktadır, bütün bunlar XII.(XVIII.) asrın ilk yarısına âittir.

77

* MUHAKKAK-NESİH HATLARI İLE KİT'A

* 31.5x25.5 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1098/1687, Bursa

* Husûsi Koleksiyon (Sevgi Gönül) / İstanbul

* Hadîsler

* Bir murakka'a'da 8. kıt'a olarak yer aldığı, tarihin altındaki 8 rakamından anlaşılan bu büyük kıt'a, 1 satır *muhakkak*, 4 düz ve 9 mâil satır *nesih*, 1 satır *muhakkak* tertibiyle yazılmıştır. Hâfız Osman'ın yer ve tarih belirtmekteki titizliği burada da görülmektedir. *Muhakkak*'ın artık en son nümünelerinden olan, *nesih* hattı itibariyle de Hâfız Osman mükemmeliyetini aksettiren bu kıt'ada, koltuklar tezhipsiz bırakılmıştır.

78

* MUHAKKAK-SÜLÜS-NESİH-RİKÂ' HATLARI İLE HİLYE LEVHASI

* 49.5x31.5 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1101/1690, İstanbul

* TSMK-GY 1483

* Hilye metni.

* Hâfız Osman, levha şeklindeki ilk hilye hattatı olarak bilinir. *Muhakkak* hattı ile Besmele'nin, *sülûs* ile ilk dört halife isimleri ve bir âyetin, *nesih* ile hilye metninin ve *rikâ'* ile son satırdaki Arapça tarihin yazıldığı bu hilye levhası, eskiden camlı çerçeveye konulmadan tahtaya yapıştırıldığı için, devrin aydınlatma vâsıtası olan kandillerin isiyle yazı bölümü kararmış, tezhibi de XIII.(XIX.) asırda Avrupa tarzında yenilenmiştir.

onlardan biridir. O devirde İstanbul'dan gidip gelmesi bir yıla yakın zaman alan hac seyahati müddetince, konakladığı menzillerde Hâfiz Osman'ın yapıtı karalamalar da zamanımıza kadar intikal etmiştir, nerede yazdığını da mutlaka belirttiği bu kıt'alar TSMK-H 2288'dedir. Burada keremede sahifesi verilen en'âm-ı şerif, Hâfiz Osman'ın *nesib* te kendisi gıvesini bulmadan önceki devrine (1088/1677) aittir ve mesela 76. örnekle karşılaştırıldığında, bu farkı görmek mümkündür.

HÂFİZ OSMAN

1052/1642 yılında, Haseki Câmiî müezzini Ali Efendi'nin oğlu olarak İstanbul'da doğan ve küçük yaşında Kur'an-ı Kerim'i hıfzettiği için "Hâfiz Osman" ismiyle anılan bu hat dehası, önce Derviş Ali [72]'den *aklâm-ı sîre*'yi öğrenmeye başladı. Ancak, yaşı hâlinde onunla layıkıyla meşgul olamayan Derviş Ali, kendisini, en önde gelen talebesinden Süyolcu zâde Mustafa el-Eyyûbî (?-1097/1686)'ye gönderdi.

Bu yeni hocasından 18 yaşındayken icâzet

alan Hâfiz Osman, daha sonra Nefes zâde İsmâil Efendi (?-1090/1678)'den Şeyh Hamdullah üslûbunu bütün incelikleriyle öğrendi ve daha önce baks olunduğu gibi, vâdisi'nden ayrılarak kendi gıvesinde yazmağa başladı. Önceleri tenkide uğradıysa da, san'atına getirdiği yeni hava, kısa zamanda beğenilip kabul gördü.

Müşaf (25 adest), en'âm, delâilü'l-hayât, cüz, kıt'a, murakkâ'a şeklinde sayısız eser bırakan Hâfiz Osman hilye metnini de levha şeklinde ilk yazan hattattır [78]. Tesbit edebildiğimiz 50 kadar talebesi arasında ön sırayı Vedîkuheli Seyyid Abdullah Efendi [81] alır. Yazdığı mushaf'lar geçen yüzyılda bastırılarak bütün İslâm âlemine yayıldığı için, ismi çok duyulan hattatardan olan Hâfiz Osman, Osmanlı padişahlarından Sultan II. Mustafa ve Sultan III. Ahmed [83, 86]'in de hat hocasıdır.

San'at hayatının en parlak devri 1090/1678-1100/1688 yılları arasında geçen Hâfiz Osman, bir felç rahatsızlığına 1110/3 Aralık 1698'de vefat etti ve İstanbul'un Kocamustafapaşa semtindeki Sünbülîfendi Dergâhı haziresine gömüldü.

Kaynaklar:

DK, s. 36-37; TH, s. 301-305; HH, s. 121-123; CMOM, s. 143-5; KA, III, 1914; Kemal Çig, *Hâfiz Osman*, İstanbul, 1949; TSMKAYK, I, 268 (1028); M. Uğur Derman, *Hâfiz Osman'ın Vazı San'atımızdaki Yeri, Hayatı/52*, 1967, s. 8-9; M. Uğur Derman, *Kendi İzablarıyla Hâfiz Osman'ın Musabfaları, San'at Düniamız/24*, İstanbul, 1982, s. 10-15; THŞ, 11, 16, 18; THT, s. 109-116; Dr. Eike Niewöhner Eberhard, *Die Berliner Murakka von Hafiz Osman*, Jahrbuch der Berliner Museen 1989.

* Hadisler

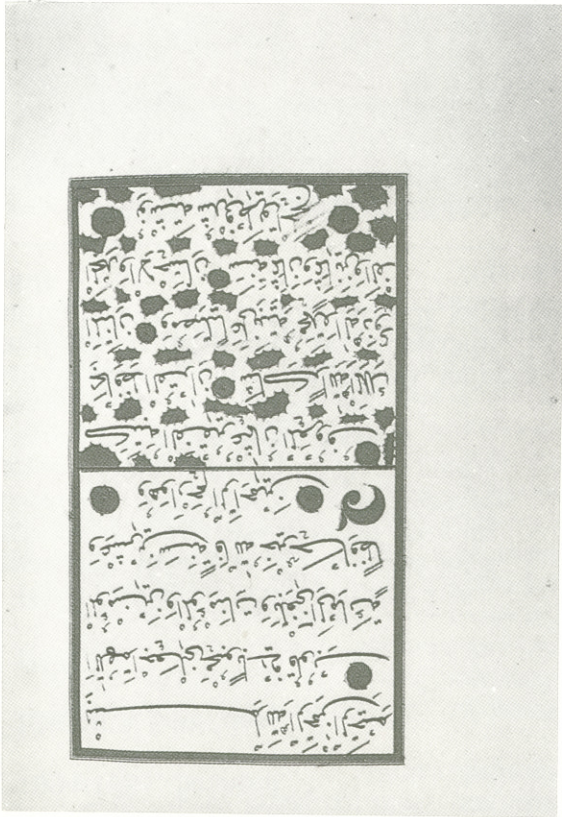
* Mail olarak yazılan *nesib* satırları *sülûs* göre dar tutulmadığı cihetle, koltuk yeri olmayan bir kıt'a görülmektedir. Her iki nevi yazıda da kıvrak ve âhenkli hatleriyle Derviş Ali, Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52] ile Hâfiz Osman [73-80] arasındaki en büyük köprüdür, denilebilir.

DERVİŞ ALİ

İstanbul'da doğmuş ve Hâlid Erzurumi (?-1040/1631)'den hatı öğrenmiştir. Şeyh Hamdullah yolu kendisine kadar Şükrullah Halife [54], Pîr Mehmed b. Şükrullah (?-988/1580), Hasan Üsküdarî (?-1023/1614) ve Hâlid Erzurumi (1023/1614) ile Hâlid Erzurumi silsilesiyle gelmiştir. Okçuluk sporuyla uğraştığı, bugün mevcut olmayan kabir kitabesindeki ifâdeden anlaşılan Derviş Ali'nin pek çok talebe yetiştirdiği ve kırtan fazla müşaf, sayısız en'âm, evrâd, kıt'a ve murakkâ'a yazdığı bilinmektedir. Ramazan 1084/Aralık 1673'de yaşı olarak vefat eden Derviş Ali, daha sonraki yüzyıllarda yazayan iki başka adasından "Büyü" veya "Birtinci" lakabıyla ayırd edilmektedir.

Kaynaklar:

DK, s. 49; TH, s. 336; HH, s. 126-127; CMOM, s. 137; THŞ, 12; THT, s. 100-1.

73

* NESİH HATTI İLE EN'ÂM'DAN SON SAHİFE (*İamamı 52 yaprak*)

* 16.7x11.2 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1088/1677, Hac yolu.

* TSMK-EH 331, 52a

* Duâ ve imzâ sahifesi.

* Elinin metânetini kaybetmemek için hattatardan olan Hâfiz Osman, Hac yolunda bile eser vermekten geri kalmamıştır. Burada görülen en'âm da

71

* NESTALİK KİT'A

* 38x22 cm.

* MİR 'İMÂDÜ'L-HASENİ (Kazvin, 961/1554 ?-İsfahan, 1024/1615)

* Tarihîsiz, ?

* İÜKYK-F 1427, 11a

* KK (süre: XVII, âyet: 80; süre: XXIII, âyet: 29) ve Farsça meâlî.

* Düz satırlı ve beyne's-sutür tezhipli bu kıt'a da, *nestalik* le âyetlerin asılları, altlarına da hurde *nesbatik* ile Farsça meâlleri yazılmıştır. Farsça'da harekeye ihtiyaç duyulmamakla beraber, âyetlerin yanlış okunmasından çekinildiği için, gözü rahatsız etmeyecek incelikte hareke kullanılması [61-62] cihetine gidilmiştir. 'İmâd'ın bu görülen âyetleri ve meâlîni birkaç defa aynen yazdığına bu satırların yazarı rastlamıştır.

72

* SÜLÜS-NEŞİH KİT'A

* 15.3x21.4 cm.

* DERVİŞ ALİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1084/1673)

* Tarihîsiz, İstanbul

* TSMK-GY 323/57

Ancak, elleri olmayan ve kâğıt kalemi bileklerinin arasına sıkıştırıp kullanabilen sakat bir kimse tarafından, hem de sür'atle yazıldığı gözönüne alınırsa, seyredenler muhakkak ki hayrete düşerler. Gerçi zamanımızda ağzıyla, hattâ ayak parmaklarıyla fırça tutup resim yapanlara rastlanmaktadır. Lâkin harflerin incelik ve kalınlığını kâğıt kalemiyle çıkarmak, ayrıca belirli kaidelere bağlı kalarak yazmak, serbest fırça kullanmakla kıyas edilemez. Hele, *sülûs* satırda geçen فت harfleri, bir üstâd elinden çıkmışcasına mükemmeldir.

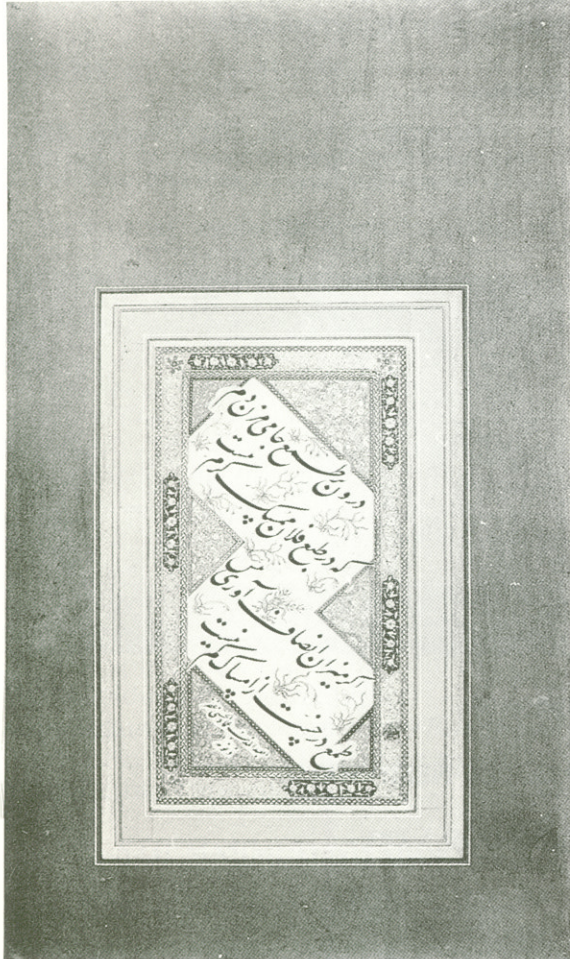
MEHMED EFENDİ

İki eli bileklerinden, iki ayağı da topuklarından itibâren bulunmadığı için “bîdest ü bîpâ” lakabıyla anılan Mehmed Efendi, Bolu’da doğmuş; sakatlığı yüzünden dilenmekten başka çâresi kalmadığını düşünerek İstanbul’a gelmiş, fakat hat san’atına karşı duyduğu dayanılmaz arzû ile, Hâfız Osman’ın da hocası olan Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî (?-1097/1686)’den *sülûs-nesib* öğrenmeye başlamıştır. Bu hâliyle bir en’âm-ı şerîf yazdığını Osmanlı pâdişahı Sultan IV. Mehmed işitince, 1082/1671 yılında huzuruna kabul ederek karşısında yazdırtıp hayretler içinde kalmış; kendisine maddî ihsanda bulunduktan başka, günlük 20 akçe maaş bağlatmıştır.

Mehmed Efendi’nin Sultan II. Süleyman devrinde (1098 / 1687 - 1102 / 1691 arası) vefat ettiği kaydolunmaktadır.

Kaynaklar:

Vekâyinâme-i Abdi Paşa (yazma nüsha), TSMK-H 1363, 147a; *Râşid Tarihi*, I, 256; *DK*, s. 22; *TH*, s. 144 (hâşiyeye); Uğur Derman, *Bîdest ü bîpâ Mehmed Efendi, Hayat Tarîh Mecmuası*, Kasım 1971/10, s. 30-31.

69

* NESTA‘LİK KİT’A

* 38x22 cm.

* MİR İMÂDÜ’L-HASENÎ (Kazvin, 961/1554 ?-İsfahan, 1024/1615)

* Tarihsiz, ?

* İÜKYK-F 1427, 4a

* Farsça kî’t’a.

* *Nesta‘lik* hattının İran’da varabildiği son nokta olarak kabul edilen ‘İmâd’ın bu mâil kî’t’ası, dâhili itibârıyla teferruatlı bir şekilde tezhiplenmiş, iç ve dış pervazlar sâde renklerle bırakılmıştır. *Nesta‘lik* kî’t’alarda (burada: yeşil renkli) dış pervazın üst kısmının, diğer üç tarafa göre 2-3 misli geniş tutulması, bu yazının vatanında bir âdet hâline gelmiştir; Osmanlılar’da da buna uyulmakla beraber, dört tarafının aynı ölçüde bırakıldığı kî’t’alar da görülmektedir.

Hâlen İÜK’nin Yıldız Kütüphanesi kısmında birlikte muhâfaza edilen ve Şeyhülislâm Veliyüddîn Efendi [84]’nin oğlu Mehmed Emin Efendi (Veli Efendi zâde) metrûkâtından 1220/1805 yılında çıkan iki murakka‘a mevcuttur. Mîr Ali [57], Hüseyin-i Tebrizî, Muhibbî, Nakşî, Veliyüddin Efendi gibi sâir *nesta‘lik* üstâdlarına âit olanları da bulunmakla beraber, ‘İmâd’ın en seçkin kî’t’alarının yer aldığı bu F 1427 (23 aded) ve F 1425 (37 aded) murakka‘aları, onun *nesta‘lik*’teki erişilmez mevkiini belirtmeye yeter.

Burada görülen kî’t’anın, Salih isminde bir Osmanlı müzehhibi tarafından 1198/1784’de tezhiplendiği, ‘İmâd’ın imzâsındaki “müznib” kelimesinin altında bulunan isimden anlaşılmaktadır.

MİR İMÂDÜ’L-HASENÎ

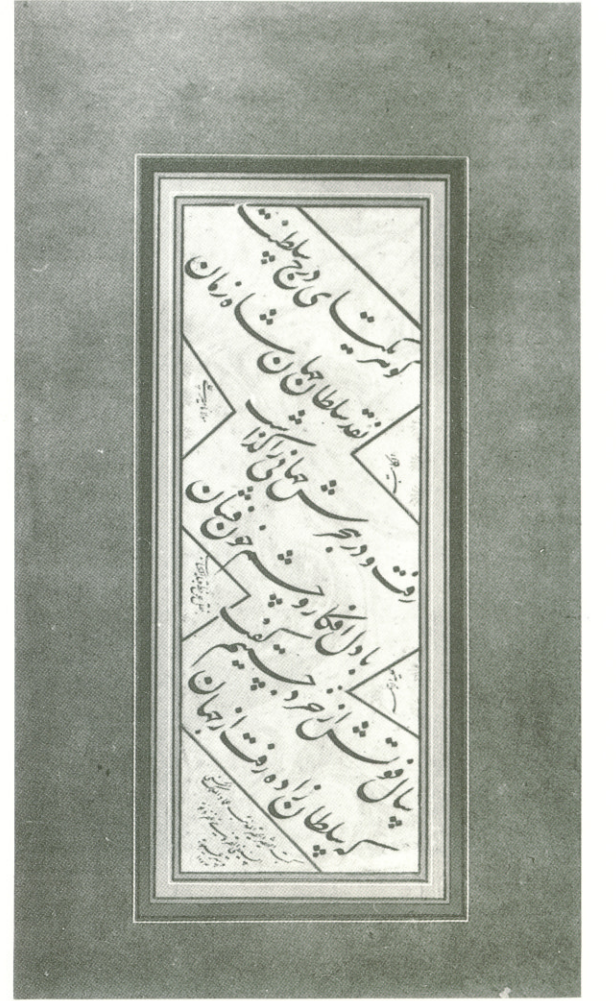
Safevî devletinin kütüphâne müdürlüklerinde ve yüksek idârî işlerinde vazife almış bulunan Kazvin’li Seyfî âilesine mensup olarak, tahminen 961/1554’de Kazvin’de doğan ‘İmâd’ü’l-Mülk’ün babası İbrahim el-Hasenî’dir. Tebriz’e giderek Molla Muhammed Hüseyin-i Tebrizî’den *nesta‘lik* hattını meşk etti. İran dışında ve içindeki bâzı seyahatlerinden (Hindistan, Herat, Horasan, Şam...) sonra 1008/1599’da İsfahan’a yerleşti; Şah Abbas’ın sarayına girdi, yazdığı eserlerin yanı sıra talebeler yetiştirdi. Bunlar arasında oğlu Mîr İbrahim, kızı Gevherşad ve yeğeni Abdürreşid’den başka, halifesi Derviş Abdi ve Nureddin Muhammed sayılabilir.

‘İmâd’ın san’atta ve Şah Abbas nazarında kazandığı mevki çekemeyenler onların arasını açtılar; buna ‘İmâd’ın sünnî, Şah Abbas’ın müfrit şiî oluşu da eklenince, *nesta‘lik*’in bu en büyük ismi şehîd edildi ve Mahmud Big Câmîi’nde toprağa verildi. Bu acı hâdiseyi duyan Hind Hükümdârı Cihangir ağlayarak “Eğer Mîr ‘İmâd’ı bana sağ olarak verselerdi, onun ağırlığınca mücevher verirdim” demiştir.

Bu müstesnâ san’atkârın şiirleri de mevcuttur. İstanbul’a geldiği hakkında bir rivâyet görülmüşse de, bu şehirdeki eserlerinin çokluğuna rağmen, Osmanlı kaynaklarında bunu doğrulayan bir bilgi geçmemektedir. Kendisinden yarım asır kadar sonra yaşamış Mîr ‘İmâd-ı Hüseyinî ile -isim benzerliğinden dolayı- bâzan karıştırılan Mîr ‘İmâd’ü’l-Hasenî’nin torunu Mehmed Emin de hattattır; 1118/1706 tarihli bir eseri SK-YB 3462’de görülmüştür.

Kaynaklar:

GS, s. 67-8; *TH*, s. 695-6; *HH*, s. 211-215; *CMOM*, s. 239-247; *AH*, s. 522-541; *AAH*, I-II, 518-539; Uğur Derman, *İranlı Ta‘lik Üstâdî Mîr ‘İmâd’ü’l-Hasenî, Güneş Mecmuası*, Kasım 1973, XVIII/16-18; *THT*, s. 87-8; *DH*, II, 882.

70

* NESTA‘LİK KİT’A

* 38x22 cm.

* İMÂDÜ’L-MÜLK el-HASENÎ es-SEYFÎ el-KAZVİNÎ (Kazvin, 961/1554?-İsfahan 1024/1615)

* 1023/1614, İsfahan

* İÜKYK-F 1427, 2a

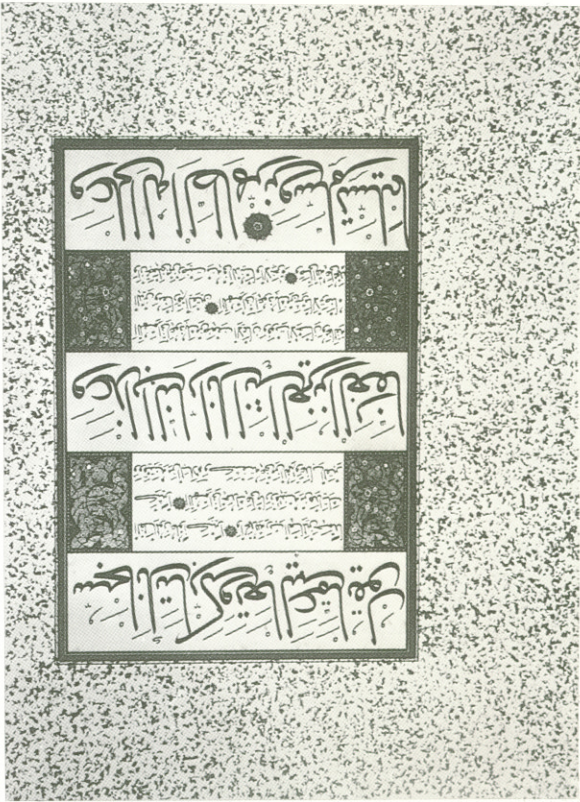
* Farsça müseddes.

* Hafif ebrûlu kâğıd üzerine Mîr Ali el-Kâtib [57] hattından nakl (yâni taklid) ettiği bu kî’t’ada ‘İmâd, hem kıbletü’l-küttâb (= yazıcıların teveccüh noktası) olarak vasıflandırdığı Mîr Ali’yi rahmet ve hürmetle anıyor, hem de taklid kabiliyetini göstermiş oluyor. Hurde *nesta‘lik*’teki başarı derecesini de imzâsına bakarak anlamak mümkündür.

gök istifade ettiğini ve yardım gördüğünü belirtiyor.

Kaynaklar:

MM, s. 8, 25, 26; GS, s. 21, 58; DK, s. 106; HH, s. 119; CMOM, s. 125-6; KDYS, s. 275-6 ve mezar kitabesinin
resmi: 6; THT, s. 78-9.

66

* MUHAKKAK-NESİH HATTI İLE DUA
MECMUASINDAN BİR SAHİFE (tamamı
7 varak)

* 25,5x36,5 cm.

* HASAN ÇELEBİ (?-İstanbul,
1002/1594'den sonra)

* 974/1566, İstanbul

* TSMK-EH 1077, 5a

* Evradu'l-usbu'tıye (= yedi günlük
dualar)

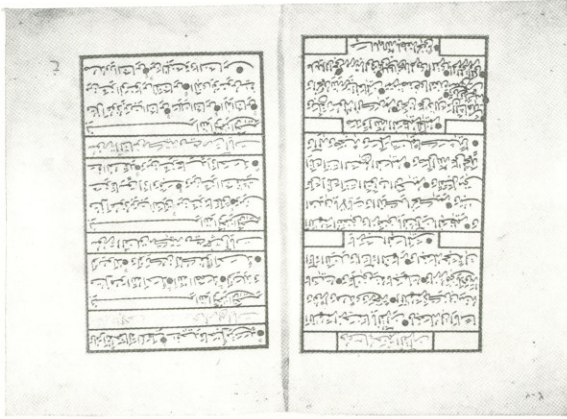
HASAN ÇELEBİ

* Sultan II. Selim'in Osmanlı tahrina
cülbusundan sonra kendisine sunulan bu
dua mecmuasında aklam-ı site, altı
geşidyle de yeralmış olmakla beraber,
burada örnek verilen sahife, 1 satır
mubakkak, 3 satır *nesib*, 1 satır
mubakkak, 3 satır *nesib*, 1 satır
mubakkak esasına göre yazılmıştır.
Karahisari [58, 59, 63, 64] üslubunun
bütün ihtişamıyla kullanıldığı bu sahifede,
mubakkak hattı ile yazılan kelimelerin
sonundaki kâf ve ortasında kalan lām
harflerinde kâmiş kalemlerle çıkış ve iniş
hareketinin birleşmeden görülmesi, var
başlarında "çene açıklığı" bırakılması gibi
hususiyetlere rastlanmaktadır. *Nesib*
satırların her iki tarafındaki koltuk
tezhipleri ve yazıyı çevreleyen zer-efşan
sahası, sahifenin cazibesini tamamlıyor. Bu
mecmuanın klâsik Osmanlı üslubundaki
tezhîbî, Saray Nakışhânesi'nin usta
müzehhiblerince yapılmıştır.

Çelebi'ye aittir. Edirne'deki Selimiye
Cami'i'nin gini üzerine bütün yazıları ve
taşa mahkûk giriş kitabesi de Hasan
Çelebi'nindir. Selimiye'nin kubbe yazısına
nezâret ederken, bir gözüne kireç düşmesi
üzere, *cell* kalemlerini temizlediği kireçli
suyla gözlerini farakmeden yıkayınca
görme kudretini kaybetti. Bunun üzerine,
Sultan II. Selim yaşadığı müddetçe
kendisine maas bağlatı (Selimiye kubbesi
XIII.(XIX.) asrın başlarında tâmir geçirdiği
vakit, yazıları mahallî bir hatıra yeniden
yazdırıldığından, aslı bugün yoktur).
Hasan Çelebi'nin bazı yazılarında
Karahisari'den başka Şeyh Hamullah [44,
45, 48, 49, 52]'ın da şivesi hissedilir.
1002/1594'den sonra vefat eden Hasan
Çelebi, İstanbul'un Sütlüce semtinde
ustâdî Karahisari'nin yanına gömüldüyse
de, kabri zamanla yokolmuştur.

Kaynaklar:

Evhyâ Çelebi Seyahâtname'si (yeni baskı), III, 1023; GS,
s. 21, 59; TH, s. 155; DK, s. 36; HH, s. 84; CMOM, s.
127-8; M. Uğur Derman, *Edirne Hatıraları ve Edirne'nin*
Yazı Sanatımızdaki Yeri, "Edirne" Armağan Kitabı, s.
316, (13. dipnot), Ankara, 1965; KDYS, s. 280; QAB, s.
93; THŞ, 9-10; THT, s. 81-2.

67

* NESİH HATTI İLE MUSHAF (tamamı 303
varak)

* 21,5x14,5 cm.

* ÂLİ B. SULTÂN MUHAMMED el-
HEREVÎ el-KARİ (Herat, ?-Mekke,
1014/1607)

* Zilkade ortası 999 / Eylül başı 1591,
Mekke

* SK-Reisülkütütab 1, 302b-303a

* KK (süre: CXI, âyet: 4-5; süre: CXII;
CXIII; CXIV) ve hatım duası.

* Yâkûtü'l-Mustasımî [23-27] üslubuna
bağlı *nesib* hattı, Osmanlı toprakları
dışında uzun müddet devam etmiştir. İşte
burada, aradan üçyüz yılın üstünde bir
yazılan bir *nesib* (sondaki ferâğ kayd:
rikkâ) hat örneği görüyorsunuz. Bu
sebepçe TH'de Âli el-Kâri hatından
bahsedilirken: "Şeyh Hamullah'ın ilk
yazılarına benzediği" kaydolunmaktadır.
Kur'an-ı Kerim kitabebinde âyetin her
sahife sonunda bitirilmesi (yâni: âyet-
berkenar) usulünü de muhtemelen Âli el-
Kâri tertib etmiştir.

Âli el-Kâri'nin, mushaf imlâsında "resm-i
Osmani"ye Hafs (?-180/796) rivâyetinde
uymadığı, diğer kaideleri aynen kabul
ettiği söylenmektedir. Kiraat ilminde
seçkin bir mevkîi olduğu için, onun
devrinden sonra yazılan mushafalarda bu
kiraatin tesiri görülür. Mesela Hâfız

ÂLİ el-KÂRİ

Osman, ferâğ kaydında Âli el-Kâri
kiraatine uyduğunu belirtir, mushafı
yazmıştır [75]; bu keyfiyet matbû
nüshalarda da müşâhede olunur.
Hal böyle iken, Funus'ta basılmış olan bir
mushafın sonunda Muhammed
Abdurrahman tarafından ilâve edilen
bilgiler arasında (bkz. *المصنف المكي*
Osmani'den ayrılmalara dair, Osmanlı
sultanlarının "yeni hece sistemiyle mushaf
yazdılar ve basılar. Sonradan ihdâs
edilmiş imlâ ile mushaf yazmak, hece
kaidelerinde ihtilâfa ve görüş ayrılığına
sebep oldu. Lâkin Allah, onların işine
nihâyet vererek, bu mes'eleyi selâmete
erdirdi" ifadesiyle yakışsız bir şekilde
suçlanmakta oldukları görülmüştür. Bu
kiraati getiren, takvâsından ve ilmi
ihâtasından kimsenin şüphesi olmayacağı
Âli el-Kâri iken, kabahat niçin hayatları
İslâm'a hizmetle geçen Osmanlı'ya
bulunuyor, anlaşılır gibi değildir. Esâsen,
"resm-i Osmani"den farklılıkların -Magrib
Ülkeleri müstesnâ- Osmanlılar'dan önceki
devirlerde başladığı aşîkardır.

Kaynaklar:

TH, s. 324; CMOM, s. 131; CİC, s. 57, 179n, 163; DIA,
II, 403 (Ahmed Özel -Bu madde sonunda Âli el-Kâri'nin
hatıralığı dışındaki ilmi hayatı da geniş bibliyografyayla
tanıtılmaktadır).

68

* SÜLÜS-NESİH KITA

* 20,5x29,5 cm.

* MEHMED BİDEST Ü BİPA (Bolu, ?-
İstanbul, ?)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 321/113

* Arapça sözler.

* Bu kit'anın, yazıldığı devirdeki hat
güzelliğini aksettirmeyi düşünülebilir.

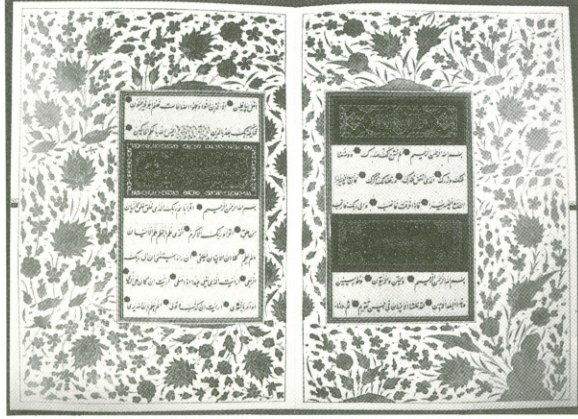
verilip verilmediği ve İstanbul'a getiriliş şekli hususunda bilgimiz yoktur. Ancak hattatın hissiyatı kısmen doğru çıkarak, İstanbul, Yavuz Sultan Selim eliyle 14 yıl sonra hilâfet merkezi olmuştur.

HAMZA eş-ŞEREFÎ

Hayatı hakkında mâlumat sâhibi olamadığımız bu hattatın Mısır'dan İstanbul'a ne münasebetle geldiği ve nerede vefat ettiği belli değildir.

Kaynaklar:

TSMKAYK, I, 75 (265); Uğur Derman, *Une Sourate Coranique Calligraphiée au XVIes. en Caractères Couffiques Laqués*, *MMO*, s. 113, pl. XIII B, XIVA-B (Müellifinin gafletinden, anılan neşriyatta hattatın ismi Hamza eş-Şerifi olarak yazılmıştır)

61-62

* NESTA'LİK HATTI İLE MUSHAF TAN İKİ SAHİFE (tamamı 361 varak)

* 37x25.5 cm.

* ŞAH MAHMUD NİŞÂBURÎ (Nişâbur, 884/1479 ? - Meşhed, 972/1564)

* 945/1538, Tebriz ?

* TSMK-HS 25, 354b-355a

* KK (sûre: XCIV; XCV; XCVI, âyet: 1-14).

* Bu mushaf, *nesta'lik*'le yazılmışların en mutenâsıdır, denilse sezâdır. *Nesh-ta'lik* (*nes-ta'lik*) hattı, Farsça'nın îcabı, harekesiz olarak yazılır; bu sebeple, harekesiz hâliyle yanlış okunmaya müsâid olan *Kur'ân-ı Kerîm*'in yazılmasında, bu hattın aslında bulunmayan hareke işâretlerinin ilâvesiyle, kullanılabilir hâle getirilmiştir. Şah Mahmud'un iki sahifesi görülen bu mushafı, Şah Muhammed Bahadır Han tarafından Sultan III. Murad'a hediye edilmiştir. Yazılması 14 Muharrem 945 (13 Haziran 1538) Çarşamba günü biten bu mushaf, o devrin en güçlü müzehhiplerinden Hasan Bağdâdî'nin üstadı olduğu bir müzehhipler topluluğunca tezhiplenmiştir (970/1563). Üstündeki kap, X.(XVI.) asra âit müstesnâ letâfette bir Türk cildir.

ŞAH MAHMUD NİŞÂBURÎ

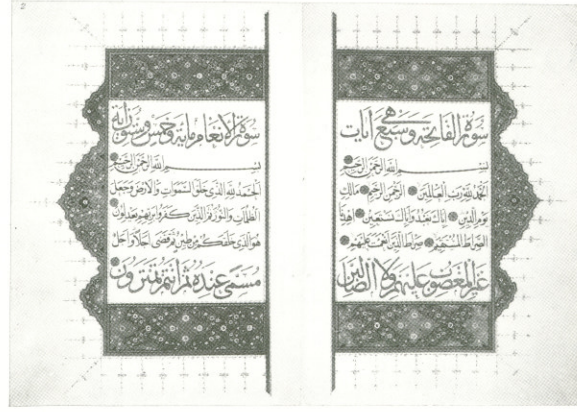
“Zerrin kalem” ünvânıyla tanınan Şah Mahmud, Nişabur'da doğmuş, *nes-ta'lik*'i önce dayısı Abdi Nişâburî'den, sonra da Sultan Aliyyü'l-Meşhedî [56]'den öğrenmiştir. Tezhipte uğraştığına dâir rivâyet varsa da, imzâlî bir eseri görülmemiştir. Kendisini çok takdir eden Şah İsmâil Safevî'nin, Yavuz Sultan Selim'le giriştiği muhârebe sonunda -sünnî olduğu için- Osmanlılar'ın eline kaçması ihtimâlinde dolayı, Şah Mahmud'la

minyatür ressamı Behzad'ı bir mağaraya sakladığı rivâyeti vardır.

Şah Mahmud, Şah İsmâil'in oğlu Şah Tahmasb'ın kütüphânesinde hattat olarak bulunduktan sonra, ömrünün yirmi yılını Meşhed'de hocalıkla ve eser vererek geçirmiş; bir rivâyete göre 88 yaşındayken 972/1564'de ölünce, hocası Aliyyü'l-Meşhedî'nin kabri yanına defnedilmiştir. Şah Mahmud'un *nesta'lik* kıt'aları ve -bu mushafın hattı gibi- hurde *nesta'lik*'le yazdığı kitaplar zikre şâyândır. Talebesi arasında Selim Nişâburî, Muhammed Tebrîzî, Muhammed Hüseyin Bâharzi, Sultan Mahmud Türbetî ve Kutbeddin Yezdî sıralanabilir. Şah Mahmud'un şiirleri de vardır.

Kaynaklar:

MH, s. 11, 36, 37, 41; *GS*, s. 24, 70; *DK*, s. 71; *TH*, s. 736; *HH*, s. 200-1; *CMOM*, s. 225-6; *AH*, s. 489-491; *TSMKAYK*, I, 117 (423); *AAH*, I-II, 295-307; *HM*, s. 227-8; *QACI*, s. 190 (91); Dr. İsa Selman, *Şah Mahmud Nişâburî*, (trc. Ahmed Hamdi Karabacak), *Vakıflar Dergisi*, XII, s. 329-334; *CIC*, s. 30, 61, 64, 67, 112, 183n, 228; *THT*, s. 67-8.

63-64

* SÜLÜS-NESİH EN'ÂM'DAN İKİ SAHİFE (tamamı 79 varak)

* 29.5x21.5 cm.

* AHMED KARAHİSÂRÎ (Karahisar, ?- İstanbul, 963/1556)

* 961/1554, İstanbul

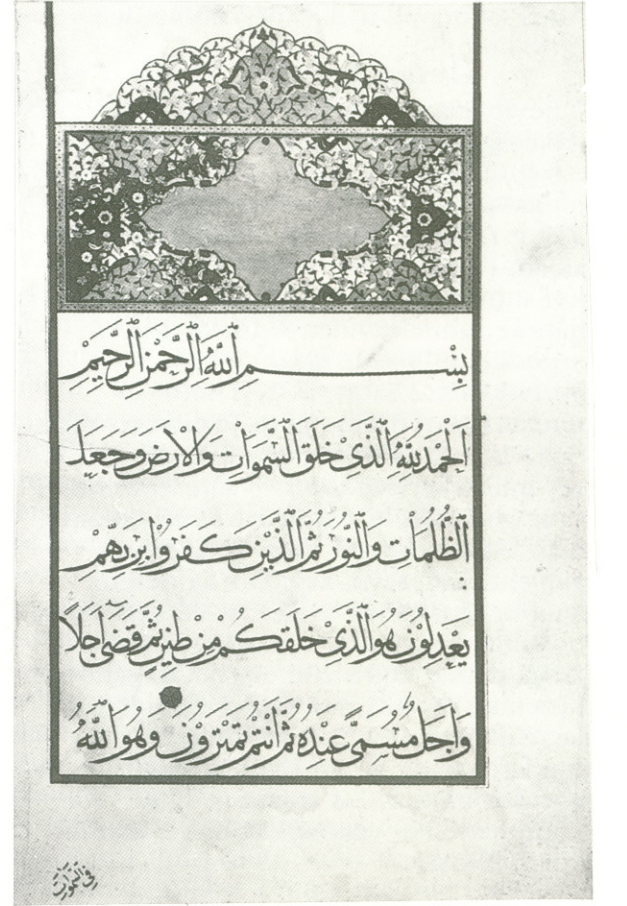
* TSMK-EH 416, 1b-2a

* KK (sûre: I; sûre: VI, âyet: 1-2).

* Serlevha'sı sunulan bu en'âm'ın, ilk ve son satırları tahrirli zer mürekkep'le *sülüs*, aradaki dörder satır da Yâkût yolunda irice *nesih* hattı ile tertib olunmuştur, tezhibiyle de devrinin husûsiyetlerini taşımaktadır.

Kaynak:

TSMKAYK, I, 250 (951)

65

* MUHAKKAK HATTI İLE EN'ÂM SAHİFESİ (tamamı 29 varak)

* 31x21 cm.

* ABDULLAH KİRİMÎ (Kırım, ?- İstanbul, 999/1591)

* Tarihsiz, İstanbul

* İÜKYK-A 6763, 1b

* KK (sûre: VI, âyet: 1-3)

* *Muhakkak* hattının Osmanlılarda kitap yazısı olarak kullanılışının son ve en mükâmil örneklerinden olan bu eseri yazmaya başlayan Abdullah Kırımı, her halde ömrü yetmemiş olacak ki, ancak üçte ikisini bitirebilmiş; gerisini, talebesi Emrullah Efendi (?-1040/1631)'nin tamamladığı ferağ kaydından anlaşılıyor. Burada görülen tezhipli *unvan* sahifesindeki yazı Abdullah Kırımı'ye âittir. Başlık tezhibinin mavi rengi, çok yerlerde beyaza dönüşmüştür.

ABDULLAH KİRİMÎ

Kırımdan geldiği için “Tatar” lakabıyla da anılan Abdullah Efendi, Mustafa Dede [53]'nin oğlu Derviş Mehmed (?-1001/1593)'den aklâm-ı sitte öğrendi, iyi bir hattat oldu. Lâkin kötü niyetli birinin kendisine, san'atında yeni bir tavır bulmasını tavsiye etmesiyle, eski üstadların eserlerini inceledikten sonra *sülüs-nesih* yazılarında değişikliklere kalkışarak, ilerleyeceği yerde geriledi (*Muhakkak* hattı için böyle bir teşebbüste bulunmadığı, bu yazısının letâfetinden anlaşılıyor). Öleceği kendisine mâlum olup kabrini hazırlattı, kitâbesini yazdı. İki 9 rakamından sonra üçüncü rakamı boş bıraktı ve sebebini soranlara: “Bir dokuz daha yazacak talebem bulunur” dedi; hakikaten 999/1591'de vefat etti. Bu taş, hâlen TİEM'de mahfuzdur. Hat san'atına dâirengin bilgi sâhibi olduğu şuradan anlaşılıyor ki, MH müellifi Mustafa Âli, eserini telif ederken, Abdullah Efendi'den

* KK (süre: VI, âyet: 161-165 ve dua

bölümü).

* Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in ilâhî kaynaklı kitaplar (mushaf, cüz, süre v.b.g.) için *nesib* hatını tahsis ettiği

mukabil, Ahmed Karahisârî, çoğu zaman

Yâkût [23-27] geleneğini sürdürerek,

aklâm-ı sîtte'yi münâvebeli şekilde

kullanmayı uygun bulmuştur. En'âm'ın bu

hâtîme sahifelerinden sağdaki, 1 satır

mubakkak, 3 satır *nesib*, 1 satır

mubakkak, 2 satır *nesib*, 1 satır

mubakkak tertibine göre yazılmış; soldaki

dua ve imzâ bölümünde de 1 satır-tahrîrî

zer-mürekkep'le-*sûlus*, 3 satır *reybânî*, 1

satır *mubakkak*, 2 satır *reybânî*; en alta,

mâil 9 satır hâlinde *rikâ'* yazıları yer

almıştır. Bu eserin kağıtları da desenli

kalıpla kapatılmak usulüyle, iki ayrı tonda

boyanmış, sonra da bunun sınırları iki

farklı renkle tahrîrencerek, bütün sahifeler

bezemiştir. Akkâselî kağıd denilen bu

tarzdaki kağıtları Karahisârî başka

eserlerinde de tercih etmiştir. Solda

görülen mühür, bu en'âm'ın câmi

kütüphanesine vakfedildiğini ve vakfını

belirtmektedir.

AHMED KARAHISÂRÎ

59

Karahisârî'nin belki son *celî*'lerinden,

çünkü 963/1556'da vefat etmiştir.

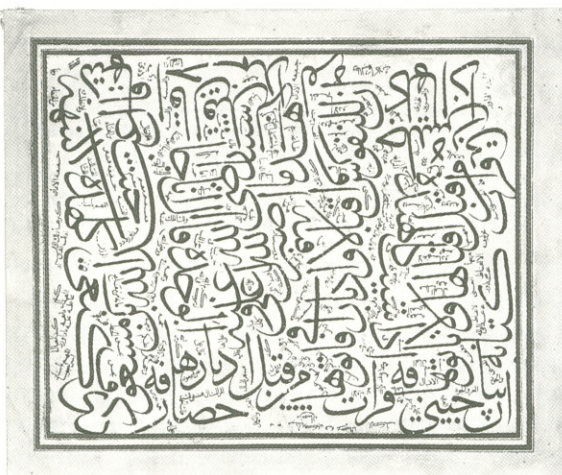
İstanbul'un Sütlüce semtindeki -kitâbesini

de bizzat kendisinin yazdığı- kabri bugün

belirsizdir.

Kaynaklar:

MH, s. 25; GS, s. 59-60; DK, s. 9; TH, s. 94; HH, s. 84-86; CMOM, s. 116; Prof.Dr. A. Süheyl Ünver, *Hattat Ahmed Karahisârî*, İstanbul, 1948; THS, 7-8; THT, s. 69-72.

* 22x27,5 cm.

* AHMED KARAHISÂRÎ (Karahisar, ?-İstanbul, 963/1556)

* Tarihsiz, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Arapça muhtelif kelime ve cümleler.

* **Karalama**'dan ayırd etmek için, harflerin üstüste bindirilmeyişi bu tarzdaki

çalışmalara Türkçe'de **temrin**

denilmektedir. X.(XVI). asrın bu emsâlsiz

terkip üstadı, imzâsının kısmını

alt tarafa, **جزء** kısmını da tam aksi

yöne, üst tarafa yerleştirmiş. Esâsen, bu

gibi çalışmalarda, harflerin işgal edeceği

yeri göz önüne alarak birbirine

değdirmekten yazabilmek de, ayrı bir

hüner ve mehâret işidir.

denilebilir.

Zamanımıza kalan eserleri arasında, o

devre kadar görülmemiş *müselles* birkaç

terkibi, hele eb'âdıyla olduğu kadar, hariti,

tezhibi ve kabıyla da Muhteşem Süleyman

(Kanunî) devrini temsil eden mushaf

(TSMK, HS-5, 62x41 cm)'i hatıra ilk

gelenlerdir. Karahisârî, bu gibi eserlerinin

grafik düzenlemesinde de XX. asrın

anlayışına meydan okumaktadır,

denilebilir. Taş veya çini üstündeki *celî*

yazıları imzâsız, olduğu için, talebesi Hasan

Çelebi [66]'den ayırd etmek imkânsızdır,

çünkü üslupları aynıdır. Süleymanîye

Câmîi kubbesindeki Karahisârî'ye âit *celî*

sûlus hariti, geçen asırda gerçekleştirilen

tâmiri esnasında Abdülfettah Efendi [136]

tarafından Râkım [90, 92-94, 97] üslûbuna

göre tâdil olunmuştur. Bu yazı,

60

* KÜFÎ HATTI İLE MUSHAF

BÖLÜMÜNDEN BİR SAHİFE (tamamı 10

varak)

* 45x30,5 cm.

* HAMZA eş-ŞEREFİ (?-?-?-?)

* 909/1503, İstanbul

* TSMK-R 18, 4a

* KK (süre: XLVIII, âyet: 10-12)

* *Küfî* hatının tezyîni olarak yazılışına

pek güzel bir nümuneye olan bu eserde,

harf uzantıları, görüldüğü gibi islâmî

tezyînatın unsurları olan motiflerle

süslenmiş, siyah renkli yazı ve motiflerin

zer-mürekkep kullanılarak

tahrîrlenmesiyle, ayrıca kırmızı hareke

işâretleriyle ortaya pek cazip bir manzara

çıkmuştur. Ancak, Memlük hatı olan bu

eserde harflere bağlanan rûmî, hatayî,

penç ve diğer tezyîni unsurlar, Memlük

üslûbunu değil de, Osmanlı üslûbunu

aynı şekilde göstermektedir. Giritteki zahiriye sahifesi

ve bunu takib eden her iki sünenin

başlıkları tezhîplendikten sonra, kızıl

kahverengi tonda ruganî (lake) olarak

kaplanmıştır.

Bu mushaf bölümünün ferâğ kaydı da

nesib hariti ile yazıldıktan sonra, aynı

şekilde lake hâline getirilmiştir. Fakat

sürelerin yazıldığı *küfî* hatının bir başka

hususiyeti şudur: İs mürekkekle yazılıp

altın tahrîrleri geçildikten sonra sâdece

harflerin sathına, dışarıya taşırılmadan

ince fırçayla lak sürülüş, kağıd tabii

hâliyle birakılmıştır. Bu vashıyla da, eser

nâdide bir örnektir. Kitabın kabı, sedel

kirintileri ihtiva eden lake kaplıdır,

miklebi yoktur. Kısacası bu eser, hat,

tezyînat ve cildi bakımından lakecilik

san'atının ender bir nümunesidir. Eserin

ferâğ kaydında belirtildiği vechile, Hamza

eş-şereffî, istihâreyle İstanbul'un hilâfet

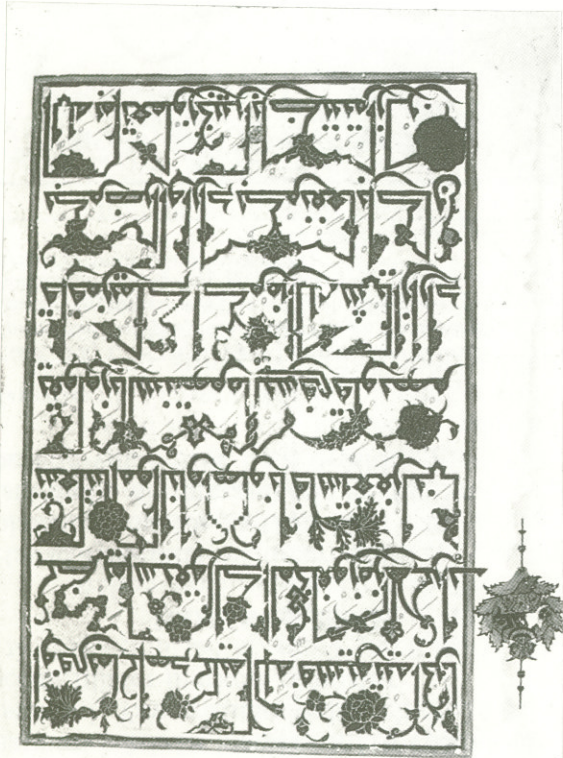
merkezi olacağını hissederek, bunu

gerçekleştireceğini umduğu Memlük

Sultanı Kansuh Gavri'ye bu maksadla

Fâtıha ve Feth sürelerini yazmıştır. Eserin

Kansuh Gavri (844/1440-922/1516)'ye

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

ماجدك ١٢٧٤

172 ١٧٢

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

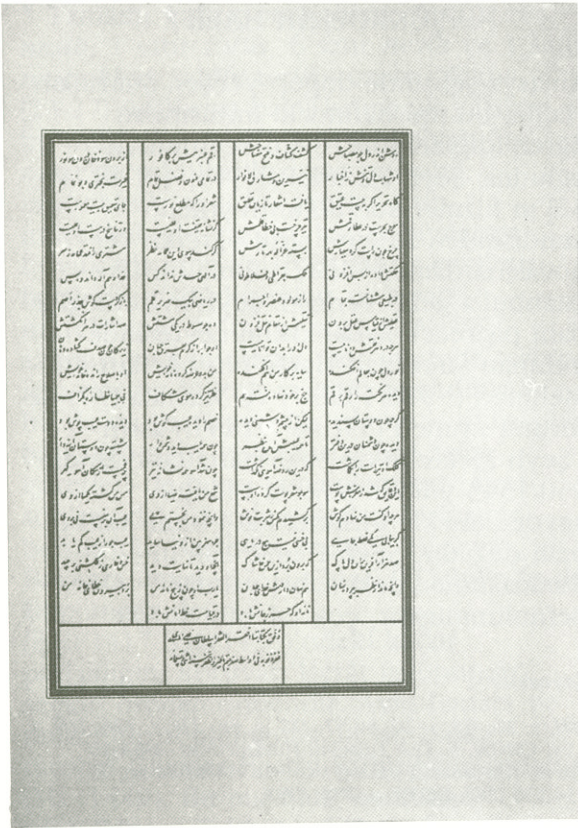
وَتَقْوَاهَا
فَالْحُجُوتُهَا

وَالنَّبِيَّاتُهَا
وَالصَّحِيفَاتُهَا

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا • وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا • كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا • إِذِ ابْنَتْ
أَشْقَاهَا • فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا • فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا • فَذَمُّوا
عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّاهَا • وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا • كَتَبَ الْخِطَابَ حَلِيمٌ غَفِرَ لَهُ

173 ١٧٣

56

* **HURDE NESTA'LİK İLE KİTAP SAHİFESİ** (tamamı 41 varak)

* 38x26 cm.

* **SULTAN ALİ el-MEŞHEDÎ** (Meşhed, 841/1437-Meşhed, 926/1520)

* Safer 902 ortası/Ekim 1496 sonu, Herât.

* TSMK-H 676, 41b

* Emîr Husrev Dehlevî'nin hamsesinden biri olan "Heşt Bibişt" mesnevîsi.

* *Nesta'lik*'in *hurde* (hafî) olarak adlandırılan bu ince şekli daha ziyâde Farsça ve Türkçe manzum edebî metinlerin istinsâhında kullanılmıştır. Tezhip, minyatür ve cildiyle de Herât üslûbunun şâheserlerinden olan ve Sultan Muhammed Muhsin (Kipak) Bahadır Han için yazılan bu eserde Sultan Ali el-Meşhedî de, devrinin güzel bir *hurde nesta'lik* örneğini vermiştir. Bu *hurde tarz*, Mîr Ali [57]'de kemâl mertebesine ulaşacaktır.

SULTAN ALİ el-MEŞHEDÎ

Meşhed'de 841/1437'de doğan Sultan Ali, medrese tahsili sırasında hat san'atına merak sardı, kendi gayretiyle öğrenip hocalığa kalkıştı. Hayatının ilk devresinde yazı kaidelerini fazla bilmeden, içinden geldiği gibi eser veriyor ve bununla gururlanıyordu. Devrin mâruf üstâdı Azher-i Tebrizî (?-880/1475) onun üslupsuzluğunu tenkîd etti, kendi kıt'asını gösterdi. Aradaki farkı anlayan Sultan Ali, muhtemelen Azher'in diğer eserlerine bakarak eksiklerini tamamladı; kendisinden meşk etmedi, ancak Azher'in talebesi Hâfız Hacı Muhammed'den ders aldı.

Sultan Ali'nin şöhreti yayılınca, ilim ve san'at hâmisi Hüseyin Baykara onu Herât'a çağırıp, kütüphanesindeki kitâbet işlerini verdi. Sultan Ali, Herât'ta, başta Ali Şîr Nevâî ve Abdurrahman Molla Câmi gibi müteber şahsiyetler olmak üzere, devlet büyüklerinin alâkasını kazandı. Akkoyunlu hükümdârı Sultan Yâkub da onu takdir edenler arasındaydı. Sultan Ali,

Hüseyin Baykara'nın vefatından (911/1506) sonra sarayda kalamayacağını anladı, Meşhed'e dönüp inzivâyâ çekildi. 10 R. evvel 926/1 Mart 1520'de vefat ettiğinde İmam Rıza türbesi civarına defnolundu. Yetiştirdiği hattatlar arasında Sultan Muhammed Nur, Sultan Muhammed Handan, Muhammed İbrişimî, Zeyneddin Mahmud [41] zikredilebilir.

Sultan Ali fazîlet sahibi bir şâirdi. "Kavâ'id-i butiut" isimli eserini 920/1514'de tamamlamıştır. İrticâlen şiir söylerdi. En meşhur manzûmesi "Sırâtı's-sutûr" veya "Risâle-i manzûm der ilm-i batt-ı nesta'lik" adıyla bilinir. *Celî* ile yazdığı kitâbelerden hiç biri zamanımıza gelmemiştir. Kıt'aları dışında, verilen nümûnede olduğu gibi, hurde hatla kitapları da mevcuttur.

Kaynaklar:

Reşid Rahmetî Arat, *Bâburnâme*, Ankara, 1985, s. 283; *MH*, s. 10, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 42, 43, 50, 56, 57; *GS*, s. 23, 65, 66-67; *TH*, s. 691; *HH*, s. 197-199; *CMOM*, s. 221, 257; *Ali Şîr, İA*, I, 349-357 (Z.V.Togan); *Hüseyin Mirzâ, İA*, V/1, 645-646 (H. Beveridge); *AH*, s. 462-471; *TSMKFFYK*, I, 206 (602); *AAH*, I-II/241-266; Zeren Akalay, *Emîr Husrev Dehlevî'nin 1496 Yılında Minyatürlenmiş Heşt Bibişt'i*, İÜEF Sanat Tarihi Yıllığı/1976, VII, 347-373; *Miniatures Illustrations of Ali Sber Navai's Works of the XV-XIX Centuries*, Fan Publishing House of the Uzbek SSR, Tashkent, 1982.

57

* **NESTA'LİK KİT'A**

* 35.5x26 cm.

* **MÎR ALİ HEREVÎ** (Herât, 881/1476 ?-Buhâra, 951/1544 ?)

* Tarihsiz, ?

* SK-Hamidiye 34, 3a

* Farsça bir kıt'a (hattata âit)

* Mîr Ali'nin asıl muvaffakiyete erıştirdiği yazı tarzı *nesta'lik*'in hafî (hurde) şeklidir. Onun böyle bir eserinin (TSMK-YY 922, Molla Câmi Dîvânı) basım hazırlığında iken, son derece ince oluşundan dolayı istenilen netice alınamayınca, görülen kıt'asının konulması cihetine gidilmiştir. Meşk kaleminden daha kalınca yazılmış olan bu kıt'anın husûsiyeti, koltuk tezhibinde minyatüre de yer verilmiş bulunmasındadır.

MÎR ALİ HEREVÎ

881/1476 yılında Herât'ta doğan Mîr Ali'nin ömrü kısmen Meşhed'de geçtiği için, Meşhedî nisbesiyle de anılması doğru değildir. Meşhed'de Zeyneddin Mahmud [41]'dan, *nesta'lik* hattını öğrendi. Sultan Ali Meşhedî [56]'den de ders aldığı rivâyeti vardır. Herât'ta "dîvan-ı inşâ" da vazifeli iken Sultan Hüseyin Baykara'nın sarayına dâhil oldu. Bu sebeple imzalarında "sultanî" veya "kâtibü's-sultanî" unvanını da kullanırdı. Şeceresi Hz. Hüseyin'e bağlandığı için "Hüseyinî" nisbesiyle de yazmıştır. Safevîlerin Herât'ı alması (916/1510) üzerine onların himâyesine girdi. Herât Şeybânîler tarafından alındığında (936/1529), diğer san'atkârlarla beraber Şeybânîler'in merkezi olan Buhâra'ya götürölüp Übeyd Hân'ın oğluna yazı muallimi tâyin edildi. Burada "şeyhu'l-hattâtîn" olarak bir kitap atölyesinde vazifelendirildi. Buhâra'daki yılları, takdir ve itibâr görmesine rağmen, onun için gurbet sıkıntılarıyla geçti; vatanına dönmek arzûsu kabul görmedi. 951/1544'de vefat edince, Buhâra'da ebediyen kalmış oldu. Nâsir ve şâirliği itibâriyle de dikkat çektiği belirtilen Mîr Ali şiirlerinde "Kâtib" mahlâsını kullanır; aslen Türk olduğu için, bu dilde söylenmiş şiirleri de vardır.

İmâd [69, 70, 71, 99, 104]'dan önceki devrenin bu en büyük *nesta'lik* hattatı, imzalarını Ali, Fakîr Ali, Mîr Ali, Ali Kâtib, Ali Sultanî, Ali Hüseyinî, Mîr Ali Kâtib, Mîr Ali Sultanî, Ali Herevî, Ali Hüseyin-i Herevî, Ali Kâtib-i Sultanî, Ali Kâtibü's-Sultânî şeklinde değişik olarak attığından, bir takım karıştırmalar da doğmuştur.

Eserleri dünya müze ve kütüphanelerine dağılmış olan Mîr Ali'nin talebesi arasında oğlu Mîr Muhammed Bâkır, Hâce Mahmud Şehâbî, Mîr Seyyid Ahmed, Mîr Hüseyin Buhârî ve Mîr Çeleme önde gelenleridir.

Kaynaklar:

MH, s. 28; *GH*, s. 78-83; *GS*, s. 65; *TH*, s. 691; *HH*, s. 209-211; *CMOM*, s. 227-231; *AH*, s. 473-479; *AAH*, II, 493-516; *Elr*, I, 864-5 (P.P. Soucek); *Miniatures Illustrations of Ali Sber Navai's Works of the XV-XIX Centuries*, Fan Publishing House of the Uzbek SSR, Tashkent, 1982; *DİA*, II, 397 (A. Alparslan).

58

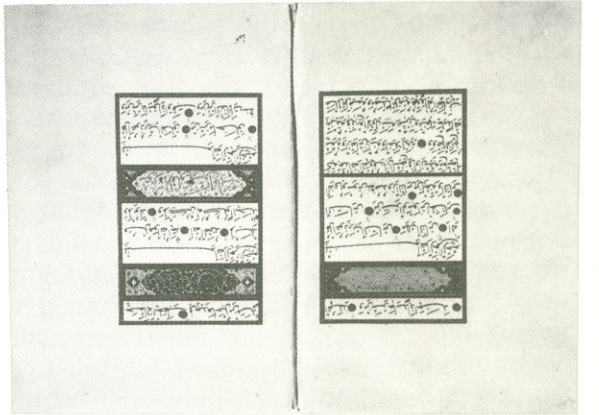
* **AKLÂM-I SİTTE İLE EN'ÂM'DAN İKİ SAHİFE** (tamamı 14 varak)

* 25x16 cm.

* **AHMED KARAHİSÂRÎ** (Karahisar, ?-İstanbul, 963/1556)

* Tarihsiz, İstanbul

* SK-Süleymaniye Câmiî K., 5, 13b-14a

52

* NESİH HATTI İLE MUSHAFIN İKİ SAHİFESİ (tamamı 483 varak)

* 20x13,5 cm.

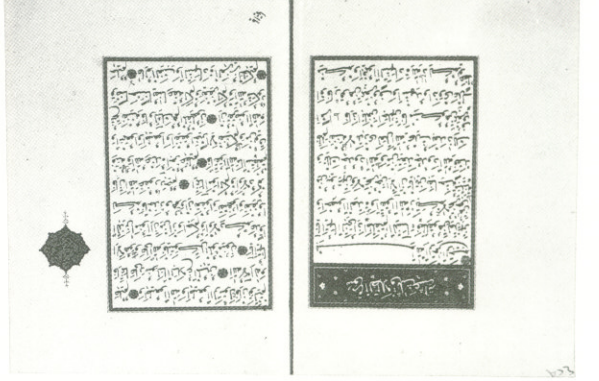
* ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-Istanbul, 926/1520)

* Rebiülevvel 920/Mayıs 1514, İstanbul

* İÜKRYK-A 6552, 481b-482a

* KK (süre: CXI, âyet: 4-5; süre: CXII; CXIII; CXIV) ve imza

* Şeyh Hamdullah'ın *nesib* hattındaki kendi üslubuna, 11 satırlı bu mushaf güzel bir örnektir ve onun yazdığı 47 mushaftan birinin hatıme sahifesidir. Tezhibi de, Sultan II. Bayezid devrinde görülen klasik Osmanlı yazmalarında görülen klasik üslubun latif nümunelerindenidir, baştaki 2 zahriye sahifesi de pek mükemmel tezhiplenmiştir.

53

* NESİH HATTI İLE MUSHAFTAN İKİ SAHİFE (tamamı 479 varak)

* 15,3x11 cm.

* MUSTAFA DEDE (Amasya, 900/1495-Istanbul, 945/1538)

* 930/1524, İstanbul

* İÜKRYK-A 6566, 428b-429a

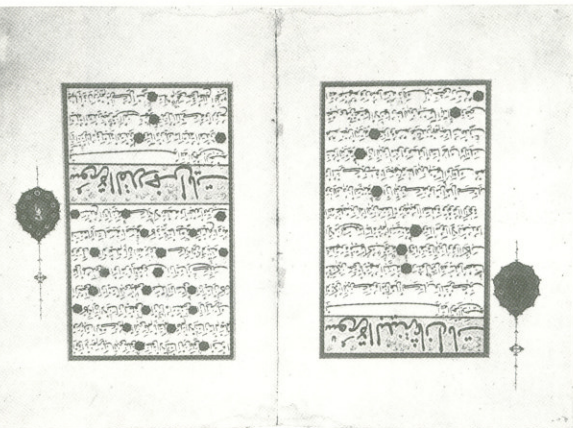
MH, s. 24, 25, 26; GS, s. 20; DK, s. 117; TH, s. 528; HH, s. 81-82; CMOM, s. 112; KDYS, s. 286; QAB, s. 92; THŞ, 4; THT, s. 65-6.

Kaynaklar:

900/1495'de Amasya'da doğan Mustafa Dede aklâm-ı sitte'yi babasından öğrendi ve icâzet aldı. Ancak onun tavrını daha hakkıyla kavrayamadan Şeyh Hamdullah vefat etti (926/1520). Bunun üzerine akrabasından Abdullah Amâsi'den hatın inceliklerini öğrendi; o arada Misir'a giderek, babasının Kahire'deki yazılarını inceledi, onun şivesini tamâmen aldı. Misir'da Şeyh üslubunun temellerini attı. Hâc dönüştü, o da babası gibi İstanbul'un Üsküdar yakasına yerleşti; san'atının en mükemmel devresinde vefat etti, kabri babasının yanındadır. Mushaf, kit'a ve murakkaka'ları fevkalâdedir.

MUSTAFA DEDE

* KK (süre: LXIV, âyet: 12-18; süre: LXV, âyet: 1-2).

54

* NESİH HATTI İLE MUSHAFTAN İKİ SAHİFE (tamamı 304 varak)

* 25,5x17,5 cm.

* ŞÜKRULLAH HALİFE (Amasya, ?-İstanbul, ?)

* C.evvel 899/Şubat 1494, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (süre: XCVI; XCVII; XCVIII, âyet: 1-8).

* Kaynaklarda aklâm-ı sitte'deki mehâreti belirtilmekte beraber, bilhassa *nesib* hattındaki üstadlığı zikredilen Şükrullah Halife'nin zamanımıza kadar gelebilmiş nadir bir eseri olan mushafından iki sahife veriyoruz. Her hâliyle Şeyh Hamdullah tarzının temsilcisi ve Şeyh'in san'atı halifesi sayılan bu zâta Şükrullah Halife denilmesi de bu sebeptendir. Süre başlarının beyne's-sütür tarzında pembe zemin üstüne tahriti altınla ve *levke* hatı ile yazılmış olduğu bu mushafın müstesnâ tezhibi de Osmanlı san'atının müstesnâ örneklerinden olup, müzehhip imzâsı yoktur. Secde ve hizb gülleri birbirinden farklı tarzda tezhiplenerek dikkat çekilmiş, aşere ve hamse işaretine yer verilmemiştir.

55

* NESİH HATTI İLE MUSHAFTAN İKİ SAHİFE (tamamı 389 varak)

* 31x20 cm.

* AHMED b. PİR MEHMED b. ŞÜKRULLAH (İstanbul, ?-İstanbul, 989/1581 ?)

* 14 Safer 980/26 Haziran 1572, İstanbul

* TSMK-EH 157, 380b-381a

* KK (süre: XCIII, âyet: 4-11; süre: XCIV; XCV; XCVI, âyet: 1-7)

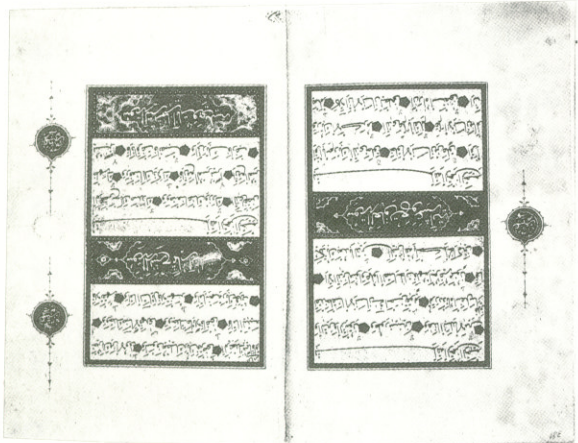
* Şükrullah Halife [54]'nin torunu ve Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in torun çocuğu olan Ahmed Efendi, burada görüldüğü gibi, dedelerinin üslubuna bağlı kalarak eserler verdi. Süre başı ve cüz, hizb, aşere gülleri tezhibiyle de dikkate değer olan bu mushafın müzehhibi belli değildir.

AHMED b. PİR MEHMED b. ŞÜKRULLAH

İstanbul'da doğan ve aklâm-ı sitte'yi babası PİR Mehmed (?-988/1580 ?)'den öğrenen Ahmed Efendi'nin 989/1581 sonunda vefat ettiği tahmin olunmaktadır.

Kaynaklar:

GS, s. 21, 57; DK, s. 11; TH, s. 81-82; TSMKAYK, I, 223 (833); KDYS, s. 277.

Kaynaklar:

MH, s. 26; GS, s. 20, 56-57; DK, s. 68; TH, s. 226; HH, s. 114; CMOM, s. 122; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarîhi* (basılmamış kısım), Hüseyin Hüsameddin, XI, 134-135 (SK); KDYS, s. 288; THT, s. 66.

Amasya şehrinde doğup yetişen Şükrullah Halife, bu mushafındaki imzasından öğrenildiğine göre, Şeyh Sevinlik'in oğludur. Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in hizmetinde bulunuyorken, kendisinden aklâm-ı sitte öğrendi ve hocasına dâmad oldu, onunla birlikte İstanbul'a gelip yerleşti. Şeyh'in yemeğini dahi pişirecek kadar dâimi gevresinde bulunan Şükrullah Halife'nin oğulları PİR Mehmed (?-988/1580 ?) ve Mustafa (?-?) ile torunu Ahmed [55] de X.(XVI), asrın "Şeyh Mektebi"ne bağlı hattatlarındandır. 950/1543 yılında hayatta olduğu kaydedilmekle birlikte, kat'i ölüm tarihi belli değildir. Şeyh Hamdullah'ın Karacaahmed'deki kabri yanına defnolunmuştur, çok talebesi vardır.

ŞÜKRULLAH HALİFE

* Tamamı 1 satır *muhakkak*, 6 satır *nesih*, 1 satır *sülüs*, 6 satır *nesih* ve 1 satır *muhakkak* sahife tertibi üzere, Yâkût [23-27] üslûbuna bağlı kalınarak yazılan bu mushafta, *nesih* hattı için siyah mürekkep kullanılmasına mukabil, *muhakkak* ve *sülüs* satırlar altın mürekkebiyle yazılıp, hattın kıyılarına büyük bir itina ile siyah tahrir çekilmiş; harflerin gözlü kısımları da siyah mürekkeple doldurulmuştur. *Nesih* satırları kısa tutularak, her sahifede tezhip için dörder koltuk mahalli bırakılmış ve bu da mushafa ayrı bir câzibe katmış; sûre başı tezhipleri ve kenarlardaki aşere işaretleri de bunu tamamlamıştır. Âyet sonlarındaki *durak* işaretleri birbirinin benzeridir. Serlevha tezhibi, Hüseyin Baykara devri (875/1470-911/1506)'nde de Baysungur devri (820/1417-836/1433)'ndeki kadar parlaklığını koruyan Herât üslûbunun seçkin örneklerindendir. Aynı hattata ve müzehhip topluluğuna âit bir başka mushaf Chester Beatty Kütüphanesindedir (Ms. 1449). Bu mushafa, sonradan Abdullah (et-Tabbâh) el-Herevî imzâsı yakıştırılmıştır (bkz. *QAB*, s. 80).

MUHAMMED b. SULTANŞÂH el-HEREVÎ

Hayatı hakkında mâlumat bulunmayan hattatlardandır.

Kaynak:

TSMKAYK, I, 104 (373).

48

* MUHAKKAK VE REYHANÎ HATLARI İLE İKİ KİT'A

* 21.5x32 cm.

* ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-İstanbul, 926/1520)

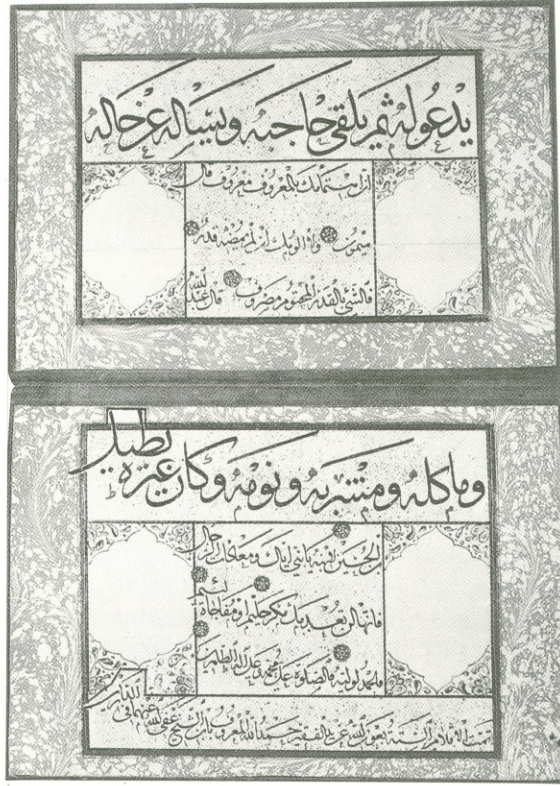
* Tarihsiz, İstanbul

* İÜKYK-A 6485'den

* Hz. Muhammed'le ilgili Arapça medhiye.

* Şeyh Hamdullah'ın kendi tavrını bulduktan sonra yazmış olduğu bir aklâm-ı sitte murakka'asından iki kit'a birlikte görülmektedir. Üstteki kit'ada bir satır *muhakkak*, üç satır *reyhânî*; alttaki kit'ada bir satır *muhakkak*, iki satır

reyhânî hattı yer alıyor. Gerek koltuk tezhibinden, gerekse dış pervazdaki ebrû kağıdının Hatip Mehmed Efendi (?-1187/1773)'ye âit oluşundan, bu murakka'anın XII.(XVIII.) asırda yazı haricindeki kısımlarıyla yenilendiği anlaşılmaktadır.

49

* TEVKÎ-RİKÂ° HATLARI İLE İKİ KİT'A

* 17x24 cm.

* ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-İstanbul, 926/1520)

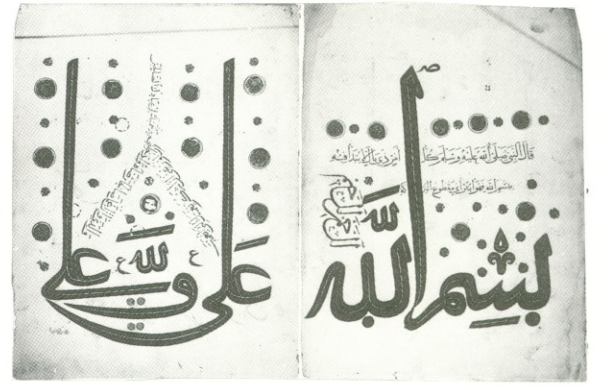
* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-EH 2084, 15-16

* Arapça kadim sözlerden.

* Şeyh'in Yâkût yolundan ayrılıp kendi üslûbunu bulduktan sonra yazdığı bir aklâm-ı sitte murakka'asından alınan bu iki kit'ada, üstteki birer satır *tevkî*, sonraki üçer satır *rıkâ°* hattı nümûnesidir. Altaki kit'anın -yine *rıkâ°* hattı ile yazılmış- son uzun satırı da Şeyh'in ferağ kaydırı ve tarihsizdir. Şeyh Hamdullah, eserlerine tarih koymayı çoğu zaman ihmâl etmiştir. Buna mukabil, meselâ Hâfız Osman bu hususta titizdir; hattâ İstanbul dışında yazdığı eserlerde, bulunduğu beldeyi dahi belirtir [73, 78].

Bu murakka'ada hareke ve sâir işaretlerin çok az ve seyrek olarak, hattın yazıldığı kalemle ve bâzılarının altın mürekkebiyle konulması her iki yazı cinsine de serbestlik vermiş, yazı sâhasına zer-efşan yapılarak, ayrı bir letâfet kazandırılmıştır. Murakka'a bahsinde anlatıldığı üzere, kit'aların deri şeritle birbirine bağlanıp cildlenmesiyle şekillenen bu albümler için misâl olarak, buna ve bir önceki [48] örneğe bakılabilir.

50-51

* TÛMÂR VE MUHAKKAK HATLARI İLE İKİ SAHİFE (tamamı 47 varak)

* 42.5x31.5 cm.

* MUHAMMED b. HASAN et-TAYYİBÎ (?-?-?)

* 12 Receb 908/11 Ocak 1503, Mısır.

* TSMK-K 882, 1b-2a.

* Besmele, hadîs ve duâ metni.

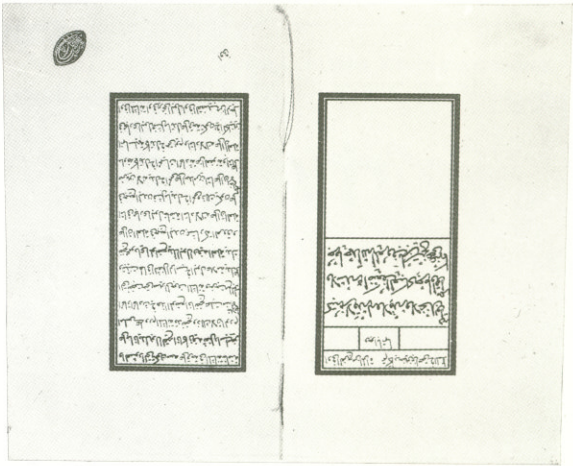
* Memlûk Sultanı Kansuh Gavri (844/1440-922/1516)'nin kütüphanesi için, Muhammed b. Hasan et-Tayyibî tarafından te'lif ve tertib edilip yazılan bu eserin metin kısmında, hat ve bilhassa kalem hakkında mufassal mâlumat verilmekte olup, hat çeşitlerinin tanıtıldığı metin kısmı Arapça bâzı şiir örnekleri ihtiva etmektedir.

Bu hat mecmuasının san'at cihetinden ehemmiyeti şudur: Eseri tertipleyen Muhammed b. Hasan, kendisinden takriben beş asır önce yaşamış olan İbnü'l-Bevvab [13, 14]'ın eserlerini ve üslûbunu iyi incelemiş olmalıdır ki, birçok yazı cinsini onun tarzında yazdığını belirtmektedir. Esâsen, İbnü'l-Bevvâb anlayışındaki hat, Mısır'da bu eserin hazırlandığı çağda devam ettiriliyordu. İbnü'l-Bevvab'ın pek az eseri zamanımıza kadar gelebildiği için verilen örnekler bir vesika kıymeti kazanmaktadır. Kitaptaki 18 yazı nev'i arasında *tûmâr*, *ıkdü'l-manzûm*, *mensûr*, *mukterin*, *mesâbif*, *riyâsî*, *lü'lü'î*, *bavaşî*, *eş'âr* gibi daha sonra kullanılmaz olanları da yer almaktadır.

Burada görülen kalın hat nev'i, kitabın aslında isimlendirilmemekle berâber, bunu andıran ve İbnü'l-Bevvab yolunda yazıldığı belirtilen bir başka örnekte (TSMK-Bağdad 70) *kalemü't-tûmâr* olarak tanıtılmaktadır. Buna dayanarak, ortası beyaz, kenarları da altın mürekkebiyle tahrirlenmiş bu siyah renkli iri yazılara *kalemü't-tûmâr* adını yakıştırıyoruz (Kalem ve hat istilâhları arasındaki fark I. Kısım'da izah olunmuştu). Aynı sahifelerde, ayrıca *muhakkak* hattına da yer verilmiştir.

MUHAMMED b. HASAN b. MUHAMMED b. AHMED b. ÖMER et-TAYYİBÎ eş-ŞAFÎ'Î

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen bu Memlûk hattatı, kitabında Dimyat limânı nâibi Muhammed b. Güzel el-İsâvî, Şeyh Cemâleddîn el-Hitî, Şeyh Yâsîn ve ismini vermediği üç hattattan yettiğini, İbnü'l-Bevvab'dan sonra, kendince en mükemmel yazanın Abdurrahman ibnû's-Şâc'igoldüğünü belirtiyor. Ancak insanın

44

* NESİH HATTI İLE TIP KİTABI (tamamı 94 varak)

* 22.7x13.7 cm.

* ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-Istanbul, 926/1520)

* Tarihsiz, Amasya

* TSMK-A 1996, 93b-94a

* Huneyn b. İshak (?-260/873)'in "el-Mesail ve ecvabihâ fi'rihb" isimli eseri.

* Sultan II. Bayezid, şehzâdeliği sırasında

Amasya'da vali olarak bulunuyor ve babası Fatih Sultan Mehmed için, bazı konularda hocası Şeyh Hamdullah'a kitap istinsah ettirip İstanbul'a gönderiyordu.

Burada hâtime sahifeleri görülen tip kitabı da, onlardan biridir. Tarihsiz olmakla beraber Fatih'in ölümünden (886/1481) önceki yıllara ait olduğu kesinidir.

Harekesiz nesihle yazılan bu kitapta, Şeyh'in kendi şivesini bulmazdan önceki Yâkût'a tâbi hâlim görülmüyor; aynı devre ait tarihsiz iki diğer eseri de SK-

(Ayasofya Kütüphanesi) 898 ve 3740'dadır; zaten Şeyh'in ketebelelerinde tarih cender bulunmaktadır. Kitapla sualler zer-mürekkep'le, cevapları da is

mürekkebiyle yazılmış; imzâda rika' hatı ve altın mürekkebi kullanılmıştır.

ŞEYH HAMDULLAH

Şeyh Hamdullah, bir rivâyete göre 833/1429, bir diğetine göre 840/1436

senesinde Amasya'da doğdu (89 yaşında iken yazdığı, lakin tarihini kaydetmediği bir mushafı (bkz. SK-Pertevniyal I)

dolayısıyla, birinci rivâyeti SK-Pertev Paşa K., 614 (yazma), 35b-36a; HH, s. 36,

MH, s. 24-25; GS, s. 48-53; DK, s. 8; TH, s. 185-187; Musakim zâde Sâdeddin Efendi, Meşâyihü'nâme-i İslâm,

SK-Pertev Paşa K., 614 (yazma), 35b-36a; HH, s. 36, 79-81; KA, III, 1981; CMOA, s. 108-112; Hüseyin

Husameddin, Amasya Tarihî, (basılmamış kısım) IX/230-237 (SK); Melek Celâl, Şeyh Hamdullah, İstanbul, 1948; Prof.Dr. A. Süheyl Ünver, Amasyalı Hamdullah

TSMKAYK, III, 803 (7199); M. Uğur Derman, Hat Efnedi ve Tip Tarihî, İstanbul, 1953;

Dehalarîmızdan Şeyh Hamdullah, Hayat Mecmuası, 1969/47, s. 23-25; TA, XVIII, 635-6 (U. Derman); KDYS, s. 269-289; GACT, s. 55 (29-30); THSŞ, 1-3; THT, s. 49-54; Muhiddin Serin, Hat San'atında Şeyh Hamdullah, Kubbela'tı Akademi Mecmuası, 1985/3, s. 11-24; DH, II, 847-8.

Şeyh'in san'at hayatının en mühim ve muhteşem devresi İstanbul'a gelişiyle başladı. Yazarken hokkasını tutacak ulema meclisinde baş köşeye oturacak kadar kendisine hümet eden Sultan II. Bayezid'in Yakût üslubundan yeni bir şive gikartılmasına dair arzusu ve bunun hayırlı neticeleri daha önce anlatılmıştı.

Bu sebeple, hakkında "kible'ü'l-kutâb" (= yazıcıların tevaccüh noktası) tabiri kullanan Şeyh Hamdullah, aklâm-i sitte denilen altı cins yazıda üstad olmuş ve 47 mushaf [52], sayısız en'âm-i şerif ve mushaf cüz'leri, dua mecmuaları, tumar, kır'a [45], murakkaa [48, 49] ve meşk mecmuaları ile ömrünü geçirmiştir.

Bayezid (İstanbul ve Edirne), Firuzâğa (İstanbul), Davud Paşa (İstanbul) camilerinin kitâbeleri onun celi sülûs hatına örnek olarak verilebilir; de, bu yazılar sonraki celi telâkkisine göre çok başlangıçta kalır.

Şeyh Hamdullah aynı zamanda okçulukta da söz sâhibidir. Zaten "Şeyh" unvanını alışına sebep, İstanbul'un fethinden sonra tesisi edilen Ok Meydanı'ndaki Atıclar Tekkesi'nin Şeyhi (bugünkü mânâsıyla: Ok Federasyonu Reisi) olmasındandır; 911/1505 tarihli menzîl taşı hâlâ yerinde durur. Şeyh'in avcılık ve yüzücülikle de uğraştığı, usta bir terzi olduğu bazı kaynaklarda yazılır.

Hamdullah Efendi'nin yetiştirdiği talebenin adedini kat'iyetle tesbite imkân yoktur. Fakat en başta gelenleri, kendi babasının ismini verdiği oğlu Mustafa Dede [53] ve damadı Şükrullah Halife [54]'dir. Bunların çocukları ve torunları [55] da hüs-n-i hat ile meşgul olarak, sonraki nesillere öğretmişlerdir. Yazı san'atı tarihinde en çok hatırat yetiştiren âile her hâlde Şeyh Hamdullah'inkidir. 926/1520 yılı nihâyetinde vefat eden Şeyh'in cenâzesi, devrin Şeyhülislamı Zembilli Ali Efendi tarafından Ayasofya Camii'nde namâzı kılınarak kabristanına defnolandı. Hatıratının bir kısmı "Şeyh sofasi" denilen bu mahallin civârına gömülmeyle şeref sayılmıştır; bu san'ata yeni başlayanlar arasında da, onun kabir toprağında bir hafta beklettikleri kalemler hat öğrenmekten mânevi feyiz umanlar çıkmıştır.

Kaynaklar:

MH, s. 24-25; GS, s. 48-53; DK, s. 8; TH, s. 185-187; Musakim zâde Sâdeddin Efendi, Meşâyihü'nâme-i İslâm, SK-Pertev Paşa K., 614 (yazma), 35b-36a; HH, s. 36, 79-81; KA, III, 1981; CMOA, s. 108-112; Hüseyin Husameddin, Amasya Tarihî, (basılmamış kısım) IX/230-237 (SK); Melek Celâl, Şeyh Hamdullah, İstanbul, 1948; Prof.Dr. A. Süheyl Ünver, Amasyalı Hamdullah TSMKAYK, III, 803 (7199); M. Uğur Derman, Hat Efnedi ve Tip Tarihî, İstanbul, 1953;

Dehalarîmızdan Şeyh Hamdullah, Hayat Mecmuası, 1969/47, s. 23-25; TA, XVIII, 635-6 (U. Derman); KDYS, s. 269-289; GACT, s. 55 (29-30); THSŞ, 1-3; THT, s. 49-54; Muhiddin Serin, Hat San'atında Şeyh Hamdullah, Kubbela'tı Akademi Mecmuası, 1985/3, s. 11-24; DH, II, 847-8.

45

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 23x30 cm.

* ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-Istanbul, 926/1520)

* Tarihsiz, İstanbul

* İÜKYK-A 6487'den.

* Hadisler

* Kendisine has aklâm-i sitte anlayışını geliştirdiği yıllara ait olan bu kit'ada, ekseri Şeyh Hamdullah kit'alarında görüldüğü gibi, nesih satırları kısa tutularak, koltuk kısmı geniş bırakılmıştır

ki, sonraki asırlarda nesih satırların, nâdir istisnaları olmakla beraber [116], daha uzun tutularak yazılması yoluna

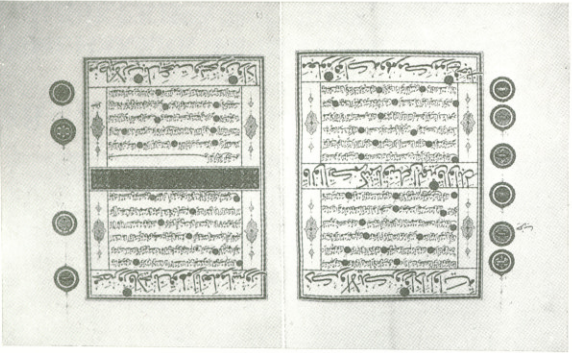
gidilecektir [68, 76, 82, 87, 88, 90, 113, 114, 115, 156, 162, 166]. Yakın devirde Şeyh'e takliden yazılan bir kit'ada da aynı

şekilde geniş koltuk'lara rastlanır [177]. Son yıllarında Şeyh Hamdullah, burada ve

52. örnekte olduğu gibi, "sağlarının ağardığı, bağının tıttığı, bedenin'in hasta olduğu yaşlılık zâmanında bu yazısını

Allah'a hamd, peygamberine salât ü selâm ederek yazdığını" belirtmeyi âdet edinmiştir.

Ferah koltuk tezyinatı, ebrû'lu iç pervazi ve zereğan dış pervazi Şeyh'in bu kit'asıyla pek uyumludur.

46-47

* MUHAKKAK-NESİH-SÜLÜS HATLARI İLE İKİ MUSHAF SAHİFESİ (tamamı 219 varak)

* 37x27.5 cm.

* MUHAMMED B. SULTANŞAH el-HEREVî (Herât, ?-?,?)

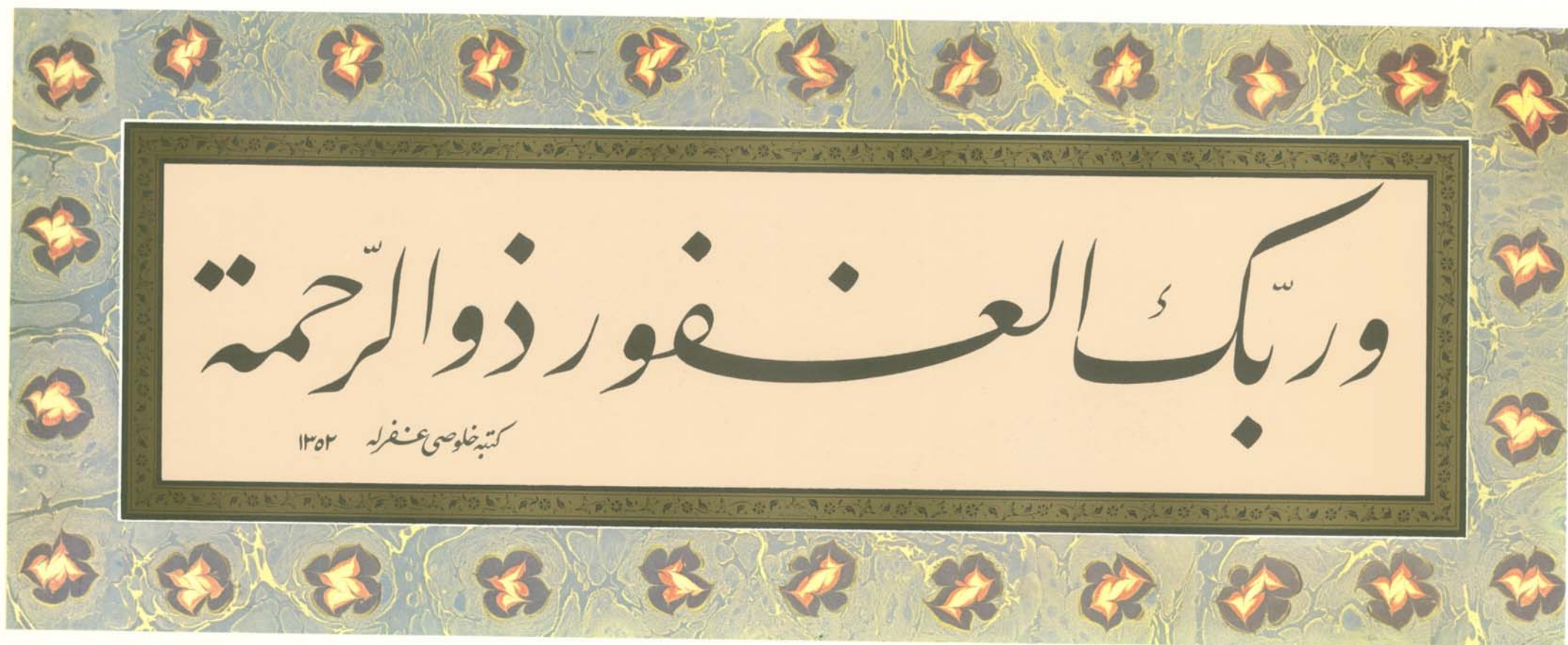
* 1-10 Ramazan 890/11-21 Kasım 1485,

Herât

* TSMK-HS 4, 156b-157a

* KK (süre: XXXVI, âyet: 76-83; süre: XXXVII, âyet: 1-42)

168 ١٦٨

169 ١٦٩

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله الذي هدانا لهذا
أما كنا لنكون من السالكين

رتبه العلم اعلی الرتب

کتبہم الدین عنفر ذوبہ
۱۳۷۲

165 ۱۶۵

عَلَيْهِ لَا يَنْفَعُ كَثْرَةُ لَا يَنْفَوْصُهُ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • لَا حَسَدًا إِلَّا عَلَى شَيْنٍ رَجُلٌ أَنَا اللَّهُ
الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ أَنَاءَ اللَّيْلِ وَأَنَاءَ النَّهَارِ وَرَجُلٌ أَنَا اللَّهُ مَا لَا فُتُوفٍ مِنْهُ أَنَاءَ
الَّيْلِ وَأَنَاءَ النَّهَارِ • اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِيعِ الْأُمَّةِ مُحَمَّدٍ إِلَى
وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ الطَّاهِرِينَ • سَوَدَهُ الْحَاجُّ أَحْمَدُ كَامِلٌ غُفِرَ ذُنُوبُهُ

166 ۱۶۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَبِجُودِهِ فَلَهُ الْجَنَّةُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مَدَدَاتِ
اللَّهُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يُخْرِجُ سَيِّئَكَ مِنَ الْمَيِّتِ

وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنْ الْحَيِّ

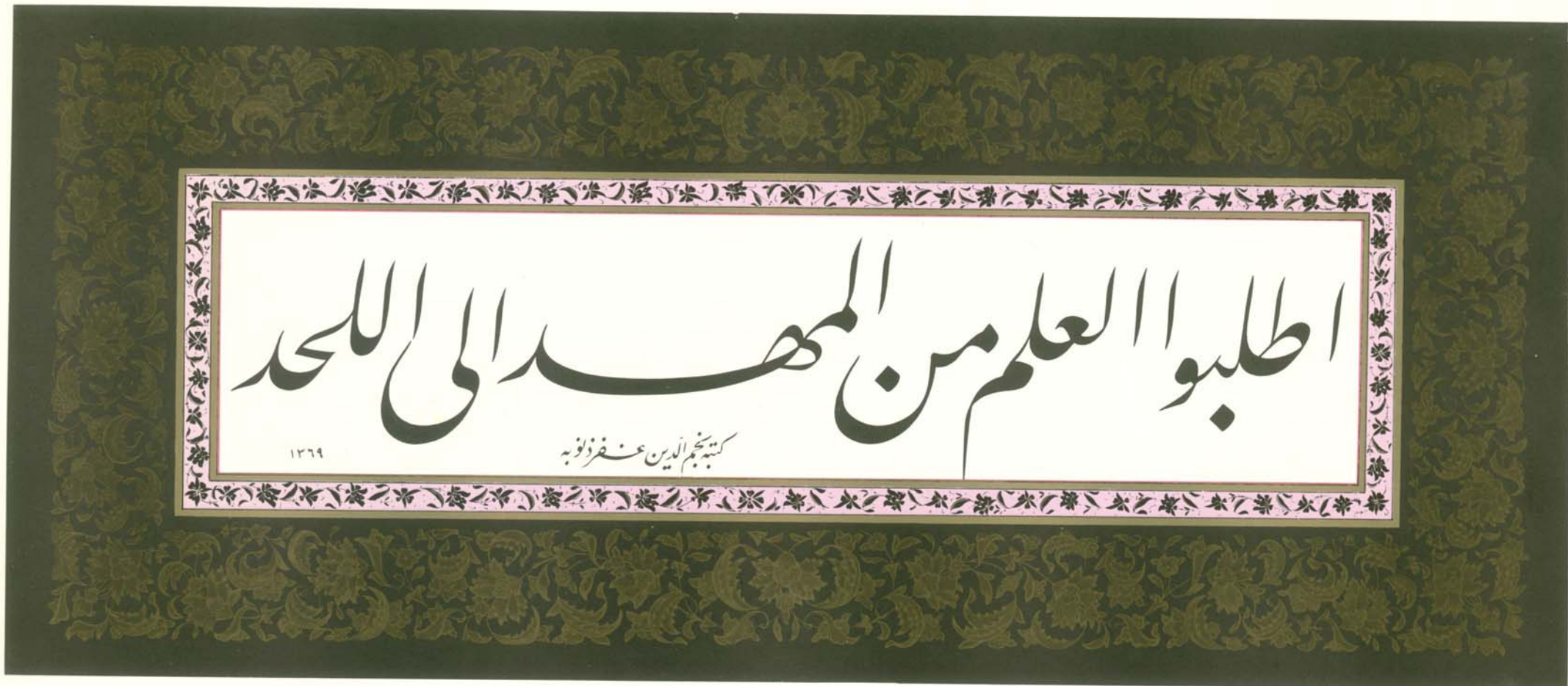
نقشه خلوصی تلمیذ سامی غفرلها ۱۳۲۳

أَنْ مِّنْ خَيْرٍ لَّكُمْ لِحَسَنِكُمْ خَلْقًا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
الرُّوْيَا الصَّالِحَةُ يُبَشِّرُهَا الْمُؤْمِنُ﴾ ﴿جَزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَارْبَعِينَ جَزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ
فَمَنْ رَأَى ذَلِكَ فَلْيُخْبِرْ بِهَا وَمَنْ رَأَى سِوَى ذَلِكَ فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ
لِيُخَيَّرَ فَلَئِنْفَتَّ عَلَى سَيِّئَةٍ ثَلَاثًا وَلَيْسَتْ كُتٌ وَلَا يُخْبِرُ بِهَا أَحَدًا﴾
كَتَبَهُ الْفَقِيرُ الْحَاجُّ أَحْمَدُ كَامِلٌ غَفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ وَسَتَرَ عَيْبَهُ أَمِينَ
۱۳۴۷

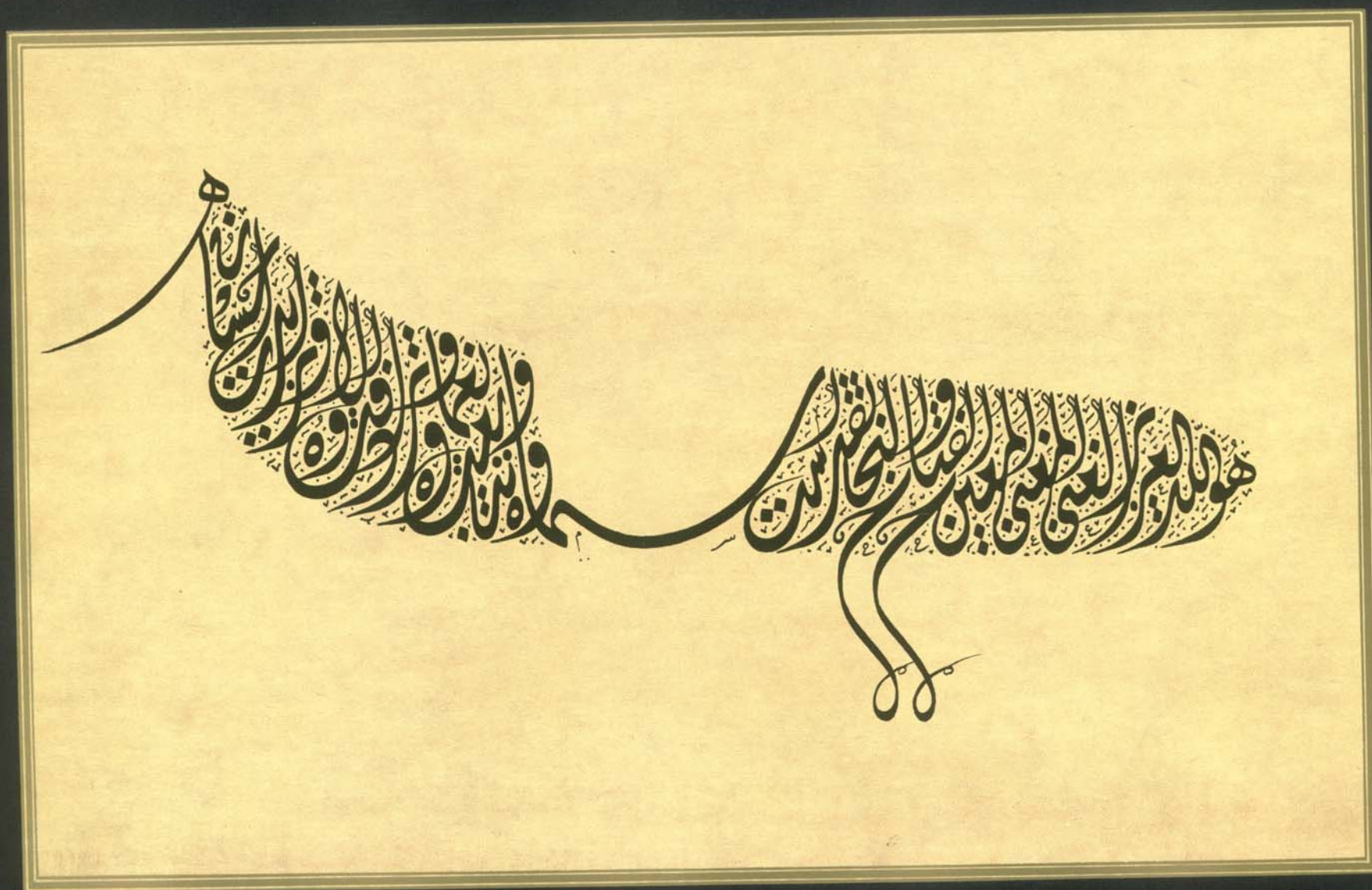
159 ١٥٩

160 ١٦٠

157 ١٥٧

158 ١٥٨

الابذكر الله تطمئن القلوب

نقده سامي عنفر ذنوبه

155 ١٥٥

يبلغ المرء بالصديق منازل الكبار

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ • لَوْ كُنْتُ مُؤْمِرًا عَنْ غَيْرِ مَشُورَةٍ لَأَمَرْتُ عَلَيْهِمُ
ابْنَ أُمِّ عَبْدِ اللَّهِ • عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لَا نَزَالَ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَادَاهُمْ حَتَّى يُقَاتِلَ الْخُرُومُ
الْمُسَيِّغُ الدَّجَالُ • اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى شَرَفِ الْخَلْقِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ
بُندَةُ الْعَبَّاسِ كَامِلُ صَاحِبِ خَطَا

156 ١٥٦

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ
وَمَا أَزِلُّكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ
تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا
بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ
سَلَامٌ هُوَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ

كُتِبَ بِالْمِقَادِ وَأُحْمِلَ الْكَلَامُ بِسَبْعِ خَطَائِدٍ غَيْرِ نَوْبَةٍ

بسم الله الرحمن الرحيم

عمر رضي الله عنه

ابو بكر رضي الله عنه

عن علي رضي الله تعالى عنه
كان اذا وصف النبي صلى الله عليه وسلم لم يكن
بالطويل الممط ولا بالقصير المتردد كان ربعة من القوم
ولم يكن بالجعد القطط ولا بالابطوط كان جعدا رجلا ولم يكن بالمطمم
ولا بالمكثم وكان في الوجه تدوير ابيض مشرب اوج العيينين
اهدب الاشفار جليل المشاش والكتد اجر ذو مسربة شثن الكفين
والقدين اذا مشى يتلع كانا مشي في صبيب واذا التفت
التفت معا بين كتفيه خاتم النبوة وهو خاتم النبيين
اجود الناس صدرا واصدقهم لجة

علي رضي الله عنه

عثمان رضي الله عنه

مصطفى ما جاء الارحمة للعالمين

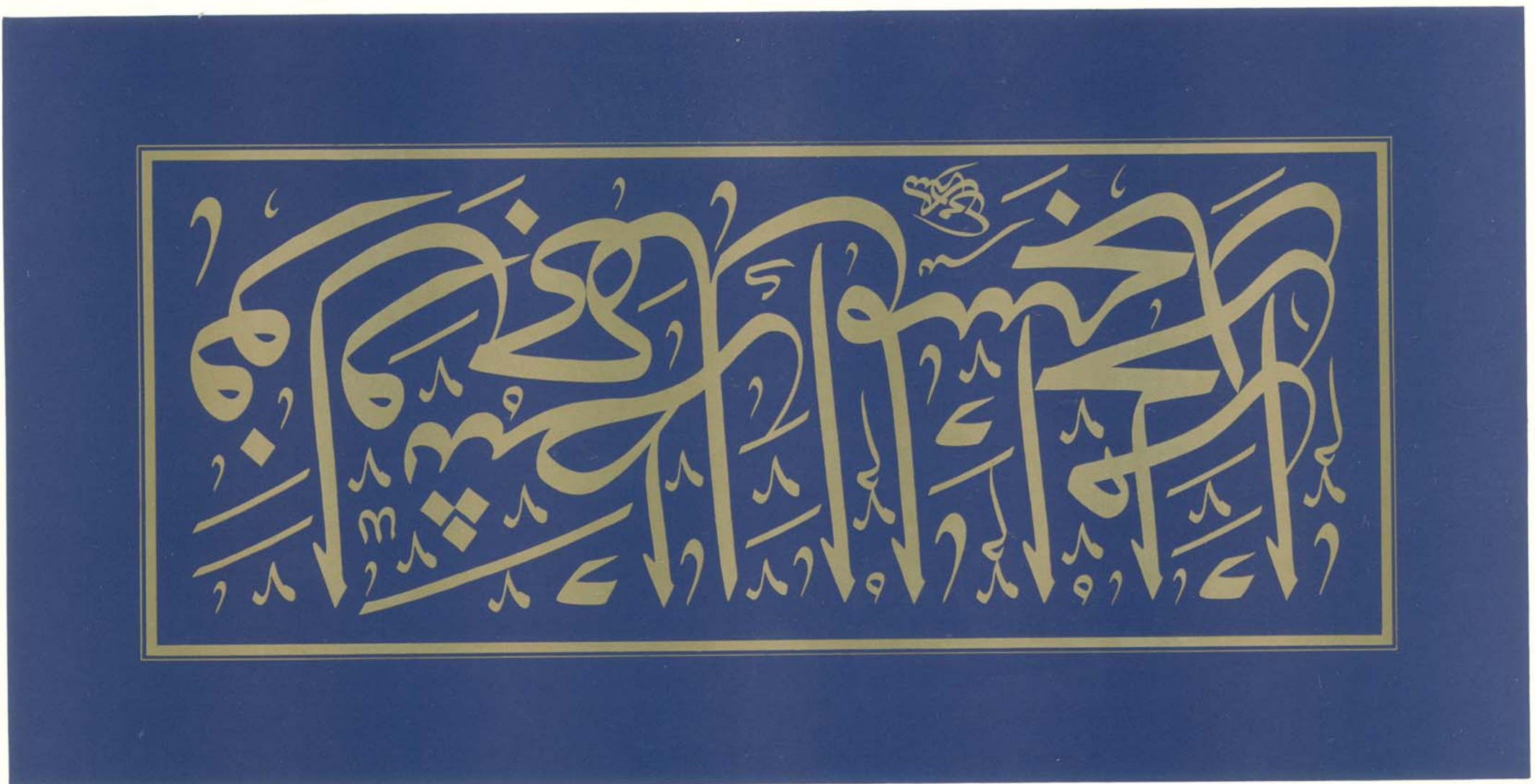
والينهم عريكة واكرمهم عشيرة من راه بديته باب ومن خالطه معرفة احبه
يقول ناعته لم اقبله ولا بعده مثله صلى الله عليه وسلم اللهم صل وسلم
على نبي الرحمة وشفيع الامة محمد وآله واصحابه الطيبين الطاهرين اجمعين
نمقة الفقير محمد حوصي من تلاميذ سامي غفر لهما

روى أن قمر بن لؤي بن عبد مناف صاحب بيت راحل بطاعون عظمى فيها مات مع مائة من المشايخ اتنا عشر الفا مرشدين لهذا القرن فأنقذ
بيتا لا يدخل فيها لوفاء سوي بيت رحل فأنقذ بيت الماركة فأنقذ مائة من خاشعة قط فيها الناس يتحدثون بهذا الأمر حتى أنقذ العربيا في رصدا
العرش سبع الخليفة فأنقذ حصاة فأنقذ مائة من بني جعفر بن أبي بكر فأنقذ ثمانين من خطيئة عمت لأبي بكر ومين الله سبحانه وقهره فأنقذ
عنه الدنيا والآخرة كبرياء روي أنه عن أبي حنيفة فأنقذ مائة من آل جعفر بن محمد بن علي بن أبي طالب فأنقذ مائة من آل جعفر بن علي بن أبي طالب وهو هذا

فلا زالوا يدعون حتى ألقوا به في البحر فلما ألقوا به قال الله تعالى له ألقوه في البحر فإني أكون عليه شهيدا فلما ألقوا به قال الله تعالى له ألقوه في البحر فإني أكون عليه شهيدا فلما ألقوا به قال الله تعالى له ألقوه في البحر فإني أكون عليه شهيدا

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١﴾ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣﴾ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٤﴾ وَأَخْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٥﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

الفقير إلى الحاج المأزور غفر له الملك المنزه عن مثل العجز والسخا والشرف

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَشْكُرَهُ لَوْلَا رَحْمَتُ اللَّهِ عَلَيْنَا لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا
 أن هدانا الله ۚ إِنَّ اللَّهَ
 لَذِي الْحِكْمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا
 أن هدانا الله ۚ إِنَّ اللَّهَ
 لَذِي الْحِكْمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا
 أن هدانا الله ۚ إِنَّ اللَّهَ
 لَذِي الْحِكْمِ

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَالَّذِي يُرِيهِمْ آيَاتِهِ
وَالَّذِي يُخْرِجُ النَّاسَ
مِنَ بُحْرَيْنِ لِيَلْبِسَهُ
ثِيَابَ الْمُنَافِقِينَ
وَالَّذِي يُضِلُّ
مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْغَنِيُّ
وَالَّذِي يُخَوِّضُ
الْبَنَاتِ فِي الْوُجُوهِ
وَالَّذِي يُضِلُّ
مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْغَنِيُّ
وَالَّذِي يُخَوِّضُ
الْبَنَاتِ فِي الْوُجُوهِ

وَالَّذِي يُضِلُّ
مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْغَنِيُّ
وَالَّذِي يُخَوِّضُ
الْبَنَاتِ فِي الْوُجُوهِ
وَالَّذِي يُضِلُّ
مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْغَنِيُّ
وَالَّذِي يُخَوِّضُ
الْبَنَاتِ فِي الْوُجُوهِ

عَلَّمَ قُلُوبَنَا لَدُنْكَ يَا رَبِّ ارْحَمْنَا يَا رَبِّ
وَقُلُوبَنَا لَدُنْكَ يَا رَبِّ ارْحَمْنَا يَا رَبِّ

أَوَّلَهُمْ هُوَ يَا رَبِّ ارْحَمْنَا يَا رَبِّ
وَقُلُوبَنَا لَدُنْكَ يَا رَبِّ ارْحَمْنَا يَا رَبِّ

مُسْتَطَفَةً بِكُلِّ خَطٍّ اسْتَوَى
وَقُلُوبَنَا لَدُنْكَ يَا رَبِّ ارْحَمْنَا يَا رَبِّ

وَأَلَّاهُمْ طَوْعًا وَمِنْهُمْ
وَقُلُوبَنَا لَدُنْكَ يَا رَبِّ ارْحَمْنَا يَا رَبِّ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّشْكِينًا

وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا

وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا

وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا مُّجْتَارًا

فَمِنْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ وَهُمْ يُخَالِفُونَكُمْ فِي حُلِيِّهِمْ وَلَهُمْ أَسْمَاءُ مِمَّا تَسْمَوْنَ لَكُمْ وَأَسْمَاءُ بَنَاتِكُمْ فِي الْمَوَدَّةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ۚ

١٣١٨

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَبَقَ الْفَرِيدُونَ قَالُوا وَمَا الْفَرِيدُونَ قَالَ الَّذِينَ كَرُّوا اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ
وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ رَزَقَهُ اللَّهُ قَلْبًا ذَاكِرًا وَلَيْسَ أَتَانًا شَاكِرًا وَبَدَأَ عَلَى الْبَلَاءِ صَابِرًا وَأَمْرًا مُؤْمِنَةً
فَقَدَّوْنِي خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ الرِّزْقِ الْكَفَافُ. وَقَالَ النَّبِيُّ
صَلَّوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُكْثِرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ. وَقَالَ النَّبِيُّ
صَلَّوَاتُ الرَّحْمَنِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ. وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
أَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَمَةِ شَفِيعًا. وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا رَجِيمٌ
وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ غَارِبٌ سَبِيلٌ وَعَدْ نَفْسَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ
اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى أَشْرَفِ الْخَلْقِ وَكَمَلِ الْخَلْقِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ وَصَحَابِهِ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
كَتَبَهُ الْعَبْدُ الْفَقِيرُ مُحَمَّدُ بْنُ خَلْفٍ غَفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ وَسَرَّعَ يَوْمَهُ بِمُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ ١٣١٢ هـ

Handwritten text in Persian script, likely a title or heading, featuring stylized calligraphy.

بسم الله الرحمن الرحيم

کتابخانه مجلس شورای ملی

کتاب الفوائد العظمیٰ فی شرح الفوائد العظمیٰ

Handwritten text in a cursive script, likely a manuscript. The text is written in a single column, with some lines starting with a large, decorative initial letter. The script is dense and appears to be a form of Arabic or Persian calligraphy. There are several large, dark circular marks (possibly ink blots or decorative elements) interspersed throughout the text.

[illegible]

كَفَّالُ زُرِّكَ كَمُرِّيْقِيكَ وَأَكْفَتُ

كَفَّكَافُهَا كَمِيْدِرْكَانِ مِنْكَ كَا

تَكَرُّكَ كَرَّكَ كَرَّكَ كَرَّكَ كَرَّكَ

تَحْكِي مَشْكُكَ كَتَرَّكَ كَانَتْ لَكَ الْكَلَاكَ

كَفَّالُ مَابِيْ كَفَّالُ الْكَافِ كَرَّكَ

يَا كَوَّكَ كَبَاكَ كَانِ حَكِي كَوَّكَ الْفَلَاكَ

سَوْدَةُ مَحْنُونِ أَدْرِ السَّيِّدِ عَبْدُ اللَّهِ

١٢٩٤

وَجِئْنَا بِكَ بِرَبِّكَ وَبِأَنْفُسِنَا

وَبِأَنْفُسِنَا وَبِأَنْفُسِنَا وَبِأَنْفُسِنَا
وَبِأَنْفُسِنَا وَبِأَنْفُسِنَا وَبِأَنْفُسِنَا

وَبِأَنْفُسِنَا وَبِأَنْفُسِنَا وَبِأَنْفُسِنَا

وَبِأَنْفُسِنَا وَبِأَنْفُسِنَا وَبِأَنْفُسِنَا

الحمد لله رب العالمين

سأوا الوعد الاخير
٢٩٤

وَالْمَلِكِ الْحَمْدُ

اللَّهُ صَافٍ وَوَعْدُ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

اِذَا مَشَى نَفْسٌ لَعَنَّكَ اَلْمَا مَشَى فِيْ صَبَبٍ

وَإِذَا الْفَتْلُ لَقِنَ مَعَايِزَ كُفِّيهِ خَاةُ النَّوَّةِ ۝ وَهُوَ

خَاةُ النَّيِّينَ ۝ اَجُودُ النَّاسِ صَدْرًا ۝ وَاصْدَقُهُمْ لُحْجَةً ۝ وَ

وَالْيَنَّهُمْ عَرِيكَتَ ۝ وَكَزَمَهُمْ عَشِيرَةً

مَنْ رَأَى بَلَدَهُ هَابَةً

وَمِنْ خَالِطِهِمْ عَرَفْنَا حَبْرَةً ۝ يَقُولُنَا عَنْهُمْ لِمَا رَقَبْتَهُمْ وَلَا

مَشْكَةً ۝

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِّعِ الْاُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

وَاصْحَابِهِ الْمُنْتَجِبِينَ الطَّاهِرِينَ اَجْمَعِينَ ۝ وَعَلَى جَمِيعِ

الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ ۝ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَآلِهِ
وَاصْحَابِهِ الْمُنْتَجِبِينَ الطَّاهِرِينَ اَجْمَعِينَ ۝ وَعَلَى جَمِيعِ

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

بسم الله الرحمن الرحيم

فان سب من جنتنا و ما نزلنا من السماء من ماء الا جعلنا من ماء ذلک نخلًا مخرجًا زبیبًا و ما نزلنا من السماء من ماء الا جعلنا من ماء ذلک نخلًا مخرجًا زبیبًا و ما نزلنا من السماء من ماء الا جعلنا من ماء ذلک نخلًا مخرجًا زبیبًا

[illegible][illegible]

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠
 ١٢١
 ١٢٢
 ١٢٣
 ١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠
 ٢٠١
 ٢٠٢
 ٢٠٣
 ٢٠٤
 ٢٠٥
 ٢٠٦
 ٢٠٧
 ٢٠٨
 ٢٠٩
 ٢١٠
 ٢١١
 ٢١٢
 ٢١٣
 ٢١٤
 ٢١٥
 ٢١٦
 ٢١٧
 ٢١٨
 ٢١٩
 ٢٢٠
 ٢٢١
 ٢٢٢
 ٢٢٣
 ٢٢٤
 ٢٢٥
 ٢٢٦
 ٢٢٧
 ٢٢٨
 ٢٢٩
 ٢٣٠
 ٢٣١
 ٢٣٢
 ٢٣٣
 ٢٣٤
 ٢٣٥
 ٢٣٦
 ٢٣٧
 ٢٣٨
 ٢٣٩
 ٢٤٠
 ٢٤١
 ٢٤٢
 ٢٤٣
 ٢٤٤
 ٢٤٥
 ٢٤٦
 ٢٤٧
 ٢٤٨
 ٢٤٩
 ٢٥٠
 ٢٥١
 ٢٥٢
 ٢٥٣
 ٢٥٤
 ٢٥٥
 ٢٥٦
 ٢٥٧
 ٢٥٨
 ٢٥٩
 ٢٦٠
 ٢٦١
 ٢٦٢
 ٢٦٣
 ٢٦٤
 ٢٦٥
 ٢٦٦
 ٢٦٧
 ٢٦٨
 ٢٦٩
 ٢٧٠
 ٢٧١
 ٢٧٢
 ٢٧٣
 ٢٧٤
 ٢٧٥
 ٢٧٦
 ٢٧٧
 ٢٧٨
 ٢٧٩
 ٢٨٠
 ٢٨١
 ٢٨٢
 ٢٨٣
 ٢٨٤
 ٢٨٥
 ٢٨٦
 ٢٨٧
 ٢٨٨
 ٢٨٩
 ٢٩٠
 ٢٩١
 ٢٩٢
 ٢٩٣
 ٢٩٤
 ٢٩٥
 ٢٩٦
 ٢٩٧
 ٢٩٨
 ٢٩٩
 ٣٠٠
 ٣٠١
 ٣٠٢
 ٣٠٣
 ٣٠٤
 ٣٠٥
 ٣٠٦
 ٣٠٧
 ٣٠٨
 ٣٠٩
 ٣١٠
 ٣١١
 ٣١٢
 ٣١٣
 ٣١٤
 ٣١٥
 ٣١٦
 ٣١٧
 ٣١٨
 ٣١٩
 ٣٢٠
 ٣٢١
 ٣٢٢
 ٣٢٣
 ٣٢٤
 ٣٢٥
 ٣٢٦
 ٣٢٧
 ٣٢٨
 ٣٢٩
 ٣٣٠
 ٣٣١
 ٣٣٢
 ٣٣٣
 ٣٣٤
 ٣٣٥
 ٣٣٦
 ٣٣٧
 ٣٣٨
 ٣٣٩
 ٣٤٠
 ٣٤١
 ٣٤٢
 ٣٤٣
 ٣٤٤
 ٣٤٥
 ٣٤٦
 ٣٤٧
 ٣٤٨
 ٣٤٩
 ٣٥٠
 ٣٥١
 ٣٥٢
 ٣٥٣
 ٣٥٤
 ٣٥٥
 ٣٥٦
 ٣٥٧
 ٣٥٨
 ٣٥٩
 ٣٦٠
 ٣٦١
 ٣٦٢
 ٣٦٣
 ٣٦٤
 ٣٦٥
 ٣٦٦
 ٣٦٧
 ٣٦٨
 ٣٦٩
 ٣٧٠
 ٣٧١
 ٣٧٢
 ٣٧٣
 ٣٧٤
 ٣٧٥
 ٣٧٦
 ٣٧٧
 ٣٧٨
 ٣٧٩
 ٣٨٠
 ٣٨١
 ٣٨٢
 ٣٨٣
 ٣٨٤
 ٣٨٥
 ٣٨٦
 ٣٨٧
 ٣٨٨
 ٣٨٩
 ٣٩٠
 ٣٩١
 ٣٩٢
 ٣٩٣
 ٣٩٤
 ٣٩٥
 ٣٩٦
 ٣٩٧
 ٣٩٨
 ٣٩٩
 ٤٠٠
 ٤٠١
 ٤٠٢
 ٤٠٣
 ٤٠٤
 ٤٠٥
 ٤٠٦
 ٤٠٧
 ٤٠٨
 ٤٠٩
 ٤١٠
 ٤١١
 ٤١٢
 ٤١٣
 ٤١٤
 ٤١٥
 ٤١٦
 ٤١٧
 ٤١٨
 ٤١٩
 ٤٢٠
 ٤٢١
 ٤٢٢
 ٤٢٣
 ٤٢٤
 ٤٢٥
 ٤٢٦
 ٤٢٧
 ٤٢٨
 ٤٢٩
 ٤٣٠
 ٤٣١
 ٤٣٢
 ٤٣٣
 ٤٣٤
 ٤٣٥
 ٤٣٦
 ٤٣٧
 ٤٣٨
 ٤٣٩
 ٤٤٠
 ٤٤١
 ٤٤٢
 ٤٤٣
 ٤٤٤
 ٤٤٥
 ٤٤٦
 ٤٤٧
 ٤٤٨
 ٤٤٩
 ٤٥٠
 ٤٥١
 ٤٥٢
 ٤٥٣
 ٤٥٤
 ٤٥٥
 ٤٥٦
 ٤٥٧
 ٤٥٨
 ٤٥٩
 ٤٦٠
 ٤٦١
 ٤٦٢
 ٤٦٣
 ٤٦٤
 ٤٦٥
 ٤٦٦
 ٤٦٧
 ٤٦٨
 ٤٦٩
 ٤٧٠
 ٤٧١

کتابخانه عمومی مسجد اعظم کربلا

کتابخانه مجلس شورای اسلامی
تاسیس ۱۳۰۲

تَوَكَّلْنَا عَلَى رَبِّ السَّمَاءِ

عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ حَافَظَ عَلَى أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ وَأَرْبَعٍ بَعْدَهَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ • عَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ حَافَظَ عَلَى أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ لَيْسَ فِيهِمْ تَسْلِيمٌ يَفْتَحُ لَهُنَّ أَبْوَابُ السَّمَاءِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُصَلِّيًا بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَيُصَلِّ أَرْبَعًا • وَفِي رِوَايَةٍ إِذَا صَلَّي أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا • وَرَوَى أَنَّهُ ﷺ قَالَ كَانَ يُصَلِّي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ بَعْدَ الزَّوَالِ لَا يُسَلِّمُ إِلَّا فِي آخِرِ هُنَّ وَقَالَ لَهَا سَاعَةٌ تَفْتَحُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَاجْبِازْ يَصْعَدُ فِيهَا عَمَلُ صَائِلٍ • كَتَبَهُ السَّيِّدُ مُحَمَّدٌ شَوْقِي

وَسَلَّمْنَا بِسَبَابِ الْقَضَاءِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَبِالْحَمْدِ لِلَّهِ الْمَوْلَى

لِأَبِيهِ وَأُمِّهِ وَالْأَقْرَبِ

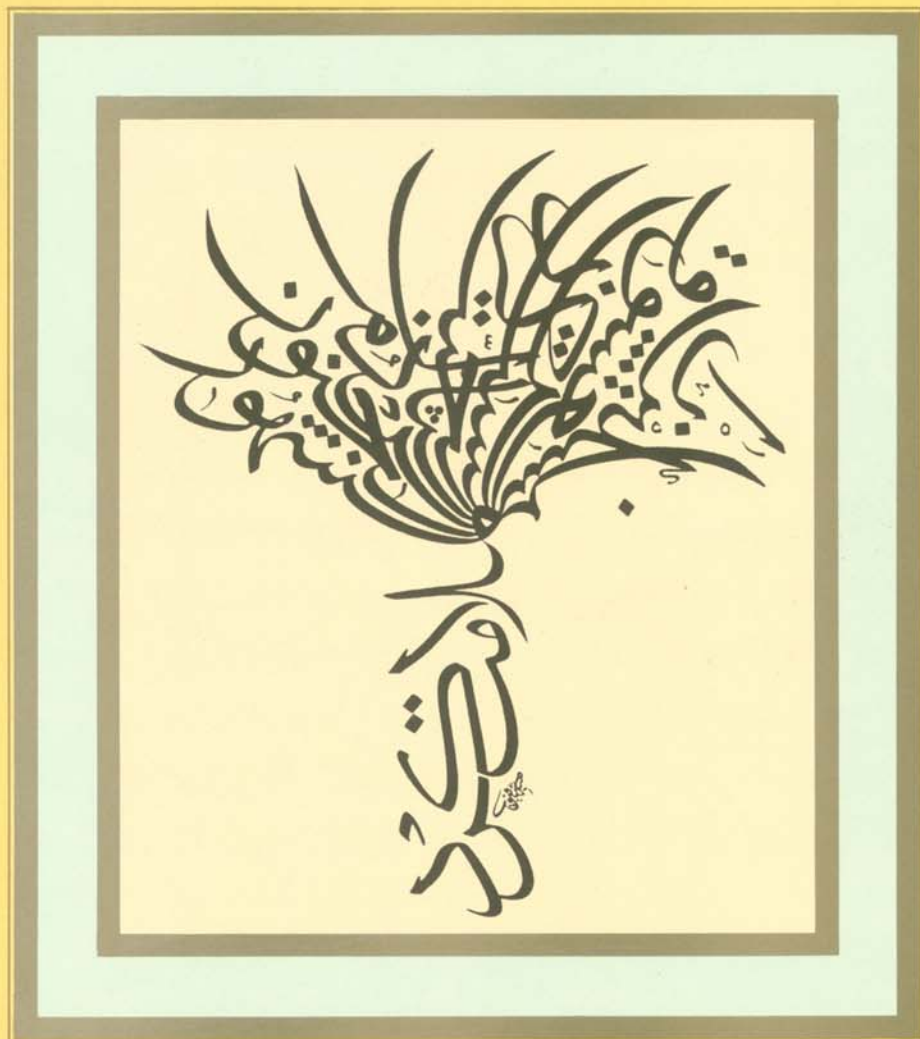
وَالْأَعْلَى وَالْأَسْفَلِ وَالْغَنِيِّ

وَالْفَقِيرِ وَالْمُتَعَذِّرِ

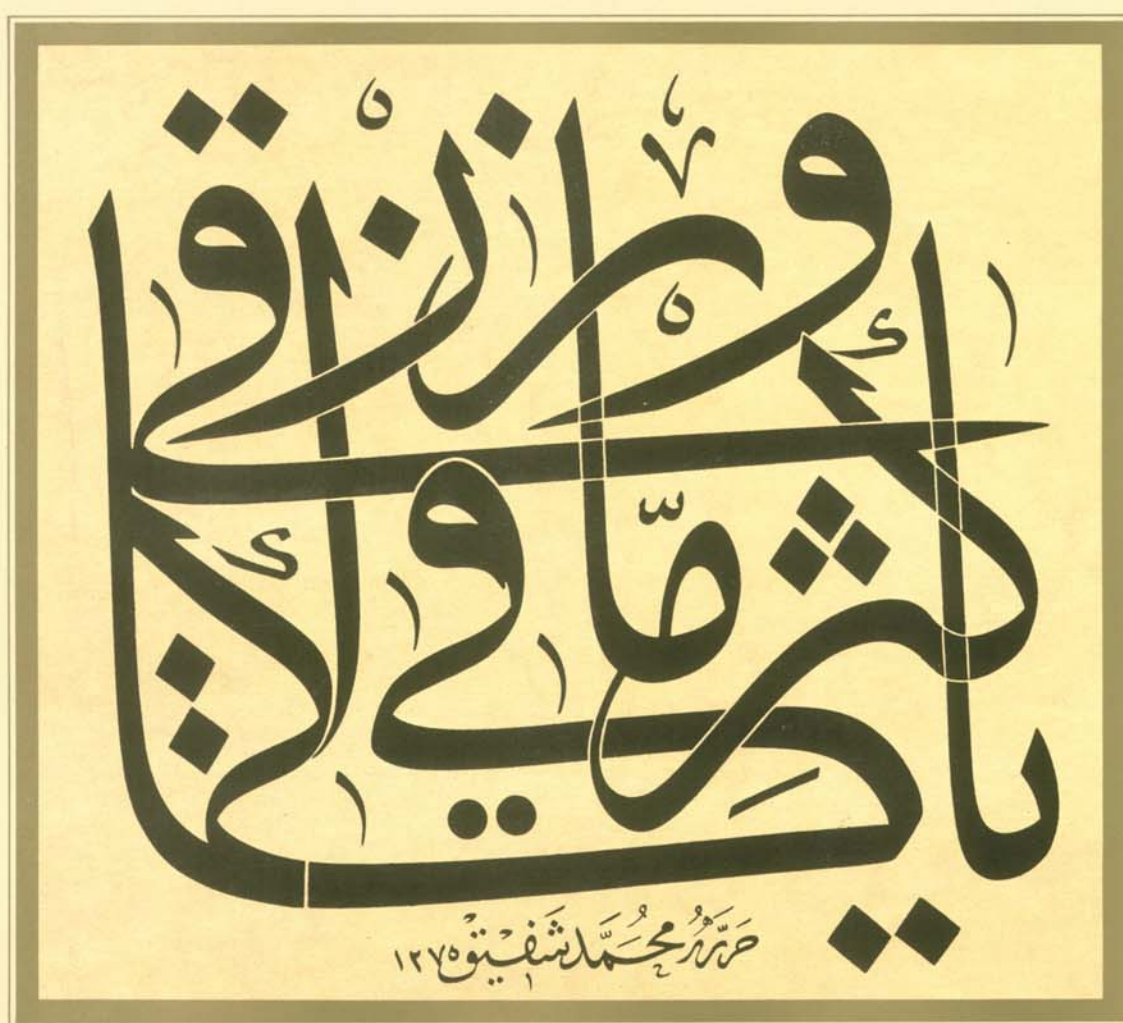
وَالْمُتَعَذِّرِ وَالْمُتَعَذِّرِ

وَالْمُتَعَذِّرِ وَالْمُتَعَذِّرِ

122
۱۲۲

123
۱۲۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا
 مَشْجُورًا

وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ

وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ

وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ

عَنْ أَبِي عَسِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَكْمُلُ عَبْدٌ إِلَّا بِإِيمَانٍ بِاللَّهِ تَعَالَى
حَتَّى تَكُونَ فِيهِ خَمْسٌ خَصَالٍ التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ وَالتَّقْوَى إِلَى اللَّهِ وَالتَّسْلِيمُ لِأَمْرِ اللَّهِ
وَالرِّضَاءُ بِقَضَاءِ اللَّهِ وَالصَّبْرُ عَلَى بَلَاءِ اللَّهِ فَمَنْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ كُنِيَ أَضْعَفُ الْعِبَادِ لِلْعَرَفَةِ

كُنِيَ لِأَبِي دَعْيٍ أَبُوجُفٍّ أَفَلَا تَطْلُبُ

مِنْ الْجَفَاءِ وَفَا

عَنْ شَقِيقِ بْنِ بَرِّهِيمَ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ فَقَالَ لَا تَأْتِنَا سِرٌّ لَيْسَ مَوْجِبِي صَالِحٍ فَكَيْفَ
أَعْلَمُ أَنِّي صَالِحٌ أَمْ غَيْرُ صَالِحٍ فَقَالَ لَهُ شَقِيقٌ أَظْهَرَ سِرِّكَ عِنْدَ الصَّالِحِينَ
فَإِنْ رَضُوا بِكَ فَأَعْلَمُ أَنَّكَ صَالِحٌ وَإِلَّا فَلَا وَأَعْرِضْ لِدُنْيَا عَلَى قَلْبِكَ فَإِنْ رَدَّهَا
فَأَعْلَمُ أَنَّكَ صَالِحٌ وَإِلَّا فَلَا كَتَبَهُ السَّيِّدُ عَبْدُ اللَّهِ الرَّهْدِيُّ غَفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ

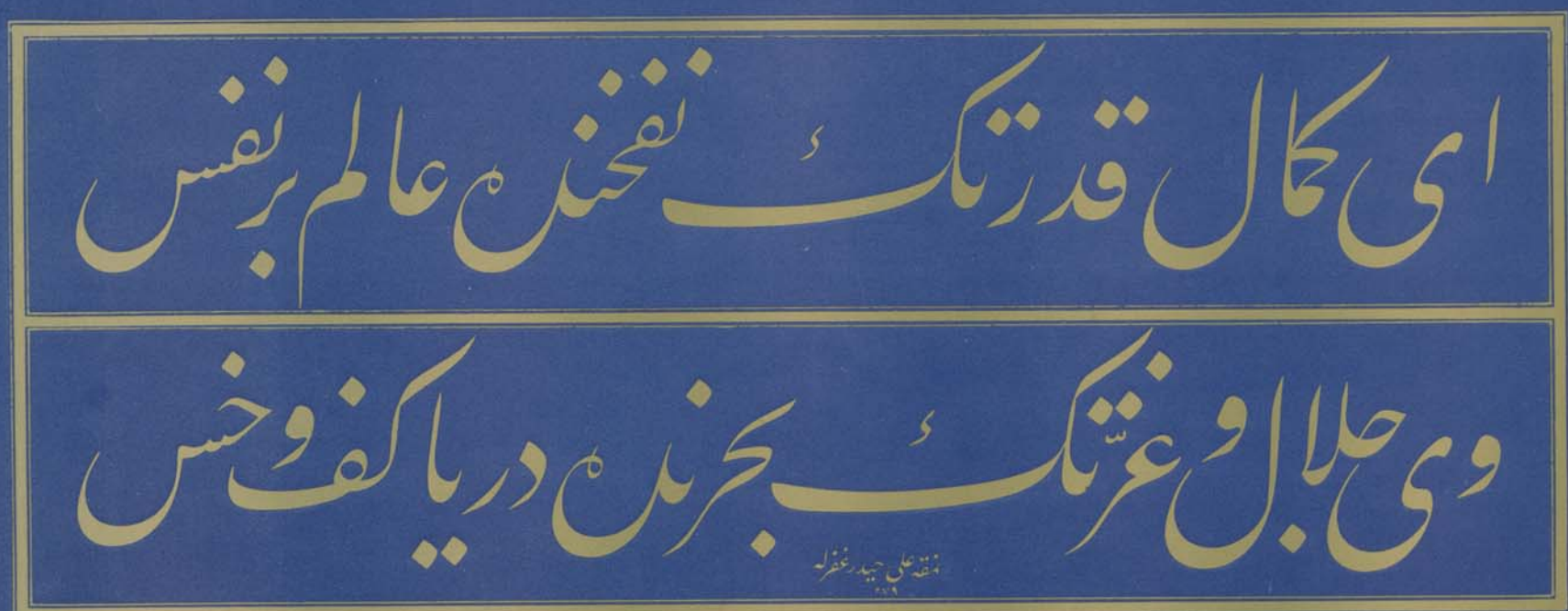
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ان الله لا يخلف الميعاد

110 九九.

A circular decorative element featuring Arabic calligraphy. The text is arranged in a circular pattern, with the word "الله" (Allah) prominently displayed in the center. The calligraphy is in a stylized, elegant script, and the entire circle is surrounded by a decorative border.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللَّهُ
وَجْهَهُ • وَرَضِيَ اللَّهُ عَنْكَ • كَانَ إِذَا وَصَفَ
الْبَيْضَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • قَالَ لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيلِ الْمَغِطِ • وَلَا
بِالْقَصِيرِ الْمُرْتَدِّ • كَانَ رُبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ • وَلَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ الْفَطِطِ
وَلَا بِالْبَسِيطِ • كَانَ جَعْدًا زَجَلًا • وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهِّدِ وَلَا بِالْمُكَلِّدِ
وَكَانَ فِيهِ الْوَجْهَ يُدَوِّرُ • أَبْيَضَ مَشْرِبًا • أَدْعَى الْعَيْنَيْنِ
أَهْدَبَ الْأَشْفَارِ • جَلِيلَ الْمَشَارِ وَالْكَنْدِ أَجْدَ
دَامِنِينَ • شَرَّ الْكَفِينِ

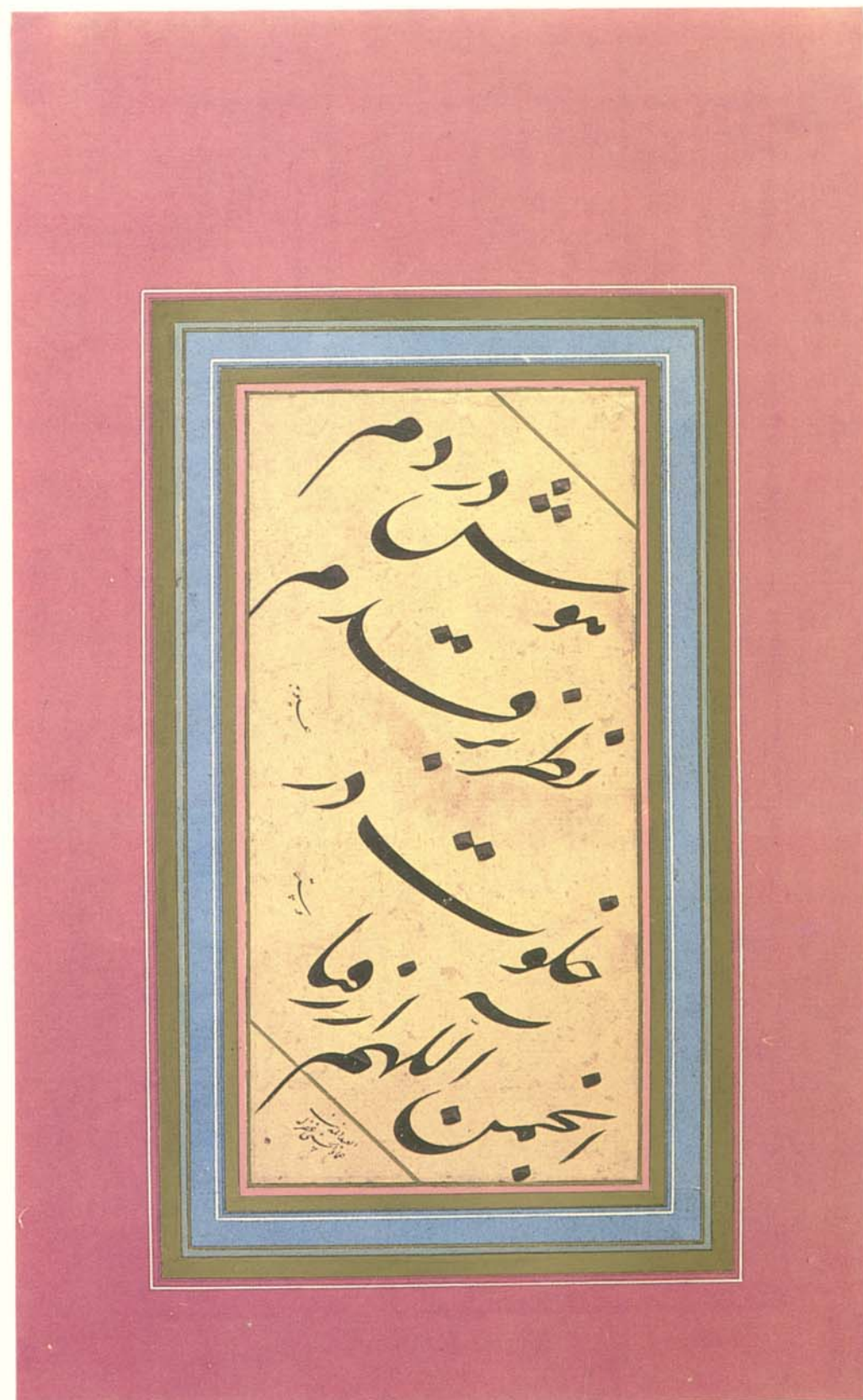
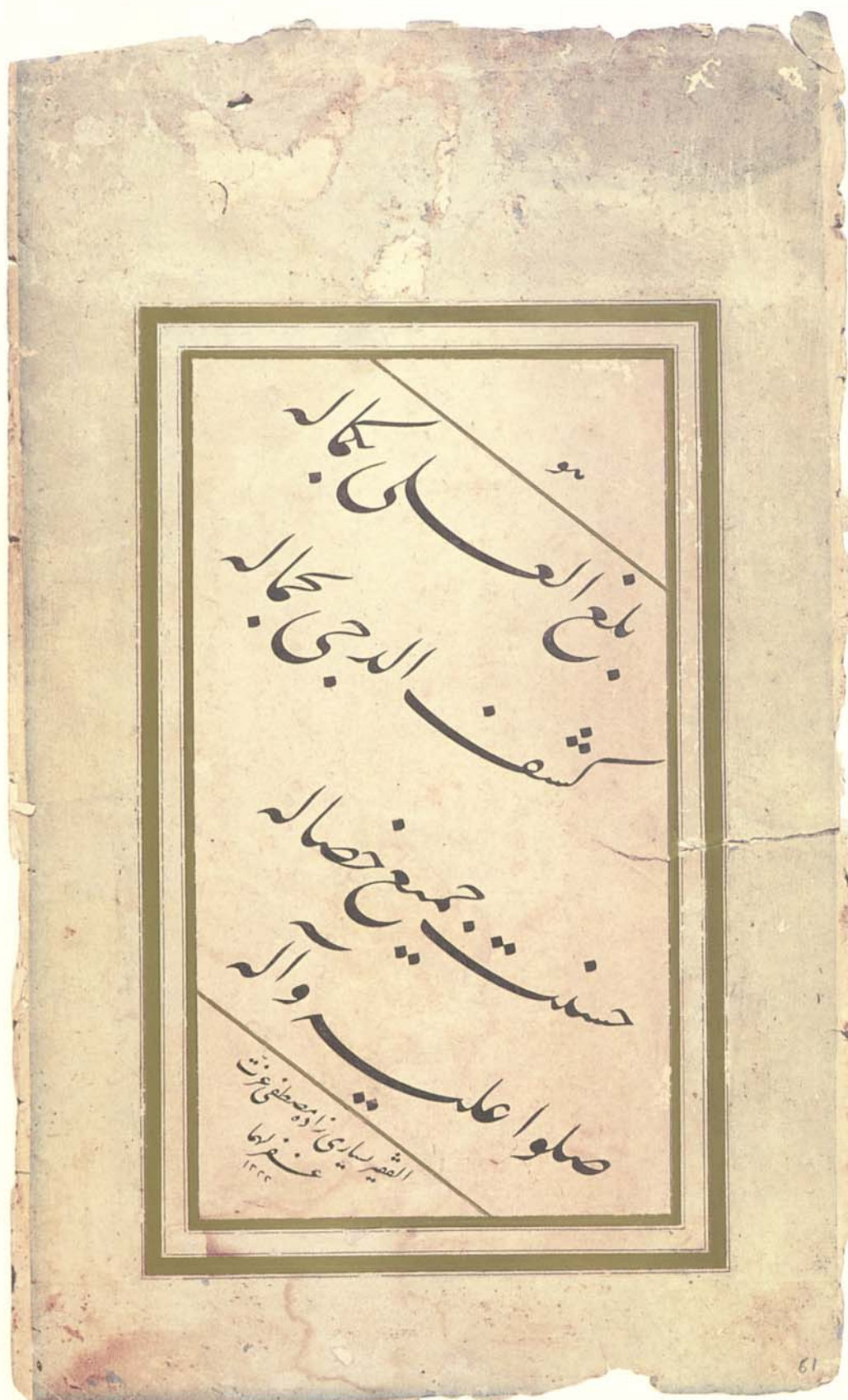
وَمَا ارْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

وَالْقَدَمِينَ إِذَا مَشَىٰ يَتِكَلَّمُ ۖ كَأَنَّمَا يُنَشِّطُهُ صَیْبٌ ۚ وَإِذَا الْفَتْ
الْفَتْ مَعًا ۚ وَبَيْنَ كَفْئِهِ خَافَةُ النُّوَّةِ ۚ وَهُوَ خَافَةُ النَّبِيزِ ۚ أَحْوَجُ
الْأَنَاسِ صَدْرًا ۚ وَأَصْدَقُهُمْ نَحْوَةً ۚ وَالْبِیْهَمُ عَزْرِيكَ ۚ وَأَكْرَمُهُمْ
عَشِيرَةً ۚ مَنْ رَأَاهُ بَدِیْهَةً هَابَةً ۚ وَمَنْ خَاطَبَهُ مَعْرِفَةً أَحْبَبَهُ يَقُولُ لَا عُدَّةَ
لَهُ لَوْ قَبْلَهُ ۚ وَلَا بَعْدَهُ مُثْلَهُ ۚ كَتَبَهُ الْفَقِيرُ عَبْدُ الْقَادِرِ الشَّكْرِيُّ كَاتِبُ السُّلْطَانِ

لَوْلَا لَوْلَا لَمَا خَلَقْنَا لَأَفْلَاكُ

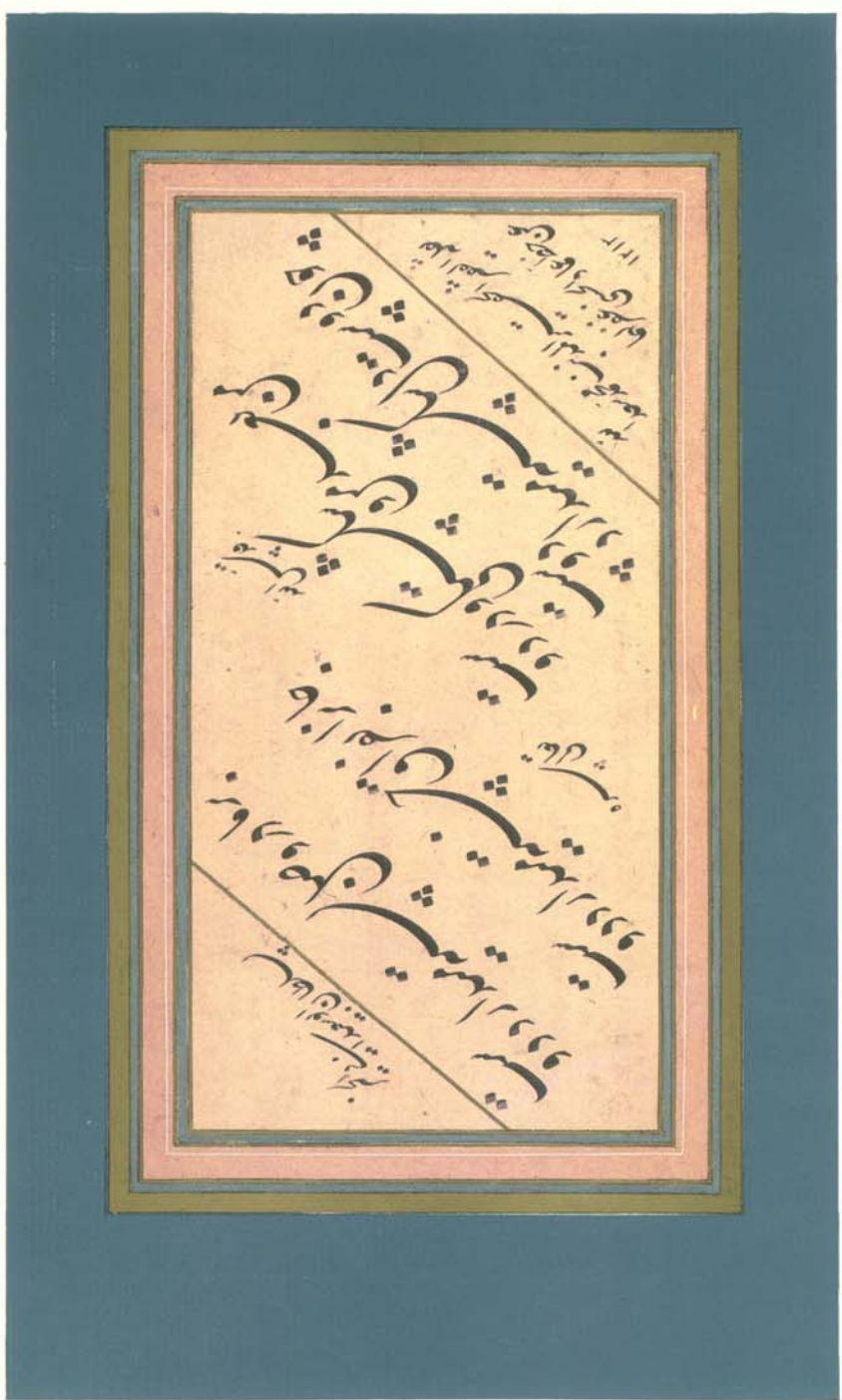
سبحان

107
١٠٧

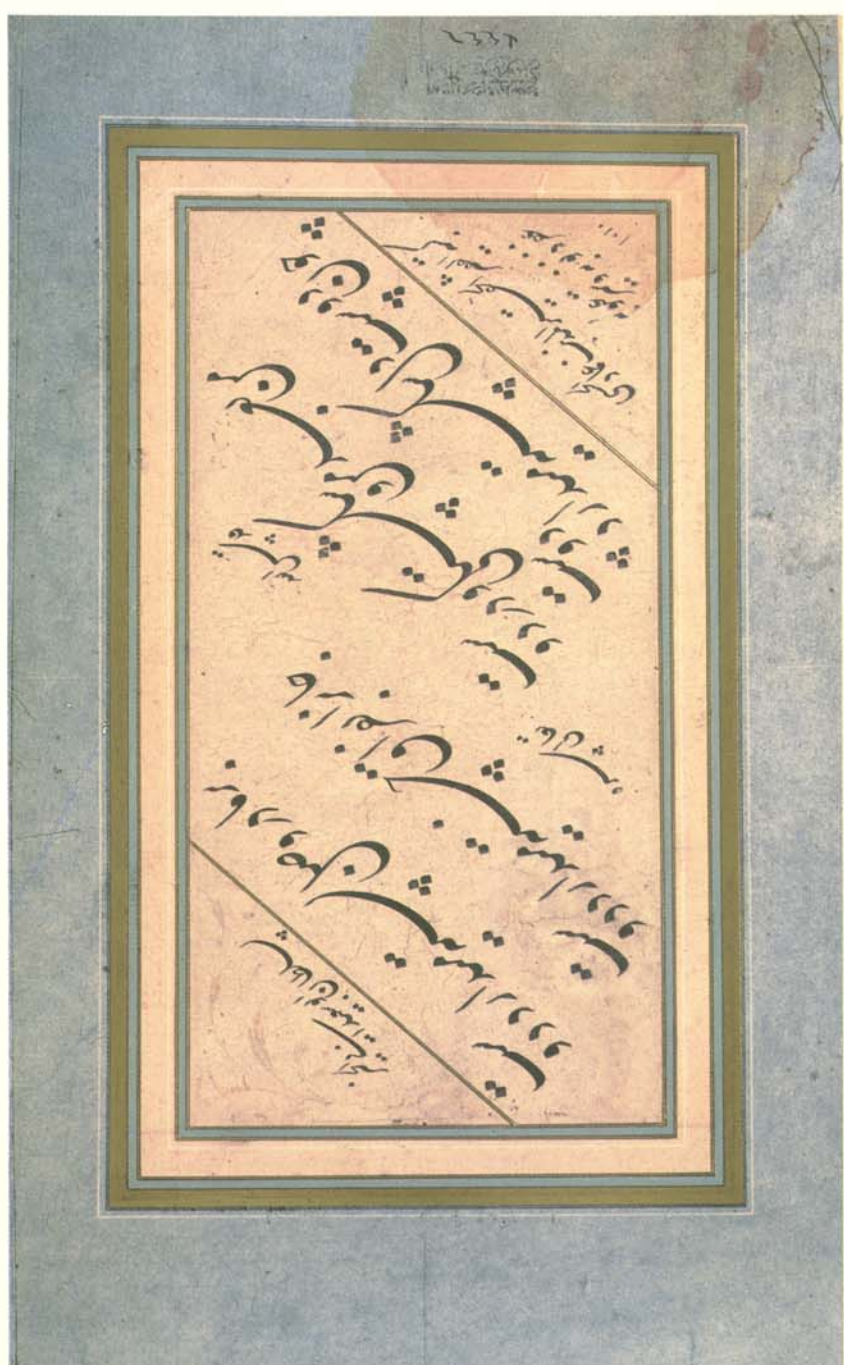
102

101

100

99

وَكُنْ لِي خَافِ الْمَدِينَةِ خَيْرًا مِنْ كَلِمَتِي

عن أبي عبد الله عليه السلام قال من قرأ سورة الفاتحة في كل صلاة كان له بها أجر عظيم

جملہ نیک مقصودین امارت و امکنہ

بسم الله الرحمن الرحيم

وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ رَأَى مِنْهُ

وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ رَأَى مِنْهُ

وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ رَأَى مِنْهُ

وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ رَأَى مِنْهُ

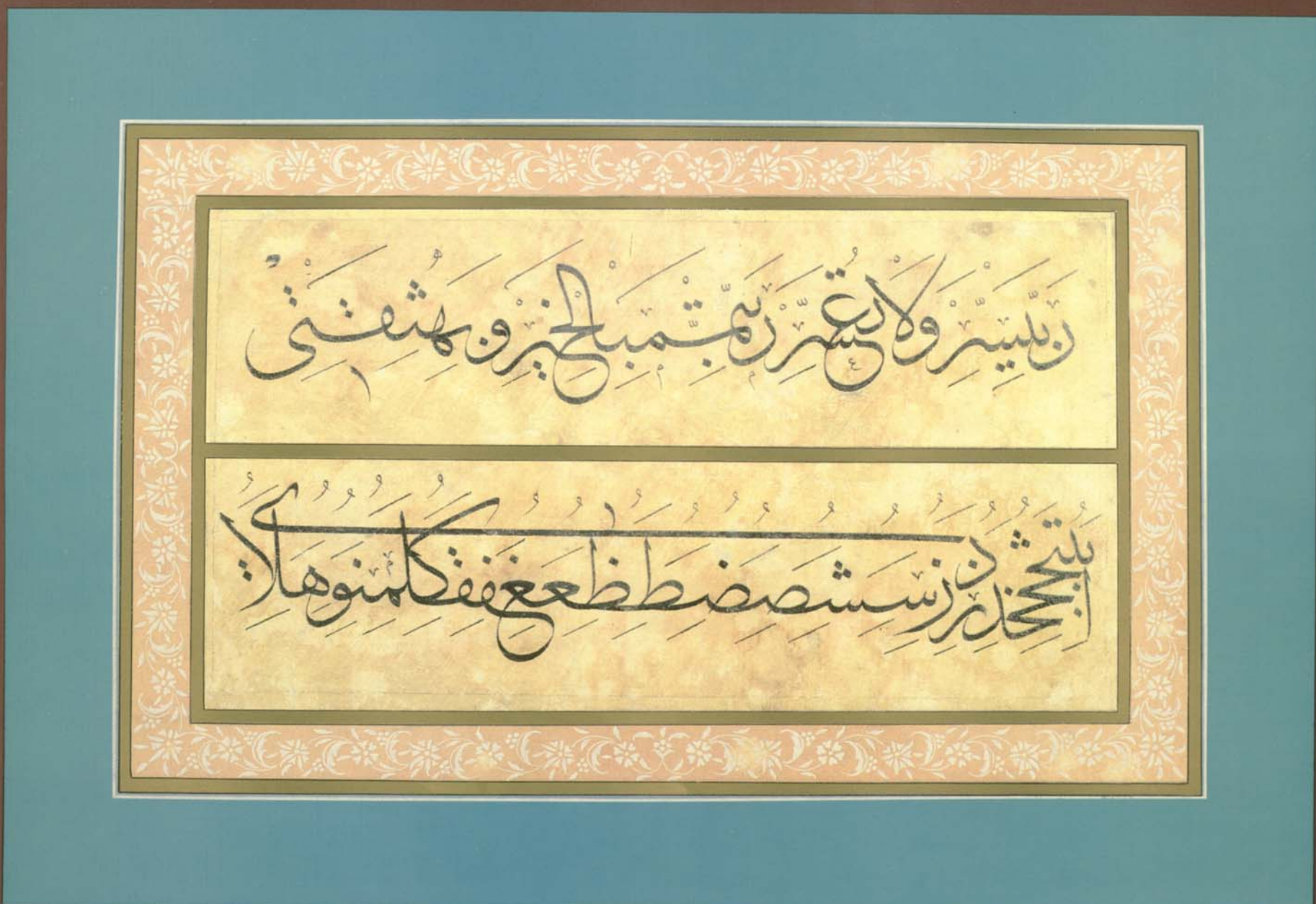
وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ رَأَى مِنْهُ

وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ رَأَى مِنْهُ

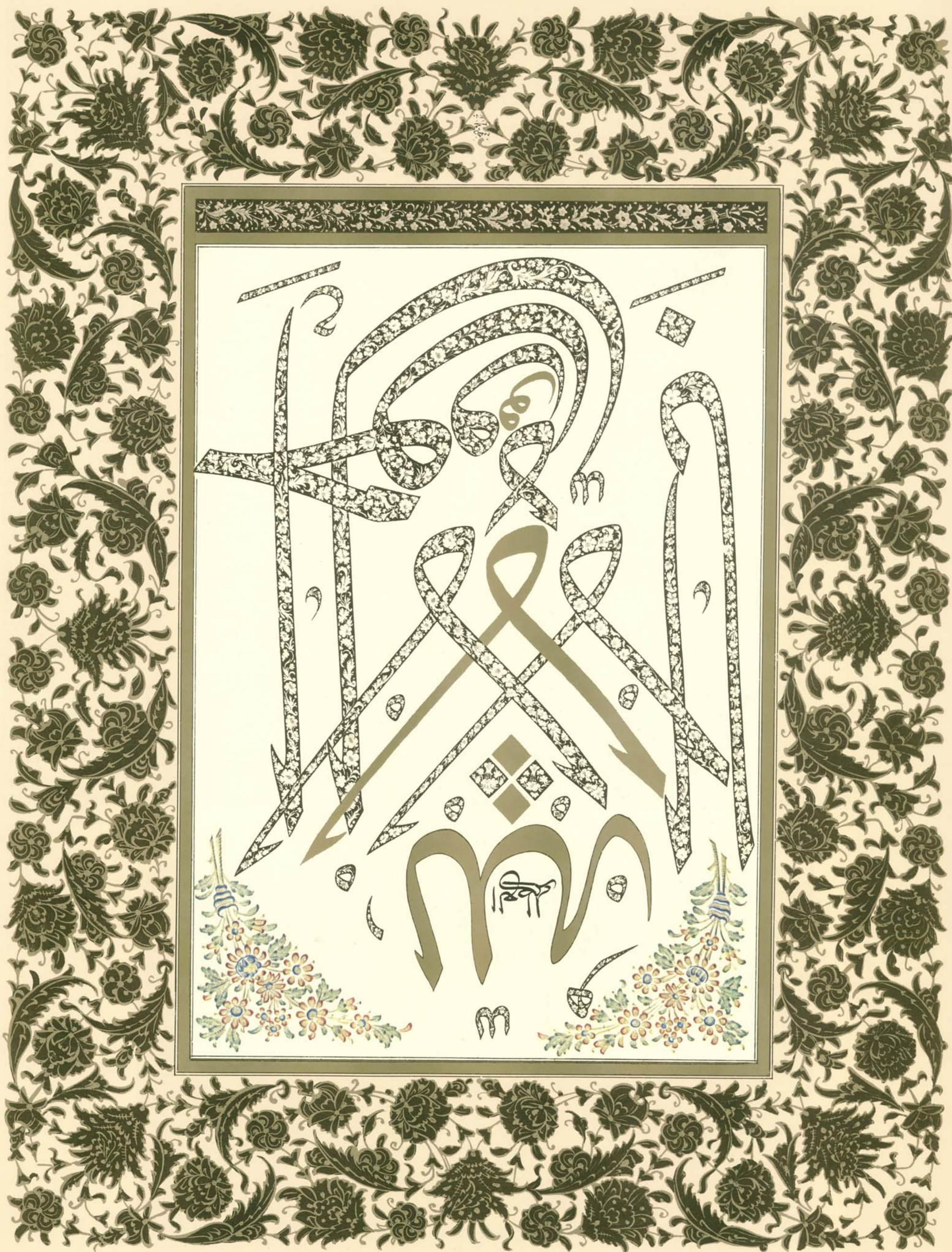
وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ رَأَى مِنْهُ

93
٩٣

94
٩٤

قال النبي صلى الله عليه وسلم

شهداء الله في الأرض أنتم شهداء الله في الأرض أنتم شهداء
الله في الأرض وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
من أحببنا فرسنا في سبيل الله إيماناً بالله وتصديقاً بوعده
فإن شبعه ورية وروية وبوله في ميزان يوم القيمة وقال
النبي صلى الله عليه وسلم من أحببنا فهو خاطئ

أنت خير مني
أنت خير مني
أنت خير مني

أنت خير مني
أنت خير مني
أنت خير مني

عشت لرفع العادات وترك الشهوات
كأنما نفعوني بوضيعة من العيون
حفظت كالمقام بالاضافة نفعوني
في كل حال من مشي الله وحملها
يا رب جعلت في عيني عكس ما يكون
يا حليم الدنيا أشرف الودى أنت الذي كفر
يا جامع الحاسن بيهادي الودى أنت الشفيع
محمداً سمعيلاً القدي
من خط الشيخ

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

١
 ٢
 ٣
 ٤
 ٥
 ٦
 ٧
 ٨
 ٩
 ١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

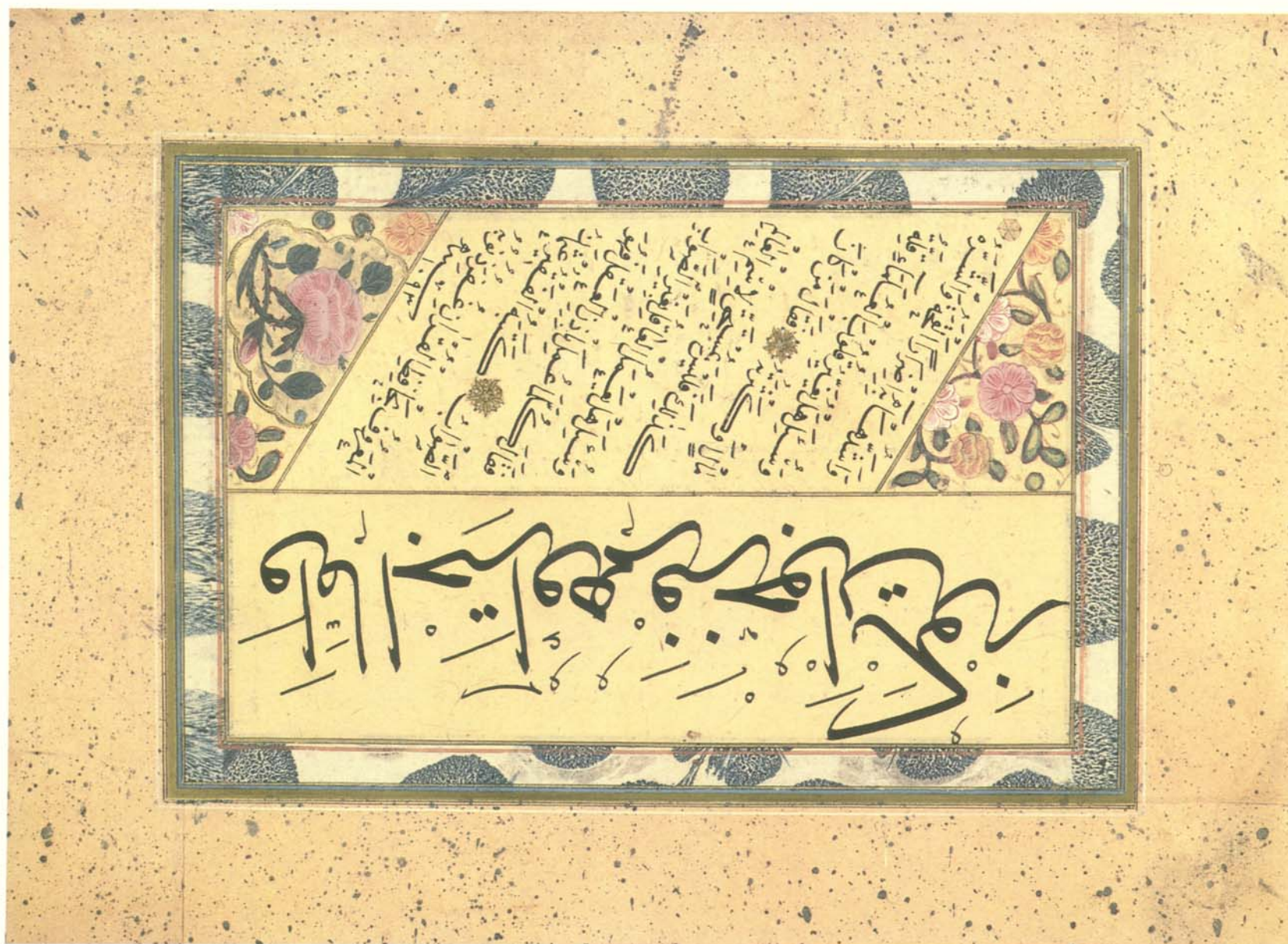
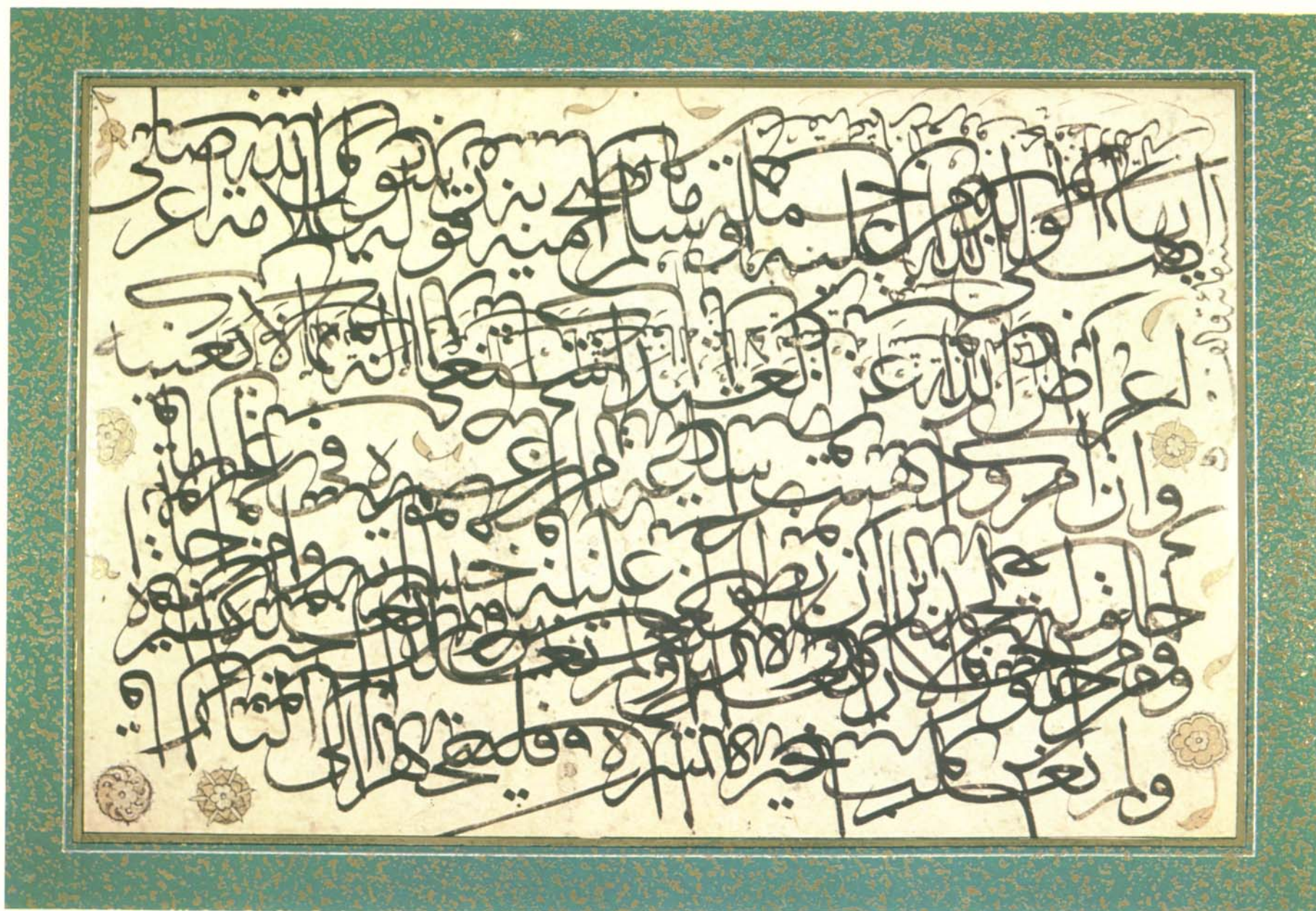
اِسْتَكْرُوا مِنْ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ • قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • اِسْتَكْرُوا مِنْ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ
 السَّيِّئِ وَالنَّهْيِ وَالْحَمْدِ الْتَكْبِيرَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا
 بِاللَّهِ • اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِّعِ الْأُمَّةَ مُحَمَّدًا
 الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ كَتَبَهُ أَحْمَدُ حَفْظَى غُفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ

81 八

عَلَى الْخَيْرِ كَمَا عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْدُ كُزْبَةً مِثْلَ الْحِجْرِ وَالْمِسْكِ
 السَّيِّدُ مُحَمَّدٌ الْمَعْرُوفُ بِشَا كُزْبَةً مِثْلَ الْحِجْرِ وَالْمِسْكِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 غَفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ كُتِبَ الْفَقِيرُ الدَّالُّ وَقَالَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَعَنْ عَلِيٍّ كَأَنَّا ذَا وَصَفَ النَّبِيَّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيلِ الْمُعْطِ
وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُرْدِدِ كَانَ رَجْعَةً مِنَ الْقَوْمِ وَلَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ
الْفَطِطِ وَلَا بِالْمُسَبِّطِ كَانَ جَعْدًا رَحِلًا وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّرِ
وَلَا بِالْمُكَلَّمِ وَكَانَ فِي الْوَجْهِ تَدْوِيرٌ ابْصُرْ مُشْرَبٌ رَدَّعَ الْعَيْنِ
مَدْبَأَ الْأَشْفَارِ حَلِيلُ الْمَشَائِشِ وَالْمَكْتَدِ اجْرُدْ دُوسْمِيَّةَ شَيْنِ
الْكُفَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ إِذَا مَشَى يَمْلَأُ كَأَنَّمَا يَمْشِي فِي صَبَبٍ وَأَنَّا
الْفَتَى الْفَتَى مَعًا يَكُنْ كَفَنِيهِ خَاتَمُ النُّبُوَّةِ وَأَنَّا
وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَنَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْأَمِيِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ
وَسَلِّمْ كَتَبَهُ أَضْعَافُ الْكِتَابِ عُمَرُ بْنُ الْوَلِيدِ بِحَافِظِ الْقُرْآنِ
غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَلِوَالِدَيْهِ وَلِمَنْ نَظَرَ فِيهِ أَمِيرٌ سَنَاءُ أَحَدِي مَائَةِ عِدَالَةِ

سورة الفاتحة
الكتاب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
الرَّحِيمِ مَا لَكَ يَوْمَ الدِّينِ أَيَّاكَ
تَعْبُدُ وَإِيَّاكَ تَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ
الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

مَكْنُونٌ
سَبْعَانَا

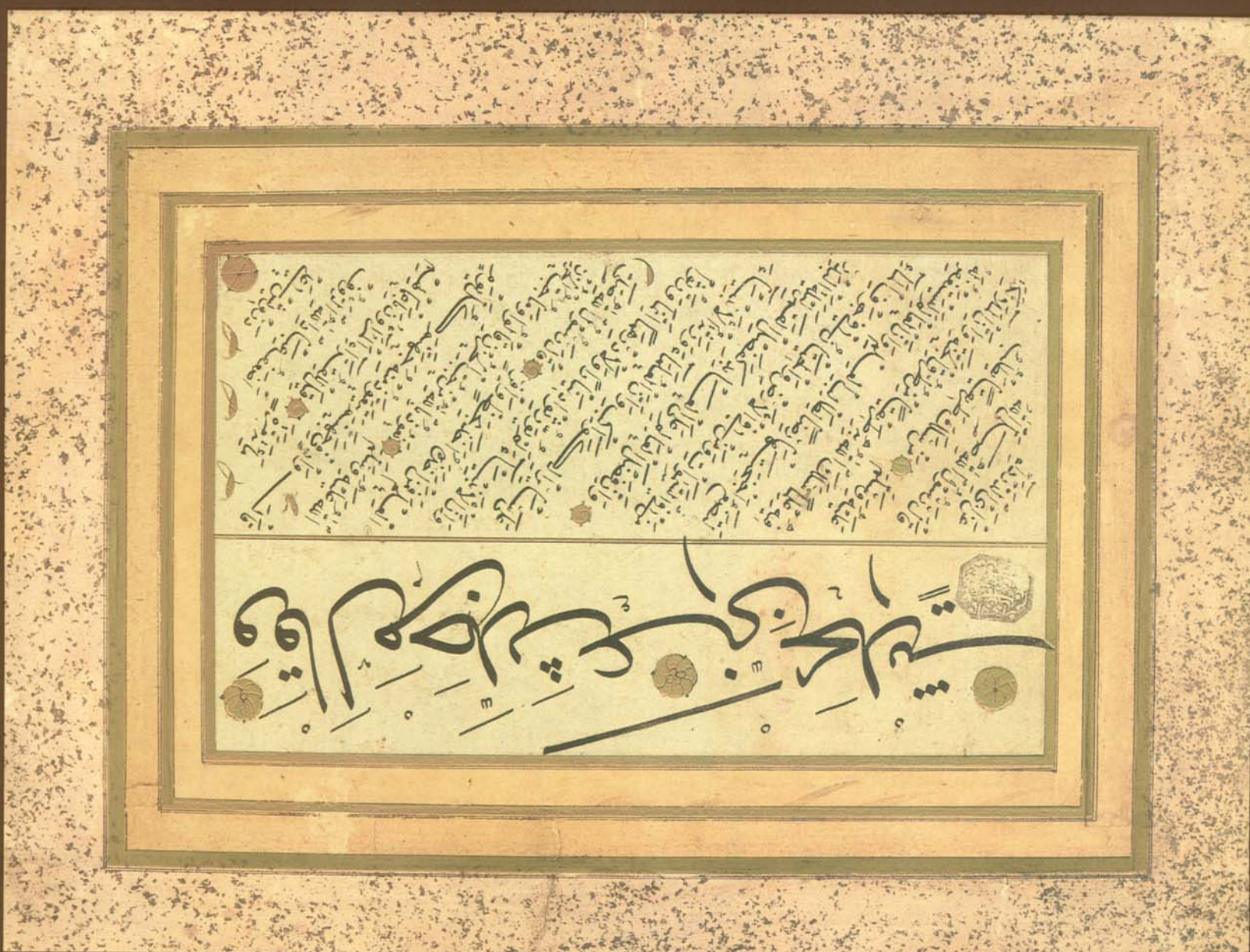
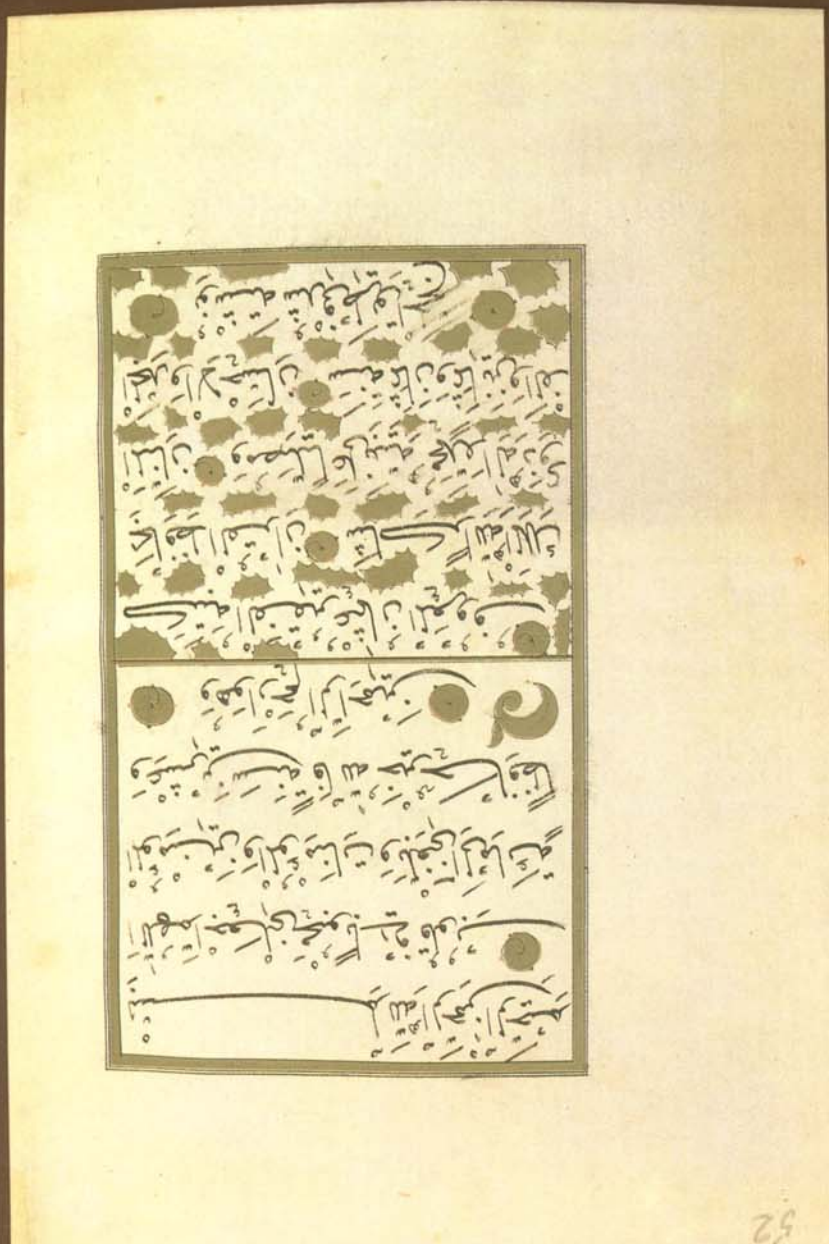
سُورَةُ الْبَقَرَةِ
مَكِّيَّةٌ وَهِيَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى
لِّلْمُتَّقِينَ ^١ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَ
يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ^٢
وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمِمَّا
أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ^٣

مَا نَزَّاهُ وَنَسَبْتُ
وَعَمَامُورَ لِي

وَرِثْنَا لَانِيَا اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى

عُثْمَانُ الْمُسْتَهْرَبُ بِحَافِظُ الْقُرْآنِ غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُهُ وَسُتِرَ عَيْبُهُ ١٠٩٤ هـ

وَقُلْ رَبِّ اجْعَلْ لِي صَدَقَةً

وہو محمد ای پور دکان من وراور ما جیے واور دن را پ

وَاخْرِجْ مَنِيَّ سَرَحَ صَدَقَةٍ وَاجْعَلْ لِي

وہو دن بر ما جیے پرو دن دن راست وکرواں از برای من

مِنْ لَدُنْكَ سَلَامًا نَصْرًا

از جانب ای پور دکان من پاوش می ویا ری سند

وَقُلْ رَبِّ ارْزُقْنِي سِرًّا مَبَارَكًا

وہو یا محمد ای پور دکان من سر و آور ما دهنہ لی مبارک

وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنِزِّلِينَ

وہو تنہ پند و آور دکان پ

١
 ٢
 ٣
 ٤
 ٥
 ٦
 ٧
 ٨
 ٩
 ١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

كتاب الصلاة

١
 ٢
 ٣
 ٤
 ٥
 ٦
 ٧
 ٨
 ٩
 ١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

١
 ٢
 ٣
 ٤
 ٥
 ٦
 ٧
 ٨
 ٩
 ١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

سُبْحَانَكَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُ

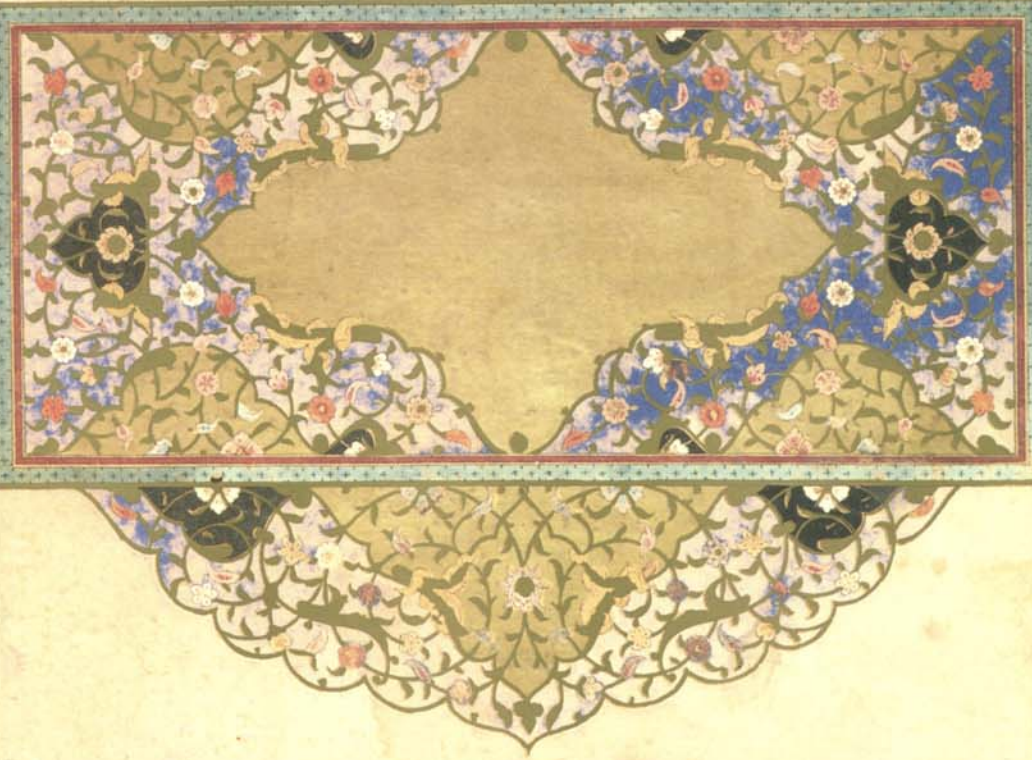
الظَّالِمُونَ عُلُوًّا كَثِيرًا ۝ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَمْدًا
كَثِيرًا ۝ اللَّهُمَّ إِنِّي أَحْمَدُكَ عَلَى مَا رَزَقْتَنِيهِ مِنْ هَدَايَتِكَ
وَوَقَيْتَنِيهِ مِنَ الْبَلَاءِ وَكَشَفْتَهُ عَنِّي مِنَ الْغَمِّ وَعَذَابِ الْقَبْرِ

وَعَذَابِ النَّارِ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضَعْفِ الْإِيمَانِ وَفَوْتِ الْأَحْسَانِ وَمُخَالَفَةِ
الدِّينِ وَمُفَارَقَةِ الْيَقِينِ ۝ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا لَا تَرْضَاهُ
وَأَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ رَضِيكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۝ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

وَعَلَى آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا

وَأَسْمَىٰ عِزًّا مِّنْ عِزِّهِ وَهُوَ اللَّهُ
تَعَالَىٰ خَلَقَ مِنْ طِينٍ وَصَوَّرَ
الْأَنفُسَ وَالْأَرْوَاحَ بِأَمْرِهِ
الْأَعْلَىٰ خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَنَزَّلَهُ
مِنْ سَمَاءٍ عَظِيمَةٍ

سُورَةُ النِّعَامِ مِائَتٌ وَخَمْسُونَ وَزَائِدَةٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ
الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ

مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مُنْتَحِلُونَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

وآلِهِ أَجْمَعِينَ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

أَنْفَعُ سَائِلِينَ • إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

فَمَا يَكُذِّبُكَ بَعْدَ الْبَيِّنَاتِ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَلِيمِ الْخَائِكِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ • اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ

مِنْ عَلَقٍ • اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ • الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ

مَا لَمْ يَعْلَمْ • كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِنَفِيٍّ • إِنَّ رَأَاهُ اسْتَغْنَى إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ

الرُّجْعَى • أَرَأَيْتَ الَّذِي نَهَىٰ عَبْدًا إِذَا صَلَّى • أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَىٰ الْهَدْيِ

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ • أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى • أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ

وایچه پیر لوتیون شریانی در این شهر
در این شهر و در این شهر و در این شهر

در این شهر و در این شهر و در این شهر
در این شهر و در این شهر و در این شهر
در این شهر و در این شهر و در این شهر

اَوْفِرْ بِمَا رَزَقْنَاكَ مِنْ حَيْثُ رَزَقْنَاكَ وَلَقَدْ رَزَقْنَاهُ
 كَثْرًا وَجُودًا ۖ وَكَانَ فِي اِلَهَادِ اَعْيُنِنَا ۚ وَكَانَ
 تَتَغَلَّبُنَا اَمْرًا اَلَدًّا ۚ وَاصْلَوْا خَالِدًا غَفَرْنَا لَكُمْ
 ذُنُوبَكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَتَذَكَّرُ اَلْعَظِيمَ ۚ
 يَقُولُونَ مَا لَكَ اَلَلَّهِ نَتَقَبَّلُكَ اِنْ كُنْتَ نَذِيرًا
 فَاقْمِ بِمَا نَدْعُكَ اِلَيْهِ ۚ فَاَلَا تَتَذَكَّرُ ۚ
 اَمْ كُنْ مِنْ مَنزِلِ الْغَاثِ ۚ اَمْ كُنْ مِنْ مَنزِلِ الْغَاثِ ۚ
 اَللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ اَكْبَرُ ۚ

[illegible][illegible]

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ
كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَآفٍ كَذِبٍ أَنْ رَأَاهُ اسْتَغْنَى إِنَّ إِلَى رَبِّكَ
الرُّجُوعَ أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَبْدًا إِذَا صَلَّى أَرَأَيْتَ أَن يَسْتَأْذِنَ
عَلَى الْمَدِينِ أَوَ أَمْرًا بِتَقْوَى أَرَأَيْتَ أَن يَكْتَسِبَ
وَقَوْلَى لَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ
لَنَسْفَعْنَا لِنِاصِيَةٍ تَا صَبِيهِ كَذِبٌ خَاطِبٍ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ
سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ كَلَّا لَا تَطْعُهُ وَاجْتَدِ افْعَرْ

سُورَةُ الْفَلَقِ خَمْسَ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَنَا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ
فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ مَرٍ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى تَطْلُعَ الْفَجْرُ

سُورَةُ الْبَيِّنَاتِ ثَمَانِ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ
مُتَّفِقِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا
مُطَهَّرَةً فِيهَا كُتِبَ الْقِيمَةُ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا
اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حَقًّا وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ
وَذَلِكَ دِينُ الْقِيمَةِ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَالْمُشْرِكِينَ إِنِّي نَارِجُهُمْ خَالِدِينَ فِيهَا وَلَئِكَ هُمْ
شَرُّ الْبَرِيَّةِ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَئِكَ
هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ حُجْرًا وَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ
اللَّهُ عَنْهُمْ وَوَضَعُوا عَنْهُمْ ذَلِكَ لِنِ خَشْيَةِ رَبِّهِ

54
04

خَيْرَ لَكَ مِنَ الْأُولَى وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَارْضَ لِمَ يُجْزِيكَ اللَّهُ بِمَا فَعَلْتَ
وَجَعَلَ ضَالًّا فَهْدًى وَوَجَعَلَ عَائِلًا مَقْنًى قَالُوا الْيَتِيمَ
فَلَا تَهْجُرْهُ هُوَ الْيَتِيمُ فَلا تَهْجُرْهُ هُوَ الْيَتِيمُ فَلا تَهْجُرْهُ هُوَ الْيَتِيمُ فَلا تَهْجُرْهُ
سُورَةُ الشُّرَحِ ثَمَانِ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْمُتَشَرِّحُ لَكَ صَدْرَكَ وَوَضَعْنَا عَنكَ وَزْرَكَ الَّذِي أَنْقَضَ
ظَهْرَكَ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ
يُسْرًا فَإِذَا فُزْتَ فَانصَبْ وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ

سُورَةُ التَّوْحِيدِ ثَلَاثَ آيَاتٍ وَبَيِّنَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَتَطُورُ رَبِّهِمْ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ فَمَا
يَكْذِبُكَ بَعْدَ ذَلِكَ لَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ الْبَيْتَ بِالْحَاكِمِينَ

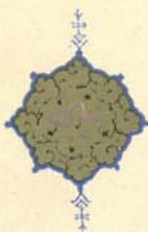
سُورَةُ الْعَلَقِ ثَمَانِ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ
كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَآفٍ كَذِبٍ أَنْ رَأَاهُ اسْتَغْنَى إِنَّ إِلَى رَبِّكَ
الرُّجُوعَ

55
00

سیدنا ابوبکر صدیق

[illegible][illegible][illegible]

الحمد لله الذي جعلنا من عباده المخلصين
والذين آمنوا بالله ورسوله
والذين آمنوا بالله ورسوله

سَمْعًا وَبَصَرًا

وَبَشِيرَةً وَنَذِيرَةً
لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَرَّمَ

أَمْرًا ذِي الْفَلَاكِ وَأَوْفَاهُ

يَدْعُو لِيَوْمٍ يَلْقَىٰ جُنُودَهُ وَيَسْأَلُ عَنْ خَالِهِ

أَنْزَلَ سُبْحَانَكَ بِالْمَعْرُوفِ مَعْرُوفٌ قُلْ

مِمْسُوقٌ وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْزَلَ لِيَوْمٍ يَمُضِي قَدَرُهُ

فَالسَّيِّئُ بِالْقَدَرِ الْمَحْتَمُومِ مَضْرُوبٌ قُلْ عِبَادَ اللَّهِ

وَمَا كُنْتُ وَمُتَّبِعِيهِ وَنُوحُهُمْ وَكَانَ عِزُّهُ ط

الْحَسْبُ لِيَوْمٍ يَنْبِئُ بَأَنِّي إِلَاكِ وَمَعْلُوكِ حَلَالٌ

فَأَنْتَ الرَّبُّ بِدَيْدِكَ مَكْرُحِيْمٌ أَوْ مَقْلُجٌ لَمْ

مُحَمَّدٌ لَوْلِيَّةٌ فَالضَّلَاةُ عَلَيْكَ مُحَمَّدٌ عَلِيٌّ الطَّاهِرُ

تَمَّتْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ غَيْرُ الْمَقْصُودِ بِأَبْنِ الْحَسَنِ عَنِ النَّبِيِّ
عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ

ذِكْرُ الْآيَاتِ كُرُوزٍ وَإِذَا رَأَيْتَ

يَسْتَسْخِرُونَ قَالُوا لَنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ إِذْ أَمْسَأَوْكُمْ نَارًا وَعِظَامًا
أَبَالِيعُوتُونَ أَوْ أَبَاؤُنا الْأَوَّلُونَ قُلْ نَعِم وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ فَأَتَمَّاهِي جَحَنَ
وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ نَظَرُونَ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي
كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ احْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَرْوَاهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَهْلُواهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْحَيِّمِ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ مَا لَكُمْ
لَا تَنصَرُحُونَ بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ وَأَقْبَلْ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ تَتَبَّاعُونَ

قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَدْعُونَا إِلَى الْبِمِيقِ الْقَائِلِ

لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَائِفِينَ
فَإِنَّا نَقُولُ رَبَّنَا إِنَّا أَتَيْنَاكَ بِغَاوِيَةٍ كَرِهْنَا غَاوِينَ فَأَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْتَضِ
يُ الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ إِنَّا كُنَّا نَدْعُكَ نَفْعَلُ بِالْجُحْمِ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ
لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنُتَارِكُوا آلِهَتَنَا لَشَيْءٍ عَدِ
مَجْنُونٍ بَلْ جَاءُوا بِالْحَقِّ وَصِدْقٍ الْمُرْسَلِينَ إِنَّكُمْ لَأَنْتُمْ الْعَذَابِ الْأَلِيمِ
وَمَا تَحْزَنُونَ إِنَّمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ الْأَعْبَادَ لِلَّهِ الْخَالِصِينَ أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ

مَعْلُومٌ فَوَإِنَّكُمْ لَمِنْ كُرُوزٍ فِي جَهَنَّمَ

حزب

الله أكبر
الحمد لله الذي
خلقنا من غير شيء
وخلقنا من غير شيء
الحمد لله الذي
خلقنا من غير شيء
وخلقنا من غير شيء

٣١٨

سبحه